

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**ULUS-ÖTESİ GÖÇ VE EVLİLİK BAĞLAMINDA KADIN GÖÇÜ:
TÜRKİYE’NİN MAKEDONYALI VE KOSOVALI GÖÇMEN GELİNLERİ**

Doktora Tezi

Selda ADİLLER

Ankara – 2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**ULUS-ÖTESİ GÖÇ VE EVLİLİK BAĞLAMINDA KADIN GÖÇÜ:
TÜRKİYE’NİN MAKEDONYALI VE KOSOVALI GÖÇMEN GELİNLERİ**

Doktora Tezi

Selda ADİLLER

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA

Ankara – 2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**ULUS-ÖTESİ GÖÇ VE EVLİLİK BAĞLAMINDA KADIN GÖÇÜ:
TÜRKİYE’NİN MAKEDONYALI VE KOSOVALI GÖÇMEN GELİNLERİ**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Hayriye ERBAŞ

Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA

Prof. Dr. Emine Feryal TURAN

Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN

Doç. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi: 27.06.2016

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.
(...../...../20....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın bir problem cümlesinden kapsamlı bir doktora tezine dönüşmesinde, başta değerli Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA olmak üzere, hocalarım Sayın Prof. Dr. Hayriye ERBAŞ ve Sayın Doç. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK'e teşekkür ve şükran borçluyum. Kıymetli yönlendirmelerinden ötürü hocalarım Sayın Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN'a ve Sayın Prof. Dr. Feryal TURAN'a şükranlarımı sunarım.

YTB Doktora Bursu ile birlikte doktora çalışmalarım süresince gösterdikleri ilgi ve alakalarından ötürü Yurtdışı Türkler Başkanlığı'na ve ekibine teşekkür ederim. Doktora eğitimim boyunca engin bilgisi, hoşgörüsü ve desteği ile güç kazandığım değerli Hocam Sayın Prof. Dr. Alemdar YALÇIN'a teşekkürü bir borç bilirim. Desteğini hep yanımda hissettiğim değerli Hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Serdar ULUKAN'a, sevgili hocalarım Sayın Prof. Dr. Nilgün GÜRKAN PAZARCI'ya ve Sayın Öğr. Gör. Dr. Ferah BURGUL ADIGÜZEL'e şükranlarımı sunarım.

Alan bulgularımın daha hızlı ve sistematik şekilde analinizde emeği ve desteği büyük olan sevgili arkadaşım Dr. Zeynep KURNAZ'a, desteklerini eksik etmeyen sevgili arkadaşlarım Burçak SÖNMEZ'e, Hülya EKER'e, Yrd. Doç. Hilal TUZTAŞ HORZUMLU'ya, Yrd. Doç. Dr. Serdar ÜNAL'a ve Sanaz NABAEİ'ye teşekkürler.

Tekirdağ (Ergene) ve Bursa'da gerçekleştirdiğim alan çalışmamın daha hızlı, güvenilir ve verimli şekilde gerçekleşmesinde değerli katkıları olan Sayın Dr. Muzaffer BİRDAL'a, Sayın Cemali TUNALIGİL'e, Sayın Rüstem MORİNA'ya, Sayın Rıdvan GÜNTAŞ'a, Sayın Saani MEHMET'e ve Sayın Nursin ÇETİNER'e

teşekkürler. Görüşmeci kadınlara ulaşmamda yardımlarını esirgemeyen başta Afi ÇAKIR ve Gülizar YILDIZ olmak üzere Bursa ve Ergene'deki Makedonyalı ve Kosovalı göçmen kadınlara teşekkür ederim.

Tüm fedakârlıkları, emek ve destekleri için sevgili annem Remziye ADİLLER ve sevgili babam Sadettin ADİLLER'e müteşekkirim...

Selda ADİLLER

Temmuz, 2016

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	İ
TABLolar LİSTESİ.....	V
EK-TABLO LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
GÖRSEL LİSTESİ.....	ix
RESİMLER LİSTESİ.....	X
1. BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	3
1.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI.....	4
1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	6
1.3.1. Araştırma Soruları.....	7
1.4. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ.....	8
1.4.1. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi.....	8
1.4.2. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	11
1.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	12
1.5.1. Araştırmanın Aşamaları	14
1.5.2. Araştırmanın Katılımcıları	17
1.5.3. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri.....	22
1.5.4. Veri Analizi.....	23
1.6. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI	29
2. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	34
2.1. ULUSLARARASI GÖÇ YAZININDA “GÖÇ VE GÖÇMEN”	34
2.2. ULUSLARARASI GÖÇ TEORİLERİ VE “GÖÇMEN AĞI” TEORİSİ	44
2.3. ULUSLARARASI GÖÇ YAZININDA “SOSYAL SERMAYE”	48
2.4. ULUSLARARASI GÖÇLERİN “KADINLAŞAN” NİTELİĞİ	54
2.4.1. Kadının Göçte Görünür Olma Serüveni.....	56
2.4.2. Kadınlaşan Göçlerin Türkiye Boyutu	66
2.5. ULUSLARARASI GÖÇ YAZININDA KADINLARIN “EVLİLİK GÖÇÜ”	73
2.5.1. “Evlilik İçin Göç” ile “Göç İçin Evlilik” İkilemi.....	77
2.5.2. Türkiye Özelinde Kadının “Evlilik Göçü” Olgusu	79
2.6. BÖLÜM ÖZETİ	87
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BULGULARI: TÜRK KÖKENLİ KADINLARIN	
MAKEDONYA/KOSOVA-TÜRKİYE ODAKLI “EVLİLİK GÖÇLERİ”	91
3.1. MAKEDONYA/KOSOVA İLE TÜRKİYE ARASINDA ULUS-ÖTESİ EVLİLİKLERİN DOĞASI	91

3.1.1.	Ulus-Ötesi Evliliklerin Motivasyonları.....	91
3.1.1.1.	Ulus-Ötesi Evliliklerde Arka-plan: Balkan Göçleri.....	92
3.1.1.2.	Ulus-Ötesi Evliliklerde Sosyal Sermaye: Ağlar.....	96
3.1.2.	Ulus-Ötesi Evliliklerin Yapısı.....	102
3.1.2.1.	Ulus-Ötesi Evliliklerin Niteliği.....	102
3.1.2.2.	Ulus-Ötesi Evliliklerin Mevcut Durumu.....	105
3.1.2.3.	Ulus-Ötesi Evliliklerde Gelinlerin Demografik Özellikleri	109
3.2.	MAKEDONYA/KOSOVA İLE TÜRKİYE ARASINDA ULUS-ÖTESİ EVLİLİKLERİN GÖÇ ÖRÜNTÜSÜ	127
3.2.1.	Göç Kararı: Gelin Göçmenlerin Motivasyonu	128
3.2.1.1.	Kişisel Motivasyonlar: Bireysel Bir Güzergâh	129
3.2.1.1.1.	Bireysel Güzergâh: Evlilik İçin Göç	137
3.2.1.1.2.	Bireysel Güzergâh: Göç İçin Evlilik	150
3.2.1.2.	Sosyal Motivasyon: Göçmen Ağlar	156
3.2.1.2.1.	Bir Aile Stratejisi İle Alakalı Motivasyon	156
3.2.1.2.2.	Kardeş/Kuzen/Arkadaş Ağı İle Alakalı Motivasyon	162
3.2.1.2.3.	Hısım/Akraba Ağı İle Alakalı Motivasyon.....	173
3.2.2.	Göç Süreci: Gelin Göçmenlerin Evlilik Pratikleri	177
3.2.2.1.	Eş Seçiminde Belirleyici Unsurlar	177
3.2.2.2.	Çiftlerin Birbiriyle Tanışma Tarzları	186
3.2.2.3.	Göçe Uyarlanmış Evlilik Pratikleri.....	193
3.2.3.	Göç Sonrası: Gelin Göçmenlerin Bütünleşme Kalıpları	210
3.2.3.1.	Ulus-Ötesi Evliliklerle Ulaşılan Sermaye ve Yeni Yaşam: Çalış(may)an Kadınlar	210
3.2.3.2.	Köken Sermayenin Yeni Yaşama Yansımaları.....	215
3.2.3.3.	Yeni Yaşamla Bütünleşme.....	229
3.3.	BÖLÜM ÖZETİ	245
4.	BÖLÜM: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	252
	KAYNAKÇA	264
	ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR.....	281
	EK 1.....	283
	EK 2.....	287
	ÖZET.....	296
	ABSTRACT.....	298

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1 Araştırma takvimi.....	17
Tablo 2 Görüşmelerde kullanılan birinci ve ikinci görüşme formları	23
Tablo 3 TÜİK 2011, göç etme nedenlerine göre göç eden nüfus ve oranları	68
Tablo 4 Makedonyalı ve Kosovalı gelinlerin Türkiye’de akrabaları.....	106
Tablo 5 Makedonyalı ve Kosovalı gelinlerin Türkiye’deki akrabalarıyla yakınlık düzeyleri	106
Tablo 6 Gelinlerin doğum tarihleri ile doğum yerleri.....	111
Tablo 7 Gelin göçmenlerin eğitim düzeyi ile doğum yerleri.....	113
Tablo 8 Gelinlerin çalışma durumu ile doğum yerleri.....	114
Tablo 9 Gelinlerin çocuk sayısı ile doğum yerleri.....	119
Tablo 10 Gelinlerin çalışma durumu ile çocuk sayıları.....	121
Tablo 11 Gelinlerin doğum tarihleri ile çalışma durumları	122
Tablo 12 Makedonyalı gelinlerin yeni yaşam tarzları ile çalışma durumları	123
Tablo 13 Gelinlerin doğum yerleri ile vatandaşlık bilgileri	123
Tablo 14 Gelinlerin doğum tarihleri ile vatandaşlık bilgileri	124
Tablo 15 Makedonyalı gelinlerin vatandaşlık bilgileri ile çalışma durumları.....	124
Tablo 16 Gelinlerin vatandaşlık bilgileri ile çocuk sahibi olma tutumları	125
Tablo 17 Gelinlerin geliş tarzları ile doğum yerleri	126
Tablo 18 Gelinlerin doğum yerleri ile Türkiye’ye evlenmeden önce gelip gelmedikleri.....	131
Tablo 19 Gelinlerin doğum yerleri ile evlenmeden önce Türkiye’de yaşama fikirleri.....	131
Tablo 20 Gelinlerin doğum tarihleri ile evlilik tarzları.....	140
Tablo 21 Gelinlerin doğum yerleri ile gelin getirme düşünceleri.....	164
Tablo 22 Gelinlerin doğum yerleri ile yeni yaşam tarzları.....	224

EK-TABLO LİSTESİ

Ek-Tablo 1 Makedonyalı gelinlerin demografik özellikleri..... 283

Ek-Tablo 2 Kosovalı gelinlerin demografik özellikleri 285

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1	Ergene’de uygulanan kartopu örneklemei	19
Şekil 2	Bursa’da uygulanan kartopu örneklemei	20
Şekil 3	MAXQDA 12 yazılım programında araştırmanın veri analiz aşaması	27
Şekil 4	MAXQDA 12 programı aracılığıyla ilişkilerin gösterilmesi	28
Şekil 5	MAXQDA 12 programı aracılığıyla oluşturulmuş yoğunluk	28
Şekil 6	MAXQDA 12 programı aracılığıyla oluşturulmuş kavram haritasındaki ilişkiler	29
Şekil 7	Gelinlerin doğum yerleri ile Türkiye’deki akrabaları	107
Şekil 8	Kadınların doğum yerleri ile çalışmama durumları ve evlilik öncesi dönemde köy içi uğraşları	116
Şekil 9	Gelinlerin doğum yerleri ile çalışma durumlarını ve evlilik öncesindeki yaşamlarında uğraşları	118
Şekil 10	Gelinlerin doğum tarihleri (yaş kuşağı) ile çocuk sayıları	120
Şekil 11	Türkiye’de yaşama fikrinde olan gelin göçmenlerin, yaşama fikirleri ile bu fikirleri etkileyen unsurlar	132
Şekil 12	Gelinlerin evlenmeden önce Türkiye’ye gelip gelmedikleri ile Türkiye’de yaşama fikirleri	134
Şekil 13	Gelinlerin Türkiye’deki akrabalarının yakınlık derecesi ile Türkiye’de yaşama fikri ..	135
Şekil 14	Gelinlerin evliliklerinde geliş tarzları ile Türkiye’ye gelişlerinde aile tepkisi	145
Şekil 15	Gelinlerin evliliklerinde geliş tarzlarını ve göçlerinde belirleyici kişi/kişiler	149
Şekil 16	Gelinlerin doğum yerleri ile geliş nedenleri arasındaki ilişki	151
Şekil 17	Gelinlerin doğum yerleri ile Türkiye’ye gelin getirme düşünceleri	163
Şekil 18	Gelinlerin doğum yerleri ile evlilik göçlerinde belirleyici kişi/kişiler	172
Şekil 19	Gelinlerin doğum yerleri ile eş seçimlerinde belirleyici unsurlar	178
Şekil 20	Gelinlerin doğum yerleri ve eşleriyle tanışmalarındaki araçlar	187
Şekil 21	Doğum yerlerine göre gelinlerin eşleriyle görüşmelerinde tercih ettikleri iletişim yolları	193
Şekil 22	Gelinlerin doğum yerleri ile evlilik öncesi yaşamlarındaki iş/uğraşları	218
Şekil 23	Gelinlerin evlilik öncesi yaşayışları ile yeni yaşam tarzları arasındaki ilişki	225
Şekil 24	Gelinlerin evlilik öncesi hayatları ile çalışma durumları arasındaki ilişki	228
Şekil 25	Gelinlerin doğum yerleri ile geldikleri ülkeye alışmaları	232
Şekil 26	Kosovalı gelinlerin Türkiye’ye alışmalarında etken/etkenleri	234
Şekil 27	Makedonyalı gelinlerin Türkiye’ye alışmalarında etken/etkenler	236
Şekil 28	Göçmen gelinlerin yeni yaşam tarzları ile Türkiye’ye alışmalarındaki etken/etkenler ..	240
Şekil 29	Gelinlerin aile ve eşleriyle iletişimlerinde kullandıkları iletişim yolları	244

Şekil 30 Kosovalı gelinlerin doğum tarihi, eğitim düzeyi, çocuk sayısı ve vatandaşlık bilgileri	250
Şekil 31 Makedonyalı gelinlerin doğum tarihi, eğitim düzeyi, çocuk sayısı ve vatandaşlık bilgileri	251
Şekil 32 Göçmen gelinlerin göç süreçleri ile ilgili genel bir açıklama	263

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 1 Makedonyalı gelinlerin ulus-ötesi evlilikleri, gelin ve damat adaylarının izledikleri evlilik aşamaları.....	199
Görsel 2 Makedonyalı gelinlerin ulus-ötesi evlilikleri, damat ve gelin adaylarının izledikleri evlilik aşamaları.....	201
Görsel 3 Makedonyalı gelinlerin ulus-ötesi evlilikleri, gelinlerin evlilik için kaçma adetleri....	202
Görsel 4 Kosovalı gelinlerin ulus-ötesi evlilikleri, gelin ve damat adaylarının izledikleri evlilik aşamaları.....	208
Görsel 5 Kosovalı gelinlerin ulus-ötesi evlilikleri, damat ve gelin adaylarının izledikleri evlilik aşamaları.....	209

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1 Kosovalı gelinlerin Türkiye'ye gelin gelirken beraberinde getirdikleri çeyizlik oya işleri	287
Resim 2 Kosovalı gelinlerin çeyizlik oya işlerine örnek (masa örtüsü).....	287
Resim 3 Mamuşalı gelinlerin satışını yaptıkları oya işi.....	288
Resim 4 Mamuşalı gelinlerin satışını yaptıkları oya işi.....	288
Resim 5 Kosova'dan getirtip Bursa'da satışı yapılan yöresel gelinlik eşyaları (yelek ve taç örnekleri).....	289
Resim 6 Kosovalı gelinin Kosova'dan getirtip Bursa'da satışını yaptığı yöresel gelinlik eşyaları (yelek ve kemer örnekleri)	289
Resim 7 Kosova'dan getirtip Bursa'da satışını yaptıkları yöresel gelinlik eşyalar (gömlek örnekleri).....	290
Resim 8 Kosovalı gelinlerin çeyizlik oya işlerine örnek (havlu kenarı).....	290
Resim 9 Marama'nın konuklara gösterilmesi	291
Resim 10 Marama'nın misafirler gidinceye kadar herkesin görebileceği bir yere asılması	292
Resim 11 Gelinden gelen maramaya karşılık, geline gönderilmek üzere erkek tarafının hazırladığı bohça	293
Resim 12 Maramaya karşılık kız tarafına götürülmek üzere hazırlanmış bohça	293
Resim 13 Küçük marama için hazırlanan tiganicaların konuklara ikramı için tepsiye dizilmesi.....	294
Resim 14 Küçük marama için gelen konuklara yer sofrasında tiganica ikramı.....	294
Resim 15 Yeni gelinin ellerine sürülen kına.....	295

1. Bölüm: GİRİŞ

Balkanlar ile Türkiye eksenli yakın dönem göçler, bilindik siyasi ve ekonomik temelli Balkan göçlerinden farklı, büyük bir çoğunlukla sosyo-kültürel motivasyonlarla şekillenmiş durumdadır. Beyin göçü ve/veya kadın göçü bu nitelikteki göçler arasında yer almaktadır. Araştırmanın konusunu teşkil eden evlilik göçleri ise kadın göçlerinden birisi olup, Balkanlar ile Türkiye arasında gerçekleşmekte olan yakın dönem göçlere bir örnektir. Bu bağlamda araştırmada Makedonya ve Kosova gibi iki Balkan ülkesinden hareketle Türkiye'ye yönelen kadın evlilik göçlerine odaklanılmaktadır. Konunun uluslararasılık boyutu, araştırmanın perspektifini ortaya koymaktadır. Buna göre araştırma, ulusal göçlerden ziyade uluslararası göçlere odaklı bir perspektifle yapılmaktadır.

Araştırma, Türkiye'nin Balkan göç yazınında yer alan bilindik Balkan göçlerinden farklı, yeni göç kategorilerinin de var olduğunu ortaya koymayı, görünmez nitelikteki kadın evlilik göçlerini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda söz konusu göçlerin niteliğini ortaya koyacak şekilde, göçmen gelinlerin sosyo-kültürel özelliklerine, Türkiye'ye evlenerek göç etmelerindeki temel motivasyonlarına, evlilik örüntülerine, evliliğin kurgulanmasında nelerin etki ettiğine, göçmen ağların bu kurgudaki etki ve varlığına, yeni göç dalgalarına yol açıp açmadıklarına, dolayısıyla söz konusu göçlerin sürdürülür olup olmadığına ve hedef ülkeye alışma durumlarına bakılmaktadır.

Bu araştırma, dört ayrı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırmanın genel yapısı ile ilgili bilgiler verilmektedir.

İkinci bölüm, araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesine ayrılmış durumdadır. Günümüz dünyasında yoğun olarak tartışılmakta olan göç olgusu, araştırmanın başlıca kavramlarından birisidir. Küreselleşen, çeşitlenen ve hızlandığı düşünülen göçlerin kadınlaşan niteliği ise bu çalışmada ele alınan bir diğer kavramdır. Kadınlaşan göç kavramı, kadınların birer göçmen olarak sınır aşan hareketliliğinin artmış olduğuna atıf yapar. Bununla birlikte kadınların, eşe veya aileye bağımlı göçlerinden ayrı olarak tek başlarına, şahsi amaç ve hedefleri uğruna göç ettiklerini anlatır. Evlilik amacıyla/aracılığıyla göç, kadınların şahsi veya ailevi nitelikteki amaç ve hedefleriyle şekillenmiş yeni dönem göç kategorilerinden birisidir. Bu bölümde ayrıca evlilik göçlerine odaklanılmaktadır. Evlilik göçlerinin farklı motivasyonlardan beslendiği düşünülse de temelde göçmen ağlarından etkilendiği görülür, bu bağlamda göçmen ağları, bu araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır.

Araştırmanın bulguları üçüncü bölümde tartışılmaktadır. Dolayısıyla araştırmanın üçüncü bölümü, Bursa ve Tekirdağ, Ergene’de gerçekleşen görüşmelerle elde edilen bulguların analizine ayrılmıştır. Burada evlilik göçlerinin niteliği detaylıca tartışılmakta göç süreci oluşum, gelişim ve sonuç anlamında üç alt başlık halinde ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

Dördüncü bölüm, araştırmanın kapsamlı bir özetine ayrılmış durumdadır. Burada iki bölge arasında yaşanan evlilik göçlerinin özgünlüğüne, diğer evlilik göçleriyle olan farkına ve göçmen ağları ile olan sıkı ilişkisine değinilmekte, genel bir değerlendirme üzerinden sonuca varılmaktadır.

1.1. Araştırmanın Problemi

Türkiye'ye yönelmiş Balkan göçleri¹, göçmenlerin yük olarak görüldükleri dönemler haricinde², işgücü anlamında ve ayrıca kültürel ve milli duyguları pekiştirici nitelikte Türkiye'ye artı değer kazandırmıştır³. Ancak geride kalan ülkelerde asırlardır var olan Türk nüfusunun azalmasına yol açmış; azalan Türk nüfusu, çoğunluk hale gelen halklar (Makedon, Arnavut vd.) arasında var olabilme ve mevcut yapıda söz sahibi olabilme niteliğini kaybetmeye başlamıştır. Eldeki veriler, Balkan göçlerinin savaştan veya zulümden kaçış veya işgücü arayışı için gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bu göçler içerisinde özellikle Bulgaristan göçlerinin ön planda tutulduğu anlaşılmaktadır. Balkan göçleri başlığı altında sadece Bulgaristan göçlerine odaklanmak ise diğer yaşanmış ve yaşanmakta olan göç biçimlerini göz ardı etmeyi beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte göçü yaratan etmenler bağlamında sadece siyasi ya da sadece ekonomik nedenlere odaklanmak, söz konusu göçleri eksik ve tek yönlü bir perspektifte sınıflandırmak anlamı taşımaktadır. Oysa coğrafi konumu ve geçmişi itibariyle Balkanların tek tip göçler üretebilmesine olanağı yoktur. Karmaşık, bir o kadar çeşitli tipte göçler, Balkanların göç örüntüsünü oluşturmaktadır. Kadın göçü ve beyin göçü⁴ bu türdeki göçlere örnektir.

¹ İlhan Tekeli (2014: 43), özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma süreci ve sonrasında (yazara göre, 1860-1927 yılları arası) yaşanmış göçlere, "Balkanlaşma göçleri" adını vermektedir.

² Erder (2014b:148), 1950 sonrası dönemde sosyalist ülkelerden gelen Balkan göçmenlerinin "kurucu", unsur olmaktan çıkarılıp, "Dış Türk", "göçmen" gibi "sorun" yaratan unsur halinde algılanmaya başlandığını, gelen göçmenlere kaynak ve toprak ayırmanın artık bir yük olarak algılandığını belirtmiştir.

³ Danış ve Parla (2009), Çağlar Keyder ve Soner Çağaptay'a dayanarak Balkan göçmenlerinin, Türk milliyetçiliğini kışkırtan ve uygulatan bir etmen veya Türk milliyetçiliğinin bir tutkalı olarak algılandığı iddiasını paylaşmaktadır.

⁴ Beyin göçü (*brain drain*) olgusu, ani bir şekilde tıbbi bağlam içerisinde keşfedilmiş olsa da çok daha geneldir. Temel olarak yetenekli ve eğitilmiş kişilerin yoksul bir ülkeden daha zengin bir ülkeye doğru açık hareketini ifade etmektedir (Brock & Blake, 2015:2).

Kadın göçü, ülkelerin ekonomik ya da siyasi yapılarına doğrudan bir müdahaleye yol açmadığından önemsizleşmekte, gündelik hayatın küçük pratikleri olarak sıradanlaştırılmakta, dolayısıyla görünmez kalmaktadır. Oysa kadınların her ne amaçla olursa olsun (iş, eğitim, aile birleşimi veya evlilik) gerçekleştirdikleri hareketlilik, özellikle siyasi nedenlerle birbirine bağlanmış iki bölgeyi –Balkanlar ve Türkiye’yi-, sosyo-kültürel olarak da ayrıca birbirine bağlamaktadır. Kadınlar, göç sonrası yerleştikleri ülkeye, yalnızlıktan korunma yolu olarak beraberlerinde ya da sonrasında kandaş (kardeş veya akraba kızı) veya arkadaş getirme stratejileri geliştirmekte ve bu stratejiyi hayata geçirmektedirler. Böylece gelen her bir kadın, geldiği ülkede zamanla bir göçmen kadınlar topluluğu oluşturmaktadır. Buna karşın bu kadınlar geride bıraktıkları ülkelerde azalan bir Türk nüfusuna ve sınır aşan aile yapılarına (geride bırakılan anne-baba ile anne-babayı geride bırakan kız evlatlar gibi) yol açmaktadırlar. Makedonya ve Kosova, kadın göçünü deneyimleyen Balkan ülkelerinden ikisidir. Makedonyalı ve Kosovalı Türk kökenli kadınlar, evlilik aracılığıyla Türkiye’ye göç etmekte, ulus aşan aile yapıları yaratmaktadırlar. Bununla birlikte bölgedeki Türk nüfusu ailevi düzeydeki göçlerle birlikte gizliden gizliye devam eden kadının evlilik göçü ile azalmaktadır. Bu bağlamda yapılan bu araştırma, geride bıraktıkları toplumlarda yarattıkları olumsuz etkilere rağmen Makedonyalı ve Kosovalı kadınların görünmeyen ulus-ötesi evlilik göçlerini problem edinmektedir.

1.2. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Bu araştırma, Makedonya ve Kosova’dan Türkiye’ye evlilik aracılığıyla gelen göçmen gelinleri konu edinmekte; işgücü amaçlı ekonomik göçler veya savaş, tecrit

nedeniyle yaşanan siyasi göçler gibi klasik göçlerden ayrı olarak, yeni göçler (veya 21. yüzyıl göçleri) başlığı altında değerlendirilen ve son yıllarda hızla artan bir göç kategorisine, kadın göçüne odaklanmaktadır. Konu seçiminde başlıca belirleyici unsur, kadının görünmez ülkelerarası evlilik hareketliliğidir. Kadının Makedonya ve Kosova'dan evlenerek Türkiye'ye olan göçü, ne Makedonya ve Kosova gibi gönderici ülkelerin ne de Türkiye gibi alıcı ülkenin göç literatüründe yer bulan bir değerdedir. Makedonya ve Kosova gibi Balkan ülkeleri ile birlikte Türkiye'nin araştırmaya dahil edilmesinde, her iki bölge arasında yaşanan ve oluşumu Osmanlı dönemine kadar uzanan göçlerin etkisi belirgindir. İki bölge arasında yaşanan göçler, göçmen ağları yaratmış, ağlar iletişim ve ulaşım teknolojisinde yaşanan gelişimlerle birlikte daha da gelişmiş, yeni yeni göçlerin önünü açmıştır. Soydaş evliliği, bu türde bir gelişimin sonucudur. Bu noktada, ulus-ötesi evlilik göçünün bu araştırmaya konu edilmesinde iki şartın yerine getirilmesine gayret edilmiştir. Bunlardan ilki ve aslolan, gelin göçmenlerin Makedonya veya Kosova'da yaşayan bölge Türklerinden olmasıdır. Bir diğer şart ise gelinlerin aynı bölgelerden Türkiye'ye göç etmiş, birinci veya ikinci kuşak göçmen erkeklerle evlenerek Türkiye'ye yerleşmiş olmalarıdır. Bu iki şart, araştırmanın sınırlılığını ortaya koymasından önemlidir. Zira eğitim amacıyla Türkiye'ye gelip, Türkiye'de tanıştığı yerli veya yabancı bir erkekle evlenen; yaşadığı ülkede evliyken eşiyle birlikte göç kararı alan ve Türkiye'ye göç eden veya belli bir amaçla (eğitim, iş, sağlık gibi) Türkiye'de bulunan eşin yanına gelerek aile birleşimi göçü yapan kadınlar, araştırmaya dâhil edilmemiştir.

1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırma siyasi ve ekonomi temelli Balkan göçleri söylemini kırarak, bu söylemin içerisinde yükselen farklı seslerin başka bir ifade ile klasikleşmiş Balkan göçü anlatılarının içinde farklı göç biçimlerinin de yaşanmakta olduğunu, bunların arasında ise kadın göçünün son yıllarda sınırları aşan bir niteliğe büründüğünü ve niceliksel olarak da arttığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Kadın göçleri, Türkiye sınırları içerisinde veya sınırları aşan bir alanda tartışılmaktadır. Ancak, Makedonya ve Kosova gibi Balkan⁵ ülkeleri ile Türkiye arasında yaşanmakta olan kadın göçleri anlamında kapsamlı bir araştırmaya ya da istatistiki dokümana rastlanmamaktadır. Dolayısıyla bu araştırma Türkiye göç yazınında kadın göçüne dair yaşanan kısırtıya rağmen, görünmez niteliğiyle sürüp gitmekte olan Makedonya ve Kosova'dan Türkiye'ye yönelmiş evlilik göçünü görünür hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bununla da söz konusu göçlerin oluşum ve gelişimi ile birlikte sürdürülür olup olmadığını ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan 1.3.1.'deki araştırma soruları, söz konusu göçlerin anlaşılmasını kolaylaştıracak niteliktedir. Sorular, bir süreç olarak evlilik göçlerini, evlilik göçlerindeki temel motivasyonları, evliliğin kurgulanma tarzını, göçlerle ilişkili evlilik örüntülerini, ulus-ötesi göçmen gelinlerin kaynak ülkelere göre farklılık ve benzerliklerini, göçmen ağlarının evlilik göçleri ile olan ilişkisini ve evlilik sonrası

⁵ Burada, Makedonya'nın Radoviş Kasabasına bağlı Alikoç köyünden İzmir'in Gültepe mahallesine gelin gelenlerin konu edildiği bir araştırmadan (bkz. (Adiller, 2013)) bahsedilebilir. Bununla birlikte Balkanlarda yaşanan kadın göçüne yönelmiş az sayıda da olsa araştırmalara rastlanmaktadır. Bunlardan biri, "Migration in The Southern Balkans" ismini taşıyan, sekiz makaleden oluşmuş derleme bir araştırmadır (bkz. (Van Boeschoten, 2015)). Söz konusu araştırmada "Transnational Mobility and Renegotiation of Gender Identities" isimli bir makale, Arnavutluk ve Bulgaristan'dan Yunanistan'a yönelmiş kadın göçüne eğilmektedir. Burada, çoğunlukla eşlerin yanına göç eden kadınlara yer vermektedir.

gelin göçmen yaşantısını kavramsal ve kuramsal çerçeve içinde ele alıp tartışmaya olanak sağlamaktadır. Bu iki esas amaç üzerinden de son 20-30 yıldır devam eden evlilik göçlerinin çok boyutlu olarak anlaşılması sağlanmış olacaktır. Bununla birlikte bu araştırma, hem devletler nezdinde hem de göç alan yazın anlamında iki önemli fayda sunacaktır. Bunlardan ilki, Makedonya/Kosova ile Türkiye arasında gerçekleşen evlilik göçlerinin görünür hale getirilmesi ile -diğer- Balkan ülkelerinden Türkiye'ye yaşanmış, yaşanmakta olan veya olası kadın (evlilik) göçlerinin de görünür olmasına yarayacak olmasıdır. Bir diğer katkı ise Balkanlarda gizliden gizliye azalan Türk nüfusunun neden azaldığına ilişkin önemli bir veri elde edilmiş olacaktır.

1.3.1. Araştırma Soruları

Araştırmaya yön veren önemli aşamalardan biri araştırmacıyı meraka sürükleyen sorulardır. Burada da benzer bir merak ve bu meraka yol açan sorular, araştırmayı şekillendirmede başlıca yardımcı öğelerdir.

Bu bağlamda araştırmada cevapları aranan belli başlı sorular şöyle özetlenebilir:

- a. *Göçmen gelinlerinin Makedonya'dan/Kosova'dan Türkiye'ye evlenerek göç etmelerindeki temel motivasyonlar nedir?*
- b. *Gelinlerin evlilik göçlerinde Türkiye'yi hedef ülke seçmelerinde nelerin etkisi vardır?*
- c. *Sosyal ağların, gelinlerin evlenerek gelin gelmelerinde etkisi var mıdır?*
- d. *Gelin göçmenlerin, evlilik göçü sonrası yeni yaşamlarında, geride bıraktıkları yaşamlarının bir etkisi var mıdır? Varsa, nasıl bir etkisi vardır?*
- e. *Daha önce evlenerek gelin gelenlerin, yeni gelen gelinlere bir etkisi var mıdır?*
- f. *Göçmen gelinlerin iki ülke arasında gerçekleşen evliliklere yaklaşımları nedir, gelin getirme düşünceleri var mıdır?*
- g. *Makedonya'daki/Kosova'daki kızların, Türkiye'ye evlenerek gelme gibi düşünceleri var mıdır?*

- h. *Gelin geldikleri ailelerin, Makedonya'dan/Kosova'dan gelin almaya yönelik tutum ve düşünceleri nedir?*
- i. *Yeni yaşamlarına ne düzeyde alışmışlar ve alışmalarında nelerin etkisi bulunmaktadır?*

1.4. Araştırmanın Kavramsal ve Kuramsal Çerçevesi

1.4.1. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

Bu araştırmada kullanılan başlıca kavram, göçtür. Göçün ise uluslararası ölçekte gerçekleşen türü ön plandadır. Zira Makedonya/Kosova ile Türkiye ekseninde yaşanan göçler, uluslararası nitelikteki göçlere bir örnektir. Bu aynı zamanda araştırmanın temeldeki konusunu oluşturmaktadır. Araştırmanın özeldeki konusu ise Balkanlardan (Makedonya ve Kosova'dan) Türkiye'ye gelin gelenlerin evlilik göçleridir. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, araştırmaya konu olan göçlerin, pratikte (gündelik hayatta ve basında) ve literatürde (ulusal ve uluslararası akademik çalışmalarda) bahsi geçen diğer evlilik göçlerinden farklı olduğu bilgisidir. Söz konusu göçler, “yabancı gelin” gibi ne köken itibariyle birbirinden farklı çiftlerin evliliğinden, ne de “sipariş gelin”⁶ gibi belli amaçlar için yapılan anlaşmalı evliliklerden oluşmaktadır. Buradaki evlilikler, aynı kökenden gelen gençlerin, farklı ülkelerde yaşıyorken tanışıp evlenme kararı almaları ve evlilik sonrası gelinin ülke değiştirerek eşinin yanına, Türkiye'ye göç etmesini anlatmaktadır. Dolayısıyla araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturan kavramlar, hem alan yazındaki mevcut açıklamalara

⁶ İngilizcedeki karşılığı *mail-order bride*'dir. Bu durumu bir endüstri olarak gören düşünürler vardır. Bu türdeki evlilikler, bir anlamda öncenin anlaşmalı evliliklerinin bir yansıması olarak gösterilir (Chun, 1996).

ilave açıklamalar getirmesi hem de mevcut örneklerden farklı olarak özgün örnekler sunması nedeniyle kayda değerdir.

Araştırmada ele alınan kadın evlilik göçlerinin özgünlüğü söz konusu göçlerin köken, oluşum ve etkileri itibariyle diğer göç örneklerinden farklılık göstermesinde ortaya çıkmaktadır. Başlıca farklılık, diğer evlilik göçlerinden ayrı olarak Balkanlar ve Türkiye eksenli evlilik göçlerinin önceki göçlere dayanıyor olmaları ve yaşanmış (ve halen ara ara yaşanan) göçlerle güçlenmiş olan göçmen ağlarının güç kaybetmek şöyle dursun bilakis güç kazanan varlığıyla yeni göçleri tetikliyor ve yaratıyor olmasıdır. Bu noktada üzerinde durulması gereken bir diğer husus da gelin göçmenlerin birer “göçmen” olarak geldikleri ülkede ekonomik, konut edinme ve etnik ayrımcılık anlamında herhangi bir sorunla karşılaşmamış olmaları nedeniyle diğer göçmenlerden farklı bir niteliğe sahip olmalarıdır. Bu da Erbaş’ın belirttiği üzere (2008: 3), hemen hemen her ülkede göçmenlerin ekonomik, konut edinme ve etnik ayrımcılık gibi sorunlarla yüzleştikleri gerçeğinden ayrılmaktadır. Kadın göçmenlerin geldikleri ülke toplumuyla aynı kökenden geliyor olmaları kadar, iki bölgeyi saran ağların asırlara uzanması ve buna bağlı olarak ağların yeni göçleri ve göçmenleri himaye etmesi, söz konusu göçlerin ve göçmenlerin, diğer göç ve göçmenlerden ayrılmasında da etkilidir.

Göç yazınında göçmenler, gönüllü veya gönüllü olmayan, sürgün edilen ya da sığınmacı; kalıcı veya geçici gibi tipolojilere ayrılırlar (Castles & Miller, 2008). Bu bağlamda Makedonya ve Kosova’dan Türkiye’ye gelen gelin göçmenler, gönüllü göç kategorisinde yasal süreci⁷ izleyerek ve kalıcı bir yerleşim için göç etmektedirler.

⁷ Evlenme yoluyla Türk vatandaşlığının kazanılması konusunu İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü düzenlemektedir. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü resmi internet sitesinde yer alan bilgilere göre (nvi.gov.tr), Evlilik yolu ile gelen göçmenler, Türk vatandaşlığına başvuru için evlenip geldikleri şehirlerdeki valiliklere müracaat ederler. En önemli

Sayıları her geçen gün artan ancak literatürde ve devlet düzeyinde görünmez olmayı sürdüren gelin göçmenler, dâhil oldukları göç türünü ve göç sürecini⁸, birer “aktör” olarak anlaşılır kılmaktadırlar. Buna bağlı olarak yapılan bu araştırma, gelin göçmenler üzerinden göçe karar verme, göç süreci ve sonrasında bir bütün halinde analizine eğilmektedir. Kadının ülkesinden (Makedonya ve Kosova’dan) ayrılarak yeni bir ülke ve aileye gitme kararı, sıradan bir evlilik kararından ibaret değildir. Kararın altında pek çok ve karmaşık gereklilik veya gereksinimlerin etkisi vardır. Dolayısıyla bu araştırmada yapılacak olan kadını göçle ilişkili bir evliliğe yönelten unsurları/motivasyonları belirlemektir. Yapılmış araştırmaların bir kısmı, yerel sorunlar gibi birçok etmenle ilişkili iddialar ortaya koymaktadır. Bu araştırmalara göre, geleneksel pratiklerin baskınlığı, nüfusun cinsiyete göre dağılımındaki dengesizliği (kadın veya erkek nüfusun diğer cinse göre azlığı), eş seçiminde yeterli/çekici özelliklerin varlığı veya yokluğu, ekonomik ve sosyal hareketliliğe olanak vermesi gibi unsurlar kadının evlilik göçünde etkilidir (Kawaguchi & Lee, 2012; Fan & Huang, 1998). Yukarıda değinildiği üzere Balkanlardan (Makedonya ve Kosova’dan) Türkiye’ye yönelmiş göçlerin özgün nitelikleri vardır. Dolayısıyla bahsi geçen göçlerin anlaşılmasında, standartlaştırılmış etmenlerin ötesinde farklı noktaların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bunun için bu araştırmada belli başlı kavramlar üzerinden ve alan araştırmasından elde edilen bulgular aracılığıyla gelin

şart, Türk vatandaşı ile evli olan göçmen gelinin üç yıldan beri evli olması ve evliliğinin devam etmesidir. Başvuru sahiplerinde aranan özellikler ise aile birliği içinde yaşıyor, evlilik birliği ile bağdaşmayacak faaliyetlerde bulunmuyor ve milli güvenlik ile kamu düzeni bakımından engel teşkil etmeyecek bir halde bulunmuyor oluşudur.

⁸ Göç sürecinin (*migration process*) analizine yönelik kapsamlı bir çerçeve çalışması için bakınız: Erbaş, H, (2008), “Identity Dilemma: Gender and A Sense of Belonging or of Alienization”, **Ankara Üniversitesi Dil ve tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 48,1, s.1-26.

göçmenlerin göç süreçlerini anlamaya, daha sonra da aktörün yaşam ve göç deneyimi üzerinden süreç netleştirilmeye çalışılmaktadır.

1.4.2. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Bilindiği üzere göçlerle alakalı birden fazla göç kuramı vardır ve her bir kuram farklı odaklanma tarzıyla göçü anlamaya ve anlatmaya çalışmaktadır. Araştırma kapsamında evlilik göçlerinin ele alınmıyor olması ve bu türdeki göçlerin göçmen ağlarıyla yakın ve güçlü bir ilişki içinde bulunması, göçmen ağları kuramının bu araştırma kapsamında kullanılabilir olduğunu göstermektedir. Kuram olarak göçmen ağları, akrabalık, arkadaşlık veya topluluk bağı aracılığıyla geride bırakılan ülke ile gelinen ülkede olası göçmenlerle eski göçmenler arasında kişilerarası düzeyde kurulan bağlara eğilmektedir.

Evlilik göçleri, belirli ölçülerde ilişkilerin/ağların ulus-aşırı varlığına gereksinim duymaktadır. Makedonya-Kosova ve Türkiye arasındaki evlilik göçlerinde ağların sadece var olmaktan ibaret olmadığı aynı zamanda güçlü ve etkili rollere de karşılık geldiği görülür. Bilindiği üzere Makedonya ve Kosova gibi iki Balkan ülkesi ile Türkiye, geçmişi Osmanlı İmparatorluğu'na kadar giden bir ilişkiyle birbirine bağlıdır. Devletler düzeyinde ve Anadolu nüfusunun Balkanlara yayılması şeklinde gelişen siyasi içerikteki ilişkiler zamanla kültürel içerikte ağların pekişmesini beraberinde getirmiştir. Bugün bölge Türklerinin yaşadıkları Balkan ülkelerinin tümüyle Türkiye'nin güçlü bir bağı bulunmaktadır. Dolayısıyla bu iki bölge arasındaki ağların, Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasında yaşanan işgücü göçü sonrası oluşmuş ağlardan farklı olduğu açıktır. Bu ağların göç kuramlarından biri hariç diğerleriyle anlaşılması pek de olası görünmemektedir. Bu anlamda göçmen ağı kuramı, bu ihtiyaca cevap

verecek hassasiyetleri barındırmaktadır. Sürdürülür nitelikteki göçleri akla getirmesi de ayrıca bu araştırma kapsamında ele alınan göçlerle göçmen ağı kuramının ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma yukarıda da aktarıldığı üzere, Balkan kökenli göçmen gelinlerin görünmezliğini, bununla birlikte görünmez evlilik göçlerini problem edinmekte, görünmezliğini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Bu amacı gerçeğe dönüştürmede ise görünürlüğü en ideal şekilde var edecek nitel araştırma tasarımına başvurulmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın problemi ve kapsamı göz önünde bulundurulduğunda, nitel araştırma sağladığı yararlar itibariyle uygun bir araştırma tasarımıdır. Her şeyden önce bir problem veya bir konunun keşfedilmesi gerektiği durumlarda kullanılmaya uygun olması (Creswell, 2016:47), araştırma kapsamında kullanılır bir tasarım olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Creswell'in dile getirdiği şekliyle (2016: 48), kolayca ölçülemeyen değişkenleri belirleme veya susturulmuş sesleri –ki burada, sözü edilen Balkan kökenli kadın göçmenlerin görünmezliği hatırlanabilir- duyma ihtiyacına cevap veren nitelikte bir keşfe olanak tanınması da ayrıca nitel araştırma yönteminin bu çalışma kapsamında önemsenme nedenini ortaya koymaktadır. Araştırmada göç olgusunun konu edilmesi de araştırmanın nasıl bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Zira göç konusu, araştırmanın istatistiki veriye dayalı tarama tipindeki bir araştırmadan ziyade daha çok bir kesit sunan, ayrıntıları anlamaya yardımcı niteliksel bir yöneme ağırlık veren bir tarzda yapılanmasını gerektirmektedir (Kümbetoğlu, 2012: 51). Bu başlıkta, araştırma ve araştırmayı şekillendirecek olan

nitel araştırma tasarımıyla ilgili olarak detay ve karmaşık bilgiden arınmış, yeterli bir gerekçeye ulaşabilmek adına başta Creswell (2016) olmak üzere Neuman (2014) ve Glesne (2012)'in çalışmalarına başvurulmuştur.

Creswell (2016: 48), karmaşık bir konuya ayrıntılı bir anlayış geliştirebilmek için nitel araştırma yapılması gerektiğini, bunun içinse insanlarla konuşmak ve onların yaşam alanlarına giderek hikâyelerini anlatmalarına izin vermek gibi belli başlı yolların⁹ izlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yazar, araştırmalar sırasında ortada duran bir güçlüğü de nitel araştırma ile aşılabileceğini iddia eder. Bu güçlük ise araştıran ile araştırılan arasındaki güç ilişkisidir. Creswell'e göre, hikâyelerini paylaşmaları ve seslerini duyurmaları için bireyleri güçlendiren nitel araştırmanın aynı zamanda araştırmacı ile katılımcı arasındaki güç ilişkilerini de en aza indirdiğini belirtmektedir. İki taraf arasındaki güç ilişkisi kadar, nitel araştırmaların farklı hassasiyetleri vardır. Creswell (2016: 49), hassasiyetlerden bir diğerini, alanda geniş zaman geçirme gereği olarak tanımlamaktadır. Buna göre, nitel araştırmacı, alanda saatlerce zaman harcar, kapsamlı veri toplar, içeriden bir bakış açısı kazanmak için de alanın problemleriyle meşgul olur. Bir diğer unsur, büyük miktarda veriyi ayıklama ve birkaç tema/kategoriye indirgeme uğraşısıdır. Bir başka önemli uğraş ise araştırmacının öne sürdüğü iddiaları, bulgularla kanıtlamak için uzun pasajlar yazma ve alıntılarla iddialarını destekleme çabasıdır. Creswell'in nitel araştırma ile ilgili olarak ortaya koyduğu açıklamalar, bu araştırma kapsamında geçerlilik kazanır. Söz konusu araştırma, nitel araştırmanın yukarıda özetlenen birden fazla özelliğini

⁹ Nitel araştırmaya, anket dışında kalan, katılımcı (katılımcı olmayan) gözlem, yapılandırılmamış görüşme, odak grup görüşmesi, dokümanter malzeme arşivi ve benzeri yöntemlerde sıklıkla başvurulur; Bu anlamda nitel veri ise alan notları, görüşme çözümlemeleri, belgeler, fotoğraflar, eskizler, video ve ses kayıtları gibi kaynaklardan üretilir (Dey, 2005: 15).

karşılamaktadır. Bir problemin keşfedilmesi için nitel araştırmanın kullanıldığı tezi, bu araştırma kapsamında problem olarak ifade edilen gelin göçmenlerin “görünmezliği” noktasında geçerlilik kazanır. Görüşmeler boyunca araştırmacı ile araştırılan topluluk arasında sürdürülmesine özen gösterilen eşit güç ilişkileri, nitel araştırmanın bir başka özelliğinin de araştırma kapsamında yerine getirildiğini ortaya koymaktadır. Yine insanların hikâyelerini anlatmalarına imkân verecek şekilde ilgili kişilerin yaşam alanlarına gidilerek görüşmelerin gerçekleştirilmiş olması da nitel araştırmanın bir başka özelliğidir. Bu hususun karşılanabilmesi amacıyla görüşmeler, görüşmecilerin yaşadıkları şehirlerde gerçekleştirilmiştir. Creswell, nitel araştırmanın araştırmacı için alanda geniş zaman geçirmeyi taahhüt ettiğini anlatır. Benzer bir durum bu araştırma için de geçerlidir. Buna göre, araştırmanın Tekirdağ, Ergene ayağındaki görüşmeler bir haftayı, Bursa’daki görüşmeler ise üç haftayı bulmuştur. Bir başka husus ise büyük miktardaki veriyi, araştırma konusu ve kapsamına uygun şekilde ayıklamak ve belli kategorilerde değerlendirmek olmuştur. Bu aşamanın en ideal şekilde yürüyebilmesinde araştırmanın problem edindiği husus göz önünde bulundurulmuş, konuya ve amaca uygun araştırma deseni, alt kategorileri ve alt başlıkları belirlenmiş, konuyla alakalı oluşturulmuş önermeler, yine Creswell’in yukarıda yer verilen ifadelerinde olduğu gibi, araştırmada elde edilen bulgular ve literatürün kaydıyla desteklenmiştir.

1.5.1. Araştırmanın Aşamaları

Creswell (2016: 65), bilimsel bir araştırma deseni takip edilmek koşuluyla nitel bir araştırmayı tasarlama sürecinin araştırma sürecinde ortaya çıktığını belirtmektedir. Süreç ise yazarın art arda sıraladığı şekilde birkaç aşamadan geçer. Creswell’e göre

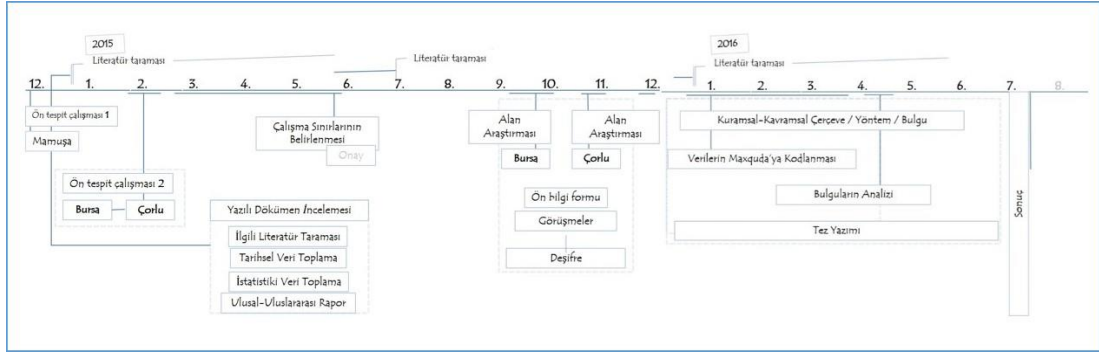
(2016: 50), tüm araştırmacılar bir problem ile başlar, problem ile ilgili literatür incelemesi yapar, sorular sorar, veri toplar ve bunları analiz edip, raporlaştırır. Her bir aşama, araştırmaya sağlayacağı fayda anlamında özel ve önemlidir. Literatür araştırması, bilgi sağlama amacıyla taranabileceği gibi, araştırmanın ileri aşamasında da taranabilir ya da sadece araştırma probleminin önemini belgelemeye yardımcı olmak amacıyla kullanılabilir (Creswell, 2016: 50). Bazı durumlarda ise araştırmanın zamanlamasını gösteren çizelgede görüldüğü gibi (bkz. Tablo 1), araştırmanın tüm safhalarına yayılmış olabilir. Bu noktada literatür taramasının işlevi ve önemi, araştırma desenine bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Creswell (2016: 229), May'ın 1986 yılındaki çalışmasından hareketle literatür taramasının, genel bir açıklamaya varma çalışmasındaki işlevine değinir. Buna göre, literatür taraması mevcut bilgi birikimindeki boşlukları ve önyargıları bir gerekçe olarak gösterip, genel bir açıklamanın yapılabilirliğine ve böylesi bir çalışmanın gerekliliğine destek çıkar. Yukarıda da açıklandığı üzere, bu araştırma bağlamında problem olarak tespiti yapılan husus, Balkan kökenli kadınların Türkiye'ye doğru gerçekleşen evlilik göçlerinin görünmezliği sorunudur. Bu türdeki göçlerin görünmez olduğu iddiası, literatür taramasıyla da gün yüzüne çıkmaktadır. Zira literatürde adından sıkça söz ettiren Balkan göçleri ekonomik ve siyasi temellerle oluşmuş türleri ile anılmakta, bilhassa sosyo-kültürel içerikli göçlere ve bunların içerisinde kadınların evlilik göçlerine yer verilmemektedir.

Araştırma aşamasına göz atılacak olursa, problemin tespiti aşaması, 10 Aralık 2014 yılında Mamuşa'ya gerçekleştirilen ön tespit ziyareti ile başlar. Bu ziyarette, Mamuşa İlkokul öğretmenlerinden Rüstem Morina ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmede bölgenin (Mamuşa Belediyesi) sosyo-kültürel ve demografik yapısı

hakkında bilgi edinilmiş, Türkiye'ye doğru yaşanan göçler içerisinde bilhassa kadınların evlenerek göç ettikleri, kadınların Türkiye'de yaşayan göçmenlerle evlilikler gerçekleştirdikleri ve Bursa'ya yerleştikleri öğrenilmiştir. Makedonya'dan Türkiye'ye yönelik kadın evlilik göçleri ile ilgili bilgi, bu araştırmanın yazarı tarafından daha öncesinde (2010-2011 arasında) gerçekleştirilen alan araştırmaları sırasındaki gözlemleri ve bulguları ile fark edilmiştir. Her iki bölgenin kadın evlilik göçü ile tanışıklığı ve alakasının bulunduğu düşüncesi ise 06 Şubat 2015'te Tekirdağ, Ergene'de başlayıp, 10 Şubat 2015 tarihlerinde Bursa'da tamamlanan ön araştırma ile doğrulanmıştır. Bursa'daki ön-tespit çalışmasında, Mamuşa göçmenlerinden emekli Öğretmen Cemali Tunalıgil, Mamuşalılar Derneği Başkanı Ercan Taç ve bir göçmen gelin ile evli olan göçmen Cüneyt Krasniç, eşi Rabia¹⁰ ve annesi (Şaddan Hanım) ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Tekirdağ, Ergene'deki görüşmelerde, Doğu Makedonya Derneği Başkanı Saani Mehmet, Makedonya göçmeni Mümin Yıldız, birinci kuşak göçmeni Cevahir Kosa ve göçmen gelin Gülşah ile bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Asıl çalışma ise 13 Ekim 2015 tarihinde Bursa'da başlayıp, 20 Kasım 2015'te Tekirdağ, Ergene'de tamamlanmıştır. Görüşmeciler kadınların ses kaydından ziyade yazılı kaydı tercih etmeleri, kayıtların kalem-kâğıt aracılığıyla yapılmasını gerektirmiştir. Alan araştırması sırasında, her bir görüşme günü bitiminde bulguların sistematik olarak düzenlenmesine, bilgisayar ortamına aktarılmasına, depolanmasına ve analizine geçilmiştir. Aşağıda görüldüğü üzere (bkz. Tablo 1), her bir aşama birbirini takip eder şekilde ilerlemiş, rapor yazım aşamasında her bir aşamanın çıktısı dikkatlice incelenmiş, sonuç aşamasında bir bütün halini almıştır.

¹⁰ Gerçek ismi, çalışma boyunca uyulan maskeleye kuralına tabi olduğundan değiştirilmiş, gerçek isminin ilk harfi aynı kalmak şartıyla farklı bir isim kullanılmıştır.

Tablo 1 Araştırma takvimi

1.5.2. Araştırmanın Katılımcıları

55 kadın görüşmeciden 24'ü Bursa'ya gelen Kosovalı (Mamuşa Belediyesi¹¹) gelinlerdir. Geri kalanı (31'i) ise Ergene'ye gelen Makedonyalı (Radoviş Belediyesi¹² ve çevresi) gelinlerdir. Görüşmeci sayının tespitinde, nitel araştırma tasarımı içinde geçerli olan yeterliğin veya veri doygunluğunun karşılanması şartı esas alınmıştır.

Kosova'daki Mamuşa Belediyesi'ne karşı Makedonya'dan Radoviş Belediyesi ile çevresinin dahil edilmesinde, Türk nüfusunun her iki ülke özelinde ve yerleşim tarzı anlamında benzer, bir o kadar da farklı özellikler sergilemeleri etkilidir. Her şeyden önce araştırma topluluğu kırsal kesimde yaşayan, evlilik göçü ile ülke değiştirmiş Türk kadınlarını içermektedir. Dolayısıyla kırsal kesimde yaşayıp ülke değiştirmiş olmak, bu çalışmanın araştırma topluluğunun seçiminde belirleyici iki özelliktir. Bu özellikleri temsil edebilenler, Kosova'dan Mamuşa Belediyesi Türkleri,

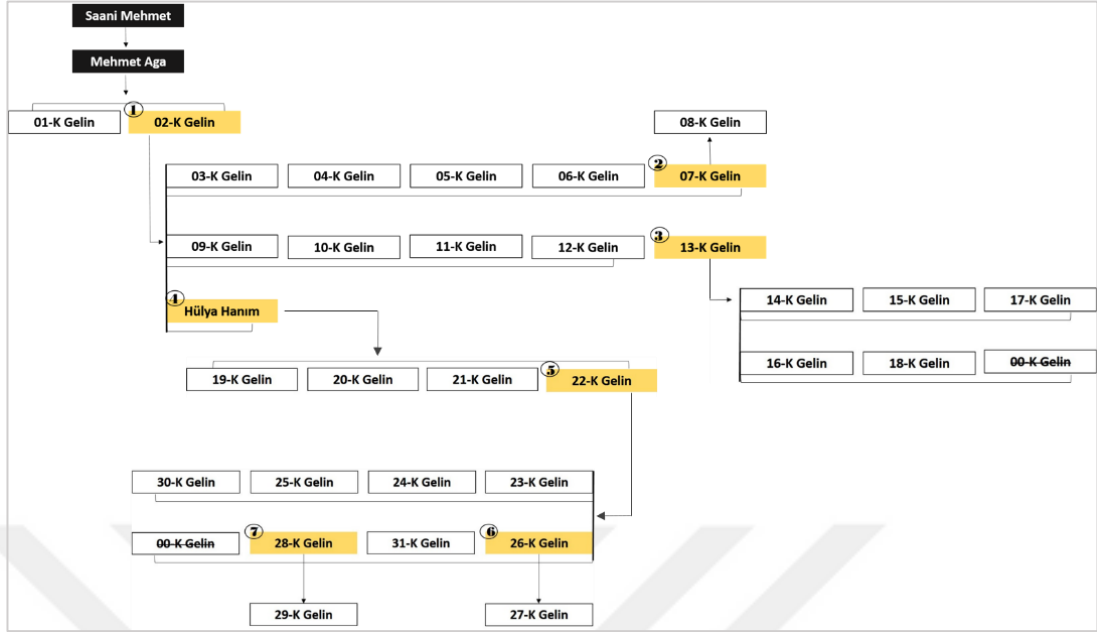
¹¹ (Arn. *Mamushë/Mamusha*; Sırp. Мамуша): Prizren Belediyesine bağlı bir köy iken, 2010 yılında belediye statüsüne geçer. Kosova'nın güney-doğusunda yer alır. Türklerin tamamı belediye sınırları içerisinde yaşar. 2011 yılı sayımlarına göre toplam nüfusu 5,507'dir. Toplam nüfusun büyük çoğunluğunu (5,128) Türkler oluşturur. İkinci ve üçüncü etnik toplulukları Arnavutlar ve Romlar oluşturur (Belediye Profili, 2013).

¹² (Mak. *Radoviş & Padovu*): Makedonya'nın güney-doğusunda yer alır. Türkler, belediyeye bağlı köylerde yaşar. Makedon ve Arnavutlardan sonra üçüncü büyük etnik topluluğu (2005 yılı verilerine göre, 4,061 kişi), oluştururlar.

Makedonya'dan da Radoviş Belediyesi ve çevresindeki Türklerdir. Makedonya, Radoviş Belediyesi ve çevresindeki köylere nazaran araştırmada, Kosova'dan sadece Mamuşa Belediyesinin yer alması, ülkedeki Türklerin yerleşim yapısıyla alakalıdır. Zira Mamuşa Belediyesi sınırları içinde yoğun bir Türk nüfusunun varlığına karşın çevresindeki köylerde Arnavutlar yaşar. Bu da araştırmanın sınırlılığıyla alakalı şartları karşılayamamaktadır. Radoviş Belediyesi özelindeki durumda ise belediye sınırları içinde yer alan birçok köyde yoğun bir Türk nüfusu bulunurken, belediyede dolayısıyla kasabada az sayıda Türk vardır.

Araştırmada, görüşülen kadınların belirlenmesinde kartopu örnekleme başvurulmuştur. Kartopu ağ, *zircirleme gönderme* veya *nama dayalı örneklem* olarak da adlandırılmaktadır (Neuman, 2014: 325). Kartopu rnekleme, amaçlı örnekleme (*purposeful sampling*) içinde yer alan birak stratejiden birisidir ve her bir belli amaçlara hizmet eder (Patton, 2002: 230-239). Bu türdeki örnekleme yöntemleri nitel araştırma geleneği içinde ortaya ıkmyı olmakla birlikte, zengin veriye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine incelenmesini amaçlar, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında kullanılır (Yıldırım & şimşek, 2008: 107). Neuman'a göre (2014: 325), görüşülen kişiden daha çok kişilere ulaşma çabası, küçük başlayıp karlar üzerinde yuvarlandıka büyüyen bir kar tanesine benzer. Araştırma kapsamında gerçekleşen kartopu örneklemleri göz önünde bulundurulduğunda Tekirdağ, Ergene'deki örneklem tipi, ideale yakın bir modeli temsil etmektedir (bkz. şekil 1). Bursa'daki örneklem ise idealden uzak bir model sergilemektedir (bkz. şekil 2).

Şekil 1 Ergene’de uygulanan kartopu örnekleme

Ergene’deki araştırmada, kartopu örnekleminin başlangıcı, Ergene Makedonyalılar Derneği Başkanı Saani Mehmet’in bu araştırmanın yazarı olan araştırmacıyı, Ergene’nin en yaşlı Makedonyalı göçmeni olan Mehmet Aga ile görüştürmesi ve Mehmet Aga’nın akraba gelinleri olan 01-KE gelin ile 02-KE geline götürmesiyle başlamış oldu. 02-KE gelin şekilde de görüldüğü üzere (bkz. Şekil 1) kartopu örnekleminin hem ikinci görüşmecisi hem de kar tanesinin kartopuna dönüşmesinin başlatıcısı olmuştur. 02-KE gelin¹³, araştırmanın yazarı olan araştırmacıyı, ilk aşamada beş, ikinci aşamada beş geline ulaştırmıştır. İlk aşamada görüşülen gelinlerden beşincisi (07-KE), arkadaşı 08-KE gelinin de kendisi gibi Türkiye’ye gelin geldiğini anlatmış, arkadaşı ile iletişim kurulmasında ve

¹³ Ergene’deki görüşmelerde, görüşmelerin bu seviyeye ulaşmasında emeği olan dernek başkanı Saani Mehmet’in, Mehmet Aga’nın ve Hülya Hanım’ın emekleri büyüktür. Araştırmanın ileriye götürülmesinde görüşülen tüm kadınların desteği söz konusudur. Burada asıl desteği olanlar ise en başta iki-üç yaşındaki oğlunu akrabalarına emanet ederek araştırmacıyı, diğer gelinlere ulaştıran 02-KE gelin, yeni doğmuş bebeğini kucağına alarak diğer görüşmeciler kadınlara götüren 13-KE gelin ve ilkökula giden oğlunu bazen bir arkadaşına bazen de bir akrabasına emanet ederek araştırmacıyı yalnız bırakmadan diğer görüşmecilere götüren 22-KE gelindir.

Çetiner'in aracılığıyla Zafer Halk Oyunları Derneği Başkanı Rıdvan Gültaş'la iletişim kurulmuş, Gültaş'ın aracılığıyla KB-01 geline ulaşılmıştır. Örneklemen ileriye taşınmasında asıl süreç, Mamuşalı göçmen Öğretmen Cemali Tunalıgil aracılığıyla görüşülen Melek Hanım ve Cemile Hanım'la başlamış, bu ilerleyişte katkı sunanlardan biri de Mamuşalı Öğretmen Rüstem Morina ve Morina'nın tavsiyesi ve yönlendirmesiyle Fehime Hanım olmuştur. Görüleceği üzere (bkz. Şekil 2), kendisi de bir göçmen ve de bir kayınvalide olan Melek Hanım'ın aracılık ettiği ilk aşama görüşmelerde, altı gelin ile görüşülmüştür. Bu aşamada gelinler arasında sadece birisi, kız kardeşinin de gelin geldiğini ve görüşülebileceğini belirtmiş, KB-19 ile görüşmenin yapılabilmesinde dolaylı olarak (telefon aracılığıyla izin alma) katkı sunmuştur. Yine aynı görüşme sürecinde KB-03 gelinin kayınvalidesi Cemile Hanım, görüşmenin ikinci aşamasında aracılık etme çabasına girişmiştir. Cemile Hanım aracılığıyla KB-19 dâhil 13 gelin ile görüşme gerçekleştirilmiş. Yine ikinci aşamada sadece KB-21 gelin, kendisi gibi gelin olan ablası ile görüşülmesinde aracılık etmiştir. Kendisi de bir kayınvalide olan Fehime Hanım'ın¹⁴ aracılık ettiği süreçte ise üç gelin ile görüşme sağlanmıştır. Bursa ayağındaki görüşmelerde, kartopu örnekleme, gelinlerin kendisinden ziyade kayınvalideleri aracılığıyla şekillenmiş, görüşmeler, gelinlerin gelin geldikleri evlerde gerçekleştirilmiştir.

¹⁴ Sürecin başlamasında katkısı olan Melek Hanım dâhil, araştırmaya doğrudan katkı sunan aracılardan başında Cemile Hanım gelmektedir. Yapılan görüşmelerin beklenilenden çok daha uzun sürmesi, görüşme süreleri ile birlikte görüşme saati ve gününün sürekli değişiklik göstermesi, bütün bunlara rağmen çalışmanın yazarı olan araştırmacıyı yalnız bırakmadan gelin görüşmecilerin evlerine tek tek gitmesi kayda değerdir. Bununla birlikte motivasyon ve ev sahibesi olarak araştırmacıya gösterdiği ilgi ve alaka ile Fehime Hanım'ın da katkısı büyüktür. Fehime Hanım aracılığıyla araştırmacı, gelin göçmenlerle görüşmenin yanı sıra gelin gelecek olan gelin adayları için düzenlenen nişan törenine davet edilmiş, araştırmacının gözlem yapmasına ve konuk kadınlarla görüşme yapıp, fotoğraf çekmesine yardımcı olmuştur.

1.5.3. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri

Araştırmada görüşme tekniğine başvurulmuştur. Creswell (2016: 88), modeli tam olarak geliştirmek veya doygunluğa ulaşabilmek için veri toplama anlamında 20 ila 60 mülakatın gerekli olduğunu belirtmektedir. Benzer bir gaye ile araştırma kapsamında, 55 kadın görüşmeci ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Çalışmada benimsenen araştırma desenine uygun olarak yapılan görüşmeler yarı-yapılandırılmıştır. Bu desene uygun olarak hazırlanan görüşme ve gözlem formları, veri toplamanın ilk aşamasında yarı yapılandırılmış¹⁵ durumdadır ve bunlar, sürecin sonuna kadar da son halini almaz, değişime açık, esnek bir yapıya sahiptir (Yıldırım & Şimşek, 2008: 76). Dolayısıyla bir sözleşme gibi bağlayıcı olmadıkları gibi uyarlanabilir, vazgeçilebilir veya değiştirilebilir durumdadırlar (Glesne, 2012: 140). Araştırma kapsamında gerçekleşen görüşmelerin kayıt altına alınıp alınamayacağına yönelik sorulan sorulara olumsuz cevap verilmesi, görüşmelerin yazılı olarak kayıt altına alınmasını gerektirmiş, 55 görüşmeden sadece biri ses kaydına alınmıştır. Araştırma bağlamında hazırlanan görüşme formları büyük değişikliklerle şekillenmesi de ufak tefek eklemeler ve yer değişiklikleri ile yapılmıştır.

Araştırma kapsamında gerçekleşen görüşmelerde iki tür görüşme formu kullanılmıştır. İlki, görüşmeci kadınların demografik özelliklerini öğrenmeye yönelik hazırlanmış kısa bir formdur (bkz. Tablo 2). Birinci görüşme formundan elde edilen bilgilerin derli toplu bir özeti EK'ler kısmında yer almaktadır (bkz. EK 1). İkinci

¹⁵ Yarı yapılandırılmış görüşme veya derinlemesine görüşme, planlı bir aktivitedir. Yarı yapılandırılmış bir görüşme açık uçludur, ancak genel bir hattı izlemekle birlikte bir konular listesini içermektedir (Bernard, 2006:210).

görüşme formu ise konuyla doğrudan alakalı belli başlı temaları içermektedir (bkz. Tablo 2).

Tablo 2 Görüşmelerde kullanılan birinci ve ikinci görüşme formları

Görüşme Formu I: DEMOGRAFİK VERİLER	Görüşme Formu II: ÜST KODLAR/TEMALAR
Doğum Yeri (Ülke)	Ulus-ötesi Evlilik
Doğum Tarihi (Yıl)	Göç Süreci
Eğitim Düzeyi	Motivasyon
Çocuk Sayısı	Göçmen Ağı
Doğum Yerinde Yaşama Süresi (Yıl)	Sosyal Sermaye
Çalışma Durumu (Sigortalı & Sigortasız)	Bütünleşme (Alış(ma)ma)
Vatandaşlık Bilgisi (Türk Vatandaşlığı)	Kıyaslama (Göçmen-Göçmen)

1.5.4. Veri Analizi

Neuman (2014: 659), veri analizi anlamında nitel ve nicel biçimlerin benzerlik kadar farklılık içerdiklerini, her iki tarzdaki veriler için ise temel benzerliğin, araştırmacıların toplumsal yaşamın ampirik ayrıntılarından çıkarım yapmaları olduğunu belirtir. Bu iddiayı detaylandıran Neuman veri analizinin her iki biçiminde araştırmacıların uslamlamaya ve verilerin karmaşıklığını basitleştirmeye dayanarak bir sonuca varmak için ampirik bilgileri dikkatlice incelediklerini aktarır. İncelenen veriler transkript, alan notları ve belgelerden oluşabilir, dolayısıyla azımsanmayacak oranda bir metin yığınının söz edilir. Metin yığınının incelenmesi aşamasında belirtilmesi gereken önemli bir husus, nicel veri analizine kıyasla nitel veri analizinin daha az standartlaştırılmış olduğu gerçeğidir (Neuman, 2014: 660). Bu noktada yapılan bu araştırmada, seçilen araştırma desenine sadık kalınmış olmakla birlikte söz konusu desenin standartlaştırılmasına hizmet edecek tarzda birebir bir kopya niteliği

taşınamamaktadır. Bu araştırma için kullanılabilir özellikler sergileyen kuram oluşturma deseni, alan bulgularına gömülü olan genel açıklamayı ortaya çıkarmak amacıyla kullanılır (Creswell, 2016: 84). Ancak bu araştırma bağlamında öncelik, araştırma deseninin standartlaştırılmasına katkı sağlayacak tarzda desenin savunduğu yolu harfiyen izlemek değil, gömülü açıklamayı en ideal şekilde ortaya çıkarabilmektir. Bu nedenle araştırmada birebir bir kuram oluşturmada ziyade teori temelli nitel bir araştırmanın yapılmış olduğu belirtilmelidir. Bu ise gömülü olan açıklamayı ortaya çıkarmak için bulguların ve araştırma gidişatının gerektiği yol ve aşamaları izlemekten geçmektedir¹⁶.

Glesne (2012: 264), veri toplama esnasında birçok öykünün toplandığını ve bu öykülerin toplandığı haliyle dolayısıyla da bir bütün halinde anlamlandırılmasının zor olduğunu, tematik bir analiz içinse toplanan öykülerin birbiriyle ilişkisel bir bağlantısının kurulmasının gerekli olduğunu belirtir ve çözüm yolu olarak kodlamayı öne sürer. Glesne gibi Neuman da benzer bir durumdan söz ederek, çözümün kodlamada olduğunu ileri sürer. Zira nitel kodlama Neuman’a göre (2014: 663), araştırmacıyı ham verilerin ayrıntılarında boğulmaktan kurtarır, verilerle ilgili olarak daha üst düzeyde düşünceler geliştirmesine teşvik eder. Glesne’ye göre (2012: 264-268) kodlama, öyküler arasında kurulmak istenen bağlantıya yardımcı olan

¹⁶ Bu noktada belirtilmesi gereken nokta ise analiz aşamasında görüşmecilerin gerçek isimleri ile ilgili izlenmesi önerilen yoldur. Creswell (2016: 52), araştırma sürecine dair yaptığı açıklamaların birinde, elde edilen verinin düzenlenme ve kaydedilmesinden sonra katılımcı isimlerinin dikkatle maskelenmesi ve ardından analiz edilip, verilerden anlam çıkarmaya çalışılması işine geçilmesi gerektiğini aktarır. Katılımcı isimlerinin dikkatle maskelenmesi aşaması, bu araştırma için de geçerlidir. 55 görüşmeci kadının gerçek isimleri, sayı ve harflerden oluşmuş kodlamalarla maskelenmiştir. 01-KE (veya 01-E) gelin veya KB-01 (veya B-01) gelin, kodlanan gerçek isimlere örnektir. Kod örneklerinde rakamlar, görüşme sırasını, harfler ise gelinin gelin geldiği şehri ifade etmektedir. Buna göre “01-KE” kodundaki 01 rakamı, gelinin ilk görüşmeci olduğunu, K harfi, görüşülen kişinin katılımcı olduğunu, E harfi, görüşülen gelinin Ergene’ye gelin gittiğini simgelemektedir. Benzer şekilde “KB-01” kodundaki, K harfi, görüşülen kişinin katılımcı olduğunu, B harfi görüşülen gelinin Bursa’ya gelin gittiğini, 01 rakamı da gelinin ilk görüşmeci olduğunu ifade etmektedir.

“kolaylaştırıcı” bireysel icatlardır. Kolaylaştırıcı bir icattır, zira “dağ gibi” ham verilerin küçük, işlenebilir kümelere indirgenmesi gibi zor bir işin üstesinde gelmektedir (Neuman, 2014: 664). Başka bir ifade ile kodlama, verinin bir çeşit sembollere¹⁷ “dönüşümü”nü sağlar (Vogt ve ark., 2014:13). Kod¹⁸, araştırma boyunca derlenen betimleyici veya çıkarımsal bilgiye anlam birimleri atfetmek için kullanılan etiket (*tag*) veya işaretlerdir (*label*) (Miles & Huberman, 1994: 56). Analizde verinin dönüşümünde kullanılacak en ideal sembolün belirlenmesi, veri toplama araçlarına bağlı olarak seçilir. Bu durumda, bir veri toplama aracı olan görüşmeler esnasında kullanılan kodların büyük olasılıkla kelimelerden oluştuğu ifade edilebilir (Vogt ve ark., 2014: 43). Glesne (2012: 265), bazı nitel araştırmacıların, kodlama yerine *indeks* veya *kategori* sözcüklerini kullandıklarını ancak aralarında herhangi bir farkın bulunmadığını, nicel araştırmalardaki kodlamalardan ise çok farklı amaçlarla kullanıldıklarını dolayısıyla nitel araştırmalarda kullanılan kodlamalarla niceldeki kodlamaların birbirinden ayrı olduklarını belirtmektedir.

Neuman (2014: 664), araştırmacının saha notlarını, tarihsel kaynakları ve diğer verileri okuduğunu, bu okumada kritik terimleri, merkezi önemdeki kişileri, kilit olayları veya temaları arayıp not ettiğini yazar. Bunun ardından ise bir not kartının kenarına veya bilgisayar kaydına bir başlangıç kavramı veya etiket yazdığını ve

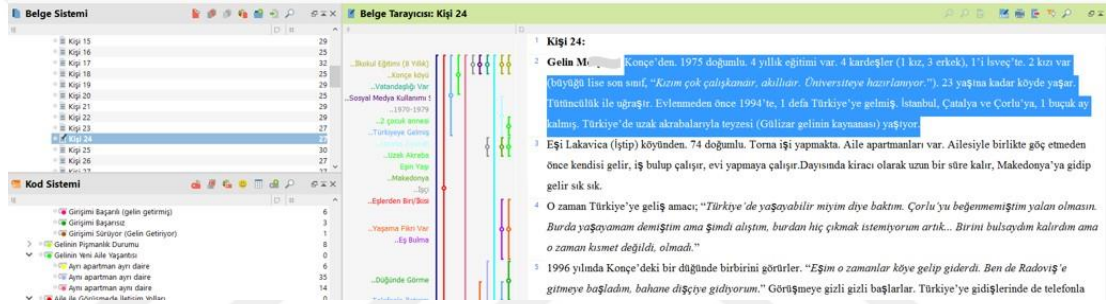
¹⁷ Vogt ve arkadaşlarına göre (2014: 13) semboller, kelimeler, sayılar, harfler veya grafik işaretleri (+,- gibi) olabilir.

¹⁸ Kodlar, bir metin yığını tek bir formülle/işaretle özetleme çabasıdır. Miles ve Huberman araştırmalarında (1994: 57), yeni bir eğitim uygulaması ile ilgili bir açıklamanın yer aldığı altı satırlık bir paragrafa yer verip, paragrafı bir yığın olarak tanımlarlar ve bu yığın için tek bir özetleme simgesine (*summarizing notation*) başvurulması halinde, bunun “motivasyon”u ima edecek olan “MOT” olabileceğini aktarırlar. Yazarlar aynı zamanda kodların, ek ayrımları da ortaya koyabileceklerini belirtirler; Buna göre yöneticinin motivasyonunu öğretmeninkinden ayırabilmek için mevcut olan koda (“MOT”) ek ilavelerin gelebileceğini (“YÖN-MOT”/ İng. “ADM-MOT”) belirtirler. Kodlar, yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi betimleyici (*descriptive codes*) nitelikte olabilecekleri gibi yorumlayıcı (*interpretively*) ve daha çıkarımsal olan örüntü kodları (*pattern codes*) şeklinde çeşitlenir (Miles ve Huberman, 1994: 57).

(renklerle) belirginleştirdiğini belirtir. Bu aşamadan sonra, mevcut kodlar göz önünde bulundurularak, bir anlamda mevcut kodların alt kodlarını bulma çabası başlar. Bunun için araştırmacıya Neuman'ın önerisi (2014: 667), bu aşamada belli başlı soruları kendisine sormasıdır. Bunların başında, “*Mevcut kavramları alt boyutlara veya alt kategorilere bölebilir miyim?*” veya “*Birbiriyle yakından ilişkili birçok kavramı daha genel bir kavram içinde birleştirebilir miyim?*” şeklinde sorular gelir. Kodlar, tema ve kavramlar arasındaki bağlantılar hakkında düşünmeyi teşvik ettiği kadar yeni sorulara da yol açar (Neuman, 2014: 668). Bu diğer aşamada, bütün veriler ve önceki kodlar taranır, seçici olarak temalara örnek oluşturan vakalar aranır ve bunun üzerinden karşılaştırmalar yapılır (Neuman, 2014: 668). Araştırmada izlenen kodlama aşamasına dair bilgi verilecek olursa, bu kapsamda görüşülen gelinlerin Türkiye’ye alışmalarında nelerin etkili olduğu konusunda izlenen kodlama aşaması örnek olarak gösterilebilir. Burada, bu konu irdelendiğinde, “Türkiye’ye alışmada etken/ler” şeklinde bir ana tema oluşturulmuş ve bu tema göz önünde bulundurularak seçici kodlama aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada metin, seçici olarak söz konusu temaya örnek oluşturacak vakalar taranmış ve bu tarama sonucu ana tema ayrıntılandırılmıştır. Buna göre, gelinlerin Türkiye’ye alışmaları gibi bir ana temadan hareketle, Türkiye’de yaşama isteği, kalabalık aile yaşantısı, Türkiye’de akraba varlığı, eş desteği, sosyal çevre ve çocuk sahibi olma gibi ifadelerin yer aldığı vakalarla söz konusu tema altında bir hikâyeye varılmıştır. Creswell (2016: 201) nitel veri analizi için kullanılan sürecin hem elle kodlama hem de bilgisayarla kodlamada aynı olduğunu, dolayısıyla nasıl yapılırsa yapılsın, kodlama ile kategorilendirmenin araştırmacıya bağlı olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla bilgisayar ve yazılımlar bu anlamda analize yardımcı olan araçlar olup, bilgiyi depolama, kopyalama, çağırma, kıyaslama ve bağlamaya olanak

sağlamakta ancak bütün bunları araştırmacılar yapmaktadır (Patton, 2002: 442). Nitel analiz yazılımları¹⁹ günümüz bilim dünyasında giderek rağbet görmeye başlamış durumdadır. MAXQDA bu yazılımlardan birisidir. Bu araştırmanın verilerinin analizinde MAXQDA 12'den faydalanılmış, yukarıda belirtildiği gibi verinin depolanması, kopyalanması, çağırılması, kıyaslanması ve bağlantıların kurulmasında kullanılmış, yazılım aracılığıyla ilişkisellik, yoğunluk ve kavram haritalarının çıkarılması sağlanmıştır (bkz. Şekil 3-4-5-6).

Şekil 3 MAXQDA 12 yazılım programında araştırmanın veri analiz aşaması

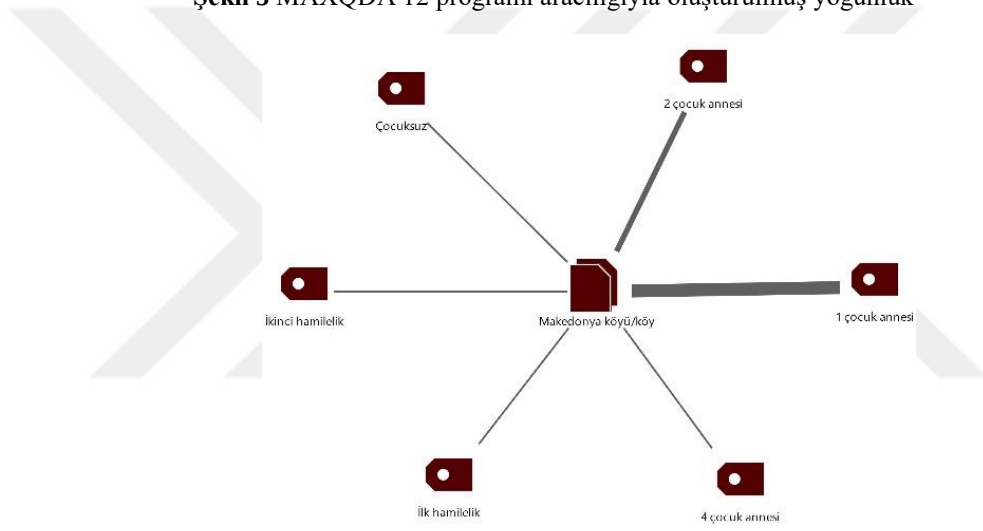
Neuman (2014: 666), verilerin kodlanma düzeyleri ile ilgili olarak verilerden bazılarının satır satır, bazılarının kelime kelime, bazılarınınsa paragraf paragraf veya sayfa sayfa kodlanabildiğini, bazı verilerinse kodlanmadığını, dolayısıyla da değersiz veya atık durumda kalabildiğini belirtir. Yukarıda da görüldüğü üzere (bkz. Şekil 3), araştırma kapsamında verilerin kodlanması aşamasında araştırmaya doğrudan katkı sağlayacağı düşünülen hususlar (misal bir paragraf) kodlanmış, gerek görülmeyen yerler de kodlama dışında bırakılmıştır.

¹⁹ Maxqda yazılımının benzeri niteliğinde birden çok yazılım programı bulunmaktadır. Talanquer'e göre (2014: 84), CAQDAS, ATLAS.ti, Dedoose ve NVivo bunların başında gelir. Söz konusu programlar kullanıcılara, yazı, görüntü, ses ve video gibi farklı verileri çağırma, (cinsiyet, eğitim düzeyi gibi) tanımlayıcı veya kullanıcı-tanımlı niteliklere göre kategoriler oluşturmaya izin verir.

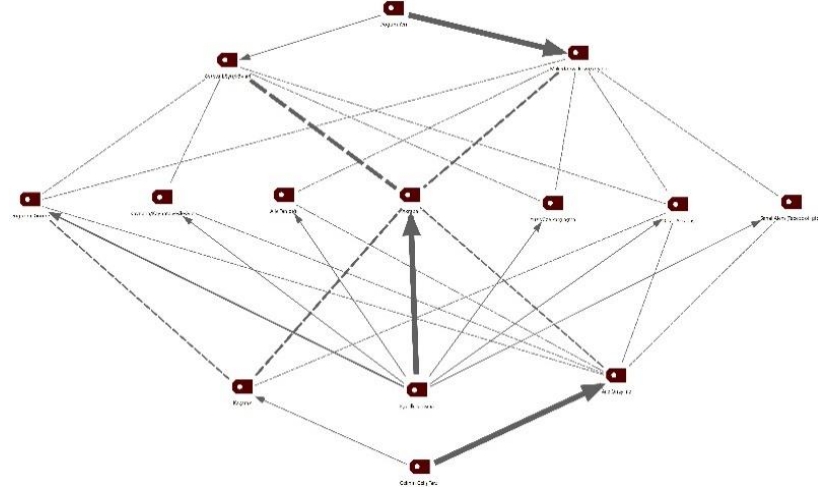
Şekil 4 MAXQDA 12 programı aracılığıyla ilişkilerin gösterilmesi

Kod Sistemi	Makedonyalı Katılımcılar	Kosovalı Katılımcılar	TOPLAM
✓ Çocuk Sayısı			0
Üçüncü hamileliği		1	1
İkinci hamilelik	2	1	3
İlk hamilelik	2	1	3
4 çocuk annesi	1	1	2
3 çocuk annesi		3	3
2 çocuk annesi	11	7	18
1 çocuk annesi	13	9	22
Çocuksuz	2	1	3
Σ TOPLAM	31	24	55

Şekil 5 MAXQDA 12 programı aracılığıyla oluşturulmuş yoğunluk

Şekil 6 MAXQDA 12 programı aracılığıyla oluşturulmuş kavram haritasındaki ilişkiler²⁰

1.6. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Makedonya ve Kosova'dan Türkiye'ye doğru yaşanan evlilik göçünün kıyaslamalı olarak analiz edildiği araştırmada, konunun sınırlandırılabilmesi adına, Makedonya'dan Radoviş Belediyesi ve çevresi, Kosova'dan Mamuşa Belediyesi ve çevresi, evlilik göçüyle gelen kadınların geldikleri ülkeler (veya yerleşim yerleri) olarak belirlenmiştir. Ön tespit çalışmalarında, Radoviş Belediyesi ve çevresinden gelen kadınların büyük bir çoğunluğu Tekirdağ (Ergene), küçük bir kısmı İstanbul ve İzmir gibi farklı şehirlerde dağılım gösterdikleri; Mamuşa'dan gelen gelinlerin ise Bursa'da yoğunlaştıkları görülmektedir. Elde edilen bulgular, bilimsel araştırmalardan ziyade yerel halkın verdiği bilgilere dayanmaktadır. Zira buradan da anlaşılacağı üzere konuyla alakalı istatistiki rakamlardan söz edilememektedir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta şudur ki, evlilik göçü olduğu şartlar ve yarattığı etkiler

²⁰ Yukarıdaki örnekte, oklar, kodların alt kategorilerini göstermekte, tireli çizgiler ise bir ilişkiyi, çizgiler ile oklardaki kalınlık ise ilişkinin yoğunluk düzeyini simgelemektedir.

itibariyle toplumsal yapıda büyük bir dönüşüm yaratma potansiyeline sahip olmasına rağmen, başta Türkiye olmak üzere pek çok ülke tarafından halen yeterince önemsenmemektedir. Oysa evlilik göçü, kadın göçleri arasında son yıllarda belirginlik kazanmış, yasa dışı göç niteliğinden sıyrılmanın başlıca taktiği olarak da kimi ülkelerde görünür hale gelmiştir.

Gelişmiş pek çok Avrupa ülkesinde kadının evlilik aracılığıyla göçü, artan bir ivme kazanarak araştırmalara konu olmaktadır. Ancak yapılan araştırmalar nitelik ve nicelik itibariyle yetersizdir. Kadın göçünün göç alan yazına dâhil olmasının yaklaşık olarak 30-40 yıllık bir geçmişi vardır. Söz konusu göçlerin literatürde görünürlük kazanmasındaki başlıca etken, göçün küresel bir mesele haline gelmesidir. Özellikle 21. yüzyıldaki göçlere bakıldığında göçlerin öğrenci göçü, beyin göçü, aşk göçü, evlilik göçü ve emeklilik göçü şeklinde çeşitlilik kazandığı görülür. Kofman'ın (2000), Castles ve Miller'in (2008) belirttikleri gibi bu dönemdeki göçler küreselleşmiş, hızlanmış, çeşitlenmiş ve kadınlaşmıştır.

Göçün kadınlaşması (*feminization of migration*) kavramı, kadının göç akışındaki artışına, bağımsız bir göçmen olarak göç edebildiğine vurgu yapmaktadır. Kadın, yakın dönem göç araştırmalarına kadar görünmez bir niteliktedir. *International Migration Review* isimli dergiye “Birds of passage are also women...” isimli araştırmasıyla Mirjana Morokvasic, kadın göçünü göç literatürü içinde dillendiren önemli bir isim olmuştur. Kendi ülkesi dışında doğan üç milyon kadının varlığından söz eden Morokvasic (1984: 887), çalışan kadınların yaptıklarının –her daim- ekonomik aktivite olarak algılanmadığını belirtmiştir. 1980 ve 1990 yıllarında ise sosyolog ve antropologlar kadının göçteki varlığına odaklı ufak ufak tartışmalara

girişirmişlerdir (Sharpe, 2002: 4). Böylece kadın göçü en azından belli başlı ülkeler tarafından kabul görmeye ve araştırma konusu olmaya başlamıştır. 2000'lerin başında ise kadının uluslararası göçüne yönelik pek çok araştırmaya imza atılmıştır. Bunlardan biri Andrew R. Morrison, Maurice Schiff ve Mirja Sjöblom'un editörlüğünde çıkan "The International Migration of Women" isimli çalışmadır. Toplumsal cinsiyet bağlamında göçü ele alan çalışmalardan biri, "Gender and Migration in 21st Century Europe" (2009), bir diğeri de "Rural Women in Urban China Gender, Migration, and Social Change" (2006) ismini taşır. 2011 yılında yayınlanan "Global Marriage Cross-Border Marriage Migration in Global Context" de yine bu konuda yapılmış önemli ve yeni araştırmalara verilebilecek örneklerden biridir. Güncel araştırmalara ise Sibel Safi ve Kavak Şeref'in editörlüğünde uluslararası literatüre giren ve toplumsal cinsiyet bağlamında göçleri, farklı ülke ve olaylar üzerinden ele alan "Conference Proceedings Gender and Migration: Critical Issues and Policy Implications" isimli araştırma örnek olarak verilebilir.

Sınırlı sayıda olmakla birlikte Türkiye'de de kadın göçüne ilişkin araştırmalara rastlanmaktadır. E. Murat Özgür'ün Antalya'ya gelen Rus göçmenlerle alakalı makaleleri (2010; 2012) ile birlikte Rus gelinleri konu alan araştırması (2013); uluslararası evliliklerin bir göç stratejisi olarak anlatıldığı "Bir Göç Stratejisi Olarak Uluslararası Evlilikler: Marmaris'te Yaşayan Yabancı Göçmen Kadınlar Örneği" başlıklı araştırma (2014), konuyla ilgili yapılmış araştırmalara örnektir. Ülke içi yaşanan evlilik göçlerine eğilen araştırmalarla (Özgür & Aydın, 2010; Özgür & Aydın, 2011; Yılmaz, 2009; Yılmaz, 2007) birlikte Türkiye'den hareketle yurt dışına gelin olarak giden kadınlara odaklanan araştırmalar (Aybek ve ark., 2015; Koşar-Akçapar, 2007; Taş, 2014; Gelekçi, 2014) da bulunmaktadır. Bunların yanı sıra Ece Öztan'ın

Türkiye’den Hollanda’ya yönelik yaşanan kadın göçünü temel alan araştırması (2010) ile Aylin Akpınar’ın İsveç’e yönelmiş kadın göçleriyle ilgili makalesi (2007) de söz konusu araştırmaların yanına eklenebilecek nitelikte uğraşlardır. Göçün Hollanda ve İsveç’teki halini ortaya koyan araştırmalara ayrıca Almanya’ya eğilen Birsen Şahin’in araştırmaları da eklenebilir. Toplumsal cinsiyet ve göç ekseninde araştırmalar yürüten Şahin (2010), aile yapısı içerisinde kadına, kadının evlilik göçlerine ayrıca göçmenlerin kültürleşme düzeylerine bakar. Göçün kadınlaşması olgusuna vurgu yapan Çağla Ünlütürk Ulutaş’ın kendi başına kaleme aldığı araştırma (2013) ile Alican Kalfa’yla birlikte hazırladıkları araştırmaları (2009), İtalya örneği üzerinden göçün kadınlaşmasını ele alan Suna Gülfer Ihlamur-Öner’in araştırması (2012), toplumsal cinsiyet temelinde göç literatürüne eğilen Yasemin Akis’in araştırması (2012) da örnek olarak gösterilebilir.

Kadınların Türkiye’ye yönelik göçlerine ilişkin medyada en fazla yankı bulan haberlere bakıldığında, bunların seks işçiliği veya ev hizmetleriyle alakalı oldukları görülür. Konuyla alakalı akademik makalelere rastlamak da mümkündür. Bu bağlamda Gülay Toksöz’ün araştırmasına değinilebilir: “Göç Kadınlaşıyor mu? Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göçe İlişkin Yazına Toplumsal Cinsiyet ve Etnisite Temelinde Bakış”, Toksöz’ün Çağla Ünlütürk ile beraber kaleme aldıkları kapsamlı bir araştırmadır. Bu bağlamda ayrıca Kalaycıoğlu ve arkadaşlarının (2010) ulusötesi erkek göçüne, geride kalan kadın ve çocuklara olan etkisi bağlamında yaklaşımına da rastlanmaktadır.

Balkanlar’dan Türkiye’ye yönelik kadın göçüne ilişkin yeterli bir literatüre rastlamak ise zordur. Bu anlamda bu araştırmanın yazarı Selda Adiller’in kaleme aldığı

iki araştırma (2013a; 2013b) örnek gösterilebilir. Balkanlardan Türkiye'ye yönelik göçler, pek çok bilimsel araştırmaya konu olmuştur. Ancak kadın göçüne odaklı bir araştırmaya görüldüğü üzere Adiller'in araştırmalarında rastlanmaktadır. Söz konusu her iki araştırma ise Makedonya'daki Yörük kadınlarının evlilik göçüne odaklıdır. Bunlardan biri (2013b) Makedonya, Alikoç köyünde yaşanan evlilik göçüne, bir diğeri (2013a) ise Makedonya'dan İzmir iline olan evlilik göçlerine eğilmektedir.

2. Bölüm: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Balkanlardan (Makedonya ve Kosova'dan) Türkiye'ye yönelmiş kadının evlilik göçünün problem olarak ele alındığı araştırmada göç, nedenleri veya sonuçlarından ziyade bir süreç olarak ve sürdürülebilir niteliğiyle ele alınmakta, göç yazınında yer alan kuram ve kavramlar temelinde irdelenmektedir. Buna göre, “göç ve göçmen”, “kadınlaşan göç”, “evlilik göçü”, araştırmanın kavramsal çerçevesini oluştururken, kuramsal çerçevesi “göçmen ağı” üzerinden şekillenmektedir. Bu bölümde ayrıca araştırma grubunu oluşturan göçmenlerin sosyal sermaye ile yoğun ilişki içerisinde olmaları ve bununla da alakalı olarak araştırmanın ilerleyen aşamalarında sosyal sermayeye değiniliyor oluşundan ötürü, uluslararası göç yazınında sosyal sermaye başlığına yer verilmektedir. Kavramsal ve kuramsal çerçeve, alt başlıklar halinde detaylandırılarak aktarılmaktadır.

2.1. Uluslararası Göç Yazınında “Göç ve Göçmen”

Uluslararası göç yazını içerisinde klasikleşmiş ve kabul görmüş pek çok tanım ve açıklamaya rağmen göç, halen tanım-ötesi niteliğiyle dünya göç yazını içerisinde devingenliğini korumaktadır. Başka bir ifade ile genel kabul görmüş tek bir tanımdan ziyade çeşitli tanımlama ve açıklamalarla anlaşılmaya, anlatılmaya çalışılmaktadır²¹.

²¹ Göç kavramının tanımlanmasında yaşanan farklılaşma eğilimi dolayısıyla tek bir kavramla anlatamama güçlüğü, kavramın tek bir teori üzerinden anlatılması düşüncesi için de geçerlidir. Disiplinlerin kendi ilgileri itibarıyla göçe yaklaşımları kadar, disiplinler ve paradigmatik yönelim farklılıkları ve buna bağlı olarak da analiz düzeyleri göçün sonuç, neden ve doğasına yönelik geniş çapta karşıtlıklar yaratmasına yol açmaktadır. Tek ve kapsayıcı bir teori oluşturma çabası, pek çok düşünürün ortak mücadelesidir, lakin göçün sonuç ve nedenlerinin çeşitliliği kadar, diğer sosyo-ekonomik ve politik süreçlerden göçü ayırmanın zorluğu gibi söz konusu olgunun kompleks ve çeşitlilik barındırması, tek ve genelleştirilmiş bir açıklamayı zorlaştırmaktadır (de Haas, 2008; Massey ve ark., 1993).

Tanım çeşitliliğinin başlıca sebeplerinden biri, pek çok unsuru içinde barındırmasıyla alakalı olarak disiplinlerin kendi ilgi alanlarına uygun olarak olguya yaklaşımları, bir diğeri ise araştırmacıların göçü tanımlamada hemfikir olmaya hazır olmadıkları iddiası gösterilebilir (Cabana & Clark, 2011: 4). Göç, insan hareketliliği denilerek dar bir anlatımla betimlendiği gibi, pek çok değişkenin, ilgi ve etkenin dâhil olduğu geniş bir çerçeve içinde de tanımlanmaktadır. Temelde bir hareketliliği ve bir sınır geçişini gerektirmektedir. Cabana ve Clark (2011: 6), sade bir anlatımla göç hareketi için, yerleşim anlamında görece kalıcı bir yer değişikliğinin gerekliliğinden söz ederler, ancak geçici nitelikteki ziyaretler ile konjonktürel nitelikteki mevsimsel geçişleri göç hareketinden saymazlar²². Bununla birlikte iki düşünür, göç olgusunun gerçekleşebilmesi için başlangıç noktasından farklı bir yerdeki varış noktasının varlığına ve bu varış yerinin de göçmen için “yeni” olmasının zaruri olmadığına vurgu yaparlar. Cohen (2008: 144), uluslararası göçlerin daha dar ve daha öngörülebilir yolları –sömürgeci büyükşehir, komşu bölgeler arasında, dil hattı veya imzalanmış ikili göç anlaşmaları arasında- izlediğini günümüzde ise maliyetlerdeki değişimler, aynı anda birçok yerde olma ve kitlesel ulaşımın farkındalığı ile göçmenler için yeni varış yerlerinin ortaya çıktığını belirtir. Bu da Kuzey Amerika, batı Avrupa ve Avustralya’ya doğru sıkça kullanılan yollara ek²³, Doğu Asya’nın ekonomik seraları ve Orta Doğu’nun petrol zengini devletlerinin küresel göç arenasına dâhil olmasıyla

²² Castles (2000), sınır geçişlerinin büyük bir çoğunluğu göçü ima etmediğini, çoğu yolcunun da uzun süreliğine kalma gibi bir niyeti olmayan turist veya işadamları ziyaretçilerden oluşabildiğini, göçten tam anlamıyla söz edilebilmesi için en az 6 ay veya 1 yıl gibi bir yerleşim sürecinin gerekliliğini belirtir.

²³ Uluslararası göçmenlerin sıkça kullandıkları yollar arasında, “klasik göçmen ülkeler” olarak nitelenebilenler Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda veya Arjantin’dir (Castles & Miller, 2008: 11).

eş değer olup küreselleşme çağıyla birlikte umulmadık insanların umulmadık yerlere doğru açılmaya başlamaktadırlar.

İnsanların umulmadık yerlere açıldıkları iddiası, kimi dönem ve bölgeler için geçerli olmakla birlikte genellenemez niteliktedir. İnsanlar umulmadık yerler olarak düşünülen yerlere göç etmek yerine çoğunlukla bilindik, daha önceden birileri tarafından gidip-görölmüş yerlere gitme, göç etme eğilimindedir. Bilindik, ulaşılmış topraklara adım atma tercihi, toplumsal ağlar aracılığıyla hareket etme isteği olarak da ifade edilebilir. Buna göre göçmenler, sosyal ağlar içinde hareket eder, kendilerinden önce göçü deneyimlemiş olanların izini sürerler, dolayısıyla da bir anlamda sahip oldukları sosyal sermayenin mümkün kıldığı sınırlar içinde hareket etmeyi seçerler (Kaya, 2014: 21). Cabana ve Clark (2011: 6) göçün, ampirik açıdan görünür durumda olan maddi veya coğrafi sınırların geçişi ile ampirik açıdan görünmez ruhsal veya hayali hareketleri içeren kavramsal veya bilişsel sınır geçişi şeklinde olabileceği fikrini ortaya koyarlar.

Göçün başlangıç ve gelişimine yönelik söylenmiş ve söylenen pek çok söze karşın, şu anki durumunu özetleyen düşüncelerin önemli bir kısmı tek bir tespitte hemfikirdir. Buna göre, bugünkü göçler geçmişteki türlerine nazaran daha da fazla yayılma gösterir (Erbaş, 2008: 3). Göçlerin yayılma gösterdiği düşüncesi, gittikçe daha fazla ülkenin göç hareketinden eşzamanlı olarak etkilenmesi anlamına gelir ki, bu da göçlerin küreselleştiği fikriyle eşanlamlıdır. İçinde bulunulan çağ (*göçler çağı*), varolan göç biçimlerinin yeni formlarda varlığını sürdürmesini, dolayısıyla

küreselleşen göçlerin²⁴ aynı zamanda hızlanmasını, farklılaşmasını, kadınlaşmasını²⁵ ve siyasallaşmasını beraberinde getirmektedir (Castles & Miller, 2008: 12). Başka bir ifade ile göçler, küreselleşmiş ve multi-kültürel hale gelmiş dünyaya sinmiş bir durumdadır (Cabana & Clark, 2011: 4). Bununla birlikte göç süreçleri, yeni siyasal biçimler oluşturacak tarzda konumlanmış olup, aynı zamanda direngen bir nitelik de sergilemektedirler (Castles & Miller, 2008: 5). Küresel hale gelen göç hareketleri ise geçmişin tektip ve Avrupa merkezli yönelimi dışında farklı yol ve güzergâhlara yöneldiğinden mevcut tanım ve açıklamalar, göçü anlamakta ve anlatmakta yetersiz kalmaktadır. Hareketin güzergâh anlamında görülen değişikliği kadar hareketteki değişikliklerin aynı zamanda öngörülemez nitelikler taşıması göçlerin, Papastergiadis'in deyişiyle, "türbülanslı" hareket olarak anılmasına vesile olur (Saybaşılı, 2011: 224). Türbülans, Papastergiadis'e göre (2010: 4), beklenmedik bir gücün sarsıcı etkilerini tanımlamada kullanılan faydalı bir isimden öte modern dünyada rol oynayan çeşitli güçler arasındaki dayanışma ve bağlılığın daha kapsamlı düzeyleri için kullanılabilir nitelikte bir metafordur. Göç güzergâhının değiştiği gerçeği, evrensel ölçekte kabul görmeye başlamıştır. Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta, göçün (uluslararası nitelikte olan) sadece dönüşüm yaşadığı, yoktan var olmadığı gerçeğidir. Başka bir ifade ile insanlık tarihinin bir parçası olan göç

²⁴ Castles (2000: 269), dünyanın bütün bölgelerindeki kalkınma ve sosyal dönüşümün başlıca faktörleri arasında gördüğü göçü, bir de göç etmeyenlerin açısından ele almaya çalışır, göçlerin göç etmeyenleri de bir akraba, arkadaş, göçmenlerin torunları olarak göçmen olmayan bireyleri, ayrıca değişim yaratması itibarıyla göçmenlerin bağlı bulundukları toplulukları etkilediğini belirtir.

²⁵ Castles ve Miller'e göre (2008: 12-13), 1960 öncesi dönemde emek göçünün çoğu ve pek çok mülteci hareketi erkek egemenliğinde olup, kadınlar aile birleşimi kategorisinde değerlendirilmiştir. 1960 sonrası süreçte ise kadınlar emek göçünde merkezi bir rol üstlenmeye başlamışlardır. Cinsiyet farklılığı anlamında ise çağdaş göçlerde özellikle görünürlüğü artmaya başlamıştır.

olgusunun, son yıllardaki ekonomik ve siyasi değişimlerle meydana gelmediği, etki ve hacim anlamında dönüşüm geçirdiğidir²⁶.

Uluslararası kuruluşlar göç güzergâhlarına eğilmekte, değişimin son halini ve nedenlerini ortaya koyan rapor ve belgeler hazırlamaktadırlar. Buna göre göçlerin yoksul güneyden zengin kuzeye doğru ilerlediği şeklindeki klasik göç tanımlamasına karşın günümüzde çeşitlenen, dolayısıyla Güney-Kuzey gibi tek bir hattın ötesinde Güney-Güney, Güney-Kuzey, Kuzey-Kuzey ve hatta Kuzey-Güney hatlarının büyük bir işlevlik kazandığı vurgusu belirginleşmektedir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) raporu, geleneksel hatta (Güney-Kuzey) gerçekleşen göçlerin artık farklı patikalardan da geçtiğini göstermektedir. Rapora göre (2013: 25), yüksek-gelirli ülkeden bir diğerine (Birleşik Krallık'tan Kanada'ya: Kuzey-Kuzey, KK); yüksek gelirli ülkeden düşük/orta gelirli ülkeye (Portekiz'den Brezilya'ya: Kuzey-Güney, KG) ve düşük/orta gelirli ülkeden bir diğerine (Endonezya'dan Malezya'ya: Güney-Güney, GG) şeklinde yaşanmaktadır.

Göçün evrenselleştiği ve artık dolaylı veya doğrudan olmak üzere herkesi, her toplumu etkilediği düşüncesi giderek genel kabul görür hale gelmektedir. Göçün evrenselliği veya dünyaya sinmiş olması hali kimi düşünürleri, *bizler hepimiz, bir şekilde göçmen veya göçün birer ürünü değil miyiz*, şeklinde sorular sormaya da yöneltmektedir (King, 2002: 94).

²⁶ Castles ve Miller (2008: 7,17), uluslararası göçlerin, ne 20. Yüzyılın ne de modernitenin bir icadı olmadığını, sadece 1945 yılı sonrası ve özellikle de 1980'lerin ortalarından itibaren (sistematik ve üst düzeyde bir ilgi görmeye başlar) öneminin ve hacminin arttığını ve küresel değişim üzerinde etkili olduğunu, 1990'larla birlikte ise aşırı sağcı grupların göçle ilgili söylemleri ve göçü ulusal kimliğe yönelmiş bir tehdit olarak görmeleri üzerine siyaset sahnesinin de merkezine yerleşmeye başladığını belirtmektedirler.

Göçmen²⁷ kavramı da göç olgusunun tanımlanmasındaki çeşitliliğin bir benzeriyle karşı karşıyadır. Zira farklı amaç, beklenti, güzergâh ve zamanlarda giriştikleri yolculuklar göçmenlerin farklı farklı profillerle anılmalarına yol açmaktadır. Göçmenler, etnik ve mesleki ayrımlar kadar yabancı, yoksul, macerası ve benzeri toplumsal tipler anlamında da kategorize edilmektedir. Ancak en genel ve göçmeni doğrudan etkileyen sınıflama türü, göçmene yaklaşım noktasında yaşanmaktadır. Buna göre göçmenlere -bunun içinde göç olgusunu da saymakta yarar vardır-, bir yük gözüyle bakan bir kesime karşın göçmeni bir yük görmeyip ya da yük olabileceği ihtimalini tolere edip, artı değer gözüyle bakanlar bulunmaktadır. Söz konusu kavramların içeriğine ve gönderme yapılan gruba atfedilen anlama bağlı olarak göç ve göçmen, kaygı verici bir korku veya muhteşem bir fırsat olarak görülmektedir (Cabana & Clark, 2011: 4). Dolayısıyla olumlu veya olumsuz hatta nötr bir duruş sergilemek, göç ve göçmenin çağrıştırdığı anlamlarla doğrudan ilişkilidir. Klasik göç yazını ve bu yazın üzerinden her iki olguyla olabildiğinde en az düzeyde muhatap olmaya çalışan ülkeler, göçün ve göçmenin bir yük olduğu konusunda ısrarcıdırlar. Buna karşın son dönem göç yazını, göçü ve göçmeni olumlama çabası içindedir²⁸. Göç konusunda araştırmalarıyla bilinen Ayhan Kaya, göçmene yaklaşım noktasında göçmen-yerli ikilemi üzerinden bir anlayışın geliştirilebileceği iddiasını ortaya

²⁷ Dünya Göç Örgütü (IOM) tanımlamalarına göre (resmi internet sitesi) göçmen, uluslararası bir sınır boyunca hareket eden veya kendi yerleşim yerindeki daimi yaşam alanından ayrılan kişilerdir.

²⁸ Göç ve göçmeni olumlama çabasında, göç ve kalkınmayla alakalı araştırma ve politikalarda izlenen süreçlerin etkisini saymak gereklidir. Sosyoloji profesörü, aynı zamanda Oxford Üniversitesi Uluslararası Göç Enstitüsü'nün araştırma görevlisi olan de Haas, göç ve kalkınmayla alakalı araştırma ve politikalardaki süreçleri dört tarih dilimine ayırır. Ona göre (de Haas, 2008: 2), 1973 yılına kadarki süreçte araştırma topluluğu göç ve kalkınmaya iyimser yaklaşmış, politika alanı da aynı şekilde kalkınmacı bir iyimserlik sergilemiştir. 1973-1999 yılları arasında kalkınma ve göç ile ilgili araştırmalar kötümser bir tavır sergilerken, politika alanında ise yükselen bir şüphecilik vardır. 1990-2001 yıllarında geçimlik yaklaşımlar (*livelihood approaches*), ulusötesicilik gibi empirik işlerdeki artışın etkileri altındaki ince görüşlerde bir yeniden düzenleme yaşanır, politika alanında ise ısrarcı bir şüphecilik vardır. 2001 yılı ve sonrasında ise yayınlar anlamında bir patlama yaşanır, karmaşık ve çoğunlukla da pozitif bakış açıları baskındır. Politik alanda ise göçmen dövizinde yaşanan artışın etkisiyle iyimser bir yeniden dirilme yaşanmaktadır.

atmaktadır. Kaya'ya göre (2014: 17), her iki taraf arasındaki ilişki için etik bir anlayışın geliştirilmesi gerekir. Etik anlayış ise ötekinin ötekiliğini asimile etmeden, interkültürel bir etkileşim üzerinden saygı ve eşitlik eksenli geliştirilebilir.

Göç ve göçmen gibi her iki kavramın dünya göç rejiminde çağrıştırdığı anlamlara bakıldığında çoğunlukla olumsuz hisler²⁹ barındırmayı sürdürdüğü, yaşanmış ve yaşanmakta olan vakalar üzerinden kolaylıkla anlaşılabilir. Güncel tanım ve anlamlara bakmadan önce Ravenstein'den başlayıp, White ve Wood'a kadar pek çok yazar tarafından yapılan açıklamalar, göçmenin fakir ve eğitimsiz olduğu varsayımına yol açmıştır (King, 2002: 89). Bugün böylesi bir varsayım halen varlığını korumakla birlikte farklılaşma eğilimindedir. Bu düşünceye en açık örnek, yüksek eğitilmiş ve profesyonel deneyimlere sahip göçmenlerin varlığı gösterilebilir (King, 2002: 89,95). Saybaşı (2011: 33), göçmen³⁰ kavramının günümüzde “muğlak” bir anlam taşıdığını belirtmektedir³¹. Zira kimileri için olumlu bir kozmopolitik imgesi yaratan göçmen kavramı, kimileri için de ulus-devletin sınırlı kaynaklarını kötüye kullanan “pis yabancı”, “sahte sığınmacı”dır. Bu ve benzeri

²⁹ Oxford Üniversitesi yayını olan raporda (2013), İngiltere'nin göç tartışmalarında önemli bir role sahip olan ulusal gazetelerinde yayınlanan haberler olarak ele alınmış, göçün ülke gündeminde yarattığı algı irdelenmiştir. Raporda öne çıkan bulgular arasında, göçmen kelimesinin ulusal gazetelerdeki en yaygın tanımının “yasadışı” olduğu anlaşılmıştır. Aynı çalışmada göçmen kavramı için kalıcı sıralama, sayılara odaklıdır: “milyon, binler” bunlara örnektir. Yine göçmen, hareketi çağrıştıran içeriye (*into*), alıkoyma/kalma (*stay*) ve engelleme/durdurma (*stop*) gibi kelimeler ile terörist (*terrorist*), şüpheli (*suspected*) ve sahtekâr (*sham*) gibi güvenlik veya yasallığı içeren kelimelere işaret eder.

³⁰ “Göçmenler, mülteciler ve sığınmacılar... Bunlar aynı zamanda karmaşık figürlerdir: mümkün olan tüm figürler içinde yalnız onlar asla tek bir figürle ve tek bir isimle tamamlanmaz ve kapanmaz.” [...] Göçmenin bedeni bir tek kimliğe sabitlenemez, tersine çeşitli kimlik ağları içinde bir buluşma noktasının arayışı içindedir... Ulus-devletin isimlendiremeyeceği, belli bir yere oturtamayacağı bir bedene sahiptir.” (Saybaşı, 2011: 252-78)

³¹ Göçmen kavramının çağrıştırdığı anlamlar dışında, mevcudiyeti noktasında güncel bir açıklama transnasyonal veya uluslararası alanlar teorisi içinden gelir. Teoriye göre, göçmen anavatanını tamamıyla geride bırakan ve yepyeni bir coğrafyaya yerleşen biri olmaktan öte modern ulaşım ve iletişim araçları aracılığıyla hem anavatanında hem de yeni vatanında aynı anda reel ve sembolik düzlemlerde yaşayabilmektedir (Kaya, 2014: 21-22).

sıfatlar ise göçmenlerin göç ettikleri toplumdaki toplumsal alanla bütünleşemedikleri gerçeğinin önemli bir işaretidir (Kümbetoğlu, 2012: 75).

Göç ve göçmen gibi kavramların olumsuz anlamları çağrıştırmayı sürdürdüğü iddiası göçe ve göçmene olumsuz yaklaşan ülkeler ve bu ülke uygulamaları göz önünde bulundurulduğunda tartışmasız şekilde doğrudur, günceldir ve genellenebilir niteliktedir. Her iki kavram, yukarıda da değinildiği gibi klasik alan yazını içerisinde olumsuz anlamlarla karakterize edilmiştir. Geçmişin kavram ve algısı ise günümüz göç yazınına etkilemektedir. Zira geçmiş deneyim ve birikim ile birlikte geçmişte şekillenmiş kalıp yargılar ve karmaşıklaşan kavramlar da günümüz dünyasına aktarılmaktadır. Buna bağlı olarak yapılan tüm olumlama çaba ve çalışmalarına rağmen, söz konusu kavramlar olumsuz çağrışımlardan sıyrılamamış durumdadır. Olumsuz düşünce ve tutumlar, bilhassa günümüz şartlarında daha da belirgin hale gelen sığınmacı ve mülteci kavramları söz konusu olduğunda belirginleşmektedir.

Göçün ve göçmen oluşun olumsuz anlamlar çağrıştırdığı fikri, göçmen olmayan/yerli halklar ve devletler üzerinde yarattığı veya çağrıştırdığı olumsuz fikir ve edimler üzerinden şekillenmektedir. Oysa göçün, göçü deneyimlemiş kişiler üzerindeki etkisi de büyük bir öneme sahiptir. Berger tam da bu noktadan göçe eğilmekte (2012: 62), göç etmenin dünyanın merkezini değiştirip düzenden yoksun, yitik, bölük pörçük parçacıklardan oluşmuş bir dünyaya doğru yola çıkmak anlamına geldiğini iddia etmektedir. Göçün ve göçmen olmanın, bu olguyu deneyimlemiş şahıslar için olumsuz sonuçlar doğurduğu düşüncesine karşın, olumlu sonuçlara yol açabildiğini düşünenler de bulunmaktadır. Göç bu bağlamda, durgun yaşamlara,

halklara ve ailelere hava girmesini sağlayan bir olanak olarak da görülebilmektedir (Williams, 2010: 4).

Ulus ve ulusötesi ölçekte yaşanan değişim ve dönüşümlerin insan, toplum ve devlet yapısına olan etkilerinin ve buna bağlı olarak da doğrudan veya dolaylı yollardan göçü anımsatmasında veya göçü deneyimletmesinde etkisi büyüktür. Ulusal ölçekte nüfusun heterojenliği veya homojen hale gelişinde g   n önemli bir işleve sahip olduğu artık bilinen bir gerçektir (  duygu, 2014a). Aynı k kenlinin göçü hariç, farklı kökenlilerin göçü akışları ulus-devletlerin sahip oldukları mevcut nüfus özdeşliğini bulanıklaştırmakta, melez bir hal almasına yol açmaktadır. Bu bağlamda Castles (2008: 29), hiç bir devletin göçü yoluyla etnik anlamda farklılaşmış bir toplum inşa etmek istemediğini ancak, içinde bulunduğu şartların (emek piyasasının gerektirdiği politikalar gibi) etnik azınlıkların oluşmasına dolayısıyla da yukarıda belirtildiği şekilde devletin farklılaşmasına neden olduğunu iddia etmektedir.

Devletler, her ne kadar nüfus özdeşliğini koruma yolları arasa ve korumaya yönelik uygulamalar  ne sürseler de bugün göçü akışı anlamında gelinen nokta devletlerin saf, türdeş özelliklerde bir nüfus yapısını muhafaza etmelerini imk nsızlaştırmaktadır. Diğer yandan keskin ayrımlarla övünç kaynağı haline getirilen sınırları silikleşmekte ve netliği kaybolmaktadır. Sınırların silikleşmekte olduğu düşüncesi, coğrafyanın içsel yapısının yapıbozuma uğradığı açıklamasıyla da ifade edilmektedir (Saybaşılı, 2011: 76). Bu düşünce mecazen yaşanan insan hareketliliğinin yayılım, yoğunluk ve devamlılığına işarettir. Gerçekte ise halen sınırların varlığı, özellikle gelişmiş ülkelerin sınır geçişi uygulamaları, yaptırımları, tutumları ve müdahaleleri ile korunaklı ve belirgin bir vaziyette olduğunu göstermektedir. Bu

anlamda Papastergiadis de sınırsız bir dünyada (*borderless world*) yaşamadığımızı belirterek (2000: 6), mecazi ifadelerle kurulmuş hayallerin derinleşmesinin önüne geçmektedir. Sınırların giderek önemini yitirdiği düşüncesinin yanında sınırların halen varlığını koruduğu ve kimi durumlarda da pekiştirildiği yönündeki iddialar bir kutuplaşmayı beraberinde getirmektedir.

Göç olgusu ve bu olguyla alakalı tüm eylem ve düşünceler dönüşüm yaşayarak bir sonraki aşamaya adım atmakta, olası kesintilere rağmen de sonlanmamaktadır. Papastergiadis'e göre (2000: 5), göç devam eden bir süreç ve açık bir yolculuk (*an open voyage*) olarak görülmeye ihtiyaç duyar; bir başka ifade ile göçün kendi çağdaş/güncel şartlarında çeşitli (*multifarious*) ve nihayetsiz (*interminable*) bir süreç olarak anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Göçün bir süreç olduğu vurgusu, Castles ile Miller'in araştırmalarında da ön plandadır. Her iki düşünüre göre (Castles & Miller, 2008: 30), göç toplumsal varoluşun her aşamasını etkilemekle birlikte kendi dinamiklerini geliştiren de bir süreçtir.

Göç ve göçmen ile ilgili yapılan yeni dönem çalışmalarının büyükçe bir kısmı, göçü ve göçmeni mekândan bağımsız, mekân-ötesi türde bir tanımla kurgulamaktadır. Oysa yeni dönem bir çalışma olmasına karşın bu araştırma, nerede sorusuyla doğrudan bağlantılı bir mekân gereksinimi üzerinden şekillenmiş durumdadır. Bu bağlamda araştırma, göçün oluşum yeri ile göçmenin yerleşim yerini göç sürecini bütünlemenin başlangıç ve bitiş unsurları olarak konumlandırmaktadır.

2.2. Uluslararası Göç Teorileri ve “Göçmen Ağı” Teorisi

Göç (*migration*) ve göçmen (*migrant*) gibi insan hareketliliğine ilişkin en eski ve genel kabul görmüş tanımlayıcı kavramların bile eskimeye yüz tuttuğu düşüncesi günümüz dünyasında giderek kabul görür hale gelmektedir³². Yeni tanım ve kavram arayışı, mevcut olandan çok farklı bir çözüm getiremese de söz konusu çabalar, var olan anlatıların artık değişmesi gerektiğine işaret olarak kabul edilebilir. Benzer bir ifade, göç çalışmalarında da gün yüzüne çıkmaktadır. Russell King, “Towards a New Map of European Migration” isimli makalesiyle göç araştırmalarında yeni olmasa da farklı bir perspektife gereksinim olduğunun işaretlerini vermektedir. King (2002: 94), göçe dair geliştirilmiş “süreç ve üretim”, “ulusal göçe karşın uluslararası göç”, “gönüllü göçe karşın zorunlu göç”, “geçici göçe karşın kalıcı göç”, “yasal göç ve yasadışı göç” gibi dikotomilerin (veya ikilemlerin) yapısökümünü savunmaktadır. Ortaya konan iddianın altında yatan sebep ise göçe yaklaşım tarzının artık farklılaştığı düşüncesidir. Böylece göç ve göçe ait öğelerin pek çok unsurunun ve ilişkisel ağlarının olduğu, dolayısıyla tek bir yönelimle göçe yaklaşmanın veya göçü tek bir perspektiften anlamaya çalışmanın yetersiz bir uğraş anlamına geldiği iddiası dillendirilir.

Göç üzerine yapılan araştırmalar özünde interdisiplinerdir, iddiası içinde yaşadığımız çağı göçler çağı olarak nitelendiren iki düşünürden (Castles & Miller, 2008: 30) gelir. Castles ve Miller (2008: 30), birbirinden farklı disiplinlerin göçü

³² Kaya (2014), yeni bulgulardaki göçmen örneklerinin geleneksel “göçmen” tanımından ayrılmakta olduğunu, yeni göçmenlerin, yaşam tarzı ve sahip oldukları özellikler itibarıyla artık *transmigrant* (göçmenâşırı/muhacir) kavramı üzerinden tanımlanmakta olduklarını belirtir. Yazara göre (Kaya, 2014: 24) yapılan araştırmalar, kendi vatani dışında bir ülkeye giden, kuşaklar boyunca orada yaşayan ve diasporayı kendine yeni yurt edinen insanların vatan hasretiyle yanıp tutuşmadıklarını ortaya koyar. Bu bağlamda Castles ve Miller (2008: 41), muhacir (*transmigrant*) gibi bir terimin kullanılmasından kaçınılması gerektiğini çünkü bütün göçmenlerin muhacir olarak tanımlanamayacağını, içinde çeşitlilik barındırdığını vurgulamaktadırlar.

irdelemelerinin kendi yaklaşım ve ilgileri itibariyle farklı sonuçlar yaratacağını ve bu farklılığın aynı amaca dolayısıyla göçü anlamaya hizmet etmesi halinde göçü anlamaya katkı sunabileceklerini ifade etmektedirler. Bu noktadan hareketle mevcut çaba ve açıklamalar arasında ekonomik teori, tarihsel-yapısalcı yaklaşım ve göç sistemleri şeklinde üç farklı ayrımın yapılabileceğini belirtmektedirler. Castles ve Miller (2008: 35-36), ekonomik teori ile tarihsel yapısalcı yaklaşımların göçü belli noktalar üzerinden anlamaya odaklandıklarını dolayısıyla çağdaş göçleri anlamada tatminkâr analizlere girişemedikleri ve tek boyutlu anlamlar türettikleri için eleştirildiklerini belirtmektedirler. Bu iki yaklaşıma karşın göç sistemleri teorisinin³³ disiplinlerarası yeni bir yaklaşım eğilimi olduğunu ve eleştirilen yaklaşımlara alternatif olarak çok sayıda disiplini içine alan ve göçü bu niteliğiyle anlamaya çalışan bir teori olarak göstermektedirler.

Göç sistemleri teorisi, göç hareketlerinin genellikle göçmen alan ve veren ülke arasında yaşanmış olan sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret, yatırım veya kültürel bağlara dayanan ve önceden var olan bağlantılar üzerinden yürüdüğü düşüncesine dayanmaktadır (Castles & Miller, 2008: 36). Bu anlamda temel varsayımı da göçün alıcı ve gönderici ülkelerin her ikisini de içerecek şekilde sosyal, kültürel, ekonomik ve kurumsal şartlara bağlı olarak değiştiği şeklinde yapılanmaktadır (de Haas, 2008: 21). Teorinin doğru anlaşılabilmesi için Castles ve Miller'in Portes ve Rumbaut'tan aldıkları örneğe yer verilebilir. Buna göre, Portes ve Rumbaut 1996 basımlı araştırmalarında, Meksika'dan ABD'ye yaşanan göçleri, 19. yüzyılda ABD'nin güneybatıya doğru genişlemesi ve 20. yüzyılda Amerikalı işverenlerin Meksikalı

³³ Göç sistemi teorisinde bir göç sisteminin kurulabilmesi için karşılıklı göçmen alan-veren iki ya da daha fazla ülkenin varlığına gereksinim vardır (Castles & Miller, 2008: 36).

işçileri talep etmelerine dayandırır (Castles & Miller, 2008: 36). Araştırmanın konusu itibariyle ele alınan evlilik göçlerinin Balkan göçlerine dayandırılması, göç sistemleri teorisinin savunduğu düşünceyle benzerlik göstermesi itibariyle kayda değerdir. Balkan ülkelerinden (Makedonya ve Kosova) Türkiye'ye yaşanan kadın göçleri, beş asır öncesinde Anadolu'dan Balkanlara yönelmiş kitlesel düzeydeki göçlerle doğrudan alakalıdır. Bununla birlikte kaynak ülke Türkiye'nin talepleri ile ilgili olmasa da hedef ülke Balkanlardaki kadınların Türkiye'ye evlenerek göç etme tercihleri/talepleri ile alakalıdır.

Teorinin temel yaklaşımlarından birisi, herhangi bir göç hareketinin makro ve mikro yapılar arasında yaşanan etkileşimle gerçekleştiğini, her iki düzeyin ise “ara yapılar”la³⁴ birbirine bağlandığını savunur (Castles & Miller, 2008: 36-37). Makro yapılar, göç alan ülkelere göç yerleşimini kontrol etmek amacıyla geliştirilen kanunları, yapıları ve uygulamaları içerir; mikro yapılar göçmenlerin kendileri tarafından geliştirdikleri enformel toplumsal ağları³⁵ anlatır. Göçmen ağları göçmenleri, akrabalık, arkadaşlık ve menşei topluluk bağı aracılığıyla varış ve kaynak ülkedeki yerleşik/göçmen olmayanlar ile eski göçmenleri birbirine bağlayan kişilerarası bağlar dizisidir (Massey ve ark., 1993: 448). Bu kuramın başlıca özelliği uluslararası göçleri zaman ve mekân açısından ele alması, göçlerin sürekliliği ile kendini yeniden üreten yapısına odaklanmasıdır (Gelekçi, 2014: 182). Farklı terimler

³⁴ Ara yapılar göçmenlerin yararına olabildiği gibi sömürsüne de yol açabilirler. Temel olarak bireylerin, grupların veya kurumların, göçmenler ile siyasal veya ekonomik kurumlar arasında aracılık rolü üstlenmeleri anlamına gelir (Castles & Miller, 2008: 37).

³⁵ Castles ve Miller (2008: 37), pek çok uzmanın göç hareketinin başlaması ve sürdürülmesinde bilginin ve kültürel sermayenin rolüne vurgu yaptıklarını belirtmekte, enformal ağları kişisel ilişkiler, aile ve ev kalıpları, arkadaş ve cemaat bağları, sosyal ve ekonomik konularda karşılıklı yardımlaşma olarak tanımlamaktadırlar.

kullanılmakla birlikte sıklıkla toplumsal ağlar, sosyal ağlar veya göç ağları³⁶ olarak kavramlaştırılan göçmen ağları, son yıllarda popüler olmaya başlamış olsa da uluslararası göç araştırmalarında çok da yeni sayılmaz³⁷. Zira 1960'lar ile 1970'lerde araştırmacılar, zincir göç sürecini ve göçü kolaylaştırma ve bilgi sağlamada arkadaş ve akrabaların³⁸ oynadıkları rollere eğilmişlerdir (Boyd, 1989: 639). Massey ve arkadaşları (1993) göçmen ağlarının belli başlı avantajlarına değinirler. Onlara göre, göçmen ağları hem maliyetleri³⁹ hem de riskleri düşürebilir niteliktedir. Bu nedenle yeni bir varış yeri için yaşadıkları yerleşim yerlerini terk eden ilk göçmenler sosyal bağları olmadığından göçleri maliyetli olur. İlk göçmen kafilesinden sonraki göçlerin potansiyel maliyetlerinde düşüş yaşanır, zira her yeni göçmen sosyal bağları olan insan topluluğu oluşturmuş veya edinmiş olur (Massey ve ark., 1993: 449). Bu hem yasal hem de yasa dışı göçmenler için geçerlidir. Her iki durumda göçmenler akraba veya

³⁶ Göç ağları bazı araştırmalarda “zincir göçü”; bazılarında ise ilişkiler ağı kuramı olarak geçmektedir (Gelekçi, 2014: 182). Bu kuramın dayandığı varsayımlara bakılacak olursa Massey (1993: 449-450) altı ayrı kategoride söz konusu varsayımları aktarır. Buna göre; (1) Göçmen ağları, göç etme isteğinde olan insanları ağ bağlantılarıyla etkileyip, uluslararası göçleri yaygınlaştırır. (2) Göçmen ağlarının gelişiminden kaynaklı hareketlerin risk ve maliyetlerini düşürdüğünden ücret farklılıkları veya işgücü oranı arasında sıkı bir bağlantı bulunmamaktadır. (3) Uluslararası göçler, ağların oluşumu ve detaylandırılmasıyla kurumsallaşmaya başladıkça onları ortaya çıkaran faktörlerden -bireysel veya yapısal olanlar- uzaklaşırlar. (4) Ağlar genişleyip, göçün maliyet ve riskleri azaldıkça akış, sosyoekonomik kavramlarla daha az seçici ve gönderici ülke veya toplumu daha fazla temsil edici hal alır. (5) Devletlerin, izlenen göç politikaları ne olursa olsun, kendi kontrolleri dışında devam eden ağ oluşum sürecinden dolayı akışları kontrolde zorluk yaşayacakları düşünülebilir. (6) Giriş için akraba ağı üyelerine özel haklar veren nitelikte göçmen ağlarını pekiştirmelerinden beri, böylesi, göçmenler ile yurtdışındaki aileleri arasında birleşmeyi teşvik edenler göç yasaları, göç akışını kontrolle zıt şekilde işler.

³⁷ Göçmen ağı kuramının, iç göçlerden ziyade uluslararası göç hareketlerini aydınlatmakta daha yararlı bir çerçeve sunduğu düşünülmektedir (Gelekçi, 2014: 186).

³⁸ Boyd (1989), günümüz göç eğilimleri ile göçteki yeni kavramlaştırmaların ağlara bağlı aile, arkadaşlık ve topluluğun rolüyle alakalı olduğunu, en önemli bileşenin ise evle ilgili birimin (*domestic unit*) olduğunu belirtir. Bununla birlikte ağlarla toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiye değinen Boyd (1989: 655-656), son dönem araştırmaların toplumsal cinsiyete kayıtsız bir nitelik sergilediğini, bazı araştırmalar da erkek göçmenlerin deneyimlerini veya cinsiyetten bağımsız tüm göçmenleri vurguladıklarını belirtir.

³⁹ Maliyetleri düşürmeye örnek olarak Engbersen'in yasa dışı göçmen toplulukları üzerine yaptığı araştırmada ortaya çıkan sonuçlar gösterilebilir. Engbersen (2001: 226-231), farklı ülkelerden gelmiş yasa dışı göçmen toplulukları arasında arkadaş ve aile üyelerinin geldikleri ülkeye (Hollanda) daha önce göç edip yerleşmeleri, yeni gelen göçmenlere ev bulma, iş bulma, sağlık anlamında ise tavsiye verme, tıbbi faturaları ödeme, doktor kontrolü için yeni gelenlere eşlik etme ve sağlık güvence kartlarını ödünç alma/verme gibi yardım ve destekleri olduğunu ortaya koymaktadır.

arkadaş desteği ve varlığıyla göç ettiği ülkeye tutunma, göç ettiği ülkede hayatta kalma mücadelesine girer. Engbersen (2001: 226) de Massey ve diğer düşünürler gibi sosyal ağların varlığına ve önemine vurgu yapmaktadır. Hollanda'ya göç etmiş yasa dışı göçmen toplulukları (Türkiye, Fas, Afrika, Surinam ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelenler) ile yaptığı görüşmelerde akraba ve aile üyelerinin konut bulma, yerleşme, özellikle de iş bulma anlamında katkılarının büyük olduğunu belirtmektedir. Ağ bağlantıları insanların yabancı istihdama ulaşmalarını sağlayan sosyal sermayenin bir türünü oluşturur (Massey ve ark, 1993). Castles ve Miller (2008: 37), benzer bir noktaya değinerek, enformal toplumsal ağların bireyler ve gruplar için hayati kaynaklar olduğunu belirtmekle birlikte bu türdeki ağların, Bourdieu ve Wacquant'a atıf yaparak 'sosyal sermaye' olarak da düşünülebileceğini aktarırlar.

2.3. Uluslararası Göç Yazınında “Sosyal Sermaye”

Göç yazınında yıllardır odaklanılan ve araştırmaya değer görülen konu, göçün kendisi iken günümüzde giderek göçteki aktöre yoğunlaşma eğiliminin yaygınlık kazanmaya başladığı görülmektedir. Burada aktörün kendisi kadar, ister manevi isterse de maddi olsun beraberinde getirdiği⁴⁰ ve/veya yeni kazanımları ön plandadır. Yaşanan odak kayması başka bir ifade ile göçün kendisinden ayrı olarak göçmene yönelik ilginin ön plana alınması, sosyal sermaye kavramının da göç yazınına dahil edilmesine yol açmıştır. Kavram sadece göç yazını değil aynı zamanda sosyoloji,

⁴⁰ Beraberinde getirdikleri kadar geride bırakılan topluma veya aileye gönderilen maddi destekler de önemlidir. Bilhassa gelişmekte olan dünyada, ulusal ve uluslararası göçmenler artan gelirlerinden büyükçe bir bölümünü geride bıraktıkları ailelerine gönderme veya havale etme eğilimi sergilerler (Adams, 2006: 53).

ekonomi, eğitim ve halk sağlığı gibi disiplinler başta olmak üzere sosyal bilimlerde son zamanların en popüler kavramlarından birisi olma özelliğine kavuşmuş durumdadır (Ferlander, 2007: 115).

Tarihsel kökenlerine bakıldığında sosyal sermaye kavramının, 19. yüzyıla kadar uzandığı ancak asıl anlamına 1970 ile 1980’li yıllarda Bourdieu ile kavuştuğu görülür (Ekşi, 2009; Siisiainen, 2000; Pallon ve ark., 2001). Kavram, Bourdieu ile anılmakla birlikte farklı düşünürlerce de (Coleman ve Putnam gibi) ilişkilendirilmektedir (Ferlander, 2007: 115). Araştırma, ulusal ve uluslararası göç yazınında da yer aldığı gibi bilhassa Bourdieu’nun sosyal sermayesi ile iki bölge odaklı ve kadınlara özgü göç örüntüsünü ilişkilendirmektedir.

Bourdieu, sosyal sermaye gibi göç araştırmalarına doğrudan yarar sağlayan birden fazla kavramsal araç geliştirmiştir. Bu nedenle Bourdieu’nun kavramlarının özellikle son dönem göç araştırmalarında (Oliver & O’Reilly, 2010; Erel, 2010; Thieme & Müller-Böcker, 2010; Smith, 2006; Kalaylıoğlu, 2014) sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Göç araştırmalarında sosyal sermaye kavramına değinen isimlerden biri de Castles’dir. Castles, Miller ile birlikte kaleme aldıkları çalışmada yukarıda da değinildiği üzere Bourdieu ve Wacquant’ın çalışmalarına atıfta bulunarak sosyal sermaye ile göçmenlerin iyeliklerini ilişkilendirmektedir. Yine Castles ve Miller (2008: 33), sınırlı bilgiye sahip göçmenlerin göç ettikleri yeni yerleşim yerlerinde maruz kaldıkları engeller ve benzeri zorluklarla geliştirdikleri kültürel sermayeler (kendi durumlarına ve bu durumla nasıl mücadele edebileceklerine ilişkin kolektif bilgi) ile sosyal sermayelerinin (göç ve cemaat oluşumunu düzenleyen toplumsal ağlar) aracılığıyla baş edebileceklerini belirtirler. Görüleceği üzere sermayenin hem

göçmene sağladığı katkı hem de göçmenle olan münasebeti sebebiyle göç yazınında yer verilmesi kaçınılmazdır. Sosyal sermaye kavramı⁴¹, Bourdieu'nun üzerinde durduğu kavramlardan birisidir⁴², dolayısıyla bu kavramın göç araştırmaları içerisinde anlamlı bir tarzda kullanılabilirliği Bourdieu'nun kavramla veya nosyonla ilgili yaptığı açıklamalara atıfla mümkün olabilmektedir. Bourdieu, sadece sermaye kavramının değil, göçü anlama ve kavramaya da yardımcı olabilecek habitus ve alan gibi nosyonların da öncüsüdür. Kaldı ki, sadece sermaye veya sadece habitus gibi tek tek kavramlar üzerinden bir açıklamaya varmak pek de olası görünmemektedir. Zira söz konusu her üç nosyon Bourdieu'ya göre, sadece oluşturdukları kuramsal dizgenin içinde ve birbirinden yalıtılmadan tanımlanabilirler (Bourdieu & Wacquant, 2012: 80). Dolayısıyla bu başlıkta, araştırmaya katkı sunacak olan sosyal sermaye kavramı, alan ve habitus kavramları da dahil edilerek aktarılmaya çalışılmaktadır.

Bourdieu'da alan, bir mücadele alanıdır ve bu alan, içinde farklı kaynaklara sahip faillerin yerleşik güç ilişkilerini koruma veya dönüştürme noktasında birbiriyle karşılaştıkları ve sosyal olarak inşa edilmiş bir eylem alanı olmakta; faillerin, şahsi eylem, amaç ve çıkarlarını bu güç alanı içinde ve sermayenin dağılımının yapısı içinde gerçekleştirilmektedir (Etil & Demir, 2014: 336). Yine Bourdieu'nun açıklamalarından anlaşılacağı üzere, tek bir alandan ziyade birden çok alan

⁴¹ Araştırmada değinildiği üzere Bourdieu, farklı sermaye türlerinden söz eder. Sosyal sermaye kavramı gibi, kültürel sermaye de Bourdieu'nun içini doldurduğu ve göç araştırmalarında sıklıkla kullanılan kavramlarından birisidir. Eğitime atıf yapan kültürel sermaye kavramı bilhassa eğitim ve göç konularının birlikte incelendiği araştırmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Vasıflı göçmenler ve kültürel sermayenin birlikte ele alınıp incelendiği araştırmalardan derlenen ve Türkçeye kazandırılan "Göç ve Kültürel Sermaye" (derl. Nohl ve ark., 2011), bu araştırmalardan birisidir.

⁴² Sosyal sermaye kavramının göç yazınında sıklıkla kullanılması, kavrama duyulan güveni ve kavramın göç yazınındaki gereksinime cevap verdiğini göstermektedir. Bu da kavramın ve Bourdieu'nun kavramla ilgili yaptığı açıklamaların kabul gördüğüne işaret eder. Ancak eleştiriler de yok değildir. Feminist yazın ise Bourdieu'nun kadın-erkek rollerine yaklaşım tarzı konusunda eleştireldir. Bu düşünürlerden birine göre (Lovell, 2000), Bourdieu "Ayrım" isimli araştırmasında kadını, aile ve akraba gruplarının sermaye birikim stratejilerinde belli başlı işlevler için hizmet veren, kadının statüsünü ise sosyal alanlarda sermaye-biriktiren öznelerden ziyade sermaye-artıran nesneler olarak görmektedir.

bulunmaktadır ve her bir alanın farklı farklı mantıklara tabi oldukları anlaşılmaktadır (Bourdieu & Wacquant, 2012: 81). Buna göre iktisadi alan, sanat alanından farklı olarak “işin iş olduğu” ve duygusal akrabalık, arkadaşlık ve sevgi ilişkilerinin ilke olarak dışlandığı bir evren olarak ortaya çıkmakta, sanat alanı ise maddi kâr yasasının reddiyle veya tersine çevrilmesiyle kurulmaktadır. Dolayısıyla alanların anlaşılması diğer nosyonların gerekliliğini, başka bir anlamda da ilişkisel bir örüntünün varlığını ortaya koymaktadır. Bu anlamda “sermaye”, alanı anlamada etkili nosyonlardan veya kavramsal araçlardan birisi iken bir diğeri de habitustur. Bourdieu, alanın yapısı ile mantığını analiz etmeye giriştiğinde, alanın yapısını “sermaye biçimleri” üzerinden, alanın mantığını ise “habitus” nosyonu üzerinden incelemektedir (Etil & Demir, 2014: 339).

Bourdieu’nun formülasyonunda birden fazla sermaye türü bulunmaktadır (Bourdieu & Wacquant, 2012: 92): Bunlar kendi içinde alt türlere ayrılmakta olan iktisadi sermaye, kültürel sermaye ve toplumsal sermayedir. Bourdieu’ya göre kültürel sermaye somutlaşmış, nesneleşmiş ve kurumlaşmış olmak üzere üç şekildedir. Bilgi sermayesi olarak da adlandırılan kültürel sermaye bir birey veya grubun, kalıcı ilişkiler ağına vurgu yapar. Bir birey veya grubun az veya çok kurumlaşmış karşılıklı tanıma ve tanınmalarına sahip olmasıyla elde ettiği gerçek veya potansiyel kaynakların toplamına ise toplumsal/sosyal sermaye denilir (Bourdieu & Wacquant, 2012: 108).

Yapısı ve miktarı itibarıyla değişiklik gösterse de her üç sermaye türü tek bir eyleyicide bulunabilmektedir. Buna örnek olarak Bourdieu, bir işletme sahibinde görece olarak çok daha fazla iktisadi sermayenin ve çok daha az kültürel sermayenin,

bir öğretmende ise çok daha fazla kültürel sermayenin ve çok daha az iktisadi sermayenin bulunabileceğini belirtir (Bourdieu & Wacquant, 2012: 83).

Bourdieu, alan ile oyun arasında bir benzerliğin kurulabileceğini belirtir. Bu benzerlikten hareketle oyundaki bir oyuncu, alandaki bir eyleyici⁴³ (entelektüel, sanatçı, siyasetçi, inşaat yapan bir müteahhit gibi) ile eşdeğerde düşünölebilir. Burada bir oyuncunun oyundaki stratejisi ile oyununu tanımlayacak olan şeyler, eyleyicinin alandaki eylemlerinin ve eylemlere dönüşen stratejilerinin anlaşılmasında da kullanılabilir. Buna göre oyuncunun veya eyleyicinin stratejisi ile oyununu veya eylemini tanımlayan her şey, sahip olduğu sermayesinin miktarı ile sermaye yapısının zaman içindeki evrimine (veya toplumsal güzergâhına) ve sahip olduğu yatkınlıklarına (habitus) bağlıdır. Yatkınlıklar veya sürekli deneyime tabi tutulacak olan açık yatkınlıklar sistemi veya bedene işlemiş sermaye olarak habitus (Bourdieu, 2015: 177; Bourdieu & Chartier, 2014: 66; Çeğin & Göker, 2015: 18), Bourdieu'ya göre, “toplumsallaşmış bir öznellik”tir (Bourdieu & Wacquant, 2012: 116) ve böylesi bir özelliği taşıyor olmasından ötürü de önemli bir kavramdır. Önemlidir, zira Bourdieu'nun açıklamasında yer aldığı üzere habitus, eyleyicilerin bir geçmişleri olduğunu, bireysel bir tarihin ürünü ve belli bir ortama bağlı bir eğitime sahip olduklarını, ayrıca kolektif bir tarihin ürünü olduklarını, düşünce ve anlayış kategorileri, algı şemaları, değerler sistemi gibi toplumsal yapılar bütününün ürünü olduklarını hatırlatmaktadır (Bourdieu & Chartier, 2014: 62). Tam da bu açıklama ile Bourdieu, araştırılacak olan topluluğun (bu bir birey de olabilir) yapacağı şeyi

⁴³ Bourdieu'nun “birey” yerine” eyleyici” terimini kullandığı göröölür (Bourdieu & Wacquant, 2012: 93). Böylesi bir tercih ile bilimin gerçek nesnesinin bireyden ziyade, “alan” olduğunu ortaya koymakta, insanın bir yaratıcı olmaktan ziyade, alanda toplumsal olarak etkin ve hareketli olarak kurulu bir eyleyici olduğunu vurgulamaktadır.

anlayabilmek için harekete geçiren şeyi bilmenin yetmeyeceğini belirtmektedir. Dahası bu eylemlerinin merkezinde yatkınlıklar sisteminin de bulunacağını belirterek, habitus kavramına hem yukarıda görüleceği üzere toplumsallaşmış bir öznellik anlamını çağrıştırması hem de eylemlerin anlaşılmasında merkezi rolü nedeniyle büyük bir görev biçer. Bununla birlikte Bourdieu'ya göre (Bourdieu & Wacquant, 2012: 118) alan, habitusu yapılandırır, habitus da mana ve değer taşıyan, anlamlı bir dünya olarak alanın kurulmasına katkı sunar. Dolayısıyla da aralarındaki ilişki bir nevi koşullanmış bir ilişkidir ve bu bir bakıma alanın anlaşılmasında habitusun göz önünde bulundurulması gerektiği sonucunu doğurmaktadır.

Görüleceği üzere Bourdieu, sosyal sermayeyi daha önceden elde edilmiş gerçek ya da potansiyel kaynakların toplamı olarak görmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki, Bourdieu sermaye kavramını sadece geçmiş birikim veya yaşanmışlıkla sınırlandırmamaktadır. Zira sermayeye dair yaptığı başlıca üç ayrıma ilaveten alt ayrımlar da ortaya koymaktadır. Bunlardan birisi geçmişte temsilen köken sermaye, bir diğeri ise geleceği çağrıştıran düşüncesiyle şekillenmiş ulaşılan sermayedir (Bourdieu, 2015: 173). Bourdieu, bir sınıfın ve bir topluluğun bir güzergâh izlediği düşüncesiyle köken sermaye ile ulaşılan sermaye ayrımını yapmaya ihtiyaç duymuştur. Bu ayrım aynı zamanda göçmen topluluklar için de geçerlidir. Tam da bu noktada Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramı ile ilgili olarak Erel (2010: 649) sosyal sermayenin, göçmenin göç ederken beraberinde getirdiklerinden ibaret olmayıp, yeni yerleşim yerindeki yeni yaratım/tarz bir niteliğe de sahip olabildiğini iddia etmektedir. Yazar ayrıca göçe-özel

kültürel sermayeden⁴⁴ bahsetmekte, göçe-özel kültürel sermayenin mevcut farklılıkları aşır göçe-özel alandaki yeni farklılık kategorileri yarattığını belirtmektedir.

2.4. Uluslararası Göçlerin “Kadınlaşan” Niteliği

Göçlerle ilgili tarihi arka-plandaki örneklerin büyük bir kısmı ekonomik sıkıntılardan dolayı veya ekonomik menfaatlere bağlı olarak gerçekleşmiş, yine hemen hemen eşdeğerde bir yoğunlukta siyasi nedenlerle yaşanmıştır. Kıtılık, deprem gibi doğal afetlerden kaynaklı göçler de bu dönem göçlerine örnektir. Arka-plana gerilemiş göçlerin, başka bir ifade ile klasikleşmiş göç türleri olarak adlandırılan göçlerin büyük bir çoğunluğu anlaşılacağı üzere zorunlu ve alternatif olmayan bir mecburiyetin sonuçlarıdır. Günümüz göçlerine bakıldığında ise zorunlu olan göç türlerine pek tabi rastlamakla birlikte alternatif olan ve daha ziyade bireyin, hanenin ve topluluğun kararına dayanan, ulusal ve uluslararası ölçekte ve farklı yoğunluk ve nitelikte gerçekleşebildikleri görülmektedir. Buna bağlı olarak göç yazınına yeni kavrayışların, yeni anlama ve yapma tarzlarının getirilmesi gerektiği fikri, giderek olumlanmaya ve kabul görmeye başlamış durumdadır. Yeni kavrayışların başında göçün yayıldığı, hızlandığı ve de kadınlaştığı⁴⁵ düşüncesi gelmektedir. Göçlerin yayıldığı ve hızlandığı düşüncesi/kabulü, kısa bir zaman önce küreselleşmeye başlamış olan dünyanın yeni gerçekliği iken, kadınlaştığı fikri köklü bir geçmişe sahip göç olgusunun yeni yeni görülmeye başlanan bir yanıdır. Yenidir, zira mevcut göç yazını, ilk göçmenlerin erkek

⁴⁴ Kültürel sermaye, bir grup içinde dahi toplumsal cinsiyet, sınıf, eğitim durumu ve etnik aidiyeti üzerinden de değişebilmektedir (Erel, 2010:650).

⁴⁵ *Feminization of Migration* kavramının Türkçeye tercümesinde göçün kadınlaşması (İhlamur-Öner, 2012; Toksöz & Ünlütürk, 2011; Ünlütürk-Ulutaş & Kalfa, 2009), göçün kadınsallaşması (Castles & Miller, 2008) göçün kadınsılaşması (Öztan, 2010) gibi küçük farklılıklara rastlanır.

olduklarını, kadınların da “aile birleşimi” gibi ailevi nedenlerle erkekleri izlediklerini⁴⁶ vurgulamaktadır (Sharpe, 2002; Gökmen & Dedeoğlu, 2014). Başka bir ifade ile göç araştırmaları, kadınları mevzu bahis etmemekle, “erkeklerle birlikte”, “erkeğin arkasında”, “erkekten sonra” anlatmak arasında gelip gitmiştir (Çakmak, 2010: 53). Bugün, erkekten bağımsız olarak kadının göç hareketi sergileyebileceği görülmüş ve bu görünürlük dillendirilmeye ve göç yazınına işlenmeye başlanmıştır⁴⁷.

Kadının görünür olmaya başladığı bu yeni dönem göç yazınında, önemli bir farkındalık daha belirmiştir. Buna göre, göç ile göçmen gibi kavramların olumsuz çağrışımlar dışında olumlu çağrışımlarla da anılabileceğidir. Göç bağlamında olumlama çabası, çoğunlukla ekonomik göstergelerden destek bulmaktadır. Bu düşünceye göre göçmen, hedef ülkedeyken edindiği maddi birikimi (göçmen döviz/remittance) ülkesine gönderen bir dış kaynak, mevcut yaşam pratiklerinden sıyrılmış özgür bir birey olabilmektedir. Özgür bir birey iddiası, göçmenin bir yük veya bir tehdit olarak algılanmadığı ülkelerde yeni bir iş ve yaşam sahası bulabilmiş göçmenler ile eğitim, iş veya turizm amaçlı göçlerle anılan göçmenleri kapsamaktadır. Bununla birlikte göç ile birlikte göçmen kadının farklı olanaklara erişebildiği düşüncesi de kimi düşünürlerce dillendirilen bir başka olumlama örneğidir (Espin, 2003; Çakmak, 2010). Çakmak (2010) tam da bu minvalde, görünmez “öteki”den “otantik öteki”ye uzanan ve kadını sürekli olarak mağduriyet alanına yerleştirmeye çalışan yazına karşın bazı göçlerin kadın için güçlendirici nitelikte olarak

⁴⁶ Emek göçü bağlamında eskiden profesyonel biri, erkekti ve “başka biri” de onun eşi olarak görülürdü (Carling, 2005: 13).

⁴⁷ Bu değişimde etkili olanların başında düşünürler ve onların kaleme aldıkları araştırmaları gelmektedir. Buna örnek olarak Van Boeschoten verilebilir. Van Boeschoten (2015), araştırmasının göç sürecinde erkeği takip eden bir kadından ziyade kendi girişimi ve kendi gerekçelerinden dolayı kadının göç ettiğini göstermekte olduğunu ifade eder.

sağlayabileceği iddiasındadır. Bu bağlamda araştırma, Çakmak'ın ve diğer düşünürlerin öne sürdükleri gibi göçün, sebep olduğu olumsuz çağrışım ve yarattığı olumsuz havadan öte, göçmen üzerinde yarattığı olumlu havaya yoğunlaşmakta, kadınlaşan göç türleri arasında görülen evlilik göçü üzerinden göçmen kadınlara eğilmektedir. Araştırmanın bu başlığında kadınlaşan göçler konusu uluslararası yazın içerisinde irdelenecek, tarihsel gelişimi ve bu türdeki göçlerin Türkiye boyutu, iki ayrı başlık halinde özetlenecektir.

2.4.1. Kadının Göçte Görünür Olma Serüveni

Kadının göçteki görünmezliği, göç olgusu ve göç yazınındaki eril söylemin baskınlığı kadar kadına ve kadın göçlerine atfedilmiş değerle de alakalıdır. Göç yazını içinde savaş ve yoksulluk gibi nedenlerle yaşanmış göçlere -ulusal ve uluslararası düzeydeki etkisi itibariyle- verilen önem, aile ve kadınla alakalı göçleri etkisiz kılmış, değersizleştirmiştir. Bununla birlikte geleneksel göç yazını toplumsal cinsiyet-körü (*gender-blind*) veya çoğunlukla cinsiyetçi bir özellik sergilemiştir (Carling, 2005: 4). Cinsiyetçi söylem erkek göçmene odaklı bir göçün varlığıyla yetinir bir nitelik sergilemektedir. Dolayısıyla 1970'ler boyunca, en bariz göçmen profili erkeklerden oluşur⁴⁸. 1970 ortalarında ise göçmen kadına yönelik ilgi artmaya⁴⁹ başlamıştır (Carling, 2005: 4; Sinke, 2006). İlginin artmasında pek çok unsur etkilidir. Bunlardan biri, Chammartin'in, Birleşmiş Milletler Nüfus Dairesi verilerine dayandırarak

⁴⁸ Sosyoloji literatüründe karakteristik göçmen, kendi başına gelme eğiliminde olan erkek geçici işçilerdir (George, 2005: 21).

⁴⁹ Görünürlüğünde kadının emek gücüne olan ve artan talep etkilidir. Kadın göçmen işçiler için talep yaratan iş türlerine bakıldığında sıklıkla geleneksel kadın rolleri ile cinsiyet basmakalıplarına atıf yapılan türde işler olduğu görülür; Bu iş çeşitleri içinde tek ve en önemli olanı –güney-doğu Asya'dan Körfez Devletleri'ne yönelen kadın göçmenler arasında- ev-içi hizmettir (Chammartin, 2002: 41).

göçmen stokunda değiştiğini belirttiği cinsiyet oranlarıdır. Chammartin (2002: 39), 1965-1990 yılları arasında dünyanın pek çok yerinde erkek göçmen stokuna kıyasen kadın göçmen stokunun⁵⁰ çok daha hızlı bir şekilde arttığını belirtmektedir. Bununla birlikte 1970’li yıllar⁵¹, sekülerleşmenin hızlandığı, kadın hareketlerinin ise güçlendiği⁵² (ikinci dalga feminist kadın hareketleri de denebilir), buna bağlı olarak geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin, aile içi ilişkilerinin ve devletin otoritesinin meşruiyetinin sorgulandığı yıllardır (İhlamur-Öner, 2012: 362; Akis, 2012: 382).

1980 sonrasında kadın görünür olmaya,⁵³ antropolog, sosyolog ve yasa yapıcılar tarafından tartışılmaya başlanmıştır (Chammartin, 2002; Geogre, 2005: 21; Sharpe, 2002). Başka bir ifade ile son yirmi yılda az da olsa bir artışla kadının erkekten önce göç ettiği⁵⁴ görülmeye başlanmıştır (George, 2005: 21). Yaşanan değişim, kadının görünürlüğü mücadelesi içinde önemli bir adım olarak görülebilir ancak Carling’in⁵⁵

⁵⁰ Buna örnek, küresel bakım zinciri (*global care chain*) içinde zengin hane halklarının ev-içi hizmet talebi Filipinler gibi gelişmekte olan ülkelerdeki kadın göçmenlerce karşılanmaktadır (Carling, 2005: 13).

⁵¹ Bu tarihlerde kadının görünürlüğü anlamında belirtilmesi gereken en önemli uğraşlar, belli tarih aralıklarında düzenlenen konferanslar ve geliştirilen yaklaşımlardır. 1975 yılında Meksika’da düzenlenen Birinci Birleşmiş Milletler Kadınlar Üzerine Dünya Konferansı (*First United Nations World Conference of Women*), 1980 yılında Kopenhag’da gerçekleştirilen Kopenhag Kadınların On Yılı Üzerine Dünya Konferansı (*World Conference For the Decade on Women in Copenhagen*) dışında 1970’lerden itibaren göçle ilgili uluslararası kalkınma araştırmalarıyla yardım programlarında kadın, yeni bir kategori olarak ele alınmaya başlanır (Akis, 2012: 382). Kadını ön plana almaya çalışan “Kalkınma’da Kadın” (*Women in Development*) yaklaşımıyla başlayan bu dönemi, mevcut yaklaşımdaki eksiklikleri giderici yönde düzenlemelerle “Kalkınma ve Kadın” (*Women and Development*) yaklaşımıyla gelişir, iki yaklaşıma rağmen telafi edilememiş eksiklikler, “Kalkınma ve Toplumsal Cinsiyet” (*Gender and Development*) yaklaşımıyla aşılmaya çalışılır (Akis, 2012: 382-383).

⁵² Amerika Birleşik Devletleri’ndeki feminist hareketler ile birlikte göçün feminist tarihçilerinin 1970 sonrası çaba ve araştırmaları konusunda detaylı bilgi için Sinke’nin (2006) çalışmasına bakılabilir.

⁵³ Görünürlük anlamında İhlamur-Öner’in çalışması ve tespiti dikkat çekicidir. Yazar (2012: 364-365), İtalya örneğine odaklandığı çalışmasında İtalya’ya kadın göçmenlerin akışı, ülkeyi göç ülkesine dönüştüren sürecin yaşandığı tarihle (1970’ler) aynı olduğunu ancak kadın göçmenlerin İtalya’daki varlığının görünürlük kazanmasının ancak 90’lı yıllarda gerçekleşebildiğini belirtir.

⁵⁴ Bununla birlikte bekâr olan kadınlar kadar evli olanların da artık göç ettikleri ve erkeklerden daha eğitilmiş oldukları iddiası da dillendirilmektedir (Chammartin, 2002: 39).

⁵⁵ Kadın göçüne eğilen ve çalışmasında bu noktaya büyükçe bir yer ayıran Carling (2005: 6), empati kurarcasına göçteki kadının görünmezliğine ve bu görünmezliğin nedenlerine yer vermektedir ancak yasa dışı göçmenler olarak kadınların daha kolay yaşayabildiklerini ve çalışabildiklerini belirterek, kurduğu düşünülen empatinin belli sınırlarla çevrili olduğunu gösterir. Zira özellikle de yasa-dışı

belirttiği gibi (2005: 4), bir “kadın meselesi” ve göç araştırmalarında bir alt-konu olmaktan öteye gidemez.

Kadının göçteki görünmezliği meselesi yukarıda da aktarıldığı gibi bir kadın meselesidir ve geçen yıllara rağmen halen bir kadın meselesinden ibarettir. Bununla birlikte göç yazınında alt-konu olarak çalışılmaya başlanan kadın göçü, bugün de aynı konumu ile araştırılmakta, yazılı kaynağa dönüşmektedir. Kadının göçteki varlığının kavramsallaştırılması anlamında önemli bir adım ise göç araştırmalarıyla bilinen Castles ve Miller’den gelir. Yazarlar geçmiş 20. yüzyılın başlıca eğilimleri arasında kadınlaşan⁵⁶ uluslararası göçleri de saymaktadırlar (Kofman, 1999: 279). Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, göçlerin kadınlaşmakta olduğu düşüncesi, kadınların her ne amaçla olursa olsun yoğun olarak göç akışına katılmalarını ima etse de esasında, kadının iş-gücü amacıyla göç hareketine katılmış olmasını önceler.

Kadınlaşan⁵⁷ göç konusuna ilginin belirmesinde etkili isimlerin başında Mirjana Morokvasic’i anmak gerekir. Morokvasic, *Internataional Migration Review*⁵⁸ isimli dergide “‘Göçmen/yolcu kuşlar’da kadındır” başlığıyla özel bir konuyu düzenler; kadın göçlerinin görünmezliği üzerine eğilip, ilginin bu konuya yoğunlaşmasını sağlar (Morokvasic, 1984; Kofman, 1999: 269; Sharpe, 2002). 1990 yılı sonrasında ise

göçmen statüsünde bir kadının kolayca çalışabildiği veya yaşayabildiği büyük bir yanılgı ve yanıltıcı bir iddia niteliği taşır.

⁵⁶ Esnekleşen ve illegalleşen göçler, aynı zamanda kadınlaşmıştır (Schierup, Hansen & Castles, 2006: 29).

⁵⁷ Kadınsılaşma (*feminization*) veya kadınsallaşma terimi, küresel dünyanın pek çok olgusuna iliştilmiş olarak kullanımı artmış durumdadır. Kadınlaşan göç gibi, emeğin kadınlaştığı, yoksulluğun kadınlaştığı söylemlerine rastlanmaktadır.

⁵⁸ *International Migration Review* isimli dergi, görünmez nitelikte olan göçmen kadınlara eğilen Morokvasic’in 1984 tarihli makalesi gibi, göçmen kadınlar kategorisine odaklı özel konulara (1986 yılı sonrasında takip eden 20 yıllık süre içerisinde) yer vermiş, 2006 yılında yine kadın göçmenlere odaklı “A Glass Half Full?: Gender in Migration Studies” isimli özel bir başka konuyu işlemiştir (Hondagneu-Sotelo, 2011).

uluslararası göçlerin ayırt edici özelliği, kadının aile birleşimi veya eşi izleme gereği için göç etme kalıbının değişmekte olduğu, kadınların göç deneyimini dünyanın pek çok bölgesinde kendi seçtikleri ülke ve kendi kararları ile gerçekleştirdikleri gerçeğidir (Kümbetoğlu, 2012: 68).

Morokvasic kadın göçlerine odaklı araştırmalarından birinde (2006), göçmen kadın ve erkeklerin aynı avantajlara sahip olmadıklarını belirterek, aradaki bariz farklara dikkat çekmektedir. Yazara göre, hareketlilik kadınlar için özel önemdedir, tarihsel olarak da bilindiği üzere kadınlar hareketsizlik ve edilgenlikle ilişkilendirilmiş, çok uzun bir süre boyunca ya görünmez kalmışlar ya da bağımlı olarak algılanmışlardır. Pek çok toplumda göçücü hareketlerin tamamının artık kadınlaştığı gerçeğine rağmen Morokvasic (2006), kadının hareketliliğinde engellerin ve kısıtlamaların halen varlığını koruduğunu⁵⁹, bununla birlikte hareket halindeki kadınların ahlaki damgalamalarla yüzleşmek zorunda kaldıklarını belirtir. Daha açık bir şekilde ifade edilecek olursa göçmen kadınlar sınıfsal pozisyonlarına, milliyetlerine, cinsiyet ve ırklarına göre dolaylı, doğrudan ve yasal ayrımcılıklarla yüzleşirler (Kofman, 2003: 3). Benzer şekilde göç, roller konusunda da kadınların aleyhinde bir etkiye sahiptir. İyi-kurulmuş toplumsal cinsiyet rollerini değiştirmeyi zorlar (Carling, 2005: 10). Göç hareketi sıklıkla kadınların eş veya anne olarak rollerini

⁵⁹ Kadınlaşan göç bağlamında kadın göçünü deneyimleme oranı ve niteliği itibarıyla dikkat çeken bölgelerin başında, Asya kıtası ve bu kıtadaki pek çok Asya ülkesi gelir. Özellikle doğu ve güneydoğu Asya'da emek göçünün kadınsılaşması 1980 sonrasında artış gösterir (Yamanaka & Piper, 2005: 4). Yaşanan artışın dolayısıyla da kadınlaşan göçlerin temelinde bölgenin hızlı ve bir o kadar dengesiz ekonomik büyümesi yatar. Düşük gelirli ekonomilerden yüksek gelirli olanlara yapancı kadın transferi, etnik ayrım, ekonomik adaletsizlik ve cinsiyet eşitsizliğini yoğunlaştırır, bununla birlikte göçmen kadınlara sosyal hareketlilik için olanaklar yaratmakla birlikte, aynı zamanda kadınların istismar ve sömürülmesine de yol açar (Yamanaka & Piper, 2005: 4; Chammartin, 2002: 41).

pekiştiren bununla birlikte bir çalışansa gelir sahibi olarak rolünü anlaşmalı şekilde değersizleştiren bir sonuç yaratmaktadır (Ho, 2006: 503),

Göç yazınında göç ile kadın konusu gibi göç ile toplumsal cinsiyet ikiliğinin de birlikteliğine önem verilmeye başlandığı belirtilmelidir. Bu anlamda göç ile toplumsal cinsiyet çalışmaları⁶⁰, kadının göçteki varlığını ve varlığının ne türlerde görünürleştiğini açığa çıkarır nitelikler sergilemektedir. Bu anlamda göç çalışmaları yapan sosyoloji profesörü Pierrette Hondagneu-Sotelo (2011), kısa ve bir o kadar toparlayıcı bir literatür değerlendirmesi üzerinden göç ve toplumsal cinsiyet çalışmalarını beş ayrı kategoride değerlendirmektedir: Yazar (2011: 219-221-223-226), birinci kategorideki toplumsal cinsiyet ve göç çalışmalarının, toplumsal cinsiyetin göç çalışmalarında kurumsal bir yer edinmesini amaçladığını, daha sonraki aşamalarda sırasıyla kadının göçü ile birlikte ücretli ev-içi işi ve aile bakımına odaklanıldığını, bununla birlikte cinsiyeti -ki bunun içinde gay ve farklı kimlikli bireyleri de saymak gerekir- içine alan araştırmaların geldiğini, dördüncü kategorideki araştırmaların kadının sömürülmesini en bariz örneği olan seks ticareti ile kadının göçüne odaklanıldığını, bir de sınır ülkeleri ile kadının göçüne yönelen araştırmaların olduğunu özetlemektedir.

⁶⁰ Toplumsal cinsiyet ile göç konusunda araştırma yapan düşünürler, bir yanda göçten sonra toplumsal cinsiyet ilişkilerinde değişim yaşandığını kabul ederken, diğer tarafta ise değişimlerin doğası konusunda aynı fikri paylaşmazlar. Zira düşünürlerin ortaya attıkları iddiaların bazısında kadın göçmenler, araştırma ortamlarındaki baskı ve hanehalkı içindeki çelişkili gündemlerle karşılaştıklarında kendi özerkliklerini artırıcı strateji geliştiriciler olarak görülürken, diğer bazı iddialarda ise kadınların özerklikleri ataerkil kontrol yapısını reddetmeyen sahte bilinç tarafından sınırlandırıldığı vurgulanır. Yine bir başkasında ise amaçlarını izlemek için kadının özgürlüğü, hasmane ev sahibi ülkedeki azınlık duruşu tarafından etkilendiği ve sonuçta o ırksal baskıya karşı bir direnç kalesi bir hanehalkı oluşturmaya ihtiyacı duyduğu belirtilir (George, 2005: 39-40). Göç ve toplumsal cinsiyete odaklı araştırmalarda, kadının göç sonrası hanehalkı içindeki kazançlarına ve kaybettiklerine bakılır. Bu araştırmalar, Amerika'daki ücretli emek pazarına giren göçmen kadınların ikincil aile reisleri olarak bile kişisel özerklik ve özgürlüklerini kazandıkları gösterir (George, 2005: 25).

Bu bağlamda kadına odaklı bir duruştan küçük bir sıyrılışla göçün cinsiyetçi⁶¹ bir süreç olduğu vurgusuna bir kaymanın yaşandığı görülür (Hondagneu-Sotelo, 2011). Carling (2005: 4), Sylvia Chant ve Sarah Radcliffe'in 1992 yılında kaleme aldıkları "Gender and Migration In Developing Countries" isimli araştırmalarıyla, göçte toplumsal cinsiyet⁶² konusunun araştırılması anlamında bir dönüm noktasına vesile olduklarını belirtir. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta, göç ve toplumsal cinsiyet konusundaki araştırmalardan çoğunun, "hanehalkı stratejileri"ne atıf yapılarak yürütüldüğüdür (Carling, 2005: 4; George, 2005: 25). Bu hususta ise bazı eleştiriler belirmektedir. Göçteki son dönem cinsiyete duyarlı veya feminist bakış açıları her ne kadar göçte ekonomi dışı dürtülere işaret ederek yeni anlayışlar kazandırmaya başlamış olsalar da söz konusu araştırmalar, aile ve hanehalkını analizin en önemli unsurları olarak görmektedirler. Burada ayrıca onların çok yönlü boyutları ve türlerinin araştırılmaması gibi göçün evlilikle ilişkisindeki etkisine de bakılmamaktadır (Piper & Roces, 2003: 1-2).

Göç süreci ve sonrasında erkek göçmen profilindeki çeşitlilik kadın göçmenlerde de görülür. Kadınlar da erkekler gibi iş bulmak, savaş ve ölüm tehlikesinden kaçmak, doğal afetlerden sakınmak, dili, dini ve etnik kimliğinden dolayı zarar görmemek için bir yerleşim yerinden diğer bir yerleşim yerine (ulusal sınırlar içinde veya ulusal sınırları aşarak) göç eder, sığınır, iltica eder veya kaçak gider. Daha dar bir anlamda ise kadın, kalıcı bir iş veya iş sözleşmesi teklifi, serbest

⁶¹ Göç konusunda erkek egemen bakışa karşın geliştirilen kadın odaklı okumalar veya araştırmalar da giderek belli ölçülerde eleştiriye uğramakta, alternatif arayışlardan bahsedilmektedir. Van Boeschoten (2015: 163) kadın-merkezli araştırmaların yerini, analitik bir kategori olarak toplumsal cinsiyete bakan yeni bir odak noktasının almaya başladığını belirtir.

⁶² Akis (2012: 396), toplumsal cinsiyet yaklaşımının göç süreci boyunca ve kalıcı çözümler esnasında dikkate alınması gerektiğini ve 1951 Sözleşmesi'yle bu yaklaşımın yansıtılarak, acilen karar uygulayıcılar tarafından uygulamaya konulması gerektiğini savunmaktadır.

meslek ve ticaret şartlarının gelişebileceği düşüncesi, evlilik teklifi ve daha geniş, hanehalkı hareketi içine katılma gibi pek çok nedenle göç eder (McKay, 2003: 23).

Kadın ya da erkek olsun göçmenler, zorunlu yer değişiklikleri dışında kalan göç eylemlerinde, bulundukları veya bulunmayı istedikleri ev sahibi ülkeleri belli amaç ve koşulları göz önünde bulundurarak seçerler⁶³. Bu ilgi ve amaçlarla şekillenmiş göç yolları ve göçmen profilleri, bulundukları bölgelerin farklı veya çeşitli göçler ve göçmenlerle anılmalarına yol açar. Bu noktada Avrupa⁶⁴, göçmen yoğunluğu ve göç olgusundaki çeşitliliği itibariyle dikkate değer başlıca bölgelerden birisidir. Benzer bir yoğunluk ve çeşitlilik Asya bölgesinde de gözlemlenmektedir. Erkek göçü anlamında her iki bölge benzer özellikler gösterirken -büyük çoğunluğu emek göçüdür-, kadın göçlerinde ise dikkat çekici bir yoğunluk⁶⁵ ve çeşitlilik söz konusudur. Kadının geleneksel emek göçündeki katılımının yanında, ev-içi işçilerin ticarileşen göçleri (hizmetçi ticareti gibi), seks endüstrisindeki kadın ticareti⁶⁶ ile evlilik için kadının göçü (bazen “sipariş gelin” olarak tanımlanır), kadınlara özgü göçlere örnektir (Carling,

⁶³ Belli amaç ve koşulların göz önünde bulundurularak göç etme eylemine verilebilecek ilginç bir örnek Çin ile Nijerya arasında kurulan göç ağında görülür. Farklı kültürel dokuya ilaveten coğrafi anlamda da bir yakınlığı olmayan Çin ile Nijerya arasında kurulan göç bağında Çinli kadınların Nijerya’ya göç etme sebepleri arasında, Çinli kadınların farklı iş kollarına gidebilecekleri yeteneklerinin olmayışı ve mevcut yeteneklerinin ticari alanda kullanılabilir oluşları ve bu yeteneklerini Nijerya’nın sahip olduğu hacimli pazarında değerlendirebileceklerini düşünüyor olmaları gelir (Chang, 2014: 571).

⁶⁴ Birleşmiş Milletler (United Nations)’in uluslararası göç eğilimleri ile ilgili yaptığı çalışmada (2015), 1990 ila 2015 yılları arasında göçmen stokunun yıl (1990-2000-2010-2013) ve bölge (Afrika-Asya-Avrupa-Latin Amerika-Kuzey Amerika-Okyanusya) bazlı bir kıyaslamasını yapmış, bu kıyaslamada uluslararası göçmene ev sahipliği yapan bölgelerin başında Avrupa’nın (2013 yılında 72 milyon), ikinci bölge olarak Asya’nın (2013 yılında 71 milyon) geldiği görülür.

⁶⁵ Morokvasic (2006: 6), özellikle post-komunist geçişle birlikte pek çok kadının işini kaybettiğini ve büyük sayıda muhtemel göçmen ikmali olmaya ve hedef ülkelerdeki taleplere cevap vermeye müsait olduklarını; Almanya, İtalya ve Belçika’daki Doğu Avrupalı kadınların çoğunun ise hizmetçi veya yaşlı bakımı gibi üretici işlerde çalıştıklarını belirtir.

⁶⁶ Kadınları, zorla veya kandırarak seks işçiliği yapmak üzere devşirmek anlamına gelir (Erder, 2011: 188). Erder (2011: 187-188), piyasa ekonomisine hızla geçişin özellikle kadınların yoğun olarak çalıştıkları tarım, büro işçiliği, hafif sanayi, sosyal hizmetler ve eğitim gibi sektörleri etkilediğini ve buna bağlı olarak da kadınların işsiz kalmalarına sebep olduğunu belirtir. Yine yeni liberal ideolojilerin kadın vücudunu ticarileştirerek, seks işçiliğini görünür kıldığını, pornografik yayınlarda artış yarattığını, evlilik aracılığıyla batıya göç eden kadın sayısını artırdığını ve bütün bunlarla alakalı olarak evlenme şirketlerinin internet siteleri yoluyla arabuluculuk işini yapmaya başladıklarını aktarır.

2005: 2). Kofman ve arkadaşları (2000: 1), göçmen kadın sayısı anlamında son yirmi yılda Avrupa’da artış yaşandığını belirterek; Avrupa’ya kadınların girişinde başlıca nedenler arasında erkeğe katılmak ve aile birleşiminin geldiğini ortaya koyarlar. Bununla birlikte yazarlar (Kofman ve ark., 2000: 1), kadınların ayrıca bağımsız olarak ekonomik nedenler için öğrenci veya mülteci olarak da göç ettiklerini, yasal olmayan işçi olarak da önemli bir sayıya tekabül ettiklerini belirtmektedirler. Kadın göçünün belirgin şekilde gözlenebildiği ülkeler arasında eski Sovyet ülkelerini saymak önemlidir. Sosyalist ülkelerin piyasa ekonomisine hızlıca ve kuralsızca giriş yapmaları çok-yönlü etkiler yaratmış, pek çok ülkede olduğu gibi bu ülkelerde de bilhassa kadınları etkilemiştir (Erder, 2011: 187).

Piper ve Roces (2003: 8) yüksek vasıflı göçmen kadınların da göçteki varlığına değinmektedirler. Yazarlara göre, yüksek vasıflı göçmen kadının da göçü artan bir ivmeyle yaygınlık kazanmakta, ancak göç ve kadın literatürü, düşük vasıflı kadının göçüne odaklı bir bakış açısıyla yüksek vasıflı kadının göçünü ihmal etmektedir⁶⁷. Kadının Avrupa’ya olan göçlerinde, göç alan yazını kadın göçmenlerin istihdamına ve istihdam ediliş biçimlerine odaklı araştırmalarla şekillenir. Söz konusu araştırmalar, kadınların geldikleri ülkelerde özellikle bakım ve hizmet gibi belli başlı özel yetenek gerektiren (veya gerektirmeyen) alanlarda iş bulduklarını belirtir. Avrupa’ya olan yakın dönem kadın göçlerinde kadın göçmenler, özellikle bağımlı çocuk, yaşlı veya engelli bakımı, ev-içi iş kollarında iş bulmak için hareket ederler (Kofman ve ark., 2000: 2).

⁶⁷ Söz konusu eleştirilerin doğruluğu yanında az da olsa vasıflı kadın göçmenlere eğilen çalışmalara rastlanmaktadır. Bunlardan biri Christina Ho (2006) tarafından kaleme alınmış “Migration As Feminisation? Chinese Women’s Experiences of Work and Family In Australia” başlıklı çalışmadır.

Asya özelindeki duruma bakılacak olursa, bölge içi (ülkeler arası) ve bölge-aşırı göçler yoğunluk ve yaygınlık itibariyle yüksektir. Bölge-içi ve bölge-aşırı kadın göçlerinin artışı tetikleyen süreç, bölgenin hızlı ve bir o kadar istikrarsız ekonomik gelişimi ile başlar (Yamanaka & Piper, 2005). Dönüşüm ise sadece kadın göçmen sayısındaki artışı değil⁶⁸, aynı zamanda kadınların göç eğilimlerini, farklı kaynak ülkelerle varış ülkelerini, hukuki yapılarını, yetkilendirmelerini, araştırma şartlarını, yetenek düzeylerini ve sivil eylemlerini de şekillendirir (Yamanaka & Piper, 2005: 2). Göçmen kadınların büyük bir kısmı -vasıfsız (yasal ve yasal olmayanları içerir) olanların da büyük bir kısmı aynı zamanda-, kadın göçmenlere tahsis edilen üretici emeğin kısıtlı sınırlılıkları içerisinde çalışmayı sürdürürler. Bunlar ise yatılı hizmetçi (*live-in maid*), bakıcı⁶⁹ (*care givers*), eğlendirici (*entertainer*), seks işçisi ve diğer servis işçilerinden oluşmaktadır (Yamanaka & Piper, 2005; Mix & Piper, 2003). Asya bölgesinin emek göçü haricinde ancak emek göçüyle de bağlantılı bir türde ve bilhassa kadına özgü bir nitelikte bulunan göç türüyle tanışıklığı bulunmaktadır. Uluslararası evlilikler, bu türdeki göçlere örnektir. Uluslararası evlilikler, dolayısıyla evlilik göçleri Mix ve Piper'in çalışmalarında (2003) "güney-kuzey evliliği" (*south-north marriage*) olarak farklı şekilde kavramlaştırılmaktadır. Böylesi bir kavramlaştırmanın temelinde ise düşük gelirli ülkelerden kadınların, yüksek gelirli ülkelerden eş bulma arayışında

⁶⁸ Benzer bir yapılanma bir Asya ülkesi olan Çin'de de görülür. Kadının geleneksel rolleri, eşe/erkeğe bağımlı olduğu anlayışı, Konfüçyüs öğretisinin ortaya koyduğu inanışlarla doğrudan alakalı olarak kadının Çin toplumunda bir kız evlat olarak babaya, bir eş olarak kocaya, bir dul kadın olarak oğullara itaat etmesi gerektiği düşüncesini dayatırken, 1949 yılı sonrası yaşanan dönüşüm (Çin Komünist Partisi'nin başarısı), kadına erkekle eşit statü vermeye yönelik uygulamalarla başlar, kadına çalışabileceği veya dâhil olabileceği göç yollarını açar (Chang, 2014: 565-566).

⁶⁹ Özellikle hemşire olarak göç eden kadınlar, Asya bölgesini kapsayan göç araştırmalarında belirgin bir meslek grubuna denk gelir. Yine hemşire dâhil ev-içi ve hizmet endüstrisinde çalışmak üzere Güney ve Güney Doğu Asya'dan Avustralya'ya, Kanada'ya, Amerika'ya ve Batı Avrupa'ya giden çok sayıda (yıllık yaklaşık olarak 75 bin gibi) kadından söz edilmektedir (Tastsoglou & Dobrowolsky, 2006: 5).

oldukları düşüncesi etkilidir⁷⁰. Evlilik göçlerinin, 20. yüzyılın son 10 yıllık diliminde bilhassa büyük bir artış kaydettiği ve özellikle de Doğu ve Güneydoğu Asya’da daha iyi gözlemlenebildiği görülür (Piper & Roces, 2003: 1). Piper ve Roces (2003: 1), Asya Pasifik bölgesinde kadının sınır-aşırı göçlerinin uzun bir geleneğe sahip olduğunu, artar bir ivme ile de kadınların göç akışını domine ettiklerini ve çeşitli türlerde göçlerin devam ettiğini belirtirler. Her iki düşünür (Piper & Roces, 2003: 3), özellikle evlilik türleri, etnisite, hayat dersleri içindeki duruşları, eğitim geçmişleri ve sınıflarıyla Asyalı kadın göçmen deneyimlerinin farklılaştığının altını çizmeye çalışır, göçmen kadınların deneyimlerinin artarak değişiklik içerdiğini vurgularlar. Özellikle Asyalı kadın göçmenlere odaklanmalarında başlıca sebep ise dünya göç akışlarındaki oranlarıyla artış sergileyen Asyalı kadınların, “sipariş-gelin” (*mail-order brides*), “ev-içi işçi”⁷¹ (*domestic worker*) veya “seks işçisi” (*sex worker*) olarak popüler yazında bir kalıpyargıya dönüşme eğiliminde olmalarını gösterirler. Benzer bir durum Kawaguchi ve Lee’nin çalışmalarında da dile getirilmektedir. Onlara göre (Kawaguchi & Lee, 2012: 2), gelişmiş Doğu Asya ülkeleri her yıl gelin olarak yurtdışından çok sayıda kadın ithal etmektedirler. Piper ve Roces da çalışmalarında, evlilik göçü ile şekillenmiş kadın göçmen profillerine yer verirler. Onlara göre (Piper & Roces, 2003: 6), evlilik aracılığıyla uluslararası göçmen olan kadınlar, anne, işçi, vatandaş ve kültürel aracı (bir grubu veya topluluğu temsil etme gibi) olmak için hareket ederler. Dolayısıyla

⁷⁰ Mix ve Piper’in kaleme aldıkları çalışma (2003), Taylandlı kadınların çalışmak veya Alman erkekleriyle evlenmek için Almanya’ya göçlerini ele alır. Taylandlı kadınların diğer kadın göçmenlerden farkı, seks işçiliğiyle alakalı olmaları, evlilik göçünü geride bıraktıkları aile bireylerine döviz göndermek, daha iyi bir yaşama erişmek, seks işçiliğinden kaçabilmek gibi nedenlerle yapıyor olmaları gelir.

⁷¹ Ev-içi hizmet talebi kadına denizaşırı çalışma fırsatı vermekle birlikte ev sahibi ülke toplumunun tavırları gibi kültürel faktörler, kadının ev-içi işlerden kaçmaya araştırmasına rağmen bu işlerden kaçmasına izin vermemektedir. Dolayısıyla bir kaçış olarak görülebilen göç deneyimi, kadını ev-içi hücreye bağlamış olur (Piper & Roces, 2003).

göçmen bir kadına ait bir davranışın veya bir edimin nedenleri tek bir nedene indirgenemeyeceği gibi tek bir neden de tüm göçmen kadınlara da uyarlanamaz.

2.4.2. Kadınlaşan Göçlerin Türkiye Boyutu

Yukarıda belirtildiği gibi, evrensel olmamakla birlikte pek çok ülke, kadının bireysel olarak, şahsi çıkar ve hedefleri doğrultusunda göç edebildiği gerçeğiyle yüzleşebilme cesareti gösterebilmiş, bu konuyla ilgili bilimsel nitelikte araştırmaları başlatabilmiştir. Türkiye, söz konusu cesareti gösterebilmiş ülkelerden birisidir. İstatistiki verilerin, erkek göçmen oranlarıyla eşdeğerde bir oranda kadın göçmenleri temsil etmesi Türkiye özelinde kadınların lehinde bir farkındalığın gelişmesinde büyük bir rol oynamış, temelde kadının göçe bir birey olarak yeltenmesi ve göç etmesi, kadın göçünün görünürlüğüne ilk ışığı yakmıştır. Böylece ister ülke içinde yaşanmış veya yaşanan iç göç dalgaları ile olsun isterse de dış göç süreçleriyle ilgili olsun, konuyla alakalı bir birikimin ve farkındalığın oluşmasını beraberinde getirmiştir. Bugün kadın göçü konusu, Türkiye özelinde tartışılan ve dikkatleri üzerine toplayan siyasi, ekonomik ve sosyal yönleri olan önemli bir mesele halini almış durumdadır. Bilhassa Suriye savaşı sonrası yaşanan göç dalgaları ve bu dalgaların Türkiye'yi derinden etkilemesi, göçlerin çok-yönlü düşünülmesi gerektiğini, bunun içinde de bilhassa kadın göçmenlere yönelik uygulama ve iyileştirmelerin geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır⁷². Ülkenin coğrafi konumu kadar, dünyanın her an değişebilen siyasi ve ekonomik toplu durumunun (konjonktürü) doğrudan Türkiye'yi

⁷² Son yıllarda özellikle de 2011 yılı sonrasında Türkiye eksenli göç yazınının kadın alt-başlıklı çalışmalarında bir odaklanma kayması yaşanmaktadır. 2011 yılı öncesi eski Sovyet ülkelerinden gelen kadın göçmenler ülkenin kadınlaşan göç literatüründe büyükçe bir yer edinirken, 2011 yılı sonrasında Suriye'den Türkiye'ye göç eden, sığınan veya Türkiye üzerinden Avrupa'ya kaçmaya çabalayan kadınlar (kız çocukları dahil) öncelik kazanmaya başlamış durumdadır.

etkiliyor olması da yine ülkenin göç ve göçmen konusundan sıyrılmayacak oluşuna delalettir. Ülke gündemi kadar dünya gündemi bilhassa Türkiye'ye komşu veya Türkiye'yle aynı kıtayı paylaşan ülke gündemleri de Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve sosyal boyutları olan göç ve göçmen konusuna yaklaşımını ve her ikisiyle olan mücadelesini belirlemektedir. Bahse konu olan göç dalgalarının dolayısıyla göçmenlerin dışarıdan ülkeye (veya ülkeden yurtdışına gidiyor) geliyor oluşları, ülkenin dış göçlerle olan münasebetini anlatırken, ülke içi hareketlilik ile anılan göçmenler ve göç dalgaları da ülkedeki iç göçlere dair bilgiler verir.

İç göçler, ülkenin kentleşme süreciyle yakından ilişkilidir. Artan kentleşme çabaları, kırdan kente artan göçleri tetiklemiş, iletişim ve ulaşım ağındaki gelişmeler benzer şekilde göçlerin hızlanarak artmasına yol açmıştır (Yılmaz, 2009: 222). Ülke sınırları içerisinde yaşanan göçlerde, hane halkı fertlerinden birine bağımlı göç, kırdan kente göç, iş arama/bulmayla ilişkili göç, sezonluk istihdam, tayin/atama (veya taşınmalı sistem gibi) eğitim amacıyla göç, evlilik, deprem, askerlik ve güvenlik nedeniyle göç gibi farklı türlerin yer aldığı görülür (Özgür & Aydın, 2011: 31; Yılmaz, 2009: 222). Türkiye özelindeki duruma bakıldığında, bağlantılı göç ve evlilik göçünde kadınların, diğer kategorilerde ise erkeklerin daha fazla olduğu görülür (Özgür & Aydın, 2011: 31).

İç göçler anlamında yaşanan göçlerin ne amaçla gerçekleştirildikleri sorusu, TÜİK verilerinde birkaç başlığın açılmasına yol açmıştır. Kadın evlilik göçünün görünmezliği iddiası tam da bu noktada tekrar dillendirilebilir. Zira kadın evlilik göçü, tek başına ele alınmak yerine evlilik ile boşanmanın toplu olarak değerlendirildiği bir kategoriye yerleştirilmiştir. İki olgu birbirinden bağımsız olarak değerlendirilebilecek

nitelikte ve önemdedir. Ancak böylesi bir değerlendirmeye izin vermeyen bir sınıflamanın yapılması, evlilik göçlerine verilen değeri de aynı zamanda ortaya koymaktadır.

Tablo 3 TÜİK 2011, göç etme nedenlerine göre göç eden nüfus ve oranları

Göç Etme Nedenine Göre Göç Eden Nüfus ve Oranı, 2 Ekim 2011		
Proportion of Migrated Population by Reason for Migration, 2 October 2011		
Göç etme nedeni Reason for migration	Göç eden nüfus Migrated population	Göç eden nüfus oranı Proportion of migrated population (%)
Toplam -Total	2 207 844	100,0
İş aramak/Bulmak -To seek/find a job	268 400	12,2
Tayin/İş değişikliği -Assignment/Change of job	295 906	13,4
Eğitim -Education	498 137	22,6
Evlilik/Boşanma -Marriage/Divorce	166 284	7,5
Sağlık -Health	22 649	1,0
Hanedeki fertlerden birine bağımlı göç Migration related to any member of the household	916 761	41,5
Diğer -Other	39 115	1,8
Bilinmeyen -Unknown	593	0,03
TÜİK, Nüfus ve Konut Araştırması, 2011		
TurkStat, Population and Housing Census, 2011		

Alan yazın söz konusu göç hareketlerini, farklı yönelim ve nitelikleriyle birlikte ele alıp tartışmakla birlikte yoğun olarak iş-ilişkili (*work-related*) göçlere yer ayırmaktadır. İş-ilişkili göçler hem erkek hem de kadın göçmenlerle ilgili yazının esas meselesi olarak şekillenir. Oysa yukarıda da değinildiği üzere göçler sadece emek göçünden ibaret değildir kaldı ki, kadınlar söz konusu olduğu zaman kadınlara özgü göç türlerinin olduğu daha önce de vurgulanmıştır. Türkiye özelindeki duruma bakılacak olursa, Türkiye'nin göç yazını, cinsiyete duyarlı bir açılımı benimsemiş

olmakla bağlantılı olarak farklı nitelik ve türlerdeki kadın göçlerine de ayrıca yer vermektedir⁷³. Burada, iş-ilişkili göçler ve eski Sovyet ülkelerinden gelen kadın göçmenlerin bilhassa ve yoğun olarak ele alınıp incelendiği görülür.

Türkiye'nin iş-ilişkili dış göçlerle dolayısıyla ülkeye gelen göçmenlerle imtihanına bakılacak olursa, son yıllardaki Suriye krizi bir tarafa, eski Sovyet ülkeleri ile önemli bir bağı bulunduğu ve bu bağın halen devam ettiği görülür. Başta Rusya olmak üzere⁷⁴, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya, Moldova, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Türkmenistan, Özbekistan, kadın göçmenlerin geldikleri eski Sovyet Birliği ülkeleri ile Doğu Bloğu ülkelerine örnektir (Toksöz & Ünlütürk, 2011). Bu ülke vatandaşı kadınlar Toksöz ve Ünlütürk'e göre (2011: 159), Türkiye'de enformel ekonomilerde⁷⁵ iş bulup çalışmaktadırlar. Enformel işler arasında ev ve bakım hizmetleri gibi, bavul ticareti, fuhuş ve eğlence sektörü de bulunmaktadır (Toksöz & Ünlütürk, 2011). Bavul ticareti, özellikle eski Sovyet ülkeleri ile Türkiye özelinde gerçekleşen kadın göçleri içinde bilindik bir meseledir. Bu ise sadece eski Sovyet ülkeleri ile Türkiye'nin bildiği ve bu iki bölgeyi içeren bir konu olmayıp, Yugoslavya

⁷³ TÜİK 2000 yılı ülkelere göre yurtdışından gelen göç istatistikleri verilerinde, aynı yıl içerisinde ülkeye gelen göç oranlarında büyük çoğunlukla erkek nüfusun ağır bastığı görülür. Erkek nüfusa nazaran kadın nüfusun yoğun olduğu belli başlı ülkeler vardır. Bunların başında 613 erkeğe karşın 1.187 kadınla Ukrayna, 919 erkeğe karşın 1060 kadınla Gürcistan, 109 erkeğe karşın 612 kadınla Moldova, 4.554 erkeğe karşın 4.573 kadınla Azerbaycan, 12.994 erkeğe karşın 14.475 kadınla Bulgaristan gelir. Çalışmanın araştırma topluluğunun geldiği ülkelerin Türkiye'ye göç oranlarına bakıldığında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (bugünkü Kosova ve Sırbistan) 512 erkeğe karşın, 578 kadının, Makedonya'dan ise 589 erkeğe karşın 565 kadının ülkeye göç ettiği görülür.

⁷⁴ Türkiye Göç Raporu'na göre (2014), Türkiye'nin sınır kapılarından giriş yapan yabancı sıralamasına bakıldığında da ikinci yeri Rusya Federasyonu vatandaşları almaktadır. Bu rapora göre, 2014 yılında Türkiye'ye giriş yapan 5 milyonu aşkın Alman vatandaşı ile Almanya ilk sırayı alırken, 4 milyonu aşkın vatandaşı ile Rusya Federasyonu ikinci sırayı almıştır.

⁷⁵ Ülkeye gelen kadın göçmenlerle ilgili önemli bir tespiti ortaya koyan Kümbetoğlu (2012: 74), göçmenlerin cinsiyetlerine göre ayrı ayrı etiketlendiklerini ve kadınlara dair söylemin net olduğunu belirtir. Yazar, gelen kadınların fuhuş nedeniyle, kolayca para kazanmak, en kötü işlerde çalışmak için geldiklerinin düşünüldüğünü ve bu türdeki düşüncelerin de basın yayına yansımış durumda olduğunu iddia eder, Türkiye üzerinden iddiasını örnekendirir. Kümbetoğlu, 28 Temmuz 2006 tarihinde yayınlanan bir gazetede, 2001-2005 yılları arasında fuhuş yaptıkları gerekçesiyle 18 bin 710 yabancı uyruklu kadının sınır dışı edildiğini ve "halk sağlığı açısından ciddi bir tehdit oluşturduğu" haberinin, "yabancı uyruklu bombalar sınır dışı edildi" şeklinde verildiğini aktarır.

(bugünkü Sırbistan, Kosova ve Makedonya toprakları), Polonya ve Bulgaristan gibi ülkelerde yaygın olan, göçle alakalı bir ticaret türü olarak da ifade edilebilir (Erder, 2011: 185). Yine göçmen kadınların Türkiye emek pazarında kaçak olarak istihdam edildikleri alanlardan bir diğeri de turizmdir. Turizmde istihdam edilen kadınların büyük bir çoğunluğu yine yukarıda bahsedilen ülke vatandaşlarıdır. Hizmet, eğlence ve turizm gibi sektörlerde istihdam edilen göçmen kadınların Türkiye'deki işverenlerce tercih edilmelerinde ucuz işgücü, disiplinli, eğitilmiş, hoşgörülü olmaları ve daha iyi seviyede yabancı dil bilmeleri gibi nedenler gösterilmektedir (Gökmen, 2011: 203).

Türkiye'den yurtdışına kadın göçleri de ayrıca yerel yazına yansımış konular arasında yerini almış durumdadır. Kadınlar özellikle, Türk iş gücünün dış ülkelere yöneldiği dönemlerde yurtdışına göç etmeye başlamıştır. Türkiye'den yurtdışına göçler, Almanya başta olmak üzere İsviçre, Fransa ve Belçika gibi Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşmiştir⁷⁶. Söz konusu göçlerin oluşmasında Avrupa ülkelerinin işgücü talebi etkilidir. Zira İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, Avrupa'nın merkez ülkeleri (İngiltere, Fransa ve Almanya gibi) tahrip olan ekonomilerini düzenleyebilmek adına çevre ülkelerden (Fransa için eski sömürge ülkeleri ile İtalya, İspanya, Yunanistan, Türkiye gibi) işgücü desteğine gereksinim duymuş, bu yönde düzenlemelere gitmiştir (Abadan-Unat, 2007: 3-4). Türkiye⁷⁷, Avrupa'nın bilhassa Almanya'nın ekonomisini düzenlemesinde gerekli işgücü açığını gideren başlıca çevre ülkelerinden birisidir. Şahin'in kaleme aldığı araştırmaya göre (2010: 40-41-42), 1961

⁷⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı verilerine göre (Resmi İnternet Sitesi), 5,5 milyonu aşkın Türk toplumunun yaklaşık 4,6 milyonu Batı Avrupa ülkelerinde yaşarken, geri kalanı ise Kuzey Amerika, Orta Doğu ve Avustralya'da yaşamaktadır.

⁷⁷ Türkiye'den yurtdışına yönelen işgücü göçleri 1950'li yıllarda başlar, 1960'lı, 1970'li, 1980'li ve 1990'lı yıllar olmak üzere ara ara ve farklılaşan yoğunluklarda devam eder (Abadan-Unat, 2007).

yılında Türkiye’den Almanya’ya 1430 erkekle birlikte 46 kadının gönderildiği, 2007 yılı itibariyle de 1484 erkeğe karşın 538 kadının aynı ülkeye gittiği/gönderildiği anlaşılr. Görüleceği üzere Almanya’ya giden erkek göçmen oranlarında dikkat çeker bir değişiklik gözlenmezken kadın göçmen oranında belirgin bir artış görülür⁷⁸.

Almanya, sadece Türkiye’den değil pek çok ülkeden yüz binlerce yabancı uyruklu kadın işçiyi 1960 ila 1970’li yıllar arasında plastik, kimya, metalürji, elektronik, tekstil, işlenmiş gıda, balıkçılık, konserve, kâğıt üretimi gibi en zorlu koşullara sahip kollarda ve çekiciliği en düşük işlerde istihdam etmiştir (Wilbert, 2007: 165). Erkek işçilere karşın kadın işçilere olan talebin yüksek olması ve hiçbir zaman kesilmemesi ise geleneksel biçimde yetiştirilmiş, mesleki bir çalışmaya doğru yönlendirilmemiş birçok kadının yurtdışında (Almanya gibi) endüstri işlerine yerleştirilmelerine yol açmıştır (Abadan-Unat, 2002: 146). 1990 sonrasında ise Almanya gibi pek çok Avrupa ülkesi, işçi talebini sona erdirmiş, buna bağlı olarak Türkiye dâhil pek çok ülkeden göçmen, Avrupa ülkelerine göç etmenin farklı yollarını aramaya koyulmuşlardır. Evlilik göçleri veya evlilik yoluyla göçler, 1990 sonrasında işçi talebi olmayan Avrupa ülkelerine göç etmenin dönüşüm yaşamış halidir (Kütük, 2012: 174).

Türkiye, iş-ilişkili kadın göçü kadar, aile birleşimi veya evlilik amacıyla yurtdışına yönelen bir kadın göçü olgusuyla yüzleşmektedir. Yoğunluğu ve niteliği değişen söz konusu göçler, ekonomik veya siyasi amaçlarla gerçekleşmiş diğer

⁷⁸ Almanya’ya ilk göçlerin başladığı dönemde kadın göçmen oranı erkeklere oranda çok düşüktür, ilerleyen yıllarda artış göstermeye başlar. Göç eden kadınların önemli bir kısmı başlangıçta yurtdışına gitmeyi düşünmeseler de aileleri tarafından göç etmeye zorlanmış veya özendirilmiştir. “Çok uzak diyarlar” a yapılan böylesi bir yolculuk ise pek çok kadın için başlangıçta geçici bir görev, bir tür askerlik görevi türünden bir uğraş olarak görülmüştür (Abadan-Unat, 2002: 148).

göçlerle birlikte düşünüldüğünde Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı konum değişikliğinin (göç alan ülke nitelemesi) yanı sıra halen eski konumunu (göç veren ülke) koruduğunu göstermektedir.

Türkiye'ye gelen yabancı kadınların göç nedenleri ile Türkiye'den giden kadınların göç nedenleri büyük bir benzerlik gösterir. Her iki grup kadın, ya iş gücüne katılım ya da evlilik için göç akışına dahil olurlar. Ancak burada belirtilmesi gereken önemli bir husus, Türkiye'ye gelen göçmen kadınlara nazaran, Türkiye'den giden kadınların çoğunlukla aile birleşimi⁷⁹ amacıyla göç ettikleri bulgusudur. Bu da her iki grup göçmen kadın profili arasında ayrıca bir farkın ortaya çıkmasına vesile olur. Zira özellikle de eski Sovyet ülkelerinden gelen kadınlar bağımsız bir göçmen olarak Türkiye'ye göç etmeye yeltenip göç ederlerken, Türkiye'den yurtdışına göç eden kadınların, aile bağları aracılığıyla veya aileyle alakalı bir sebepten ötürü göç ettikleri görülür. Eski Sovyet ülkelerinden Türkiye'ye gelen kadınlar geride kalan aileyi göz ardı etmeyecek şekilde kuracakları yeni aileye odaklı bir hayata yönelirken, Türkiye'den yurtdışına yönelen kadın göçmenler, geride kalan ailenin himayesinde yeni bir aile kurmaya yeltenirler, dolayısıyla iki ülke ve iki aile arasında bir hayatı var ederler.

⁷⁹ Avusturya örneğinde Gelekçi (2014: 190), 410 kişilik bir araştırma grubuyla yaptığı görüşmelerde, görüşmecilerden yüzde 20,7'sinin evlilik yoluyla Avusturya'ya göç ettiğini, yüzde 18,5'inin ise aile birleşimi yolu ile geldiğini ortaya koyar. Gelekçi'nin ortaya koyduğu bulgular, kadın göçü deyince akla ilk gelen aile birleşimi göçlerinin zamanla evlilik göçünden sonra gelebildiğini göstermesi bakımından elzemdir.

2.5. Uluslararası Göç Yazınında Kadınların “Evlilik Göçü”

Yoğunluğu⁸⁰, ivme kazanan tercih eğilimi, birden çok ülke ve bölgeyi kapsayan dağılımı itibariyle evlilik göçü kavramı, göç yazını içerisinde yer edinmeye başlamış durumdadır. Kavram aynı zamanda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında olduğu gibi sadece gelişmekte olan ülkeler arasında yaşanan göçmen hareketlerinden birisi olması hasebiyle evrensel ölçekte bir olgudur (Williams, 2010: 1). Basitçe, yetişkin bir bireyin evlilik amacıyla göç etmesi anlamını taşımaktadır. Her ne kadar evlilik, taraflardan birinin yer değişikliğini gerektiriyorsa da bu durum, bir göç türü olarak algılanmamaktadır. Kavram, temelde evlilik niyeti veya evlilik sonucu gerçekleşmiş bir göçe atıf yapar. Dolayısıyla eş olarak yetişkin bir kişinin daha sonra eşinin yanına göç etmesi olayından ayrı düşünülmelidir (Kofman, 2003: ix). Eş (wife) olarak yapılan göç, her ne kadar evlilikle alakalı olsa ve buna bağlı olarak evlilik göçünü çağırırsa da eş olarak göç etme eylemi, aile birleşimi ifadesiyle tanımlanmaktadır. Evlilik ve göç kavramlarını⁸¹ yan yana getiren bir başka durum, yeni bir yerleşim yerine yapılan hareketin beklenmedik bir sonucu olarak evliliğin gerçekleşmesiyle yaşanır (Willis & Yeoh, 2003: 101). Söz konusu evlilikler de evlilik göçü gibi algılanabilse de temelde farklı bir amacı (işgücü, seyahat, eğitim vesaire) içerdiğinden evlilik göçünü tam olarak karşılamamaktadır. Evlilik amacıyla yapılan göçler, evlilik ve göç arasında sıkı ve doğrudan bağ kurarken, siyasi, ekonomik veya

⁸⁰ Sadece Çin özeline bakıldığında, evlilik göçleri başka bir ifade ile ulus-aşırı evlilikler Çin’de olağan hale gelmeye başlamıştır. Sadece üç yılda (2004 ila 2007 yılları arasında), Main Land’da kayda geçen uluslararası çift sayısı 22 binden fazladır (Cichosz, 2011: 58).

⁸¹ Evlilik ve göç kararı konusunda ayrıca önemli bir husus vardır: Willis ve Yeoh’un Singapurlu göçmenlerle yaptıkları görüşmelerde (2003), bekâr olan erkek göçmenlerin bekâr olmalarından dolayı seyahat dolayısıyla göç etmeyi daha ulaşılabilir ve kolay gördükleri benzer şekilde kadınların da iş anlamında seyahati bekârken kabul edilebilir buldukları sonucuna varmışlardır. Yine aynı bulgularda, erkeklere nazaran kadınların evlilikle deniz aşırı olanaklara erişimlerinin sonlanacağını düşündükleri, eşleri olmaları halinde seyahat etmekten vazgeçebilecekleri, eşlerini ise böylesi bir durumda destekleyebileceklerini ve onları izleyebileceklerini görmüşlerdir.

eğitsel amaçlı yapılan göçler sonucu gerçekleşen evlilikler, evlilik ve göç kavramları arasında kurulan bağın ikincil ve daha bir gevşek olabileceğini gösterir.

Evlilik göçü, doğrudan bir cinsiyet ibaresi barındırmamakla birlikte çoğunlukla ve mevcut göç yazınından da anlaşılacağı üzere kadınla ilişkilendirilmektedir. Bu algıya uygun olarak da kavram, kadınların evlilik amacıyla göç etmeleri anlamını yansıtır. Bu, bilhassa kadının evlilik aracılığıyla belli bir yere (eşinin evine) hareketi olarak tanımlanan ataerkil toplumlarda belirgindir (Watts, 1984). Konuyla doğrudan ilgili olması nedeniyle üzerinde durulması gereken konulardan birisi, kadının evlilik göçü kadar erkeklerin de evlilik göçüne rastlanıyor oluşudur. Erkek evlilik göçlerinde (*male marriage migration*) farklı nedenler olmakla birlikte alan yazına geçmiş açıklamalardan birisi (Kawaguchi & Lee, 2012: 23), Orta Asya ülkeleri özelinde erkeklerin, misafir-işçi göçü sisteminin değişmesiyle birlikte bu nitelikte göç etmeye başladıklarını ve bu göçlerde artış yaşandığını ortaya koyar. Katharine Charsley'in kaleme aldığı araştırma da konuyla alakalı önemli bir kaynaktır. Charsley (2005: 85), mutsuz kocalar ifadesi üzerinden Pakistanlıların uluslararası evliliklerine değinmekte, evin-oğlu (*house son-in-law*) gibi bir ifade üzerinden erkek göçmenlerin karşılaştıkları sosyal, kültürel ve ekonomik zorluklara dikkat çekmektedir. Erkeğin evlilik göçü ile anıldığı durumlar da vardır. Sinke, evlilik ile göç arasında kurulan üç farklı ilişkiyi erkeklerle ilişkilendirerek sınıflandırmaktadır. Buna göre, bir erkek göç etmeden önce evlenebilir fakat arkasında eşini bırakmak durumunda kalır. Bir diğer seçenekte bir erkek evlenmek için dönebilir sonra tekrar ama bu sefer eşiyle birlikte göç edebilir ya da bir erkek, gelin için para gönderebilir (Sinke, 1999).

Bahse konu olan göçlerin, oluşmasındaki itici güdülerin, başka bir ifade ile nedenlerinin ne olduğu meselesi, kolayca çözüm bulacak nitelikler sergilemez. Zira diğer göç türleri gibi kadının evlenerek göç etmesi de farklı sebepleri içinde barındırıyor olabilir. Buna göre, evlilik göçü bir kaçış, bir strateji veya tesadüfi bir edimin çıktısı olabilir. Kadınlar, yaşadıkları hane veya toplumdaki bir veya birden fazla etkenden kaçıp uzaklaşma isteğine bağlı olarak hareket edebilecekleri gibi, ulaşmak istedikleri ülke ya da konuma erişmede evlilik göçünü bir strateji olarak kullanabilirler⁸². Bununla birlikte tesadüf eseri veya birinin ısrarı/hatırı uğruna konum ve ülke değişikliğine gidebilirler. Daha kapsayıcı bir açıklama ile evlilik göçleri karmaşa, yerinden edilme deneyimi gibi ataerkillik, özümsemeci (*assimilationist*)/multikültürel politikalar, ekonomik olanaklar, sosyo-ekonomik konumlar, kültürel sermaye ve ırkçılık aracılığıyla deneyimlenebilir (Takeda & Matthews, 2009: 3). Uluslararası evlilikler ile kadınlar arasındaki bağın zorunlu ihtiyaçlarla bağlantılı olduğu iddiası alan yazında da dillendirilmektedir. McKay (2003)'in araştırması bu anlamda önemlidir. McKay (2003: 24), uluslararası evliliğin kadına, hizmetçi (*domestic helper*, DH) kimliğinden ve ev işindeki ayrımcılıktan kaçışına olanak tanıyan bir seçenek olduğunu iddia etmektedir. Evlilik göçünün kadın için önemli bir yaşam stratejisi olabileceği konusu dillendirilmektedir. Bu düşünceye göre (Piper & Roces, 2003: 8-9,11), kadınlar hane-içi iş veya seks işi dışında bir yol bulmak, sahip oldukları olanakları artırmak, maddi anlamda ailelerine destek sağlamak, ayrıca bekârken elde ettikleri ekonomik güvenlik olanaklarından daha iyi olanaklara erişebilmek için evlenerek göç etmeyi tercih ederler⁸³. Kaçış, strateji veya

⁸² Bu anlamda etnik ekonomiye iş gücü sağlamanın alternatif yolu olarak da işlev gördüğü belirtilmelidir (Kütük, 2012: 175).

⁸³ Evlilik göçü bağlamında geleneksel göç çalışmalarının, uluslararası emek göçü için evlilik olgusunu önemsemedikleri not edilmelidir (Piper & Roces, 2003: 4). Piper ve Roces (2003: 4), denizaşırı geçici

ısrar gibi bireysel nedenlerin yanı sıra bireyi aşan etmenlerden de söz edilebilir. Piper ve Roces (2003: 1), yaşanan evlilik göçlerini, küreselleşen dünyanın getirisi olarak bireylerin iş, eğitim veya seyahat amaçlı yurtdışı gezileriyle ilişkilendirdikleri gibi, Kofman (2003: ix) da benzer bir noktadan yani küreselleşmeden hareketle artan uluslararası hareketliliğin daha çok insanın farklı uluslardan bireylerle tanışıp iletişime geçmeleriyle açıklar. Yine benzer bir açıklamaya yer verilecek olursa Sinke (1999), evlilik göçlerini gelişen uluslararası emek pazarıyla ilişkilendirmektedir. Ona göre (Sinke, 1999), uluslararası emek pazarının kurulması, farklı yerlerde iş olanakları yaratmış, işçiler de bir yerden başka bir yere iş olanağına erişim için göç etmiş, söz konusu göçler ise beraberinde uluslararası evlilik pazarını geliştirmiştir. Böylece de genç kadınlar bir evlilik teklifiyle göç edebilme olanağına kavuşmuşlardır.

Mix ve Piper (2003), evlilik göçü bağlamında kadın göçmenlerle ilgili literatürün önemli bir bölümünde gelin olarak kadın göçmenlerin kurban (*victim*) olarak tasvir edildiklerini, bunun da güney-kuzey ayrımı noktasında “güney-kadın kurban” ve “kuzey erkek fail” ayrımına yol açtığını iddia ederler. Her iki düşünür, böylesi bir düşüncenin yetersiz olduğunu vurgulayarak, evlenmek için göç eden kadınların, ekonomik nedenler gibi, macera ve saf bir sevgi duygusunu içeren ekonomik olmayan nedenlerle göç edebileceklerini ima ederler. Dolayısıyla her bir evlilik göçünün bir kurban yarattığı veya yaratacağı düşüncesi bu noktada yanıltıcı bir iddiadır.

işlerde çalışan bekâr kadın profesyoneller arasında “evlilik”in zihinlerinde çok fazla görünür olduğunu ve büyük oranda çoğu kadının istihdam fikirlerini etkilediğini belirtirler.

Evlilik göçleri ne yönde ve ne şartlarda gerçekleşmiş olursa olsun, bilinen bir gerçek varsa o da evlilik aracılığıyla yaşanan göçlerin kalıcı olarak gerçekleştiği dolayısıyla evlilik göçüyle göç eden göçmenin kalıcı bir yerleşimci olacağı gerçeğidir.

2.5.1. “Evlilik İçin Göç” ile “Göç İçin Evlilik” İkilemi

Evlilik için göç ile göç için evlilik, birbirine yakın ifadeler olarak algılanabilse de iki farklı anlama denk gelir. Evlilik için göç ifadesi adı üstünde temeldeki amacın evlilik olduğunu, göç için evlilik ise göçün temel alındığını ortaya koymaktadır. Böylesi bir ayrımın ortaya konması, söz konusu ayrımın veya her iki olgunun göç yazınında ve gündelik hayatta görünür olduğunu veya yaygın şekilde kabul gördüğünü göstermez. Buradaki ayrım, sadece ve sınırlı düzeyde konuyla doğrudan ilgili yazın ve kişileri kapsamaktadır. Zira yukarıda da değinildiği üzere kadın göçü olgusu son dönem göç yazınında görünür olmakla beraber halen detaylıca irdelenmiş ve bilimsel camiaya kazandırılmış bir araştırma konusu değildir. Benzer durum pek tabi kadının evlilik göçlerinde⁸⁴ de görünmektedir.

Evlilik göçlerinin bilinmezliği veya yeterince bilinmiyor oluşu, bu türdeki göçlerin var olmadığı anlamına gelmemektedir. Söz konusu her iki olgu belli oranlarda sürmekte ve bazı örneklerde artarak görünürliğini de artırmaktadır. İnsanlar bir şekilde belirledikleri hamlelerle sosyal hayatlarının⁸⁵ en iyi şekilde sürdürme

⁸⁴ Gökmen ve Dedeoğlu (2014: 167), evlilik için göç ile göç için evlilik ikilemi içerisinde göç için evlilik seçeneğinin nadiren çalışılan bir konu olduğunu belirtmektedirler.

⁸⁵ Sosyal hayatı tanımlayan açıklamasıyla Bourdieu (Calhoun, 2014: 77), sosyal hayatın bir oyuna benzediğini, sade bir mücadele alanından ibaret olmayıp, doğaçlamayı gerektirdiğini belirtir. Daha açık bir ifade ile bir oyun olarak sosyal hayat, sadece kurallara uymayı değil, bir oyun “anlayış”ına, oyunun nasıl oynanması gerektiği anlayışına da sahip olmayı gerektirdiğini yazar. Dolayısıyla insan, sosyal hayatında davranışlarını dolayısıyla oynadığı oyunlar bütününe sahip olduğu oyun anlayışına göre

gayretindedir. Erkekler gibi kadınlar da bu amaç uğruna şartlar ve bağlam neyi gerektiriyorsa onu yapmaya muktedirdir. Bunun için gerekli görülmesi halinde doğup büyüdükları ülkelerini terk edebilecek cesarete de sahiptirler. Bu anlamda insanlar doğup büyüdükları ülkelerinden farklı ve sınır aşırı başka bir ülkeye kolayca dolayısıyla reddi veya iadesi olmayacak tarzda göç etmenin yollarını aramaktadır⁸⁶. Bu arayış ise, son yıllarda artan sıkı kontrol ve sınır kontrol politikaları ve uygulamaları ile artmış durumdadır. Özellikle de yasa-dışı yollarda ülke değiştirme durumunda kalanların farklı yol ve yöntemlere başvurdıkları açıktır. Engbersen (2001: 232), yasa dışı göçmenlerin yasal prosedüre takılmadan göç ettikleri ülkelerde yaşayabilmelerinin en etkili yolunun göç edilen ülke vatandaşı ile yapılan evlilik olduğunu iddia etmektedir. Göç için evlilik bağlamıyla alakalı yazında, anlaşmalı evlilik (*arranged marriage*) kavramına rastlandığı gibi bunun en aşırı türü olarak gösterilen çıkar evliliği (*marriage of convenience*) ifadesine de rastlanmaktadır (Engbersen, 2001: 233).

Anlaşmalı evlilikler⁸⁷, farklı kavramlarla da dillendirilmektedir. Kâğıt evliliği (*paper marriage*), sahte evlilik (*sham marriage*) veya çıkar evliliği (*marriage of*

şekillendirdiği hamleler ve edimlerle yürütür. Bu anlayışı insanların göç etme ve göçe karar verme eylemlerine de uyarlamak mümkündür. Benzer şekilde kadınlar da sosyal hayatlarında oyun/hayat anlayışlarına bağlı olarak hareket etme eğilimi içinde gerekli hamleleri dolayısıyla göç etmeyi, düşünür, seçer ve uygulamaya koyar.

⁸⁶ Araştırma alanı olarak belirlenen Makedonya ve Kosova gibi iki Balkan ülkesinden yurt dışına yönelmiş ve ekonomik sebepler temelinde gelişmiş göçler içerisinde evlilik amacıyla gerçekleştiği görülen göçlere de rastlanmaktadır. Ancak alan yazına geçmiş bir araştırmanın varlığından bahsetmek pek de mümkün değildir. Kosova özelinde ise yurtdışına evlilik yoluyla göçlerin gün geçtikçe arttığı yöre halkınca dillendirilmekte, haberlere konu olmaktadır. Buna örnek teşkil edebilmesi için KohaNet haber sitesinde yer alan haber başlığı (2014), konuyu özetleyen önemli bir örnektir. Haberin başlığı, 2291 Kosovalı kadın ve erkeğin İsviçre’de evlenebilmek için Kosova’dan ayrıldıkları bilgisine yer verir: (Arm. “2291 kosovarë-e kanë lënë Kosovën për t’u martuar në Zvicër”)

⁸⁷ Uluslararası evliliğin, anlaşmalı mı yoksa gerçek mi olduğunun tespiti kolay değildir. Ülkeler bu birlikteliğin amacını ortaya koymak için uygulamalar geliştirir. Türkiye özelinde, Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancı ve eşinin ayrı ayrı ve birlikte çapraz sorguya alma ve çiftlere evliliklerinin niteliğini tespit etmeye yönelik detaylı sorular sorma yöntemine başvurulur (Gökmen ve Dedeoğlu, 2014: 174).

convenience) söz konusu çeşitliliğe örnektir (Mix & Piper, 2003: 60-61). Bahsi geçen evlilikler, yukarıda da değinildiği gibi bilindik sebeplerle ortaya çıkar. Bunların başında, yasal oturum izni alma veya çalışma izinlerine güvence getirme gibi düşüncelerle gelir. Evlilik göçlerinin bir strateji olarak kullanıldığı fikrini savunanlar (Gökmen & Dedeoğlu, 2014: 167), kadınların yaşamış oldukları niteliksizleşme ile sosyo-ekonomik problemleri gidermek, bununla birlikte geldikleri topluma kolayca uyum sağlayabilmek için de evlilikleri bir strateji olarak kullanabildiklerini aktarmaktadırlar.

2.5.2. Türkiye Özelinde Kadının “Evlilik Göçü” Olgusu

Türkiye ile alakalı evlilik göçleri, iç göç ve uluslararası göç bağlamında değerlendirilebilir. İç göç anlamında yaşanan göçler, daha ziyade kırdan kente doğru bir akışın varlığını gösterir. Uluslararası düzeydeki evlilik göçleri ise iki yönelimde gelişir: Bunlardan biri, Türkiye’den yurtdışına bir diğeri ise yurtdışından Türkiye’ye doğru. Her iki göç tarzı içerisinde gerçekleşen evlilik göçlerinin en belirgin benzerlikleri ise kadın yoğunluklu gerçekleşiyor veya öyle görünüyor olmalarıdır⁸⁸.

Bu anlamda ülke içinde gerçekleşen evlilik göçleri⁸⁹, yukarıda da değinildiği gibi büyük bir çoğunlukla kadınlarca ve kırdan kente⁹⁰ doğru gerçekleşmektedir. Ülke sınırları içerisinde göçe katılımdaki cinsiyet dağılımına bakıldığında, evlilik nedeniyle

⁸⁸ Ülke genelinde erkek evlilik göçü, toplam erkek göçü içinde çok küçük yüzdelerle temsil edilmektedir. Bölgeler özelindeki duruma bakıldığında ülkenin batı bölgelerindeki oranın (İstanbul’da %1,4, Ege’de %1,1, Batı Marmara’da %1,0) ulusal ortalamanın üzerinde olduğu görülür (Özgür & Aydın, 2011: 32).

⁸⁹ TÜİK (2011), iller arasında bir yıllık göç kapsamında göç etme nedenlerine göre nüfus oranlarını verir. Bu oranlara göre, 2011 yılında toplum nüfusun yüzde 12,2’si iş aramak/bulmak, yüzde 13,4’ü tayin/iş değişikliği için, yüzde 22,6’sı eğitim amacıyla, yüzde 7,5’i evlilik/boşanma nedeniyle, yüzde 1,0 sağlık sebepleri ile yüzde 41,5’i ise hanedeki fertlerden birine bağımlı olarak göç etmektedir.

⁹⁰ İl içindeki evlilik göçlerinin iller arasındakilerden daha yüksek olduğu iddia edilebilse de bu konuda veri eksikliği, yorum yapmayı zorlaştırmaktadır (Özgür & Aydın, 2010).

göç edenlerin yüzde 94'ünün kadınlardan, yüzde 6'sının ise erkeklerden oluştuğu görülür (Özgür & Aydın, 2011: 39). 1995-2000 yılları arasında yaklaşık 4.8 milyon kişinin iller arası göç ettikleri, göç edenlerden yüzde 56'sının erkek, yüzde 44'ünün kadın olduğu, yine bağlantılı göç ve evlilik göçünde kadınların, diğer kategorilerde ise erkeklerin daha yoğun oldukları belirtilebilir (Özgür & Aydın, 2011: 31).

Evlilik göçleri, bölgeler arasında da farklı oranlarda gerçekleşmektedir. Batı Karadeniz, Akdeniz ve Orta Anadolu, evlilik nedeniyle yaşanmış göçlerin miktar olarak en yoğun olduğu bölgelerdir. Oransal olarak ise Doğu Karadeniz, Batı Karadeniz ve Orta Anadolu evlilik göçünün nispeten yüksek olduğu bölgelerdir (Özgür & Aydın, 2010: 24; Özgür & Aydın, 2011: 32). Özgür ve Aydın'ın derlediği verilere göre (2010: 24), Doğu Karadeniz, Batı Karadeniz ve Orta Anadolu özelindeki göçlerde her 100 kadından 20-25'inin göç etme nedeni evliliktir. Buna karşın Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu, dışarıya evlilik göçünün düşük olduğu bölgelerdir. Güneydoğu Anadolu bölgesindeki kadın göçlerine bakıldığında kadınların, evlilik göçünden ziyade evlendikten sonra aile fertlerine bağımlı olarak göç ettikleri görülür. Buradaki başlıca neden ise yeni evli genç erkeklerin çalışmak için dışarıya tek başlarına gitmeleri, daha sonra da ailelerini yanlarına almaları olarak gösterilebilir (Özgür & Aydın, 2011: 37).

Rastgele seçilmiş köyde 2006 ve 2007 yılları arasında evlenen kızların nereye gelin gittiklerine dair yapılan araştırmalar (Yılmaz, 2007: 165-166; Yılmaz, 2009: 21), kadınların yüzde 18'inin (bulunduğu veya yakın bir) köye gelin gittiğini, yüzde 82'sinin ise kentleri tercih ettiklerini ortaya koymaktadır. Bu veriler, aynı zamanda kırsal kesimde yaşayan genç kızlar arasında, köyden biriyle değil de kentte

yaşayan/yaşama vaadinde bulunan biriyle evlenmenin tercih edilmekte ve gittikçe de artış göstermekte olduğu iddiasını doğrular niteliktedir (Özgür & Aydın, 2010: 23). Kırdan kente evlilik göçlerinde kadınları, bulundukları yerleşim yerlerinden uzaklaştıran (itici) ve ulaşmaya çalıştıkları yerleşim yerlerine yaklaştıran (çekici) faktörler vardır. Bunlardan sosyal güvence ile aylık ve sabit bir gelirin olmayışı, kırsal uğraşlar, sosyal hayatın yetersizliği, kadınları yaşadıkları yerleşim yerlerinden iten etkenlere örnektir. Kadınlar bu etmenlerden uzaklaşmak ve daha iyi bir yaşama erişebilmek adına göçü tercih ettikleri ölçüde dolayısıyla evlilikten ziyade göçe odaklandıkları ölçüde göç için evliliği tercih etmiş olmaktadır. Bu da evlilik için yapılan göçlerin yanı sıra ülke sınırları içerisinde göç için evliliklerin de olabildiğini ortaya koymaktadır. Yılmaz (2009: 226), günümüz Türkiye’inde, özellikle de 1990’lı yıllardan itibaren kırsal kesimlerde yaşayan ve evlilik çağına gelen kızların kendi arzuları ile şehirlerde yaşama isteği içinde olduklarını, bu arzunun ise eğitim sürecine katılım ve televizyona erişimle birlikte belirginleştiğini, genç kızları kır ile kent yaşamı arasında bir tercihe ittiğini ve kentler lehine bir kararın ortaya çıkmasına yol açtığını belirtir.

Yurtdışıyla bağlantılı evlilik göçlerine bakıldığında, yurtdışından Türkiye’ye ve Türkiye’den yurtdışına yönelmiş iki alt evlilik göçü kategorisinin olduğu görülür. İç göç bağlamındaki evlilik göçlerinden farklı olarak bu türdeki göçlerin en belirgin özellikleri göçmen ağılarıyla doğrudan veya dolaylı şekilde çevrili olmalarıdır. Yine bu anlamda yazına ve pratiğe yansımış bulgu ve çalışmalardan hareketle ortaya konulabilecek diğer bir farklılık, yurtdışına yönelmiş evlilik göçlerinde erkeklere rastlandığı (Akpınar, 2007; Aybek, Straßburger & Yüksel-Kaptanoğlu, 2015; Koşar-Akçapar, 2007), yurtdışından evlilik amacıyla gelmiş erkeklere ise rastlanmadığı

sonucudur. Türkiye’den yurtdışına yönelmiş göçlerin hedef noktaları Avrupa ülkeleridir. Söz konusu ülkeler, geçmiş yıllarda Türkiye ile iş-gücü anlaşması yapan, anlaşmalara bağlı olarak Türkiye’den göçmen işçi alan, dolayısıyla göç güzergâhı ve hedef ülke anlamında Türk göçmene aşinalık yaratan ülkelerdir. Almanya bu anlamda hem iş-gücü hem de evlilik amacıyla Türkiye’den göç eden (kadın ve erkek) göçmenlerle uzun yıllara dayanan tanışıklığı olan ve çok sayıda Türk göçmeni barındıran Avrupa ülkelerinin başında gelir.

Türkiye özelinde yaşanan uluslararası evlilik göçleri içinde iki farklı yönelim barındırmaktadır. Buna göre, gelinlerin bir kısmı yurtdışından Türkiye’ye gelirken, bir kısmı ise Türkiye’den yurtdışına gider. Türkiye’den yurtdışına giden göçmenler evlendikleri göçmenlerle, aynı din ve kökenden olup, bazı durumlarda aynı yerleşim yerinden gelirler. Bununla birlikte yurtdışına yönelen Türk göçmenler (özellikle kadın göçmenler), fazlasıyla sosyal ağlara dayalı bir hareketliliğe tabidir. Zira bu türdeki göçlerde akrabalık ve hemşerilik önemli bir yere sahiptir (Gelekçi, 2014: 191). Sosyal ağlar bu yönelimdeki göçmenler için sadece göçün başlangıç evresinde değil, göç süreci ve sonrasındaki dönemde de etkili olmayı sürdürmektedir. Sosyal ağlar sadece göçlerle alakalı süreçlerde değil, geride bıraktıkları ve geldikleri topluluklarda, kültürel doku ve yerleşim birimi itibarıyla gündelik yaşam pratikleri içerisinde büyük bir etki alanına sahiptir. Bilindiği üzere Türkiye’nin geleneksel aile yapısı, hısım ve akrabalarından oluşmuş sosyal ilişki ağlarıyla çevrilidir. Bu ağlar, özellikle kırsal kesimlerdeki kadınların -kadın akrabalarıyla yoğun bir iletişim ve etkileşim içinde olmalarından ötürü- yaşam biçimlerinde belirgindir (Akpınar, 2007: 342).

Türkiye ile İsveç arasında gerçekleşen evlilik göçlerine değinen Akpınar (2007: 346) iki tür evlilik göçünden söz etmektedir. Buna göre, evlilik göçü ile geldiği İsveç’te kadın, evlendiği kişinin hanesine gelir, erkeğin hanesinde birkaç yıl boyunca kayınvalide ve kayınbaba ile birlikte yaşar, buna karşın erkek evlilik göçünde⁹¹, damat büyük olasılıkla göç sonrası evlendiği kadınla birlikte hane açmayı seçer. Kadının evlenince kocasının ailesiyle birlikte yaşaması (*virilocality*) Türkiye’de kurulan evliliklerde izlenen bir kuraldır ve bu kural çoğu durumda yurtdışına giden “ithal gelin”ler için de geçerlidir⁹² (Aybek, Straßburger & Yüksel-Kaptanoğlu, 2015: 31-32). Akpınar (2007: 346-347), genç kadınlarla yaptığı görüşmelerde ortaya çıkan hayat hikâyeleri üzerinden kadınların evlilikleri, göç stratejisi⁹³ olarak kullanmayı sürdürdüklerini, bu amaçla gerçekleşen evliliklerin potansiyel olarak boşanma riski taşıdığını belirtmektedir. Benzer şekilde Türk kadınlarının “altın pasaport” olarak algılandıklarını ve bu algının ilgili kadınlarca fark edildiğini ve bu bilme biçiminin de kadınlar arasında “adam getirme” deyimiyle karşılık bulduğunu aktarmaktadır. Gelin getirme ile damat getirme arasında önemli bir farka değinen Koşar-Akçapar (2007: 406), Avrupa’da yaşayan bir göçmen ailesine Türkiye’den bir kız verilmesi

⁹¹ Avusturya’ya evlilik aracılığıyla giden kadın-erkek oranlarına bakan Gelekçi, erkeklerden yüzde 7,8’inin kadınlarda ise yüzde 12,9’nun evlilik yoluyla göç ettiklerini ortaya koyar. Bu anlamda belirtilmesi gereken önemli bir husus Gelekçi (2014: 193)’nin işçi olarak, evlilikle, eğitim amacıyla, aile birleşimi yoluyla ve turist olarak giden kadın-erkek göçmen analizinde, erkeklerin kadınlara nazaran işçi olarak, eğitim amacıyla ve turist olarak daha yoğun olarak göç ettiklerini buna karşın, orada doğanlarla, evlilik göçü yapan veyahut aile birleşimi ile gelenlerde kadınların daha yoğun olduklarını ortaya koyduğu bulgulardır.

⁹² Aybek ve arkadaşları (2015: 33), Almanya’ya göç eden kadın eşler (*female migrating spouses*) yaptıkları görüşmelerde gelinlerin kaynana-kaynatayla (*family-in-law*) birlikte yaşamaya isteksiz olduklarını, Umay isimli gelinin eşinden, aile büyüklerinden ayrı olarak hane açma sözü alması karşılığında ulus-aşırı evliliğe razı olduğunu belirtmektedir.

⁹³ Bazı durumlarda bilhassa 1990 yılı sonrası Almanya’nın niteliksiz göçmenler için göç yollarını kapatması üzerine sahte evliliklerin yaşanmaya başladığı görülür (Ulutaş, 2013: 245). Kadınlar, kapanan göç yollarını, sahte evliliklerle aşmaya çalışır. Ulutaş’ın araştırmasında (2013: 245-246) görüşmecilerden biri olan Nazik, köyden kurtulmak ve Almanya’ya gidebilmek için eşinden ayrılan halaoğlunun evlilik teklifini kabul edip Almanya’ya göç ettiğini, ilerleyen yıllarda ise dayak yemeye başladığını, bunalıma girip uyku hapi içerek intihara kalkıştığını aktarır.

durumunda⁹⁴, kız tarafının erkek tarafından beklentisinin daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Buna karşın göçmen bir kızla Türkiye’den bir erkeğin evlenmesi durumunda ise genelde kız ailesine yüksek başlık parasının ödenmesi gerektiği ve bununla birlikte kız ailesinin statüsünü artıracak nitelikte bir damadın tercih edildiği bilgisini paylaşır.

Keyfi veya zorunlu bir tercih ya da bir strateji olarak Türkiye’den yurtdışına doğru gerçekleşen evlilik göçlerinde göçmenler, gelir getirici bir işte çalışmadıklarından, yabancı bir dil, kültür ve ortama yeni girmelerinden, bununla birlikte moral ve destek verecek akrabalarının olmaması nedeniyle, evlendikleri eşlerine ve varsa oradaki ailelerine bağımlı hale gelmektedirler (Koşar-Akçapar, 2007: 407). Bu çerçevede evlenerek ülke değiştiren (daha ziyade kadın) göçmenlerin eşlerine bağımlılıkları, göçle gelen bir özgürlükten ziyade esarete işarettir. Koşar-Akçapar, (2007: 407) Belçika’da yaşayan Türk ithal gelinler ile ilgili araştırmasında gelinlerden birinin, geldiği ülke olan Belçika’yı “açık hava hapishanesi” olarak betimlediğini belirtir. Bununla birlikte bilhassa kadın göçmenlerin evlilikle gelen eşe bağımlılık durumları, yaşanan evliliklerin şahsi veya keyfi bir tercih ya da bir stratejiden ziyade aile kararıyla alındığını ortaya koymaktadır (Koşar-Akçapar, 2007: 407-408).

Yurtdışına yönelmiş kadın evlilik göçlerinde göçler, kadınlara hem avantaj hem dezavantaj sağlamaktadır. Bu anlamda söz konusu kadınlar, yurtdışında yaşamının getiri ve götürülerini dengeleyerek kendilerine bir dünya yaratmaktadırlar (Koşar-Akçapar, 2007: 416). Bu dünya, kimileri için çalışma hayatından uzak çekirdek aile

⁹⁴ Türkiye’den Belçika’ya her sene 1.300 dolayında kişinin evlilik aracılığıyla göç ettiğini belirten Koşar-Akçapar (2007: 407-408), Lesthaeghe’ye dayanarak Belçika’da yaşayan Türk aileleri arasında ithal gelin getirme oranının yüzde 75, ithal damat getirme oranının yüzde 70’e varmakta olduğunu kaydeder.

odaklı olabileceği gibi, kimileri içinse çalışma hayatı ile özel hayat arasında gelip gidişlerle şekillenir. Evlilik göçü bağlamında yurtdışına yönelen kadın göçmenlerin çoğu, Almanya örneğinde görüldüğü gibi (Aybek, Straßburger & Yüksel-Kaptanoğlu, 2015: 33) para getirici bir işte çalışmak yerine ev hanımı rolünü benimseme eğilimi gösterir. Bu durum göç etmiş olmanın bir sonucu olabileceği gibi geride bırakılan toplumun bireylere dayattığı toplumsallaşma kalıpları, yatkınlıklarıyla da alakalıdır. Çabuk (1996: 507) tam da bu konuyla doğrudan alakalı olarak ev hanımlığı rolünün gelenekler ve dinin belirleyici olduğu toplumlarla ilişkilendirerek, bu tarz toplumlardaki kadınların “ev kadını”, erkeklerin ise “geçim sağlayıcı” olarak görüldüklerini aktarır.

Türkiye’den yurtdışına yönelmiş evlilik göçleri ile yurtdışından Türkiye’ye yönelmiş evlilik göçleri arasında yazına geçmiş örnek ve bulgular ışığında bazı farklılıkların olduğu görülür. Bu iki farklı yönelimde (Türkiye’den yurtdışına, yurtdışından Türkiye’ye), hedefi yurtdışı olan göçlerde kadınlar gibi erkekler de evlilik aracılığıyla göç edebilirken, Türkiye’yi hedefleyen göçlerde (en azından yazına geçtiği kadarıyla) kadınlar ön plandadır. Bir başka farklılık ise kadınların eski Sovyet ülkelerinden geliyor oluşları, dolayısıyla eşlerin (eski Sovyet ülkesi vatandaşı bir kadınla Türkiye vatandaşı bir erkeğin) ortak bir kültür ve birikiminden⁹⁵ söz edilemeyecek oluşu gelir. Burada belirtilmesi gereken bir diğer dikkat çekici farklılık, Türkiye’den yurtdışına yönelmiş ve sosyal sermayeyi merkeze alan evlilik göçlerinden

⁹⁵ Kültür ve birikim ifadesi ile aynı coğrafya ve aynı kültürel yapı kast edilmektedir. Köken farkına değinilmeme nedeni ise eski Sovyet ülkelerinden gelen kadınlar arasında Türk kökenli kadınların da olduğudur. Misal, Gökmen çalışmalarında (2011: 211; Gökmen & Dedeoğlu, 2014), Türkiye’ye Rusya, Azerbaycan, Ukrayna, Kırgızistan, Gürcistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Çeçenistan gibi eski Sovyetler Birliği ülkelerinden gelenlerin Türkiye’ye geliş nedenleri arasında “Türk kökenli olma” durumunu da saymaktadırlar.

ayrı bir yapılanma göstermesinde görülür. Yurtdışından (bilhassa eski Sovyet ülkelerinden) Türkiye'ye uzanan evlilik göçleri bir sistemin parçası olup, aşamaları olarak gerçekleşmektedir (Deniz & Özgür, 2013: 156). Bununla birlikte göçmen kadınlar, ailelerini memleketlerini bırakıp bağımsız birer birey olarak tek başlarına göç ettikleri görülür (Gökmen & Dedeoğlu, 2014: 168). Antalya'ya yerleşen Rus kadınlar üzerinde yaptıkları araştırmalarında Deniz ve Özgür (2013: 156), belli bir sistemde ve genellikle aşamalı olarak gerçekleştiğini belirttikleri evlilik göçlerinde kadınların turistik seyahat, döngüsel nitelikli yerel iş gücüne katılım/partner ilişki ve evlilik yoluyla kalıcılaşma (vatandaşlık hakkı) şeklinde üç aşamalı bir mekanizma üzerinden söz konusu göçleri gerçekleştirdiklerini belirtirler. Bu yönelimdeki kadınlar, Türk kökenli göçmen kadınlardaki hısım/akraba veya bir topluluğun oluşturduğu sosyal ağlardan ziyade birebir ilişkiler üzerinden evlilik göçü gerçekleştirmektedir. Birebir ilişkilerin gelişmesinde ise önce tatil amacıyla gerçekleşen seyahatlerin bir zaman sonra iş bulma yönünde fayda sağlaması etkilidir. Bu süreçte kadınlar, geliştirdikleri partner ilişkileriyle (kimi zaman işveren partnere, partner de eşe dönüşebilmekte) ekonomik, sosyal ve ruhsal anlamda kendilerine güvenli alanlar yaratmaktadırlar (Deniz & Özgür, 2013: 157). Tek başlarına ülke değiştirmek zorunda kalan kadınların⁹⁶ geldikleri ülkede ikamet ve çalışma izni sorunlarını çözmek ve vize işlemlerinin maddi ve manevi yükünden kurtulmak için Türk vatandaşı erkeklerle uluslararası evlilik yapma yoluna başvururlar. Böylesi bir tavır ise uluslararası

⁹⁶ Söz konusu kadın göçmenlerin diğer kadın göçmenlerden ayırt edici bir özelliği ise yüksek eğitim düzeyine sahip olmalarıdır. Gökmen ve Dedeoğlu'nun kaleme aldıkları araştırmada (2014: 178; Gökmen, 2011: 211), görüşülen 25 kadından 17'sinin üniversite mezunu, birinin üniversite eğitimini yarıda bıraktığı, 7'sinin ise genç yaşta evlilik veya bununla alakalı olarak eşin izin vermeyişinden dolayı sadece kolej mezunu oldukları görülür.

evliliklerin bir yaşam stratejisi halini aldığını göstermektedir (Gökmen & Dedeoğlu, 2014: 168).

2.6. Bölüm Özeti

Bu bölüm, araştırmayı oluşturan kavramsal ve kuramsal çerçeveye dair derli toplu özet bir açıklamaya ayrılmıştır. Bunun için bu bölümde, göç, göçmen, kadınlaşan göç, evlilik göçü gibi kavramlarla birlikte göçmen ağı kuramı üzerinden araştırmanın kavramsal ve kuramsal anlamda bir çerçevesi çıkarılmaya çalışılmıştır.

Görüleceği üzere göç alan yazında sıkça tartışılan meselelerin başında, göç olgusunun tek ve üzerinde hemfikir olunan bir tanımla tanımlanabilirliği/tanımlanamazlığı konusu gelmektedir. Çeşitli iddia ve açıklamalarla birlikte bugün göçle ilgili olarak geliştirilmiş iddialardan belki de en dikkat çeken, göçlerin günümüz göçler çağında hızlanmakta, çeşitlenmekte ve kadınlaşmakta olduğu fikridir. Stephen Castles ve Mark Miller'in ortaya attıkları bu iddia (2008), temelde bir kırılmanın da haberini alan yazına taşımaktadırlar. Zira 1960 yılı öncesine kadar emek göçü gibi mülteci hareketleri erkek egemen nitelikler taşır, kadınlarsa aile birleşimi kategorisinde değerlendirilen bağımlı birer göçmendir. 1960'lı yıllarla birlikte kadınların, emek göçündeki görünürlüğü ve hatta baskınlığı artmaya başlamıştır. 1990 yılı sonrasında ise kadınlar, birer göçmen olarak kendi seçtikleri ülke ve kendi kararları ile göçü deneyimlemeye başlamışlardır. Bu yıllar Türkiye'nin de kadın göçü ve evlilik aracılığıyla kadının yurt dışına ve yurtdışından Türkiye'ye doğru gerçekleşen göçünü deneyimlemeye başladığı yıllardır.

Kadınlar sadece iş amacıyla değil, eğitim, evlilik gibi tamamıyla farklı nedenlerle de birer göçmen olarak göç etmektedirler. Bu bağlamda göç olgusu gibi göçmen kavramının da içerik ve tür anlamında çeşitlendiği belirtilmelidir. Göçmenler, etnik, cinsiyet ve mesleki ayrımlar kadar yabancı, yoksul, maceracı gibi toplumsal tipler anlamında da çeşitlenmiş durumdadır.

Göçlerin yaygınlaştığı ve hızlandığı iddiası, göçmenlerin de bir o kadar çeşitlendiğini ve hemen hemen her devletin artık göç ve göçmenlerle bir tanışıklık içine girdiklerini veya tanışma olasılıklarının arttığını ima etmektedir. Göçlerin hızlandığı, çeşitlendiği ve kadınlaştığı iddiası, göç olgusunun devam eden bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Göçlerin devamlılığı başka bir ifade ile de göçlerin sürdürülebilir olup olmadığı konusu ise yeni yeni yapılan açıklamalarla netlik kazanmaktadır. Bu anlamda göçmen ağı kuramı, göçlerin sürdürülebilirliğini ortaya koyan önemli bir noktaya odaklanmaktadır. Söz konusu kuram Douglas Massey ve arkadaşlarının belirttikleri gibi (1993), göçmenleri, akrabalık, arkadaşlık ve menşei topluluk bağı aracılığıyla varış ve kaynak ülkedeki olası göçmenlerle eski göçmenleri birbirine bağlayan kişilerarası bağlar dizisine odaklanmaktadır. Ağlar ise bu bağlamda Toksöz'ün deyişiyle (2006) işgücü ihtiyacı olmadığı zamanlarda dahi göçlerin neden kendi kendini sürdürebildiğini açıklamaktadır.

Araştırma kapsamında ele alınan konu, metin boyunca dile getirildiği üzere Balkanlardan (Makedonya ve Kosova) Türkiye'ye evlilik göçleridir. Elde edilen bulgular söz konusu göçlerin geçici bir hevesten ibaret olmadığını, basit ve önemsiz nedenlerden oluşmadığını ve süreklilik gösterme eğilimi sergilediğini ortaya koymaktadır. Tespitlerin doğrulanması, göçlerin anlaşılabilirliği için önemlidir.

Bunun için ise konuya doğru şekilde eğilmeyi sağlayacak olan göçmen ağı kuramına başvurulmaktadır.

Makedonya/Kosova ile Türkiye arasında gerçekleşen ulus-ötesi evlilik göçleri, görüldüğü üzere köklü bir geçmişe ve bu geçmişin günümüze yansımaları olan ağlara dayanmaktadır. İki bölge arasında yaşanmış olan Balkan göçleri, iki bölgeyi birbirine bağlayan göçmen ağları yaratmıştır. Evlilik göçleri de söz konusu ağların bir yansımasıdır. Ağlar, alan yazında sosyal ağlar, toplumsal ağlar, enformel toplumsal ağlar, göç ağları olarak kavramlaştırılıp kullanılmakla birlikte temelde göçmenler ile olası göçmenler arasındaki bağlantıları ifade etmektedir. Balkanlardaki nüfusun Türkiye'deki göçmenlerle iletişimi, dolayısıyla göçlerle kurdukları sınır aşırı bağları, sabit nüfusun yer değişikliğini tetikleyebilmektedir. Bu durum farklı yoğunluk ve türlerde gerçekleşebilir. Araştırma kapsamında ele alınan göçler, görüleceği üzere ailevi veya kitlevi türde, ekonomik veya siyasi nedenlerle gerçekleşmekten farklı olarak, bireysel ve ziyadesiyle sosyo-kültürel temellere dayanmakta ve eski göçmenlerin destek ve teşvikiyle güç kazanmaktadır. Bu anlamda göçmen ağı kuramı, araştırmanın doğru şekilde yapılmasında elzemdir. Ağ kavramının yanı sıra ağların bir türü olarak görülen sosyal sermaye kavramına da değinilmektedir. Amaç, birbirini tamamlar şekilde her iki hususun araştırma konusuna destek çıkmasıdır.

İki bölge arasında yaşanan evlilik göçleri, Türkiye'nin Balkan göç yazınında yer bulmuş bir konu değildir. Söz konusu yazın daha ziyade savaş ve ekonomik sebeplerden kaynaklanmış göçlere eğilimlidir. Bu odaklanma sadece Türkiye'ye özgü olmayıp, evrensel bir eğilimdir. Her ne kadar evlilik göçleri, Lucy Williams'ın da belirttiği gibi (2010) evrensel bir göçmen hareketi olsa da görünürlüğü son yıllara

özgüdür. Uluslararası göç yazını –Türkiye dâhil– kadının evlilik göçlerini yeni yeni fark etmeye başlamıştır. Evlilik göçleri, en genel haliyle evlilik niyeti veya evlilik sonucu gerçekleşmiş bir göçe atıf yapar. Bununla birlikte Deirdre McKay’ın ifade ettiği gibi (2003) kadına, hizmetçi kimliğinden ve ev içindeki ayrımcılıktan kaçışına olanak tanıyan bir seçenek sunabilir ya da Türkiye özelinden bir örnekle, Birsen Şahin Kütük’ün dile getirdiği gibi (2012) işçi talebi olmayan Avrupa ülkelerine göç etmenin dönüşüm yaşamış hali de olabilir. Bu noktada evlilik göçleri, ya göç için yapılan evlilik ya da evlilik için yapılan göç anlamına gelebilir. Evlilik için yapılan göçlerin aksine göç için yapılan evliliklerin gerisinde bir çıkar veya anlaşmanın olması, bu hususta devletler nezdinde önlemlerin alınmasına yol açmaktadır. Göç için yapılan evlilikler, kâğıt evliliği, sahte evlilik, çıkar evliliği gibi ifadelerle kavramlaştırılır. Temelde yasal oturum izni alma, çalışma iznini güvenceye bağlama veya katı sınır geçişi uygulamalarını delme gibi nedenlerle yapılmaktadır. Türkiye özelinde düşünüldüğünde her iki amaçla yapılan evlilik göçlerine rastlandığı ifade edilebilir. Bu türdeki göçler ülke içinde gerçekleştiği gibi, Türkiye’den yurtdışına veya yurtdışından Türkiye’ye doğru da gelişebilmektedir.

3. Bölüm: ARAŞTIRMA BULGULARI: TÜRK KÖKENLİ KADINLARIN MAKEDONYA/KOSOVA-TÜRKİYE ODAKLI “EVLİLİK GÖÇLERİ”

Bu bölüm, Makedonyalı ve Kosovalı gelin göçmenlerin göç örüntülerine eğilmektedir. Düzenli bir analiz için üç alt başlık belirlenmiş, bölümün genel bir özetini kapsayan son alt başlık dışındaki iki alt başlık ayrıca ek başlıklara ayrılmıştır. Birinci alt başlık görüleceği üzere iki bölge arasında yaşanan evlilik göçlerinin doğasını, motivasyon, nitelik, oluşum ve mevcut durum anlamında detaylandırmaktadır. İkinci alt başlık ise göç örüntüsünü göç kararı, göç süreci ve göç sonrasında oluşan bir sıra içerisinde ele almaktadır.

3.1. Makedonya/Kosova ile Türkiye Arasında Ulus-Ötesi Evliliklerin Doğası

3.1.1. Ulus-Ötesi Evliliklerin Motivasyonları

Makedonya/Kosova ile Türkiye arasında gerçekleşen kadın evlilik göçleri, söz konusu iki Balkan ülkesini içine alan Balkan coğrafyası ile Türkiye arasında yaşanmış ve ara ara yaşanmakta olan göçlerden farklı bir doğaya sahiptir. Güncel göç türleri arasında yerini alan ve iki bölge arasında gerçekleşen ulus-ötesi evlilikler, temelde iki belirleyici motivasyonla şekillenmektedir. Her ne kadar alan yazınla birlikte gündelik hayatta görünürlüğüne dair bir emareye rastlanmasa da günümüzde iki bölge arasında yaşanan evlilik göçlerinin geçmişle ve bugünü etkisi altına alan, kurulu ve yaygın ağlarla ilişkisi vardır. Bu anlamda geçmişi temsilen Balkan göçlerini, bugünü temsilen sosyal ağları göz önünde bulundurmak, iki bölge arasında gerçekleşen evlilik göçlerini anlamada belirleyicidir. Bu başlık, Balkan göçleri ile ağlara ayrılmaktadır.

3.1.1.1. Ulus-Ötesi Evliliklerde Arka-plan: Balkan Göçleri

Makedonya ve Kosova gibi iki Balkan ülkesi ile Türkiye'nin tanışıklığı çok eskilere dayanır. Tanışıklığın temelinde ise Osmanlı Devleti ve onun siyasi emelleri vardır. Ortak bir mazi kadar her iki bölge ülkelerinin önemli bir diğer ortak noktaları, göç olgusunu yoğunluk ve nitelik farklılıklarıyla beraber ister geçmişte isterse de günümüzde halen üretiliyor olmalarıdır. Dolayısıyla Makedonya ve Kosova gibi Türkiye de bir göç ülkesi konumundadır.

Türkiye tarihinde göçlerin, cumhuriyet öncesinde/döneminde devletin inşasında belirleyici rol oynadığı, devletin bugünkü mevcudiyetinde de görünürlüğünü ve etkisini sürdürdüğü görülür. Bu bağlamda Türkiye, göçlerle kurulmuş bir ülke olmamakla birlikte göçlerle şekillenmiş bir ülke niteliğine sahiptir. Tekeli (2014: 42-43), Anadolu topraklarındaki göçleri, Anadolu'nun yerleşme geçmişine dayandırarak 10.000 yıllık bir birikimle tarihlendirir. Modernleşme süreciyle ilişkilendirdiğinde ise utangaç bir Osmanlı modernitesinin⁹⁷ gelişiminin başlangıcı olan 19. yüzyılın ortalarına kadar geriye götürülebileceğini belirtir.

Osmanlı'nın modernite ile imtihanı sırasında deneyimlediği göçler; bütün diğer geleneksel tarım toplumlarında olduğu gibi “denetimli” ya da “zorunlu” olarak gerçekleşmiştir (Erder, 2014a: 80). Aynı zamanda nüfusun “kemiye” (nicelikçe) güçlendirilmesi, bir başka ifade ile millileştirilmesi gayesine hizmet etmiştir (Danış ve Parla, 2009: 132). İmparatorluktan ulus-devlete geçişte daha önceleri imparatorluk

⁹⁷Göçlerin moderniteye iliştilmesi önemli bir imadır. Zira Castles ve Miller'in de belirttikleri gibi (2008: 44) göçler, modernleşme ve küreselleşmenin semptomlarıdır.

sınırları içerisinde yaşayan Türk ve Müslüman nüfusun⁹⁸ Türkiye'ye doğru yoğun bir göçü başlamıştır (Ciğerci, 2012: 107). Tekeli (2014: 44), imparatorluğun küçülmesi ve ulus devletlere parçalanmasıyla birlikte Balkanlardan Türkiye'ye doğru yaşanan göçleri, Balkanlaşma göçleri kavramıyla tanımlar. Söz konusu göçlerin hem bir dış göç olması hem de savaş ve şiddetle yakından alakalı olması nedeniyle de bu göçlerin, zorunlu göç kategorisinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtir⁹⁹. Söz konusu göçlerin zorunlu göç kategorisinde değerlendirilmiş olması ve millileştirme gayesine hizmet etmiş olması, İçduygu'nun da vurguladığı gibi göçlerin, birer araç olarak işlev gördüğü düşüncesine yol açar. İçduygu'ya göre (2014a: 49) göçler, ulus-devletin inşasında ve korunmasında önemli bir siyasal araç olmuş, ulus-devletin nüfusunun görece saflaştırılmasına, dolayısıyla homojen bir yapıya dönüşmesine hizmet etmiştir. Nüfusu saflaştırma çabası, özellikle Osmanlı sonrası dönemde Türk kökenli olan ya da Türk olmayıp sadece Müslüman olan Balkan göçmenlerinin¹⁰⁰ Türkiye'ye yönelik göçlerinde belirgin bir hal alır. Özellikle Türk kökenli göçmenlerin¹⁰¹ (veya etnik Türklerin) Türkiye'ye göçleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun¹⁰² gerileme dönemleri ve

⁹⁸ Müslüman ve Türk olanlarla Müslüman olup Türk olmayan Balkan kökenlilerin göçleri içinde bilhassa Arnavut topluluğunun Türkiye'ye göçü konusunda kapsamlı bilgi için bkz.: Baklacioğlu, Özgür, N., (2010), **Dış Politika ve Göç Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar [1920-1990]**, İstanbul, Derin Yayınları.

⁹⁹ Baklacioğlu da yaşanan Balkan göçlerini zorunlu göçler olarak ifade etmektedir. Yazar (2015: 193) bu göçlerin, devletlerin kendi varlıklarını, kimliklerini, güvenlik kaygılarını, egemenlik ve mutlak otoritelerini kabul ettirme ve sürdürme kaygılarıyla kullandıkları zor ve şiddetli sonucu gerçekleştirdiğini belirtir.

¹⁰⁰ Balkan göçmenleri, Avrupa'yla olan bağları ve Osmanlı'nın kaybedilmiş topraklarının hatıraları olmaları münasebetiyle Türkiye realitesinde yüceltilmiş, ancak yeterince saf Türk olmayabilecekleri şüphesiyle ayaklarının altındaki zemin kaygan bir özellik göstermiştir (Danış & Parla, 2009: 114).

¹⁰¹ Bu noktada, muhacir ve göçmen gibi kavramlara değinilebilir. Baklacioğlu çalışmasında (2015: 195-196), muhacir ifadesinin Osmanlı'dan devralınan dinsel içerikli olduğunu, göçün dinsel arındırma ve baskı sonucu gerçekleştiğini hatırlatan bir kategoriye denk düştüğünü, İkinci Dünya Savaşı'na kadar gelenlerin serbest muhacir olarak kaydedildiklerini belirtir. Bununla birlikte, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise bürokrasinin göç sözlüğündeki muhacir kavramının göçmen kavramıyla yer değiştirmeye başladığını, 1950 sonrasında göç edenlerin göç nedenlerine bakılmaksızın Balkanlardan (bunun içinde Yugoslavya da var) gelenlere göçmen denildiğini aktarır.

¹⁰² Osmanlı'nın Balkanlardaki varlığı dolayısıyla yarattığı göç akışları, dil, din ve köken itibarıyla Güney Balkanların çok kökenliliğine katkı sağlamış, dolayısıyla bölgenin heterojenliğine yol açmıştır (Baldwin-Edwards, van Boeschoten & Vermeulen, 2015: 3).

Cumhuriyet'in¹⁰³ ilk yıllarında büyük bir yoğunlukta ve geniş bir zaman dilimini kapsar şekilde gerçekleşmiştir. Göçün idealdeki saflaştırma özelliği, Türkiye'nin göç pratiğinde gerçeklik kazanır, savaş sonrası dönemde Türkiye nüfusu, Balkanlardan gelen aynı kökenlinin (Balkan Türklerinin) göçü ile daha bir Türk olur. Nüfusun olandan daha da fazla düzeyde Türkleşmesinde, Karpat'ın dile getirdiği husus etkilidir. Karpat (2013: 15), Rumeli'de meydana gelen ve kökeni Anadolu'da olan bu milletin aşiret, kabile üzerinde soy, din, dil ve kültür birliğine dayanan bir kimliğe sahip olduğunu ve bu kimliğin ise “milli Türk” kimliğinin ilk olarak Rumeli'de ortaya çıkmasına yol açtığını belirtir. Bu düşünceden hareketle de “milli Türk”ten birilerinin Türkiye'ye göç edişlerinin, Türkiye'nin millileşmesinde etkili olduğu yorumuna varılabilir. Bununla birlikte Balkan ülkelerinden Türkiye'ye gelen göçmenler, tarihsel, kültürel ve siyasi anlamda Türkiye'nin söz konusu ülkelerde (Makedonya, Kosova, Yunanistan, Bulgaristan gibi) nüfuzuna meşru bir zemin yaratmıştır. Göçmenlerle Balkanlarda kalan topluluklar arasında kurulan akraba bağları ise ülkenin “Osmanlı mirası” ve “akraba toplulukları” gibi söylemler üzerinden sınır-ötesi egemenlik alanını genişletmesine yol açmıştır (Baklacioğlu, 2015: 217-218). Bu noktada belirtilmesi gereken önemli bir husus, Türkiye'nin göç geçmişi ve göç yazını sadece Balkan göçlerinden ve bunun içinde de sadece aynı kökenli göçmenlerden oluşmuş göç dalgalarından ibaret olmadığıdır. Zira ülke farklı zaman ve yoğunluklarda çeşitli

¹⁰³ Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından bugüne doğru uluslararası göçler ile modernite/ulus-devlet ilişkisi üç dönemde değerlendirilebilir (İçduygu, 2014a: 53): Bunların ilki, ulus-devletin inşasının erken dönemleri olan 1923-50'li yıllardır. İkincisi ulus-devlet inşasının “yerel” ve “ulusal” olarak yerleşikliği süreci olan 1950-80 arasındadır. Son dönem ise ulus-devlet inşasının “küresel” olarak belirginleştiği 1980 ve sonrasındaki yıllardır.

göçlere¹⁰⁴ tanıklık etmiş, farklı kökenli¹⁰⁵ göçmenlere ev sahipliği yapmış ve söz konusu göçlere ve göçmenlere ev sahipliği yapmayı da sürdürmektedir.

Göçü kısa süreli bir deneyimden veya geçici bir yaşanmışlıktan öte, tarihine ve bugünkü mevcudiyetinin tüm aşamalarına katmış ülkelerin arasında Türkiye gibi Makedonya ve Kosova'yı, tümüyle de Balkan coğrafyasını¹⁰⁶ saymak mümkündür. Mevsimsel veya geçici göçlerin yanı sıra siyasi nedenli pek çok göç yine bu topraklarda yaşanmış ve halen de yaşanmaktadır. Bugün Makedonya ve Kosova¹⁰⁷ gibi iki Balkan ülkesinden Türkiye'ye yönelmiş göçlerde bilhassa ekonomik ve kültürel nitelikte etkenlerin belirleyici olduğu kabul görür bir gerçek halini almış durumdadır.

¹⁰⁴ Küreselleşen dünya söylemi ve mevcut ülke gündemi içinde Türkiye, göçmen “gönderici ülke” rolüne ayrıca göçmen “alıcı ülke” rolünü eklemiş durumdadır. Türkiye'ye yönelmiş uluslararası göçücü hareketlere 1970'lerden beri ayrıca transit göçmenler, düzensiz göçmen işçiler (eski Sovyet ülkeleri ile doğu Avrupa ülkeleri), sığınmacılar ve (Afganistan, İran, Irak ve çeşitli doğu Avrupa ülkelerinden) mülteciler de dâhil olmaktadır (İçduygu, 2014a). Ülkeye sığınan sığınmacıların büyük çoğunlukla Afganistan, Irak ve İran'dan geliyor olmalarının yanında son zamanlarda ayrıca ve özellikle Suriyeli sığınmacıları katmak, yakın zamanda yaşanmış ve yaşanmakta olan Suriye krizinin ulusal, bölgesel ve uluslararası ölçekteki etkileri itibarıyla önemlidir. Güncel göç yazını içerisinde Suriye krizi ve akabinde yaşanan kitlevi göçler, giderek büyük bir yer tutmaya başlamış durumdadır. Suriyeli sığınmacılar meselesi, Türkiye'nin siyasal, ekonomik ve toplumsal içerikli tartışmalarına yansımış olmakla birlikte ulusal ve uluslararası göç yazını içerisinde göçmen “alıcı ülke” rolünü pekiştirmektedir.

¹⁰⁵ Farklı kökenli veya Türk kökenli olmayan “gerçek yabancılar”ın göçü 1990 sonrasında başlar, bu da ülkenin, göç örüntüsü içinde yeni bir olguyla karşı karşıya kalması anlamına gelir (İçduygu, 2014b). Başka bir ifade ile Türkiye 1920'lerde, “Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı olan göçmenlerin” gelişine alışık iken, daha sonraları (1980 sonrası) Türk ve Müslüman olmayanların Türkiye'ye yönelmiş göçüne tanıklık eder (İçduygu, 2014a: 58). Ülkenin “yasadışı” (*irregular*) göç hareketleri adı altında yeni bir nüfus akışı ile yüz yüze kalışı da yine bu tarihlere denk gelir (Erder & Kaşka, 2012: 113).

¹⁰⁶ Balkan coğrafyası özelinde göçlere dair söylenebilecek pek çok şey vardır. Bunlar arasında en önemlisi ise göçlerin Balkanlar tarihinde asli unsur olduğu düşüncesidir (Bonifazi & Mamolo, 2004: 519). Bugün artık, göç yazınında yaşanmış göçlerle bu göçlere aranan çare ve kavrayış denemelerinin, bugünün çare ve arayışlarını etkisi altına aldığı, dolayısıyla iyisiyle kötüsüyle bugünkü göçlere geçmişin fikrîsel ve tecrübi denemelerinin tortusunun sindiği bilinmektedir. Geçmişin, bugünkü göçleri doğrudan ve fazlasıyla etkilediği bölgelerin başında Balkanlar gelmektedir (Bonifazi ve Mamolo, 2004: 519).

¹⁰⁷ Kosova-Türkiye eksenli göçlerle ilgili olarak dikkat çeken bir iddia, Tuba Ünlü Bilgiç ile Bestami S. Bilgiç'in kaleme aldıkları çalışmalarında gün yüzüne çıkar. Yazarlara göre (2012), Kosova ve Türkiye arasında yaşanmış göçler, sıra dışı bir diasporaya yol açmıştır. Söz konusu diasporanın sıra dışı olmasında diasporanın meydana geliş şekli ve diaspora topluluğunun Arnavut ve Türk kimliğiyle olan alakasıyla ilgilidir.

3.1.1.2.Ulus-Ötesi Evliliklerde Sosyal Sermaye: Ağlar

Alan yazında yer alan örnekler, göçü deneyimlemiş ülkelerin göçmen ağları ile de bir tanışıklık içinde olduklarını gösterir. Bu anlamda Balkanlar ile Türkiye arasındaki kurulu ağlar, çok öncelerde yaşanmış göçlerin bir sonucudur. Bugün, niteliği ve yoğunluğu ne olursa olsun ülkeler, göçmen gönderen veya alan ülke olarak göçmenlerden kurulu bir ağın kapsamına girmiş durumdadır veya böyle bir olasılıkla yüz yüzedirler. Ağlar veya alan yazındaki kullanımıyla sosyal ağlar/ilişki ağları/göçmen ağları¹⁰⁸, öncü göçmenler dışındaki tüm göçmen kuşaklarını ilgilendiriyor görünmektedir. Öncü göçmenlerin dışarıda bırakılıyor görünmesi, kendilerinden önce gitmiş öncü grupların olmayışına ve kendilerinden sonra bir göçmen topluluğuna öncülük edip etmeyeceklerine ilişkin belirsizliğine bir atıftır. Öncü göçmenlerin kendilerinden sonra gelecek olanlara etkisi ise aşikârdır. Garip'in çalışmasında yer verdiği örnekte görüldüğü gibi öncü göçmenler, olası göçmenlere öncülük etmektedir. Garip (2008: 611) yaptığı odak grup görüşmelerinde köylülerin ısrarla göç kararlarında en önemli etkenin öncü göçmenlerden gelen yardım olduğunu vurguladıklarını, bu yardımın ise iş ve kalacak yer bulma türünde olduğunu belirtmektedir. Bu noktada önceki göçmenlerle kurulan ilişkilerin, olası göçmenlere ne türde katkılar sağladığı sorusu önemlidir. Yukarıda görüldüğü üzere, sosyal ilişki veya göçmen ağları, ev ve iş bulmalarından ibaret görünmektedir. Oysa göçmen ağları iş ve ev bulmaktan fazla bir role sahiptir. Her şeyden önce akrabalık ve arkadaşlık gibi ilişkilerden oluşan söz konusu ağlar, bireyleri toplumlara bağlamaktadır (Ritchey, 1976: 389). İnsanların hedeflerine ulaşmalarında veya hedeflerinin sürmesinde etkili olan ağlar aynı zamanda, toplumu bir arada tutmaya yarayan daha geniş ilişki ve

¹⁰⁸ Geleceği araştırmasında (2014: 190) sosyal ağlar ifadesi yerine *aile bağları* ifadesini kullanmaktadır.

normlar kümesinin de bir parçasıdır (Field, 2008: 4). Ağların varış yeri hakkında bilgi aktarımı¹⁰⁹ sağladığı iddiasına da burada değinilebilir (Boyd, 1989: 642).

Türkiye özelinde düşünüldüğünde sosyal ağlar daha ziyade hısımlık ve hemşehrilik bağlarını akla getirmekte ve bu şekilde ifade edilmektedir (Yılmaz, 2009). Bu kavrayışla da alakalı olarak Balkanlar ile Türkiye özelindeki ağlar akrabalık ve memleketliliğin Türkiye göç yazınında karşılık bulmuş hali olan hemşehrilik üzerinden yürümektedir. Hısımlık ve akrabalığın göç sürecindeki işlevine bakılacak olursa, yukarıda da değinildiği üzere özellikle ev ve iş bulmayla tanımlandığı görülür (Yılmaz, 2009). Gelekçi (2014: 190) Avusturya’da yaşayan Türk göçmenlerle ilgili çalışmada aile bağlarının göç edilen ülkede karşılaşılan farklı engelleri aşmada ve güvenli bir duygusal ortamın oluşmasında etkili olduğunu belirtmektedir. Ağlarla ilgili daha kapsamlı, bir o kadar da karamsar bir açıklamaya da rastlanmaktadır. Toksöz (2006: 21), bilgi alışverişi, mali destek, iş bulma ve diğer konularda yardım sağlayan göç ağlarının, aynı zamanda göç kanallarının kurumlaşmasına, süreklilik kazanmasına¹¹⁰, göçmenlere geniş bir faaliyet seçimi imkânı sunmasına olanak tanıdığını belirtmektedir. Ancak bu olanaklarla birlikte göçmen kaçaklığı yapan suç şebekelerinin işin içine girmesine, dolayısıyla olası göçmen adaylarına hem yardım etme hem de onları istismar etme gibi geniş bir etki alanının da doğmasına yol açtığını iddia etmektedir.

¹⁰⁹ Makedonyalı/Kosovalı gelinler özelinde benzer bir bilgi aktarımının göçe karar vermede etkili olduğu belirtilebilir. Gelinler, Türkiye’ye gelmiş olmadan da Türkiye’deki sosyal ağları aracılığıyla Türkiye hakkında bilgi edinebilmekte hatta ileriye dönük planlarında hedef ülke olarak Türkiye’yi kurgulayabilmektedirler.

¹¹⁰ Ağlar, klasik tanımda sıkça belirtildiği gibi işgücünün karşılanması için yaşanan göçlerin işgücü açığı olmadığı durumlarda da devam etmesinin nedenlerini açığa çıkarır. Zira göçler, göç ağlarının var olduğu durumlarda diğer etkenlere gerek kalmadan devam edebilir. Başka bir ifade ile göçmen ağları, göçlerin işgücü ihtiyacı olmadığı zamanlarda da kendi kendini sürdürebilir olma özelliğini ortaya koyar (Toksöz, 2006: 21-22).

Sosyal ağ kavramının ilk olarak mecazi anlamlarda ve antropoloji disiplini içinde kullanıldığı, konuyla ilgili ilk çalışmalarına çoğunlukla kentsel sosyal ilişkileri açıklamaya odaklandıkları belirtilebilir (Elrick, 2009: 5). Günümüzde popülaritesini artırmış olmakla birlikte konuya değinen ve uzun zaman önce yazılmış çalışmaların var olması, sosyal ağ kavramının uluslararası göç araştırmalarında yeni olmadığını ortaya koymaktadır (Boyd, 1989: 639). Söz konusu kavramın göç araştırmalarında görünürlük kazanmasında ise bilhassa zincir göçü¹¹¹ konusunda yapılmış araştırmaların katkısı büyüktür (Boyd, 1989: 639).

Özellikle göçmen kuşaklar arasında bir ilişkinin öncelik kazandığı bu yapılanmada göçmen olmayanlara da yer verilir. Bu anlamda Palloni ve arkadaşlarının araştırmalarında (2001: 1263) yaptıkları bir açıklama söz konusu iddiayı netleştirmeye uygundur. Bu açıklamaya göre göçmenleri, eski göçmenler ile göçmen olmayanları arkadaşlık, akrabalık ve ortak toplum kökenli ilişkiler aracılığıyla birbirlerine bağlayan, kişilerarası bağ takımlarıdır. Bu ve benzeri açıklamalar (Boyd, 1989 gibi), ağların göçmenler ile göçmen olmayanları birbirine bağladığı yargısını ortaya koyar. Görüşülen Makedonyalı ve Kosovalı göçmen grubu göz önünde bulundurulduğunda ağların, sadece göçmenler arasında ve farklı kuşak göçmenler arasında geliştiği ve ilerlediği anlaşılr.

Ağların kişilerarası bağlantıların kurulmasına, ağ bağlantılarının ise olası uluslararası göçleri artırdığına inanılır (Palloni ve ark., 2001). Bu düşünceye göre ağ bağlantıları, olası göç hareketinin risk ve maliyetini azaltabilir (Garip, 2008: 591). Risk ve maliyetleri azaltan yapısı ile birlikte ağ bağlantıları, göçmen ağlarıyla iletişimi olan

¹¹¹ Bu anlamda MacDonald'lar (1964), zincir göçünü (*chain migration*) tanımlamada sosyal ağ kavramına başvurmuş önemli iki isimdir.

kişilerin olası birer göçmene dönüşmesinde de etkilidir. Başka bir ifade ile akrabalarla arkadaşlar ilgili kişinin yaşam yerinde yaşıyorsa kişi göçe mesafelidir. Akrabaların veya arkadaşların başka bir yerde yaşamaları durumunda ise ilgili kişi için göç daha olanaklıdır (Ritchey, 1976). Benzer bir iddia, Palloni ve arkadaşlarının araştırmalarında (2001) da yer alır. Buna göre, göçmenlerle ilişkide olan kişilerin göç etme olasılığı daha yüksektir. Balkan kökenli göçmenler özelindeki durum göz önünde bulundurulduğunda benzer bir eğilimin de son dönem Balkan göçlerinde görünür olduğu iddia edilebilir. Göçmenler, bölgedeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklarla birlikte Türkiye'ye doğru yönelen göçmenlerin göç dalgalarından feyiz alarak göç etme eğilimde olabilmektedirler. Balkan kökenli göçmenlerin feyiz alarak göç etme hevesinde oldukları iddiası, göçmenlerin yerleşim yeri tercihlerini, öncü veya eski göçmenlerin yerleşim yerleri yönünde kullanmalarından anlamak mümkündür. Gelen göçmenler, halen öncü gelen göçmenlerin yerleşim yerlerinde konut edinmekte ve oralara yerleşmektedirler. Makedonya ve Kosova özelindeki durumda da görüldüğü gibi Makedonya'dan gelen öncü göçmenlerin yoğun olarak Tekirdağ, Ergene'ye yerleşmeleri, devamındaki göçlerin de Tekirdağ, Ergene'ye; Kosova, Mamuşa'dan gelen öncü göçmenlerin çoğunlukla Bursa'ya yerleşmiş olmaları, devamındaki göçmenlerin de Bursa'ya yerleşmelerini beraberinde getirmiştir.

Balkanlardan Türkiye'ye ara ara ve farklı nitelikte sürüp gitmekte olan göçler, ağların zayıflamadan devamlılık kazandığını ortaya koyar. Balkan kökenli Türkiye vatandaşlarına ilişkin yeterli bir istatistik kaydının olmayışı, konuya ilişkin açıklamaların alandaki araştırmalarla elde edilen bulgular üzerinden temellenmesine yol açmaktadır. Bununla birlikte istatistiki veri anlamında bir küçük katkı doğum yeri yurt dışı olanlarla ilişkili TÜİK tarafından yapılan açıklamayla sağlanabilir. TÜİK'in

21505 sayılı haber bülteninde (2015) yer alan açıklamaya göre, doğum yeri yurt dışı olanlar arasında ilk sırayı Bulgaristan doğumlularının aldığı, sırasıyla da Almanya (%22,2) ve Makedonya (%4,3) doğumlularının geldiği görülür. Yurt dışı doğumlular arasında Makedonya doğumlu olanların, Bulgaristan gibi bir başka Balkan ülkesinden sonra ikinci sırada geldiği görülmesi önemli bir bulgudur. Bu veri, diğer Balkan ülkelerine nazaran Makedonya'nın Türkiye ile olan münasebetini, bu münasebetin düzeyini ve iki ülke arasındaki göçmen ağlarının varlığını ortaya koyar. Makedonya doğumlu göçmenlerin var olması ve Bulgaristan harici diğer Balkan ülkelerine nazaran daha yoğun olması aynı zamanda Türkiye'yle olan ilişki ve bağların da yoğun olduğu iddiasını akla getirir. Böylesi bir iddianın kabul görür olduğu düşüncesi Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın hazırladığı raporla gerekçelendirilmeye elverişlidir. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2012-2014 yılları arasında ülkeye gelen yabancı oranlarına ilişkin raporunda (Resmi internet sitesi), Makedonya ve Kosova'dan gelenlerin istatistiki bilgilerine yer verilmektedir. Bu verilere bakıldığında, her iki Balkan ülkesinden Türkiye'ye gelişlerde (2013-2014 yılları itibariyle) bir artış gözlenmektedir. Buna göre, Makedonya'dan gelen yabancı (Makedonya pasaportlu), 2012 yılında 6.721 kişi olarak tespit edilirken, 2013 yılında 7093 kişiye karşın 2014 yılında 7719 kişinin geldiği görülür. Kosova'dan Türkiye'ye gelen yabancı sayılarına bakıldığında ise 2012 yılında 2553 kişi, 2013 yılında 3343 kişi ve 2014 yılında ise 3743 yabancı (Kosova pasaportlu) Türkiye'ye giriş yaptığı anlaşılır. Makedonya'dan Türkiye'ye gelen yabancılara nazaran Kosovalı yabancı sayısı daha azdır. Aradaki farklılık, her iki ülkedeki Türk nüfusuyla doğrudan alakalı olabilir. Her iki ülke nüfusu toplamda hemen hemen benzer oranlara (2 milyon civarında) denk gelse de Türk nüfusu

anlamında Kosova Türklerine (20 bin civarında) nazaran Makedonya Türkleri (80 bin civarında) fazladır.

Söz konusu iki Balkan ülkesinden Türkiye'ye yaşanan göçlerde dokunan ağlar, Türkiye merkezlidir. Türkiye'de kurulan ağlar, olası göçlerin doğrudan Türkiye'ye doğru bir hat izlemesinde etkilidir. Her yeni göçmen ise önceki göçmenleri olası göçmenlerle birbirine bağlayan ağ bağlarının güçlenmesine katkı sunar, bir anlamda göçmen sosyal sermayesinin de birikimini sağlamış olur (Garip, 2008: 591). İlişki ağlarına üyelik veya eski göçmenler ile olası göçmenlerin ortak değerler benimsemesi, sosyal sermayenin¹¹² merkezindedir (Field, 2008: 4). Zira öncü veya eski göçmenle olası göçmen arasında bir ağ bağlantısının varlığı, olası göçmene sosyal sermaye yaratır (Palloni, 2001). Dolayısıyla ağlar, göç edilen toplumda sosyal sermayeye ulaşmanın da bir nevi anahtarı durumundadır. Garip (2008: 591), göçmenle ilişkilendirdiği, bilgi ve yardım kaynakları olarak kavramlaştırdığı bir sosyal sermayeden bahseder ve söz konusu göçmen sosyal sermayesinin var olması durumunda göçteki sosyal ve ekonomik faktörlerin etki düzeylerinin kırılaacağına değinir.

Bu noktada ağların bilgi aktarımıyla olan ilişkisi anlamında Garip'in iddiasına yer verilebilir. Garip, Nang Rong (Tayland) köyleri özelindeki araştırmasında (2009: 610), bazı köylerin ve hane halklarının önceki göçler aracılığıyla şehir yaşamıyla yakından alakalı/bağlı olduklarını belirtir. Benzer bir bağ, Makedonya ve Kosovalı

¹¹² Palloni ve arkadaşları -ki bunların arasında Massey de vardır- (2001: 1263), Bourdieu ve Coleman'ın sosyal sermaye ile ilgili açıklamalarını daha sade bir anlatımla özetlemektedirler. Bu anlatıma göre, insanlar sosyal kurumlar ve kişilerarası ağlardaki üyelikleri aracılığıyla sosyal sermayeye ulaşmakta ve akabinde ulaştıkları sermayeyi toplumdaki pozisyonlarını korumak veya geliştirmek için diğer sermaye türlerine dönüştürmektedirler. Buradan da görüleceği üzere ağların iki belirgin işlevinin olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır: Bunlardan biri sermaye birikiminde, ikincisi ise sermayenin ihtiyaca cevap verecek tarzda dönüşümündeki etkisidir.

göçmenlerin Türkiye ile olan bağlarında da söz konusudur. Dolayısıyla yaşanmış önceki göçler, yeni göçlere yol açabildiği gibi iki ülke arasındaki bağların/ağların daha sıkı ve sağlam şekilde devamına olanak sağlamaktadır.

3.1.2. Ulus-Ötesi Evliliklerin Yapısı

Makedonya/Kosova ile Türkiye arasında gerçekleşen ulus-ötesi evliliklerin yapısının doğru şekilde anlaşılması için burada üç ayrı başlığa başvurulmaktadır. Bu düzene göre bu aşamada, söz konusu göçlerin niteliğine ve mevcut durumuna bakılmakta, bunlarla birlikte gelin göçmenlerin demografik özellikleri aktarılmaktadır.

3.1.2.1.Ulus-Ötesi Evliliklerin Niteliği

Ulus-ötesi evlilikleri deneyimlemiş gelin göçmenlerin öteki göçmenlerden, Balkan kökenli göçmenlerden ve diğer gelin göçmenlerden farklılıkları bulunmaktadır. Göçmenlerden başlıca farkları, Makedonyalı ve Kosovalı gelin göçmenlerin göç sonrası yaşantılarında ekonomik, konut edinme ve etnik ayrımcılık anlamında bariz bir sorunla karşılaşmamaları gelir. Balkan kökenli göçmenlerden farklı olarak, gelin göçmenler ailevi veya kitlesel göçlerden ziyade bireysel olarak göç etmektedirler, göçleri ise daha keyfi nitelikler içermektedir. Bununla birlikte gelin göçmenler kurulu bir düzenden kurulu bir diğer düzene doğru yol almaktadırlar. Diğer gelin göçmenlerden farkları ise göçmen ağları noktasında belirir. Söz konusu göçmenlerin sahip oldukları göçmen ağları ne yakın bir zamana özgü ne de ticari bir hedef uğruna kurulmuştur. Bununla birlikte gelinlerin geldikleri ülke toplumundan dil, din ve kültür anlamında da bir farkları yoktur. Aksine dil, din, kültür ve toplumsal yapının bir benzeri niteliğinde olan bir ülkeyi, Türkiye'yi hedef ülke olarak seçmektedirler. Bu anlamda gelin göçmenler alan yazında yer aldığı gibi göç ettikleri

ülke ile dil, din ve kültürel doku anlamında bir farklılık içinde olmaktan ziyade geride bıraktıkları ülkelerle –nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan topluluklarla- bilhassa dil ve kültürel doku anlamında farklılık içindedirler. Her iki kadın grubu, ana dillerini konuştukları ülkelerde azınlık statüsünde olup, ülkenin resmi dilini bilme şartıyla yüz yüzedirler. Kosovalı gelinler, Kosova’nın resmi dili olan Arnavutçayı, Makedonyalı gelinler ise Makedonya’nın resmi dili olan Makedoncayı bilmek zorundadırlar. Dolayısıyla göç yazınında yer aldığı gibi gidilen ülkenin dilini öğrenme veya öğrenmemeye bağlı olarak uyumun zorlaştığı yargısı, bu iki ülke gelin göçmenleri için pek de doğru olmamaktadır.

Gelin göçmenlerin tamamı Türkiye’ye göç etmiş yakın veya uzak akrabalara sahiptir. Bununla birlikte Türkiye’yi evlilikleri öncesi görmüş gelinler de bulunmaktadır. Buradan hareketle akraba varlığı ve/veya Türkiye’yi gelip görme durumu, gelin göçmenlerin bilinmeyen bir yolculuğa çıktıkları iddiasını ortadan kaldırmaktadır. Ulus-ötesi evliliklerde gelin göçmenler, kır-kır ve kır-kent güzergâhları arasından kır-kent yönelimini seçmekte ancak mesafe anlamında farklı bir noktada durarak, bölgedeki (Makedonya ve Kosova) yakın mesafe evlilik geleneğinden¹¹³ uzaklaşmaktadırlar. Seçtikleri yönelim, yaşam yerleri ile doğrudan alakalıdır. Zira bahse konu olan her iki topluluk (Makedonyalı ve Kosovalı gelin

¹¹³ Benzer tarafları olması itibarıyla burada Adiller’in çalışmasına yer verilecek olursa söz konusu çalışmada (2013: 165-166), Makedonya, Alikoç köyü kadınlarının, kendilerine en yakın yörük köylerine, şartlar elverdiği ölçüde çevre Yörük (veya Türk) köylerine bazı durumlarda da Türkiye’ye gelin gittikleri görülür. Sipahioğlu’na göre (2007: 146), Mamuşa’da kadınlar etraf köylere –ki daha sonraki siyasi olaylar evliliklerin köy içi ile sınırlandırılmasına yol açar- veya Prizren’e gelin gitmektedirler.

göçmenler), yerleşim yeri itibariyle “kırsal kesim/köy”lerde yaşarken, evlilik göçü ile Tekirdağ, Ergene ve Bursa gibi büyük şehirlere¹¹⁴ gelenlerden oluşmaktadır.

Makedonya/Kosova ve Türkiye özelindeki evliliklerde Makedonyalı ve Kosovalı kır kadınlarının uzak mesafelere¹¹⁵, ülkeler aşırı göç ettikleri görülür. Bu durum her iki ülke gelinleri için de geçerlidir. Makedonya’dan Türkiye’ye gelen gelinler, bir ülkeyi (Bulgaristan’ı), Kosova’dan gelenler ise iki ülkeyi (Makedonya ve Bulgaristan’ı) aşır göç eylemini tamamlamaktadırlar.

Makedonyalı/Kosovalı gelin göçmenlerin ülke/ülkeler aşır, Türkiye’ye gelmelerine neden olan eşleri kendileri gibi Balkan kökenli olup, gelinlerden önce aileleriyle birlikte Türkiye’ye göç eden birinci¹¹⁶ veya ikinci¹¹⁷ kuşak göçmenlerdir. Makedonyalı/Kosovalı gelin göçmenler arasında akrabasıyla evli olduğunu belirten tek bir kişiye rastlanmamaktadır. Bu durum, bireysel bir tercih veya bir tesadüften öte, kültürel normlarla alakalıdır. Zira araştırılan her iki topluluk, baba soyu¹¹⁸ sisteminde dış evlilik¹¹⁹ kuralını uygulamakta, akraba evliliği yapmamaktadır. Araştırılan topluluğun yaşamakta oldukları aile tiplerine bakılacak olursa, çoğunlukla ve kısmi denebilecek tarzda bir geniş aile yapısı sergiledikleri görülür. Kısmi aile yapısı

¹¹⁴ Her iki şehir (Bursa ve Tekirdağ), özellikle Balkanlardan gelen etnik Türk ve Müslüman göçleri ile bugünkü nüfus yapısını oluşturmuştur. Bölgesel farklılıklar temelinde bir ayırım yapılacaksa, her iki şehirde yaşayan göçmenlerin büyük bir kısmının Bulgaristan’dan gelen etnik Türklerden olduğu görülür. Dolayısıyla Kosova ve Makedonya kökenli Türklerin her iki şehirdeki oranları diğer göçmen gruplara göre görece daha düşüktür.

¹¹⁵ Makedonya ile Türkiye arası 1520 kilometre, Kosova ile Türkiye arası 1652 kilometredir.

¹¹⁶ Ev sahibi ülkeye göç eden yabancı doğumlu kişidir. Araştırmada birinci kuşak göçmenler, Makedonya ve Kosova’dan ailevi göçlerle gelen Makedonyalı ve Kosovalı göçmenler (damat adayları ve aile bireyleri) ile evlilik yoluyla Türkiye’ye söz konusu ülkelerden gelen gelinleri anlatır.

¹¹⁷ Ev sahibi ülkede doğanlardır. Araştırmada ikinci kuşak göçmenler, Makedonya, Kosova ve Bulgaristan’dan ailevi göçlerle gelen Makedonya, Kosova ve Bulgaristan göçmeni erkekleri (damatları) anlatır.

¹¹⁸ Baba soyu, babanın soy bağından, anneni ise ayrı bir soydan sayan gruplara verilen addır. Annenin soy bağından, babanın ise başka soydan sayıldığı gruplara, ana soyu adı verilir (Güvenç, 1996: 255).

¹¹⁹ Antropolojide anne ve babanın ayrı soylardan gelmesi kuralına verilen addır (Güvenç, 1996: 255).

denmesinin nedeni literatürde tanım bulan geniş aile yapısı ile araştırılan kadınların geniş aile yapılarının birbiriyle tam olarak örtüşmemeleridir. Tanım gereği geniş aile, karı koca, evlenmiş ve/veya evlenmemiş çocuklar, evli olan çocukların eşleri, büyük baba ve büyük anne, amca, hala, teyze, dayı gibi akrabaların birlikte oluşturdukları yaşam tarzını anlatmaktadır (Kabaklı-Çimen, 2008: 28). Oysa söz konusu kadın grubunda geniş aile içinde yaşadıklarını belirten kadınlar, karı koca, çocuklar, büyük anne-büyük baba, bekâr kız ve erkek kardeşler, evli erkek kardeşler ve eşleri ile çocukları bir arada veya aynı apartmanda yaşamaktadırlar. Yukarıdaki gibi teyze ve dayıya ise bu tip ailelerde rastlanmamaktadır.

3.1.2.2.Ulus-Ötesi Evliliklerin Mevcut Durumu

Tekirdağ (Ergene) ve Bursa, Balkan kökenli göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları şehirlerden ikisidir. Buradaki göçmen nüfusu, Gelekçi (2014: 189)'nin Avusturya'daki Türk nüfusunun yığılma ve çoğalma biçiminde aşamalı olarak arttığını söylediği şekilde bir gelişim seyretmiştir. Buna göre, Balkan kökenli göçmenlerin her iki şehre yönelmelerinde geçmiş göçlerin, göçmen nüfusunun yoğunlaşmasında ise ekonomik nedenlerle bağlantılı aile göçü, aile birleşimi göçü veya evlilik göçü gibi günümüz göçlerinin etkisi belirgindir. Bu göçler beraberinde gelen akraba bağı aracılığıyla bölge (Makedonya ve Kosova) Türklerinin Türkiye ile ilişki geliştirmelerine de yol açmaktadır. Araştırma bulgularına bakıldığında, araştırma topluluğunun tamamının Türkiye'de akrabası olduğu anlaşılmaktadır. Yakın-uzak akraba anlamında ise gelin göçmenlerin yakın akraba yoğunluklu olmakla birlikte uzak akrabalara da sahip oldukları görülür (bkz. Tablo 4-5). Buna göre, Makedonyalı gelinlerden 10'u, Kosovalı gelinlerden dördü Türkiye'de uzak akrabaya sahiptir. Eşit

oranda yakın akrabaya sahip olduğu anlaşılan Makedonyalı ve Kosovalı gelinlerden 42'si yakın akrabalarının Türkiye'de yaşadıklarını belirtmektedirler.

Tablo 4 Makedonyalı ve Kosovalı gelinlerin Türkiye'de akrabaları

Kod Sistemi	Makedonyalı Katılımcılar	Kosovalı Katılımcılar	TOPLAM
▼ ☒ Türkiye'deki Akrabalar			0
☒ Akrabası Var	31	24	55
☒ Akrabası Yok			0
Σ TOPLAM	31	24	55

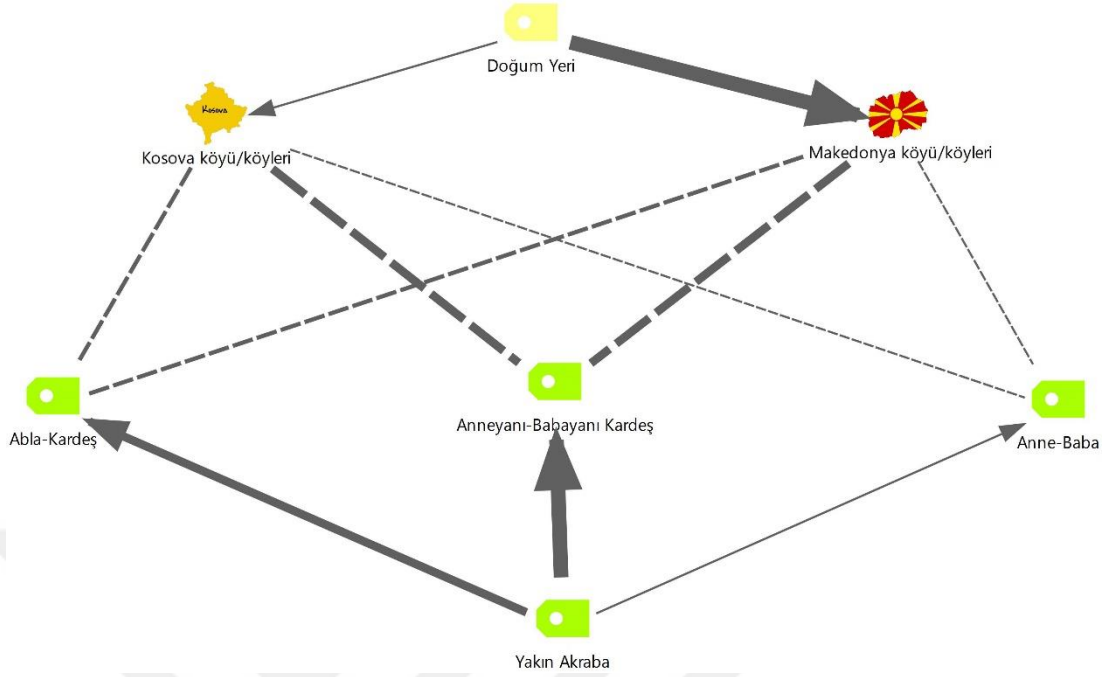
Tablo 5 Makedonyalı ve Kosovalı gelinlerin Türkiye'deki akrabalarıyla yakınlık düzeyleri

Kod Sistemi	Makedonyalı Katılımcılar	Kosovalı Katılımcılar	TOPLAM
▼ ☒ Akrabası Var			0
☒ Uzak Akraba	10	3	13
☒ Yakın Akraba	21	21	42
Σ TOPLAM	31	24	55

Türkiye'deki akrabalarından büyük bir çoğunluğu soya dayalı akrabalarından oluşmaktadır¹²⁰. Buna göre gelinlerin amca, hala gibi babasoyu akrabaları ve teyze, dayı gibi annesoyu akrabaları Türkiye'de yaşamaktadır. Bununla birlikte görüşme esnasında Türkiye'de yakınlarınız var mı, şeklindeki bir soruya verilen cevaplardan da anlaşıldığı gibi görüşülen kadınlardan 14'ü yakın zamanlarda Türkiye'ye göç etmiş kız ve erkek kardeşlerinden söz etmiş, üçü ise gelin gelmelerinden sonra ailelerinin de Türkiye'ye göç ettiklerini belirtmiştir. Türkiye'deki akrabalar anlamında yoğun olarak her iki ülke kadınının anneyanı ve babayanı kardeşlerden oluşmuş akrabalarından söz ettikleri görülür (bkz. Şekil 7).

¹²⁰ Balaman (2002: 11-12-13-14), üç ayrı akrabalıktan bahseder. Bunlar: soya dayalı akrabalık (ebeveyn, çocuk, amca, kardeş, hala gibi), evliliğe dayalı akrabalık (dünür, kayınbaba, karı, yenge, gelin, bacanak gibi) ve sonradan kazanılan düzmece akrabalıktır (sütkardeş, yolkardeş, sağdıç, kirve gibi).

Şekil 7 Gelinlerin doğum yerleri ile Türkiye’deki akrabaları

Makedonya ve Kosova’dan Türkiye’ye gelen gelinlerin geldikleri yerleşim yerlerine bakılacak olursa, Makedonya’dan gelenlerin İstanbul, İzmir¹²¹ ve Çorlu’ya (Adiller, 2013: 167), Kosova’dan gelen gelinlerin ise Bursa, İstanbul ve Manisa’ya yerleştikleri görülür.

Makedonya’dan Türkiye’ye doğru gerçekleşen evlilik göçlerinde kadınların büyük bir kısmı Çorlu’ya¹²² (Ergene) gelir, İzmir ve İstanbul’a gelen gelin sayısı daha azdır (Adiller, 2013: 168). Buna karşın Kosova’dan Türkiye’ye yaşanan evlilik göçlerinde kadınların çoğu Bursa’ya gelin gelmekte, gelinlerin çok azı İstanbul ve Manisa’da yaşamaktadır. Bu araştırma kapsamında yapılan görüşmelerden elde edilen

¹²¹ İzmir’e gelen Makedonyalı Türk gelinlerinin büyük bir çoğunluğu Gültepe Mahallesi’nde yaşamaktadır (Adiller, 2013: 167).

¹²² Her ne kadar Çorlu, Ergene Belediyesi’nin 2012 yılında belediye statüsü almasıyla küçülmeye gitmiş ve buna bağlı olarak Makedonya göçmenlerinin çoğu Ergene Belediyesi sınırları içerisinde kalmış olsalar bile halen Makedonya göçmenleri, kendilerinin ve Makedonya’dan yeni gelen göçmenlerin Çorlu’da yaşadıklarını belirtmektedirler. Bununla alakalı olarak araştırmada sadece Ergene’den değil, göçmenlerin dilinden düşmeyen Çorlu’dan da ayrıca söz edilmektedir.

bulgulara, evlilik göçü ile Bursa ve Tekirdağ, Ergene'ye gelen gelinlerin öbek öbek farklı mahallelerde yaşadıkları görülmektedir. Ergene'deki gelin göçmenler, birbirini takip eden bir sıra ve yakınlıkta Yeşiltepe, Kümeevler ve Sağlık mahallelerinde yaşamaktadırlar. Bursa'daki gelinler ise birbirinden farklı uzaklıklarda bulunan Zafer, Gülbahçe ve Demirtaş mahallelerinde yaşamaktadırlar.

Göçmen iskânı anlamında akla gelen şehirlerin başında Bursa¹²³ gelir. Farklı dönem ve yoğunlukta göçmen topluluklarına ev sahipliği yapmış olmakla birlikte halen farklı etnik kökenli göçmenleri ağırlamayı sürdürmektedir. Şehrin nüfusu gelen göçmenlere bağlı olarak değişiklik göstermekte, yoğun bir göçmen nüfusuyla anılmaktadır. Diğer pek çok şehirde görüldüğü gibi Bursa da Balkan kökenli göçmenler özelinde başta Bulgaristan muhacirleri olmak üzere Yunanistan, Makedonya ve Kosova göçmenlerine ev sahipliği yapar. Göçler halen varlığını korumakla birlikte önceki yıllara nazaran daha düşük düzeylerde ve bazen değişik tarzlarda sürmektedir. Evlilik göçleri bunlara örnektir. Bununla birlikte yukarıda da belirtildiği gibi, evlilik göçü gibi klasik tarzdaki göçlerden farklı olarak yaşanan göçler tüm bir halka veya topluluğa mal edilemez. Zira evlilik göçlerinin Kosova'daki Türk topluluğunun tamamını veya göç etme niyetinde olan veya bu süreci deneyimlemiş olanların tamamını kapsamadığı bir gerçektir. Benzer bir durum Makedonya için de geçerlidir. Evlilik göçleri, Kosova özelinde Mamuşa Belediyesi ile Makedonya özelinde Radoviş Belediyesi ve çevresi ile sınırlıdır veya en azından araştırmanın odaklandığı gruplar bu bölgelerde yaşayanlardan oluşmaktadır.

¹²³ Bursa'ya her bölgeden gelen göçmenler yerleştirilse de ağırlıklı olarak Balkan, Batum ve Kırım göçmenleri iskân edilmiştir (Demirel, 2008: 49). 2000 yılı TÜİK verilerine bakıldığında İstanbul (54.644) ve İzmir (18.025) gibi iki büyük ilden sonra Bursa, 17.948 kişi ile yurtdışından gelen göç anlamında üçüncü önemli şehirdir.

Bursa'ya karşın Tekirdağ¹²⁴ iline bağı Ergene (2012 yılı öncesine kadar Çorlu'ya bağı) ise göçmen yerleşimi anlamında yeni yeni tecrübe kazanmaya başlayan ilçelerden birisidir¹²⁵. Bursa'ya benzer olarak Ergene ilçesi de başta Bulgaristan göçmeni olmak üzere Yunanistan, Makedonya, Kosova göçmenlerine ev sahipliğı yapmaktadır. Makedonya ile ilgili olarak belirtilmesi gereken husus, ilçeye gelen göçmenlerden büyük çoğunluğunun Doğı Makedonya¹²⁶ kökenli Türklerden oluştuğudur. Evlilikle gelen göçmenler de keza Doğı Makedonyalı Türklerdir. Tahmini verilere göre¹²⁷, Ergene'de yaşayan Doğı Makedonya kökenli göçmen sayısı 350 ila 400 hane civarındadır.

3.1.2.3.Ulus-Ötesi Evliliklerde Gelinlerin Demografik Özellikleri

Makedonyalı ve Kosovalı gelin göçmenlerin demografik özelliklerine değinmeden önce iki ülke gelin göçmenlerinin benzerlik ve farklılıklarına kısaca bakmakta fayda vardır. Her iki ülke kadınları, doğdukları ülkelerde yaşarken doğrudan veya dolaylı yollarla tanıştıkları birinci veya ikinci kuşak Balkan göçmeni erkeklerle evlenip Türkiye'ye göç etmiş olmalarından dolayı benzerlik gösterirler. İkinci bir benzerlik noktası, her iki kadın grubunun kırsal yerleşim yerinde yaşıyor ve çoğunlukla kendi köylüsü (veya Makedonya-Kosova-Bulgaristan gibi üç Balkan

¹²⁴ TÜİK verilerine göre, 2013-2014 döneminde net göç hızına göre en fazla göç alan iller (Bayburt, Tekirdağ Muğla, Gümüşhane ve Yalova) arasında Tekirdağ, en fazla göç alan ve göç veren şehirdir. Aldığı göç 52,994 kişi iken, 31,266 kişilik bir oranda göç vermiştir.

¹²⁵ Doğı Makedonya Derneğı Başkanı Saani Mehmet'in verdiği bilgilere göre, Makedonya göçmenlerinin Ergene ilçesine gelişleri 20 yıl öncesine kadar geri gitmektedir. Bunun öncesinde Doğı Makedonya'dan Türkiye'ye göç edenler Akhisar'a yönelmişlerdir.

¹²⁶ İlçeye bağı mahallelerinde yaşayan Doğı Makedonyalılar arasında, Konçe'den (Radoviş Bld.), Alikoç'tan (Radoviş Bld.), Kocaali'den (Radoviş Bld.), Topolnica'dan (Radoviş Bld.), Buçim'den (Radoviş Bld.), Poçuval'dan, Kuçica'dan, Hocalı'dan, Kurfalı'dan, Radanya'dan, Selica'dan, Lakavica'dan (İstip Bld.), Bahçebozu'ndan, Kurtamzalı'dan, Urganlı'dan (Valandova Bld.) ve Yüksek Mahalle'den (Ustrumca Bld.) gelen göçmenler bulunur.

¹²⁷ Doğı Makedonya Derneğı Başkanı Saani Mehmet ile gerçekleştirilen görüşmeden elde edilen bilgidir (Görüşme tarihi, 6 Şubat 2015).

lkelerinden) göçmen erkeklerle evleniyor olmalarıdır. İki lke kadınları arasındaki en belirgin farklılık ise çalışma noktasında ortaya çıkar. Buna göre Makedonyalı kadınların önemli bir kısmı çalışırken veya çalışma düşüncesindeyken, Kosovalı gelinlerin tamamı ev kadını olup, çalışma fikrinden uzaktırlar.

Makedonya ve Kosova'dan Türkiye'ye yönelmiş gelin göçmenlerle ilgili demografik veri anlamında gelinlerin doğum tarihleri şöyledir. Makedonya özelinde gelinlerin en büyüğü 1973 (43 yaş), en küçüğü ise 1995 (21) doğumludur. Evlilik sürelerine bakıldığında 17 yıllık evli olan geline rastlandığı gibi *3 aylık evli*¹²⁸ (2015) gelin de bulunmaktadır. Bu verilerden ortaya çıkan belirgin sonuç, evlilik göçünün devam ettiğidir. Zira görüşülen kadınlardan 2015 yılı içerisinde evlenip Türkiye'ye gelen gelin sayısı ikidir. Makedonya rneğinde "nc gelin" yakıştırması, 43 yaşındaki grşmeciden önce gelen geline aittir, görüşülen göçmen gelin ise ikinci gelendir. Böylesi bir veri, Makedonya-Türkiye özelindeki evlilik gçlerinin 17 yılı aşkın bir geçmişe sahip olduğunu ortaya koyar. Kosovalı gelin göçmenlerin yaş aralığına bakıldığında gelinlerin yaşça en büyüğünün 1970 (46) en küçüğünün ise 1996 (20) doğumlu olduğu görülür. Görüşülen gelinlerin evlilik sürelerine bakıldığında 19 yıllık evli geline rastlandığı gibi, iki yıllık yeni evli gelinler de bulunmaktadır. Araştırma topluluğu içerisinde yer alan 19 yıllık evli olan gelin, 1997 yılında Türkiye'ye gelin gelmiş olmakla birlikte Kosova'dan Türkiye'ye yönelmiş evlilik gçleri içerisinde "nc gelin" sıfatına sahip değildir. Evlilik süreleri itibariyle Kosova-Türkiye bağlamında gerçekleşen evlilik gçleri, araştırma topluluğu bağlamında 19-20 yılı aşkın bir geçmişe sahiptir. Bununla birlikte araştırma topluluğu

¹²⁸ "3 aylık evli" ifadesinin italik verilme sebebi, 2015 yılının Ekim ayında gerçekleştirilen grşmede görüşülen gelinin Ağustos 2015 yılında Türkiye'ye gelin gelmiş olduğu bilgisinin vurgulanmasıdır.

içerisinde 2 yıllık yeni evli gelinin var olması Kosova-Türkiye özelinde evlilik göçlerinin halen devam ettiğine işarettir. Evlilik sürelerinin uzunluğu noktasında belirtilebilecek olan önemli bir husus, vatandaşlığı almış olmalarına rağmen gelinlerin uzun süreden beri evli oldukları gerçeğidir. Bu ise söz konusu evlilik göçlerinin, vatandaşlık için yapılan evliliklerden dolayısıyla anlaşmalı evlilik göçlerinden farklı bir nitelik sergilediğini ortaya koymaktadır.

Kuşak itibariyle gelin göçmenler üç farklı yaş kuşağına sahiptir. Görüşülen birinci kuşak göçmenlerden dördü Makedonyalı, dokuzu Kosovalıdır. İkinci kuşak göçmenlerde Makedonyalı gelin göçmen sayısı 17, Kosovalı gelin göçmen sayısı ise 10'dur. 1990-1999 kuşağı göçmenlerinden Makedonyalı gelin sayısı 10, Kosovalı gelin sayısı ise beştir (bkz. Tablo 6).

Tablo 6 Gelinlerin doğum tarihleri ile doğum yeri

		Makedonya köyü/köyleri	Kosova köyü/köyleri	Toplam¹²⁹
1970-1979	I. Kuşak	4	9	13
1980-1989	II. Kuşak	17	10	27
1990-1999	III. Kuşak	10	5	15
TOPLAM		31	24	55

Eğitim düzeyi anlamında Kosovalı gelinlerin büyük bir kısmı (17 gelin), 8 yıllık eğitime sahiptir. Kosova'da eğitim politikalarında yaşanan değişikliklerle birlikte 8 yıllık zorunlu ilkökul eğitiminin 9 yıla çıkarılmasıyla alakalı olarak üç gelinin de 9 yıllık zorunlu ilkökul eğitimi aldığı görülür. Lise eğitimini tamamlamadan ayrılan gelin

¹²⁹ Tablodan gelin gelenlerde yıllara göre bir azalış izlemine yaratılabilir. Ancak unutulmamalıdır ki, doğum tarihi ve içinde bulunulan yıl itibariyle 1999 doğumlu bir kadın 16/17 yaşında olacağından, evlilik şartını karşılayamamaktadır. Dolayısıyla doğum yılı verilerinden hareketle göçlerin sürdürülebilirliğine dair bir yorum yapmak yakın zamanlardan söz ediliyor oluşundan dolayı pek de mümkün görünmemektedir.

sayısı birdir. Görüşülen Kosovalı gelin göçmenlerden biri yüksek okul mezunu ve biri de yüksek lisans öğrencisidir. Makedonyalı gelinlerin, Kosovalı gelinlerden ayrı bir eğitim tarzı ile eğitim sürecinden geçtikleri anlaşılmaktadır. Makedonyalı göçmen gelinlerden büyük bir kısmı (25 kadın) ilköğretim eğitimi almıştır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi Makedonyalı gelinlerin farklı bir eğitim sisteminden geçmiş olmalarından dolayı aldıkları eğitim yılı farklılaşmaktadır. Buna göre, Makedonyalı kadınlardan 17'si sadece dört yıllık eğitim almış durumdadır. Sekiz yıllık ilköğretim eğitimi alan gelin sayısı ise altıdır. Kosova'dan farklı olarak Makedonyalı iki gelinin, “çalışmak için diploma gerek” düşüncesinden (veya bilgisinden) hareketle dört yıllık resmi eğitimlerinden ayrı olarak bir de “dışarıdan/paralı” dedikleri ve belli bir ücret karşılığında dört ve sekiz yıllık eğitim diploması aldıkları görülür. Gelin göçmenlerden beşi lise mezunu iken, biri de üniversite mezunudur (bkz. Tablo 7). Dışarıdan veya para karşılığı edinilen dört veya sekiz yıllık diplomaların alınma nedeni ise önceki göçmenlerden duydukları bilgilerle ilişkilidir. Önceki göçmenler, Türkiye’de çalışabilmek için en az ilköğretim mezunu olma şartı arandığını belirtmişler bu bilgi üzerine her iki kadın para karşılığı diploma alma yoluna gitmiştir. Bu veri ise kadınların evlilikleri öncesinde de göç etme fikrinde olduklarını, önceki göçmenlerden bilgi aktarımının gerçekleştiğini ve göç sonrası çalışma yaşamına katılmayı planladıklarını göstermektedir.

Tablo 7 Gelin göçmenlerin eğitim düzeyi ile doğum yerleri

Kod Sistemi	Makedonyalı Katılımcılar	Kosovalı Katılımcılar	TOPLAM
▼ Eğitim Düzeyi			0
🔊 İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	25	17	42
🔊 İlkokul Eğitimi (9 Yıllık)		3	3
🔊 Lise terk		1	1
🔊 Lise Mezunu	5	1	6
🔊 Yüksekokul Mezunu		1	1
🔊 Üni. Mezunu	1		1
🔊 Y.L Öğrencisi		1	1
Σ TOPLAM	31	24	55

Ergene’ye gelen Makedonyalı gelin göçmenlerin iş hayatına katılım konusuyla yakından ilgili oldukları görülmektedir. Çocuğundan, eşinden veya kendi tercihinden dolayı çalışmadığını belirten Makedonyalı gelin sayısı beştir. Türkiye vatandaşlığına başvurusu yapılmış ancak kimliğini alamamış olmalarından veya yeni doğum yapmış olmalarından dolayı görüşmenin gerçekleştiği tarihlerde çalışmadığını belirten ancak ileriye dönük olarak çalışmayı düşündüklerini aktaran gelin sayısı 14’tür (bkz. Tablo 8). Bu noktada belirtilmesi gereken önemli bir husus, “çalışmıyor” ile “çalışmayı düşünüyor” ifadelerinin temelde aynı anlamı taşıyor gibi görünmesine rağmen önemli bir farklılığı nitelemekte olduğu bilgisidir. Buna göre, “çalışmıyorum” diyen kadınlar katıyet bildirir şekilde çalışmadıklarını, “çalışmayı düşünüyorum” diyenlerin ise geçici nedenlerle çalışmadıklarını ancak çalışma olasılığının yüksek olduğunu bildirmektedirler. Dolayısıyla birbirine denk düşebilen ancak -bu bağlamda- kullanılan iki ifadenin kullanılış maksadında, “kesinlik ile olasılık” ayrımının fark edilme ve vurgulanma amacı yattığı belirtilmelidir. Yine bulgular ışığında, 12 kadının da aktif olarak çalıştıkları görülmektedir. Çalışan kadınlardan büyük bir kısmı emek yoğun iş kollarından biri olan konfeksiyon (hazır giyim) işinde, ikisi ise bahçecilik ve yiyecek-içecek sanayisinde çalışmaktadırlar.

Tablo 8 Gelinlerin çalışma durumu ile doğum yerleri

Kod Sistemi	Makedonyalı Katılımcılar	Kosovalı Katılımcılar
▼ Çalışma Durumu		
▶ Çalışmayı Düşünüyor	14	1
▼ Çalışmıyor	5	20
▶ Diğer (Nedensiz)		8
▶ Şahsi Tercih	2	6
▶ Çocuk Bakımı	2	2
▶ Eşin Müdahalesi	1	6
▼ Çalışıyor	12	3
▶ Sigortasız işgücü		3
▶ Sigortalı işgücü	12	

Bulgulardan da anlaşılacağı üzere, görüşülen Kosovalı gelin göçmenler arasında sigortalı işgücü anlamında çalışan herhangi bir kadın yoktur, ancak sigortasız olup el emeğini ücret karşılığı kullananlar vardır¹³⁰. Toplam 24 gelin göçmen içinde çalışmayı düşünen yalnızca bir kadın bulunmaktadır. Çalışmadıklarını belirten Kosovalı gelin göçmenler arasında, memleketlerinden gelinlik eşyaları (gömlek, yelek, bindallı gibi yöresel kılık kıyafet parçaları) getirtip satışını yapan veya oya işi¹³¹ yapıp satışını gerçekleştiren üç kadın bulunmakta, ancak bu uğraş kadınlarca çalışma olarak değerlendirilmediğinden sorulan sorulara “çalışmıyorum” cevabı verilmektedir. Çalışmama nedenleri arasında, kadınlardan yedisi kendi isteğiyle, birisi çocuk

¹³⁰ Sigortalı olsun veya olmasın yapılan uğraşlar birer iştir, tıpkı kadının ev-içi uğraşlarının iş olması gibi. Kadının görünmez emeği ile ilgili açıklamalarda bulunan Delphy (2008: 92-93), sosyalist toplumlar dâhil mevcut tüm toplumların çocuk yetiştirme ve ev içi hizmetleri kadınların karşılıksız emeğine dayandıklarını, bir mübadele alanından dışlanmış olduklarından hizmetlerinin bir değer taşımadığını, karşılığının ödenmediğini, yapılan ödemelerin ise hak edilen bir ücretten ziyade bir bağış gibi verildiğini belirtmektedir. Benzer bir değersizleştirme örneği, Balkan kökenli gelinler için de uyarlanabilir. Kadınlar, metin boyunca görüleceği üzere mesleki roller (çiftçi, tarımcı, bakıcı gibi) belirtmekten ziyade bir uğraştan (tütün işi ile uğraşma, hayvan işi ile uğraşma) bahsetmektedirler. Bu ise kadınların birer çalışan olmadıklarını düşündüklerinden bir meslek sahibi oldukları fikrinden de uzak olduklarını ortaya koyar, başka bir ifade ile Delphy’nin Fransız toplumundaki kadının durumunu ele aldığı metinde (2008: 96) dile getirdiği gibi bu bağlamda kadınlar yaptıkları işlere rağmen birer “mesleksiz”dir.

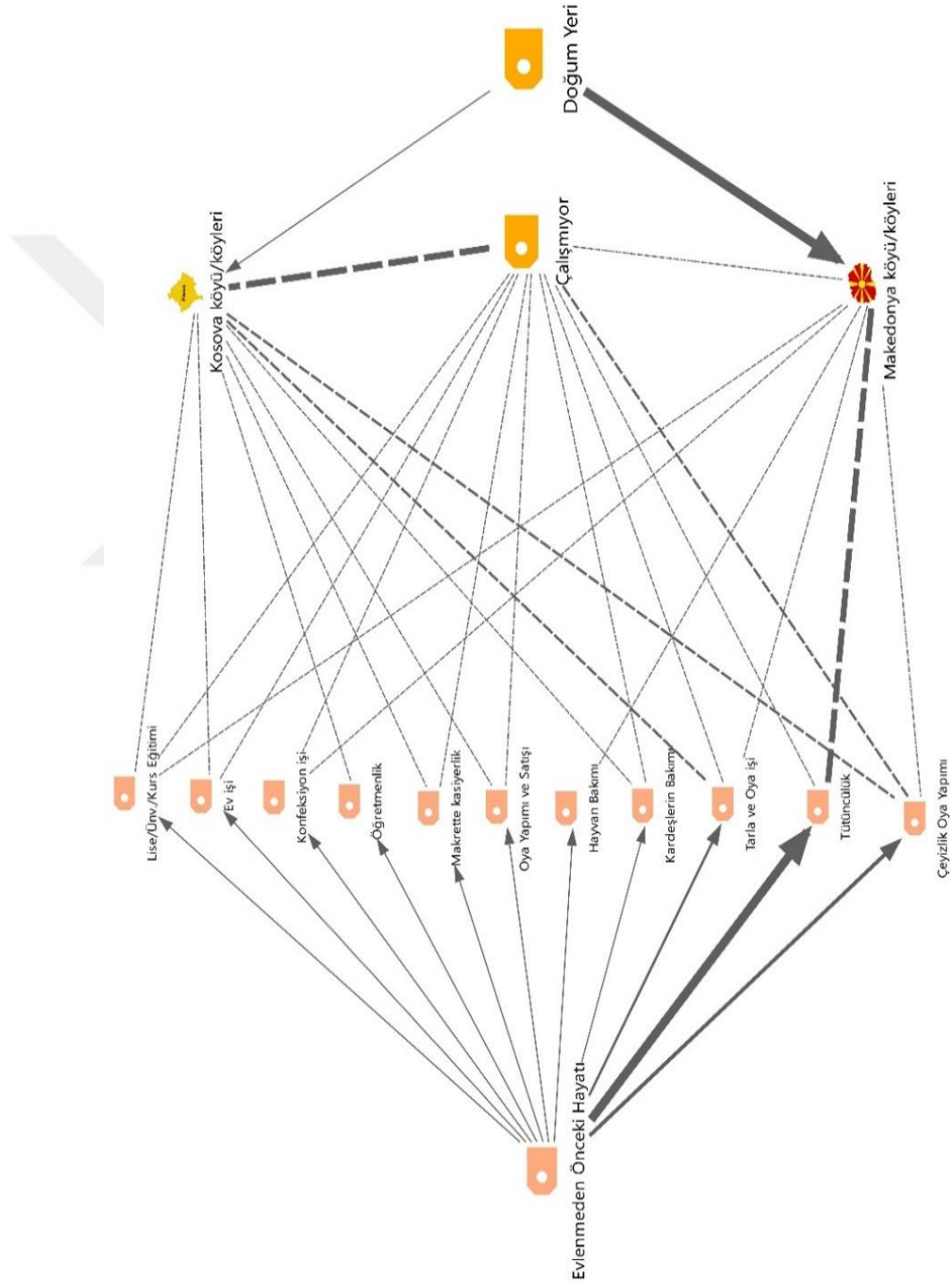
¹³¹ İğne oyası yapıp satışını gerçekleştiren KB-14 gelin, yaptığı bir örtüyü 600 TL’ye sattığı bilgisini aktarmaktadır.

bakımından dolayı çalışmadığını belirtmektedir. Beşi de KB-17 gelinin “*Kocam bırakmaz işleyem!*” demesine benzer şekilde eşlerinin izin vermeyişleriyle alakalı olarak çalışmadıklarını belirtmektedirler. Eşinin çalışmasına izin vermediğini belirten gelinlerden biri, KB-10 gelindir: “*Eşim izin vermez. Kıskançlıktan değil, ‘benim çalışmam bize yetiyor’ diyor... Yetiyor da ama şimdi banka borçlarımız var. Düğünden yeni çıktık. Sonra hemen bebek oldu. Önce yetiyordu, şimdi biraz biraz...*” Eşinin izin vermediğini belirtmekle birlikte “*niye çalışasın?*” sorusuyla çalışmama nedeninin kendisiyle alakalı olduğunu ima eden KB-22 gelin şöyle demektedir: “*Çalışmadım. Çocuklardan ütüri. Niye çalışasın hem eşim de azetmiyor pek çalışmamı.*” Çalışmadıklarını belirten kadınlardan sekizi ise herhangi bir neden belirtmeden çalışmadığını ifade etmiştir. Bu bağlamda Kosova özelinde çocuk sayısı ile çalışma durumu arasında bir ilişkinin olup olmadığı noktasında net bir cevap vermek mümkündür. Buna göre, çocuk sahibi olmanın Kosovalı gelin göçmenlerin çalışıp çalışmamalarına herhangi bir etkisinin olmadığı rahatlıkla söylenebilmektedir. Zira Kosovalı kadınların tamamı iş hayatından uzak ev hanımı rolleri ile ilgilidir.

Her iki ülke göçmenlerinin çalışma konusundaki düşünce ve tutumu yukarıda özetlendiği gibi farklılaşmaktadır. Makedonyalı kadınların büyük bir kısmı, çalışmayı düşünmekle birlikte büyük oranda çalışanlardan oluşmaktadır. Çalışan ve çalışmayan kadınlarla ilgili daha anlaşılır bir değerlendirme için kavram haritalarına bakılabilir (bkz. Şekil 8- 9). Görüldüğü üzere çalışmama anlamında Kosova etiketine doğru bir yoğunluk yaşanırken, Makedonya’ya doğru azalan cılız bir bağlantı söz konusudur. Genel anlamda çalışmadıklarını belirten kadınların evlilik öncesi hayatlarında çoğunlukla çeyizlik oya işi yaptıkları görülür. Bu da yukarıdaki iddiayı doğrulayan bir

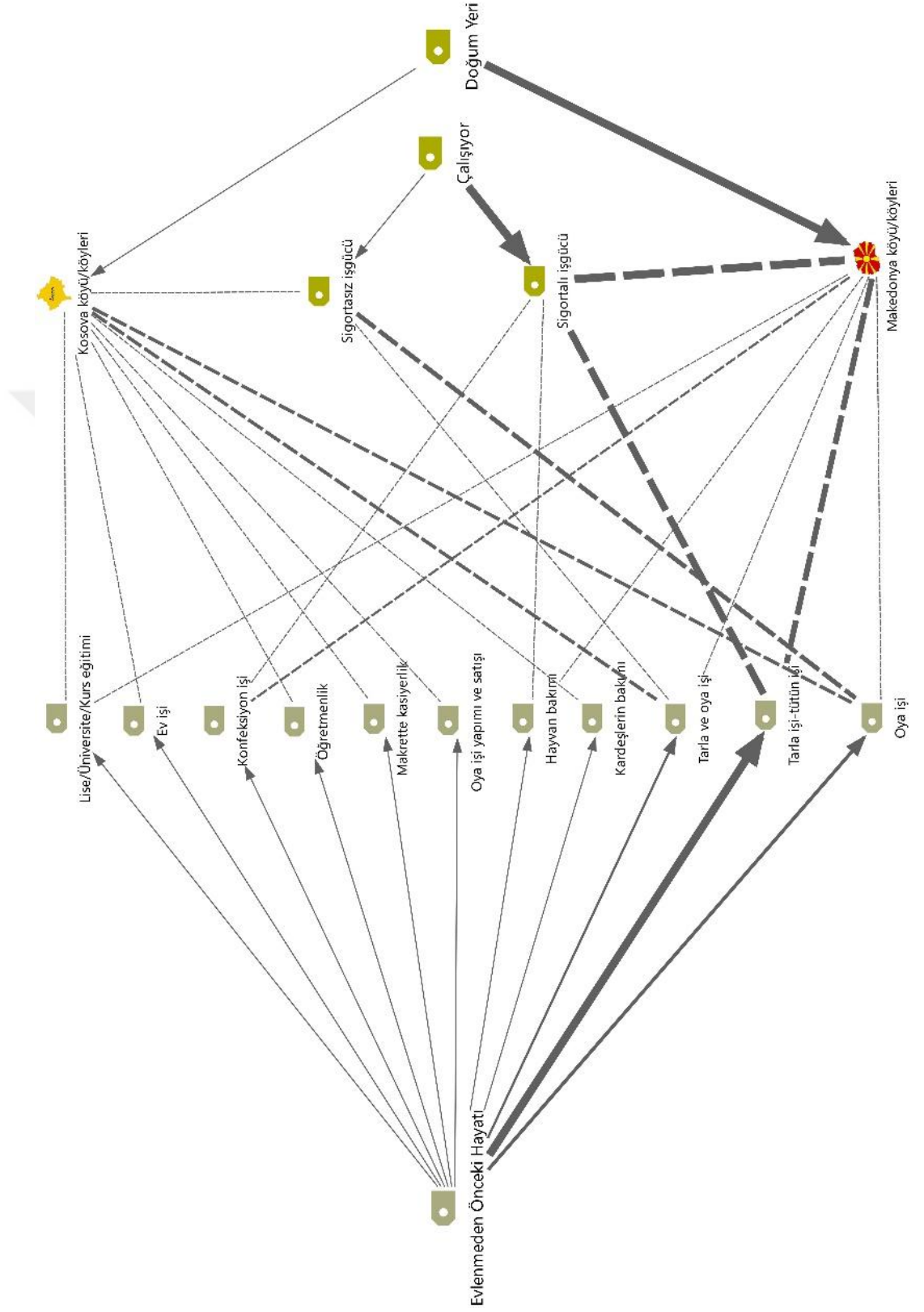
bulgudur. Kadınlar evle alakalı bir yaşamı deneyimlemiş oldukları ölçüde ev-içi düzenle örölü bir geleceğe yönelmektedirler.

Şekil 8 Kadınların doğum yerleri ile çalışmama durumları ve evlilik öncesi dönemde köy içi uğraşları

Çalışan kadınların önceki yaşamlarını gösterir haritada (bkz. Şekil 9) yoğunluk ve çeşitlilik, çalışmayan kadınları gösterir haritadan farklıdır. Her şeyden önce yoğunluk Makedonya etrafında oluşmuş bir üçgen üzerinde belirgindir. Buna göre kadınlar, büyük oranda sigortalı işlerde çalışmaktadır. Sigortalı çalışan Makedonyalı kadınların ise evlilik öncesindeki yaşamlarında tütün işi-tarla işi yaptıkları anlaşılmaktadır. Tütün işi ile uğraşma, her ne kadar hane içi gelirle alakalı olarak görünse de evle özdeşleşen kadın profiline karşı bir alternatiftir. Kadınlar hane dışı etkinlikle hem aileye gelir getirici bir çaba içine girmekte, hem bu çabanın aileyi geçindirmek gibi bir sorumluluğu olduğu bilinciyle yüzleşmekte, hem de sosyal sermaye anlamında aile ve akrabalarından oluşmuş ağların ötesinde yeni yeni ilişkilerle (iş ilişkileri, para karşılığı başka birinin tarlasında “ırgat” olarak çalışma gibi) sosyal sermayesini yenileyebilmektedir. Yine aynı bölge kadınları özelindeki duruma bakıldığında, kadınlardan bazısının konfeksiyon işinde çalışmış oldukları, konfeksiyon işinde çalışmış olanların arasında ise evlilik sonrası yaşamlarında sigortalı işgücüne katılanların olduğu da görülmektedir. Hayvan bakımıyla uğraştıklarını belirtenlerin Makedonyalı kadınlar oldukları ve sigortalı olarak çalıştıkları görülür. Dolayısıyla bu anlamda Makedonyalı gelinlerle sigortalı işgücüne katıldıklarını belirten kadınların evlilik öncesi yaşamlarında tarla işi-tütün işi ile hayvan bakımı ve konfeksiyon işi yapmış oldukları görülür. Buradan, gelinlerin geçmiş yaşantılarının yeni yaşantılarını doğrudan etkilediği sonucuna varılabilir.

Şekil 9 Gelinlerin doğum yerleri ile çalışma durumlarını ve evlilik öncesindeki yaşamlarında uğraşları

Bu noktada görüldüğü üzere Makedonyalı kadınların yoğun olarak sigortalı işlerde (fabrika ve konfeksiyon işi gibi) çalıştıkları, buna karşın sigortasız olarak çalışanların olmadığı veya bu yönde bir beyanda bulunan bir görüşmeciye rastlanmadığı belirtilebilir.

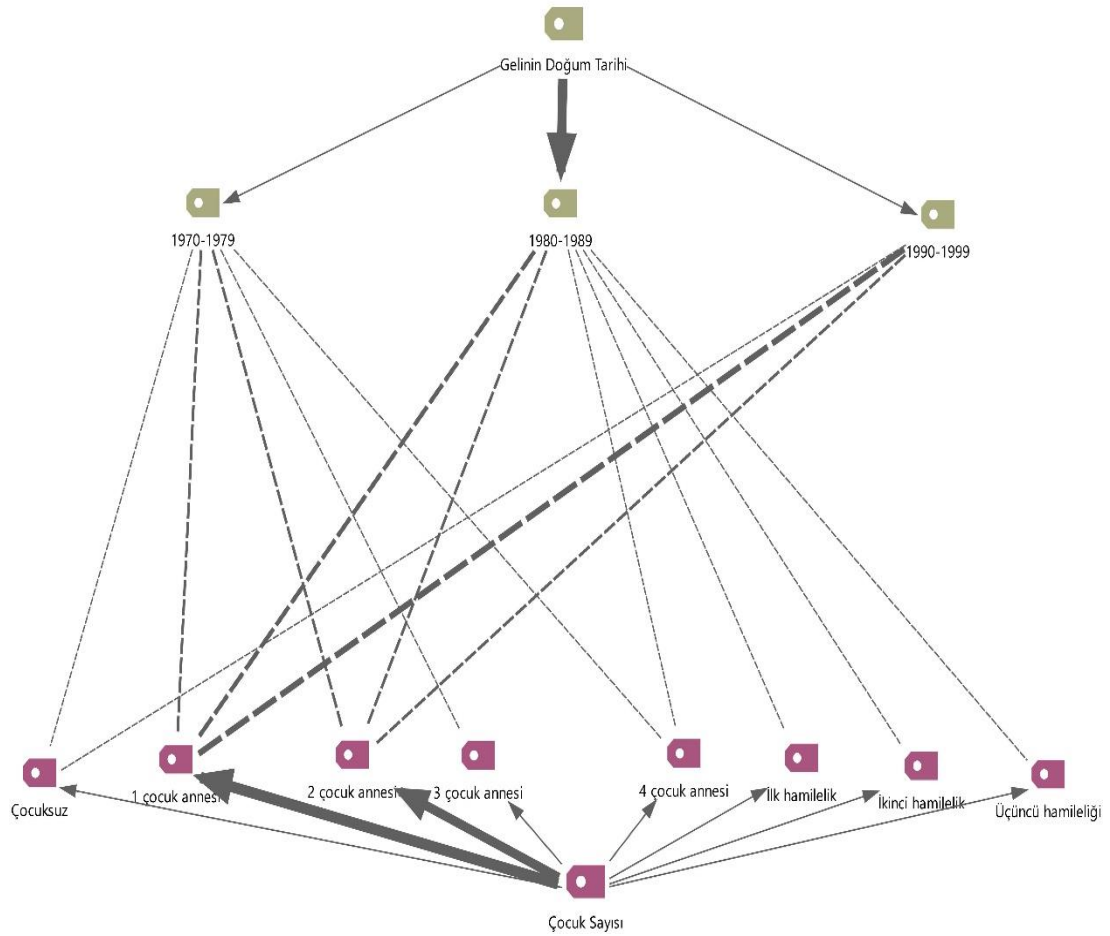
Makedonyalı gelin göçmenlerin sahip oldukları çocuk sayısına bakıldığında bir ila iki çocuk sahibi anne sayısı daha yüksektir. Buna göre, gelin göçmenlerden 13'ü bir çocuk, 11'i ise iki çocuk sahibidir. Bir anne de dört çocuk sahibidir. İlk hamileliğinde olan kadın sayısı iki, ikinci hamileliğinde olan kadın sayısı da benzer şekilde ikidir. Çocuksuz iki kadın bulunmaktadır. Kosova bağlamında evlilik göçü ile gelen gelinlerin dokuzu bir çocuk annesidir. Yedi gelin iki çocuk, üç gelin de üç çocuk sahibidir. Dört çocuğa sahip bir kadın bulunmaktadır. İlk hamileliği, ikinci hamileliği ve üçüncü hamileliğinde olan birer kadın vardır. Üvey evlada sahip bir kadın ile çocuksuz bir kadından söz edilebilir. Görüşmelerden elde edilen verilere göre, göçmen gelinler çoğunlukla bir veya iki çocuk sahibi annelerdir. Nadiren de üç çocuk annesi göçmenlere rastlanmaktadır (bkz. Tablo 9).

Tablo 9 Gelinlerin çocuk sayısı ile doğum yerleri

	Makedonya köyü/köyleri	Kosova köyü/köyleri	Toplam
Üçüncü hamilelik		1	1
İkinci hamilelik	2	1	3
İlk hamilelik	2	1	3
4 çocuk annesi	1	1	2
3 çocuk annesi		3	3
2 çocuk annesi	11	7	18
1 çocuk annesi	13	9	22
Çocuksuz	2	1	3
TOPLAM	31	24	55

Kuşaklara göre kadınların sahip oldukları çocuklara bakıldığında şöyle bir kavram haritası ortaya çıkmış olur (bkz. Şekil 10). Buna göre, 1990-1999 kuşağı ile 1980-1989 yaş kuşağındaki kadınların çoğunlukla bir çocuk annesi oldukları, yine aynı kuşak annelerin bir çocuk sahibi annelere oranla daha az olmakla birlikte üç ve dört çocuk sahibi olanlardan daha fazla oldukları görülür. 1990-1999 kuşağı anneleri arasında çocuksuz olan anneye rastlandığı gibi, bir ve iki çocuk anneleri de vardır. 1990-1999 kuşağında olup da birinci/ikinci/üçüncü hamileliğinde olan bir kadına rastlanmamaktadır.

Şekil 10 Gelinlerin doğum tarihleri (yaş kuşağı) ile çocuk sayıları

Görüşülen kadınların çalışma durumları ile çocuk sahibi olmaları arasında bir ilişkinin olup olmadığına bakılacaksa, şöyle bir tabloyla karşı karşıya kalınır (bkz. Tablo 10). Bir çocuk sahibi kadınlardan yedisi çalışmayı düşünürken, 11 kadın çalışmamakta, buna karşın dört kadın çalışmaktadır. İki çocuk annesi kadınlardan beşi çalışmayı düşündüğünü belirtirken, altı kadın çalışmamakta, kadınların yedisi ise çalışmaktadır. Üç çocuk annesi üç kadından hiç biri çalışmazken, dört çocuk sahibi iki kadından sadece biri çalışmaktadır. İkinci hamileliğinde olan üç kadından ikisi çalışırken, biri çalışmamakta, üçüncü hamileliğinde olan bir kadın da çalışmamaktadır.

Tablo 10 Gelinlerin çalışma durumu ile çocuk sayıları

	Çalışmayı Düşünüyor	Çalışmıyor	Çalışıyor	Toplam
Üçüncü hamilelik		1		1
İkinci hamilelik		1	2	3
İlk hamilelik	2	1		3
4 çocuk annesi		1	1	2
3 çocuk annesi		3		3
2 çocuk annesi	5	6	7	18
1 çocuk annesi	7	11	4	22
Çocuksuz	1	1	1	3
TOPLAM	15	25	15	55

Yaş kuşağı ile çalışma durumlarına bakılacak olursa, 1970-79 kuşağında olan kadınlar arasında çalışmayan sayısı diğer iki kuşaktaki kadınlara nazaran daha yüksektir. 1980-89 kuşağı kadınları da bir önceki kuşağın bir benzerini devam ettirir, buna karşın bir önceki kuşağa göre çalışan kadın sayısı yüksektir. 1990-99 kuşağı kadınlarda çalışmayan sayısı altı, çalışan sayısı iki, çalışmayı düşünen kadın sayısı ise 7'dir (bkz. Tablo 11).

Tablo 11 Gelinlerin doğum tarihleri ile çalışma durumları

	Çalışmayı Düşünüyor	Çalışmıyor	Çalışıyor	Toplam
1970-1979		10	3	13
1980-1989	8	9	10	27
1990-1999	7	6	2	15
TOPLAM	15	25	15	55

Yukarıda da bahsedildiği gibi, Kosovalı gelin göçmenlerin aksine Makedonyalı kadınların önemli bir kısmı çalışmakta, bir kısmı da geçici nedenlerden dolayı çalışmamakla birlikte çalışmayı düşünmektedir. Kosovalı gelinlerde ise çalışma fikrinde olan sadece bir kadın bulunmaktadır. Kosovalı gelinlerin çalışmama nedenlerini özetlemesi açısından KB-15. gelinin söyledikleri dikkate değerdir: *“Kadınlar için çok zor iş yapmak, hem ev var, çocuklar var hem iş, zor!”*

Çalışan kadın profilini temsil eden Makedonyalı gelin göçmenler, bu bağlamda yaşayış tarzları ile çalışma durumları arasındaki ilişkiyi anlamada önceliklidir. Buna göre, aile apartmanında yaşadığını belirten görüşmeci kadınlardan önemli bir kısmı çalışma düşüncesindedir. Aile apartmanında yaşadıklarını belirten kadınlar arasında ise bu yaşayış tarzına rağmen çalışmayanlar da vardır. Aile büyükleriyle aynı apartman ve aynı dairede yaşayan görüşmeci kadınlardan ikisi çalışırken, diğer ikisi de çalışmayı düşünmektedir. Aile apartmanında olup da çalışmayan bir kadın görüşmeci bulunmamaktadır (bkz. Tablo 12). Görüşülen görüşmeci kadın sayısı itibarıyla burada, aynı apartman aynı dairede yaşayanlardan ikisinin çalışmasında ve diğer ikisinin de çalışmayı düşünmesinde büyükanne desteğinin izleri görülse de görüşmeci kadınlardan birinin (05-KE) ifadesinde yer aldığı gibi çalışma hayatına katılımın, aile büyüklerinden bir kaçış olarak da kullanılabildiği ortaya çıkar: *“Kaynanamın borçları*

vardı. Hem kaynanamdan uzak durmak için sürekli çalıştım, işten ayrılmadım. Kocam ne git ne gitme dedi. Gittim, canım çok sıkılırdı.”

Tablo 12 Makedonyalı gelinlerin yeni yaşam tarzları ile çalışma durumları

	Aynı apartman ayrı daire	Aynı apartman aynı daire	Ayrı apartman ayrı daire	Toplam
Çalışmayı Düşünüyor	11	2	1	14
Çalışmıyor	4		1	5
Çalışıyor	9	2	1	12
TOPLAM	24	4	3	31

Görüşülen gelin göçmenlerin vatandaşlık durumları ile çalışma durumları arasında da bir ilişkinin olduğu görülür. Bahse konu olan ilişkiyi detaylandırmadan önce görüşülen gelin göçmenlerin vatandaşlık durumlarına bakılacak olursa, toplam 55 görüşmeci içerisinde Türkiye vatandaşlığı bulunan göçmen sayısı 40’tır. Vatandaşlık başvurusu yapmış, almayı bekleyen gelin göçmen sayısı ise 14’tür. Makedonya/Kosova ve Türkiye vatandaşlığının yanı sıra bir Avrupa ülke vatandaşlığı olan bir gelin vardır (bkz. Tablo 13).

Tablo 13 Gelinlerin doğum yerleri ile vatandaşlık bilgileri

	Makedonya köyü/köyleri	Kosova köyü/köyleri	Toplam
Vatandaşlığı Var	23	17	40
Vatandaşlık Bekliyor	8	6	14
Üç Vatandaşlık		1	1
TOPLAM	31	24	55

Görüşülen birinci kuşak göçmenlerden 11'nin Türkiye vatandaşı olduğu görülür, üçüncü bir vatandaşlığı bulunan bir kişi vardır, vatandaşlık başvurusu yapıp, almayı bekleyen gelin sayısı birdir. İkinci kuşak göçmen grubuna bakıldığında toplam 27 kadından 19'u vatandaşlığa sahiptir. Bunlardan beşi vatandaşlık beklemektedir. 1990-1999 kuşağındaki 15 göçmenden 10'u vatandaşlık sahibi, beşi de vatandaşlık alma bekleyişindedir (bkz. Tablo 14).

Tablo 14 Gelinlerin doğum tarihleri ile vatandaşlık bilgileri

	Vatandaşlığı Var	Üç Vatandaşlık	Vatandaşlık Bekliyor	Toplam
1970-1979	11	1	1	13
1980-1989	19		8	27
1990-1999	10		5	15
TOPLAM	40	1	14	55

Çalışma durumu ile vatandaşlık arasındaki ilişkiye bakılacak olursa aşağıdaki çapraz tablo (bkz. Tablo 15), önemli bir noktayı açığa çıkarır. Çalışan kadınları temsilen Makedonyalı gelinler ile vatandaşlık durumu arasındaki ilişkiye bakıldığında, vatandaşlık bekleyişi içinde olan kadınlardan hiç birinin çalışmadığı anlaşılır. Bu bulgudan yasal olmayan iş kollarında istihdama yönelmeyip, kadınların yasal ve sigortalı işleri seçtikleri sonucuna varılabilir.

Tablo 15 Makedonyalı gelinlerin vatandaşlık bilgileri ile çalışma durumları

	Vatandaşlığı Var	Vatandaşlık Bekliyor	Toplam
Çalışmayı Düşünüyor	7	7	14
Çalışmıyor	4	1	5
Çalışıyor	12		12
TOPLAM	23	8	31

Çalışma niyetinde olan ancak vatandaşlığı bekleyen kadın sayısı yedidir. Vatandaşlığı olup da çalışmayı düşünen kadın sayısı da benzer şekilde yedidir. Vatandaşlığa sahip olmalarına rağmen çalışmayan dört kadına karşın, çalışan 12 kadın bulunmaktadır (bkz. Tablo 15). Böylesi bir veriden de elde edilen sonuç, vatandaşlığı olan veya bekleyen kadınlardan 26'sının çalışmayı olumlar nitelikte olduklarıdır. Vatandaşlığı bekleme aşamasında kadınların çocuk sahibi olmaya yaklaşımları nedir, şeklindeki soru ise bu aşamada akla gelebilecek soruların başında gelir.

Aşağıda görüldüğü gibi (bkz. Tablo 16) her bir bulgu çalışma ile ilişkili şekilde okunabilir. Ancak burada iki çıkarım üzerinde durulabilir. İlki, vatandaşlığı olan kadınlardan hiç birinin vatandaşlığı alıncaya kadar geçen süreyi çocuksuz geçirmediğidir. Dolayısıyla görüşülen kadınlar, evlenir evlenmez veya Türkiye'ye gelir gelmez ilk üç sene içerisinde ilk hamileliğini tamamlamış durumdadırlar. Bu iddia bir başka bulgu ile de desteklenebilir. Zira tabloda da görüldüğü gibi (bkz. Tablo 16), görüşülen 55 gelin göçmen arasında ilk hamileliğinde olan kadın sayısı üçtür ve her üçü de vatandaşlık bekleyişi içerisinde. Dolayısıyla üç yıllık (vatandaşlık alma) bekleyiş içerisinde kadınlar (çocuksuz veya çocuk sahibi olamayanlar hariç) ilk hamileliğini deneyimleme eğilimi sergilemektedirler.

Tablo 16 Gelinlerin vatandaşlık bilgileri ile çocuk sahibi olma tutumları

	Vatandaşlığı Var	Vatandaşlık Bekliyor	Üç Vatandaşlık	Toplam
Çocuk Sayısı				
Üçüncü hamilelik	1			1
İkinci hamilelik	3			3
İlk hamilelik		3		3
4 çocuk annesi	2			2
3 çocuk annesi	3			3
2 çocuk annesi	16	2		18
1 çocuk annesi	13	8	1	22
Çocuksuz	2	1		3

TOPLAM	40	14	1	55
--------	----	----	---	----

Görüşülen gelin göçmenlerle ilgili verilecek bir başka bilgi ise evlendikleri eşleri ve evlilik tarzları hakkında olmalıdır. Buna göre, gelinlerin geliş tarzlarına bakıldığında, Makedonya özelinde aile onayı alarak evlenen 21 gelin bulunurken, gelinlerden dokuzu kaçarak evlilik göçünü gerçekleştirir. Kosova’dan gelenlerden sadece birinin aile onayını almadan kaçarak Türkiye’deki eşiyle evlendiği, diğer gelinlerden tümünün aile onayı alarak evlenmeyi seçtikleri anlaşılır (bkz. Tablo 17).

Tablo 17 Gelinlerin geliş tarzları ile doğum yerleri

Kod Sistemi	Makedonyalı Katılımcılar	Kosovalı Katılımcılar	TOPLAM
▼ Gelinin Geliş Tarzı			0
Aile Onayı ile	22	23	45
Kaçarak	9	1	10
Σ TOPLAM	31	24	55

Gelin göçmenlerin evli oldukları eşlerin köken ülkelerine bakıldığında, her şeyden önce eşlerin Balkan kökenli birinci veya ikinci kuşak göçmen oldukları belirtilebilir. Her iki kadın grubunda üç Balkan ülkesinden (Makedonya, Kosova ve Bulgaristan) gelen Türk göçmenlerle evliliklerin gerçekleştiği görülür. Yoğunluk, gelinin köken ülkesinin neresi olduğuyla alakalı olarak değişiklik gösterir. Buna göre, Kosova’dan gelen gelin göçmenler, çoğunlukla Kosova’dan Türkiye’ye göç etmiş göçmenlerle evlenmeyi seçerken, bu tercih sırasını Makedonya daha sonra da Bulgaristan göçmenleri izlemektedir. Benzer bir eğilim Makedonyalı gelin göçmenler için de geçerlidir. Buna göre Makedonyalı gelinler de ilk tercih olarak ve büyük bir yoğunlukta Makedonya kökenli göçmen erkekleri eş olarak seçmekte, Bulgaristan veya Kosova doğumlu göçmenlerle evlenenlere de rastlanmaktadır. Son olarak, her iki

ülke gelin göçmenlerinden büyük bir çoğunluğunun birinci kuşak göçmenlerle, geri kalanının ikinci kuşak göçmenlerle evli oldukları belirtilebilir.

3.2. Makedonya/Kosova ile Türkiye Arasında Ulus-Ötesi Evliliklerin Göç

Örüntüsü

Göç yazınında evlilik göçleri, iki farklı amaç etrafında gerçekleşen niteliğiyle ön plandadır. Buna göre, yetişkin bireyler ya göç için evlilik göçünü seçmekte veya evlenmek için göç etmektedir. Göç için evliliğin seçimi, yukarıda da bahsedildiği gibi göç alan ülkelere ait katı göç kuralları ile uygulamalarını delmek veya sıkı kontrollerle denetlenen sınırlardan sızmak için alternatif bir hamle olarak görülmekte, dolayısıyla evlilik göçünün bir strateji mi yoksa gündelik hayatın olağan/gerekli bir pratiği mi olduğu sorusu dillendirilip, anlaşılmaya çalışılmaktadır. Makedonya/Kosova ile Türkiye özelindeki evlilik göçlerine bakıldığında her iki bölge arasında geçerli olan sınır geçiş uygulamaları¹³², karşılıklı olarak yumuşak denebilecek nitelikler taşır. Dolayısıyla sınır geçişini yumuşatmak veya katı sınır geçiş kurallarını delmek amacıyla yapılıyor görünmemektedir. Bununla birlikte elde edilen bulgulardan, söz konusu araştırma topluluğu özelinde evlilik göçlerinin, bazı durumlarda devletler düzeyinde bir geçişin kolaylaştırıcı stratejisinden ziyade toplumsal düzeyde bir

¹³² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, diğer ülke vatandaşları gibi Makedonya ve Kosova uyruklu vatandaşların Türkiye'ye girişlerinde tabi oldukları vize rejimlerine yönelik şöyle bir açıklama yapmaktadır. Bakanlık, Makedonya vatandaşları için; “*Diplomatik, hizmet ve umuma mahsus pasaport hamili Makedonya vatandaşları 90 güne kadar ikamet süreli seyahatlerinde vizeden muaftır.*” derken benzer şekilde Kosova vatandaşları için de “*Resmi ve umuma mahsus pasaport hamilleri her altı ay için giriş tarihinden itibaren geçerli olacak şekilde 90 gün ikametli seyahatlerinde vizeden muaftır.*” ibaresini kullanmaktadır. Görüleceği üzere her iki ülke vatandaşlarına Türkiye Hükümeti, 90 günlük vizeden muaf şekilde ülkeye giriş hakkı vermektedir. Dolayısıyla alan yazında yer aldığı gibi söz konusu iki ülkeyi veya ülke vatandaşlarını tanımama veya geri çevirme gibi bir durum yaşanmamaktadır.

yapının mevcudiyetinden, yöneliminden veya baskısından uzaklaşma stratejisi olarak işlev gördüğü anlaşılr. Bu başlıkta, iki bölge özelinde gerçekleşen ulus-ötesi evliliklerin bir strateji olarak mı gerçekleştiğine, gerçekleşiyorsa ne nitelikler sergilediğine, strateji amacı gütmüyorsa ne amaçla yapıldığına ve ne gibi özellikler sergilediğine, göç kararını, göç sürecini ve göç sonrasını kapsayan bir örüntü bütünü içerisinde bakılmaktadır.

3.2.1. Göç Kararı: Gelin Göçmenlerin Motivasyonu

Makedonyalı ve Kosovalı gelin göçmenlerin göç kararlarında mevcut yaşamı “sürdürme” eğiliminden ziyade belli ölçülerde “dönüştürme” arayışı etkilidir.

Kadınlar ulus-ötesi evlilik göçleri aracılığıyla mevcut yaşamın olağanlığını veya toplumsalın izlediği rutini kırmaya, farklılaştırmaya çalışmaktadırlar. Eş bulup evlenen gelin göçmenin veya arkadaşını/kardeşini Türkiye’de evlendiren gelin göçmenin, erkek akrabasını tanıdığı/köylüsü genç kızla evlendiren akrabanın ya da kızını Türkiye’de evlenmesine ikna eden annenin yaptığı tam da buna, yani toplumsalın izlediği rutini kırma çabasına örneklerdir. Bu anlamda, Bourdieu’dan toplumsal güzergâh ile bireysel güzergâh kavramları ödünç alınacak şekilde, asırlardır süregelen köy-içi veya köy-şehir arası geleneksel evlilik modeli, toplumsal bir güzergâh olarak görülürse, bu güzergâhın yerini alan ulus-ötesi nitelikte gerçekleşmekte olan evlilik modeli de bireysel bir güzergâh olarak nitelenebilir. Böylece söz konusu evliliklerin hangi motivasyonla gerçekleştiği yukarıda ortaya konan tespitle az çok netleşirken, değişen profillere sahip araçlar ile çeşitlenen amaçların etkisi merak konusu olmaktadır. Bu ara başlıkta iki etkili motivasyon

üzerinden detaylar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bunlardan biri bireyle doğrudan alakalı kişisel olanlar, bir diğeri ise sosyal denebilecek motivasyonlardır.

3.2.1.1.Kişisel Motivasyonlar: Bireysel Bir Güzergâh

Göçmen gelinlerin ailelerini ve kültürel kodlarını iyice bildikleri toplumsal yaşamlarını geride bırakarak yeni bir yaşama yol almaları, yukarıda da belirtildiği gibi, önceki yaşamlarını sürdürme eğilimlerinden ziyade dönüştürme istekleriyle ilgilidir. Bu anlamda göçmenlerin mevcut veya önceki yaşamlarını değiştirme eğilimlerinin, Bourdieu'nun (2015:172-174) bireyler ve sınıflar arasında kurduğu ilişkinin tam tersi yönde, sınıf atlama olarak ifade edilemese de yaşam tarzı anlamında daha iyi bir hayata erişme gayesiyle ilgili olduğu belirtilebilir.

Ülke (Makedonya ve Kosova) sınırları içerisindeki Türk kökenli kadınların birçoğu için daha iyi bir hayata erişim, ülke sınırlarını zorlayan nitelikler içerdiğinden ulus-aşırı yerleşim yerlerine doğru bir ilgi belirir. Hem ekonomik nedenler hem de azalan Türk nüfusuyla alakalı olarak daralan evlilik alanları, bekâr kadınları alternatif yaşam arayışlarına iter, bazı durumlarda ise aileleri onları, alternatif bir arayışa yönlendirir. Kadınların bireysel veya aile, hısım-akraba gibi daha kolektif düzeydeki arayışları, evlilik göçünü mümkün kılmakta, köy içi, köyler-arası ve köy-şehir arasında gerçekleşen geleneksel tarzdaki evlilik modeline -dolayısıyla da evliliklerde izlenen toplumsal güzergâha- bir yenisini eklemektedir. Söz konusu yeni evlilik modeli ise köy-şehir modelinin sınır aşan türüdür. 20-30 yıllık bir geçmişe sahip olduğu görülen ulus-aşırı evlilikler, Türkiye'ye doğru yaşanmaktadır. Bu yeni model, toplumun tasdik ettiği gelenekselleşmiş evlilik modeli ve yöneliminden ayrı olarak ulus-ötesi düzeylerde gerçekleşmesi ve kadınlar arasında popülerite kazanmaya başlaması,

evliliklerde bireysel bir güzergâhın artık tercih edilir bir model olduğunu ortaya koymaktadır. Bireysel güzergâh olarak nitelenen ulus-ötesi evlilik göçlerinin, zaman içinde toplumsal bir güzergâh halini alıp almayacağı konusu ise bölgedeki (Makedonya ve Kosova) Türk nüfusunu olumsuz etkileyebilme özelliğinden ötürü ayrıca üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir husustur.

İki bölge odaklı evlilik göçlerinde kadınlar, evlenmek için göç ettikleri gibi göç için de evlenmektedirler. Dolayısıyla Makedonya-Kosova ve Türkiye arasında gerçekleşen evlilik göçlerinin, göç için mi yoksa evlilik için mi yapıldığı şeklindeki bir soruya tek yönlü bir cevabın verilmesi bu anlamda pek de olası görülmemektedir. Burada, seçeneklerden hangisinin diğerine göre daha ağır bastığı veya başka bir ifade ile kadınların çoğunlukla hangi amacı önceleyip geldikleri, onların Türkiye ile olan ilişki ve bağlantıları üzerinden anlaşılabılır.

Her şeyden önce belirtilmesi gereken husus, görüşülen gelin göçmelerin tamamının akraba bağından kaynaklı olarak Türkiye ile doğrudan veya dolaylı şekilde bir ilişki içinde oldukları gerçeğidir. Başka bir ifade ile Makedonyalı ve Kosovalı gelin göçmenler, göçmen ağlarına sahiptir. Ancak buradaki ağlar, tanışık olunan veya göç etmiş herhangi birilerinden ziyade ana-soylu ve/veya baba-soylu akrabalarından, gelin giden abla, kuzen veya arkadaşlardan kurulmuş durumdadır. Bu ise sade bir ilişkinin var olduğunu değil, var olan ilişkilerin güçlü ve güvenilir kişiler üzerinden kurulmuş olduğunu göstermektedir. Güçlü ve güvenilir kişiler üzerinden kurulan ilişkilerin yanı sıra Türkiye'ye gelmiş olmak da Balkanlardan Türkiye'ye doğru gerçekleşmekte olan göçlerin bilinmezliğini kırmaktadır.

Görüşülen kadınların Türkiye ile tanışıklığını ortaya koyması anlamında gelin göçmenlerin evlilik öncesi Türkiye'ye gelip gelmediklerine bakılacak olursa,

Makedonyalı göçmenlerden 17'sinin evlilik öncesinde ülkeye geldiği, 12'sinin ise gelmediği görülür. Kosovalı kadınlardan 14'ünün Türkiye'ye geldiği buna karşın üç gelinin daha önce Türkiye'ye gelmediği anlaşılır. Aşağıda yer alan tablo (bkz. Tablo 18) ilk gelişinde evlenenlerle ikinci gelişinde evlenip kalanlara dair bilgiler sunmaktadır. Buna göre, ilk gelişlerinde evlenip kalanlarda Makedonyalı göçmenlere kıyasla Kosovalı gelinlerin daha fazla oldukları (6 gelin) ve ilk gelişlerinde evlenip Türkiye'ye yerleştikleri görülür.

Tablo 18 Gelinlerin doğum yerleri ile Türkiye'ye evlenmeden önce gelip gelmedikleri

	Makedonya köyü/köyleri	Kosova köyü/köyleri	Toplam
Türkiye'ye Gelmiş	17	14	31
Türkiye'ye Gelmemiş	12	3	15
İlk Gelişinde Evlenip Kalan	1	6	7
İkinci Gelişinde Evlenip Kalan	1	1	2
TOPLAM	31	24	55

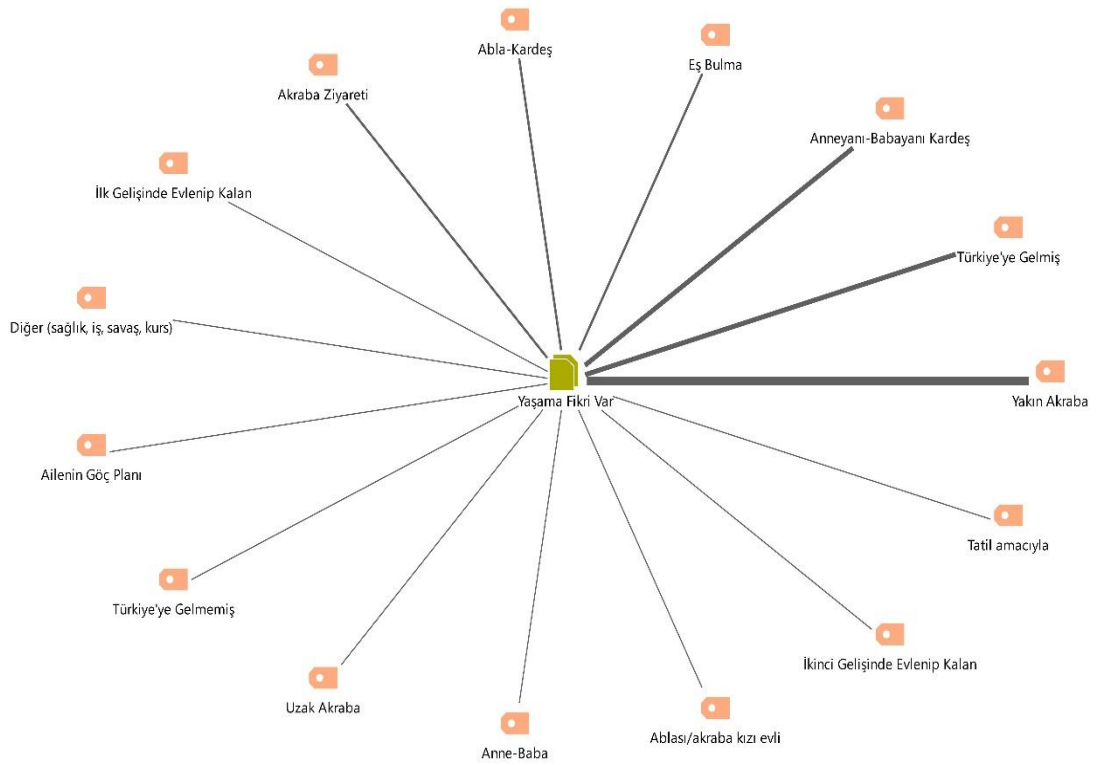
Makedonyalı gelin göçmenlerden 16'sının evlenmeden önce Türkiye'de yaşama fikrinde olduğu, 13'ünün ise böyle bir fikri olmadığı, iki kadının ise cevap vermekte kararsız kaldığı anlaşılır. Kosovalı gelin göçmenlerden 14'ü evlenmeden önce Türkiye'de yaşama fikrine sahipken, 8'i yaşama fikrinde değildir, iki kadın ise kararsızdır (bkz. Tablo 19).

Tablo 19 Gelinlerin doğum yerleri ile evlenmeden önce Türkiye'de yaşama fikirleri

	Makedonya köyü/köyleri	Kosova köyü/köyleri	Toplam
Yaşama Fikri Var	16	14	30
Yaşama Fikri Yok	13	8	21
Kararsız	2	2	4
TOPLAM	31	24	55

Her iki veride de görüldüğü gibi, kadınlar doğrudan veya dolaylı şekilde olsun, Türkiye ile bir tanışıklık içindedir. Her iki bulgu birlikte değerlendirilecek olursa, kavram haritasında da görüldüğü gibi (bkz. Şekil 11) kadınların, Türkiye’de yaşama/yaşamama fikirleri ile Türkiye’ye gelmiş olma/olmamaları arasında ilişki bulunur. Görüşülen kadınlardan Türkiye’de yaşama fikrine sahip olmadıklarını belirtenlerin Türkiye’ye gelmiş olanlarla gelmemiş olanlar olarak ikiye ayrıldığı anlaşılır. Benzer bir durum Türkiye’de yaşama fikrine sahip kadınlar için de geçerlidir.

Şekil 11 Türkiye’de yaşama fikrinde olan gelin göçmenlerin, yaşama fikirleri ile bu fikirleri etkileyen unsurlar

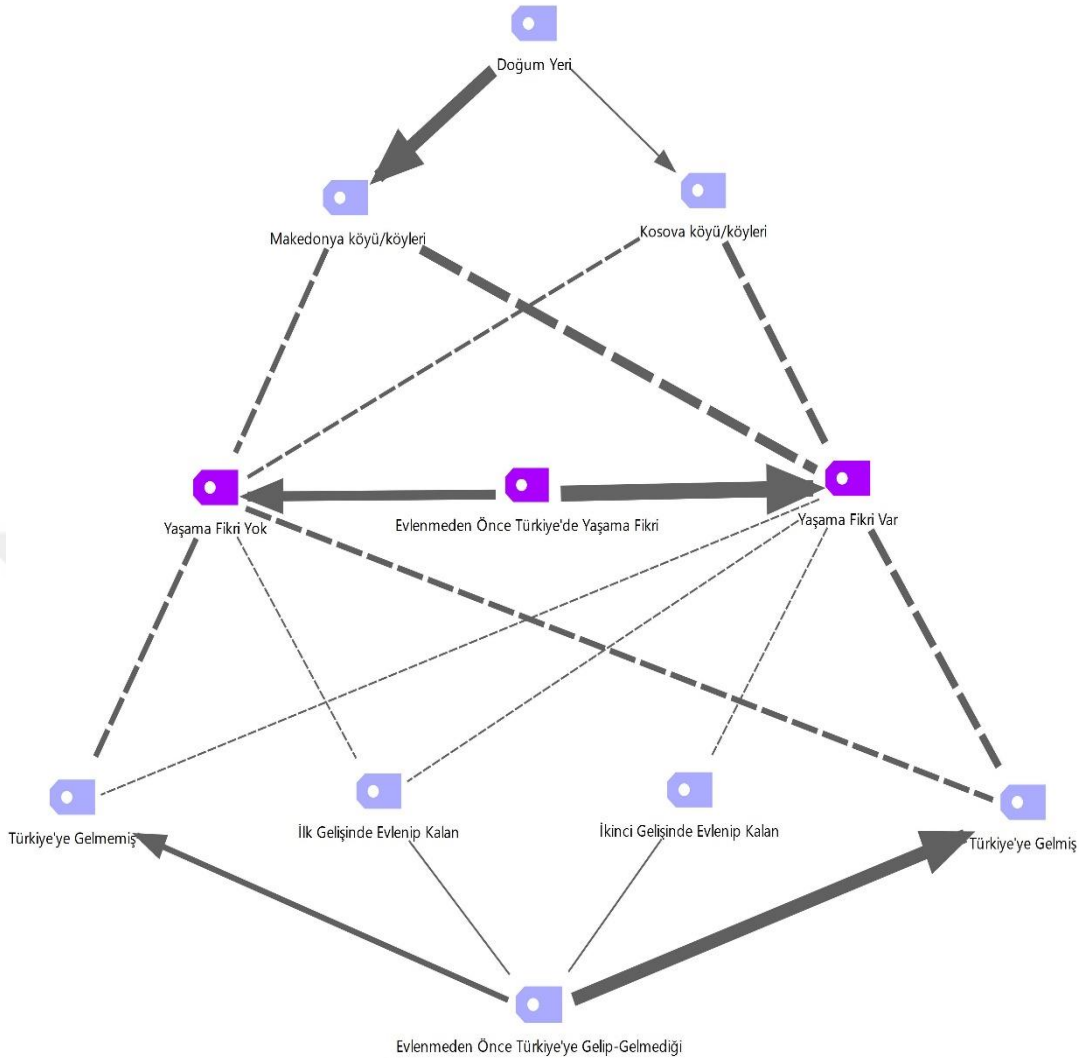

Özetlenecek olursa, yoğunluk anlamında haritaya bakıldığında (bkz. Şekil 12), Türkiye’de yaşama fikrinde olanlar arasında, Türkiye’de yakın akrabası olanların, evlilikleri öncesi Türkiye’ye gelenlerin, anneyanı ve babayanı akrabaları olanların, eş

bulmak amacıyla Türkiye'ye gelmiş olanların ve Türkiye'de abla-kardeşi olanların yoğun oldukları görülür.

Evlilikleri öncesi Türkiye'ye geldiklerini belirten kadınların yanı sıra gelmediklerini belirtilenler de bulunmaktadır. Varsayıldığı üzere Türkiye'ye gelmemiş olanların Türkiye'de yaşama fikrinde olmadıkları, buna karşın Türkiye'ye gelmiş olanların Türkiye'de yaşama fikrine sahip oldukları görülür. Kavram haritası bu varsayımı haklı çıkarmakla birlikte ek bilgilerin de ortaya çıkmasını sağlar. Görüleceği üzere (bkz. Şekil 12), ilişkiler farklı farklı okunabilecek niteliktedir. Her şeyden önce yaşama fikri olmayanlardan hareketle söylenebilecek şey, kadınların Türkiye'yi görmüş olmamalarına ve yaşama fikrine sahip olmamalarına rağmen gelmiş olmaları, gelişlerinde kişisel motivasyonlardan ayrı olarak diğer motivasyonların etkili olduğunu ortaya koyar. Yaşama fikrinde olmayan kadınların Türkiye'ye gelin gelişlerinde bireysel motivasyonların olası varsayımların dışında kalması ise diğer varsayımları akla getirir. Bunlar sosyal ilişkilerle gelişen motivasyonlardır. Bu iddia ayrıca Türkiye'ye hiç gelmemiş gelinlerin yaşama fikrinde olmamalarına rağmen Türkiye'ye ilk gelişlerinde evlenip kalmalarıyla da desteklenir.

Şekil 12 Gelinlerin evlenmeden önce Türkiye'ye gelip gelmedikleri ile Türkiye'de yaşama fikirleri

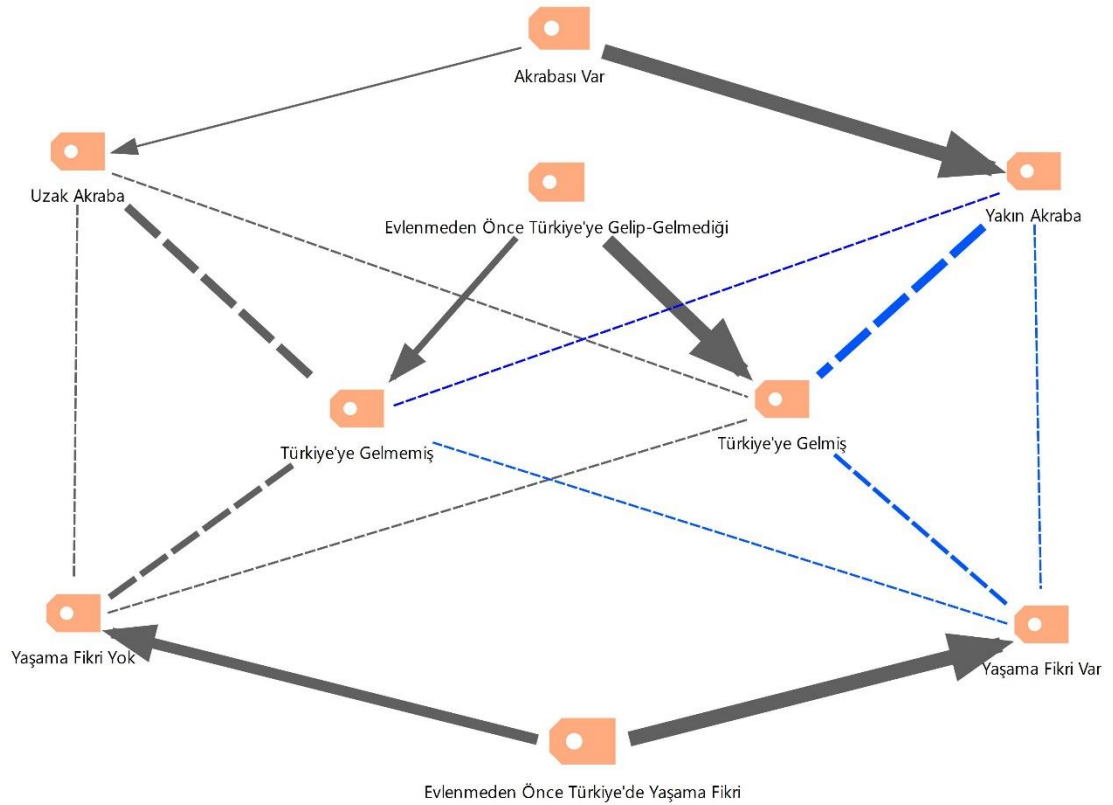
Eldeki bulgulardan da anlaşılacağı üzere, Türkiye'ye gelmemiş olup da yaşama fikrinde olanlarla Türkiye'de yaşama fikri olmayanların Türkiye'ye geldikleri görülür. Buradan, her iki ilişkide, ilişkileri yapılandıranlar arasında akrabaların önemli bir etkiye sahip oldukları sonucuna varılabilir.

Görüşülen kadınlar arasında Türkiye'de akrabası olmayan bir kadına rastlanmazken, uzak ve yakın akraba diye bir ayırımdan söz edilebilir. Türkiye'de yakın akrabasının olduğunu söyleyen gelinlerin Türkiye'de yaşama fikrinde oldukları ve Türkiye'ye evlenmeden önce geldikleri görülür, bununla birlikte Türkiye'ye

gelmemiş olanların da Türkiye’deki akrabalarından ötürü Türkiye’de yaşama düşüncesinde oldukları anlaşılır. Buna karşıt olarak, Türkiye’de yaşama fikri olmayanların Türkiye’ye gelmiş olmalarıyla birlikte Türkiye’de uzak akrabaların varlığı arasında bir ilişkinin olduğu ve bu ilişkinin de ilerleyen zamanlarda kalıcı bir yer değişikliğini beraberinde getirdiği görülür.

Türkiye’de yakın akrabası olup, evliliği öncesi Türkiye’ye gelmemiş olan 10-KE gelin, Türkiye’de yaşamaya dair bir fikre sahip olmadığını şu sözlerle ifade etmektedir: “*Demezdim üle gideynez Türkiye’ye... Ölüm aklıma gelirdi burası değil. Yakın akrabalarım var burda ama demezdim üle bişe.*”

Şekil 13 Gelinlerin Türkiye’deki akrabalarının yakınlık derecesi ile Türkiye’de yaşama fikri

Bu bağlamda KB-15 gelinin hikâyesine yer vermek, söz konusu ilişkiyi somutlaştırması itibarıyla önemlidir. Türkiye’de yaşama fikrinde olmadığını belirten

KB-15 gelin, akrabalarının ısrarları üzerine Türkiye'ye geldiğini ve akrabalarının ısrarı üzerine tanıştığı kişiyle şu anda evli olduğunu belirtmektedir: “*Türkiyaya celme cibi bir düşüncem hiç yok idi ama nasip kısmet oldi. Çok uzak bize ama bunlar (iki teyzesi) bindi başıma!*” KB-15 gelinin teyzesi Fehime Hanım ise sürecin başlamasında oynadığı aktif rolü sürecin hızlanmasında da sürdürür. Erkek ailesinden, yeğenini gelip görmelerini isteyen teyze şu cümleyle uzayan süreci kısalttığını belirtir: “*Acımayın paray, celni buraya birbirini cürsünler yokse bu uzayacak büle.*”

KB-15 gelinin örneğinde görüldüğü gibi, bir akrabanın aile bireylerinden birinin geleceğini şekillendirecek düzeyde ve önemli bir karar alabilmesi ve bu kararı uygulayabilmesi, hassas bir konuyu gün yüzüne çıkarır. Buna göre, teyzenin veya halanın veya bir diğer bir akrabadan kişinin, karar verici bir pozisyonda oluşu, aile ile akrabalık arasındaki ilişkinin niteliğini ortaya koymaktadır. Söz konusu ilişki bazı durumlarda, KB-15 gelinin evlilik hikâyesinde de görüldüğü gibi akrabalarından biri(leri)ne doğrudan müdahale hakkını vermektedir. Bu ise akrabayı, aileye müdahale edebilecek biri haline dönüştürmektedir.

Türkiye’de yakın akrabası olmayan, evliliği öncesinde Türkiye’ye gelmeyen ve Türkiye’de yaşama gibi bir fikri olmayanların da sonuç itibarıyla gelin geldikleri görülür. KB-02 gelin tam da bu duruma örnek bir açıklama yapmaktadır: “*Türkiya ırak cüsterdi! [...] Allah cemiklerimi cütürmesın (götürmesin) Türkiya’ya derdım çünkü kimsem yokudu orda!*” Böylesi bir açıklama ise aile ve akrabalarla çevrili ilişkilerle gelişen motivasyonlardan da ayrı bazı belirleyici unsurların daha olduğunu ima etmektedir. Söylenenlerin bir imadan ibaret olmadığı, gerçeklik payının yüksek olduğu, “Bireysel Güzergâh: Evlilik İçin Göç” alt başlığıyla ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

3.2.1.1.1. Bireysel Güzergâh: Evlilik İçin Göç

“Tekrar dünyaya gelsem yine aynı adamı severim. Üle bir sevdim adamı!...”

Göç için evlilik yolunu seçen kadınlarla birlikte azımsanmayacak oranda bir kadın grubu da evlilik için göç etmektedir. Bu türdeki evlilikler, KB-18 gelinin anlattıklarında görünür haldedir:

“Evlenmeye niyetim yoktu. Ta ki eşimi görünceye kadar. Görür görmez beğendim, kararımı o zaman değiştirdim (gülümsüyor). Görüntü ve fikirler önemliydi benim için. Mamuşalı olmaması daha iyiydi ayrıca. Eşim ileri görüşlü ve yakışıklıydı. Tam istediğim gibi. Çocukluğumda beğendim bir sinema oyuncusuna benziyordu. Ayrıca yaşam tarzı hoşuma gitti. Eşim için ben, oğlum ve işi vardır. Bana çok değer verir Allah razı olsun.”

Görüşülen kadınlardan biri (05-KE) Türkiye’ye gelme gibi bir fikri olmadığını ancak eşinin ikna çabaları ve biraz da annesinin ısrarı üzerine eşiyile tanışıp görüşmeye başladığını ve kısa bir süre sonra evlenmeye karar verdiğini aktarır:

(Akrabası) “Bak Türkiye’den bir çocuk gelmiş, seni beğenmiş (dedi). O diyince ‘olmaz’ dedim. Hiç düşünmedim gelmeyi ama işte insan aldandı mı bir aşka geliyor... Akrabam, Türkiye’den misafir gelmiş, “kave yap bize”, dedi. Ben yapmadım arkadaşım yaptı. İşte ilk orda etkilendim. O zaman 22 yaşındaydım... Numaramı istemiş, vermişler. İlk o aradı, akşamı aradı. Sonra 1 ay sevgili olduk, 1 ay nişanlı 1 ay sonra da evlendik!”

Yine benzer şekilde, 08-KE gelin de eşinden dolayı göç kararı aldığını belirtmektedir: *“Hem yaşıım küçüktü hem mesafe vardı. Ama ben eşimden etkileniyordum. 1 yıl sonra istemeye geldiler, amcasıyla birlikte. Babam ilk istemede vermedi, ikinci istemede verdi.”*

Gelinlerden bir diğeri (30-KE) ise eşi ile ilgili olarak şunları söylemektedir: *“Tekrar dünyaya gelsem yine aynı adamı severim. Üle bir sevdim adamı!...”* Bu açıklamanın ardından yine aynı gelin, şöyle devam etmektedir: *“Yaşamak varlıkla alakalı değil be yavrucuğum, aşkla da değil, sevgiyle!..”* 23-KE gelin ise eşini görünceye dek Türkiye’de yaşama fikrinde olmadığını, eşini görür görmez fikir değiştirdiğini anlatmaktadır: *“Türkiye’ye gelme fikrim, âşık olmadan önce hiç yoktu!”*

Yukarıda da belirtildiği gibi ulus-ötesi evlilikler, kolektif bir güzergâhın terk edilerek bireysel bir güzergâhın izlenmesidir. Kolektif güzergâha göre bireysel güzergâhın tercihi ise bazı durumlarda bir “sapma” olarak görülür (Bourdieu, 2015:174). Böylesi bir tespit, Makedonya-Kosova ve Türkiye özelindeki ulus-ötesi evliliklere uyarlanabilir niteliktedir. Buna göre, her iki ülke toplumunda bir sapma olarak görülen evlilik göçleri zamanla bir alışkanlığa dönüşmesi üzerine sapma olmaktan uzaklaşmıştır. Dolayısıyla ilk yıllarda sapma olarak algılanan ulus-ötesi evlilikler, zamanla ve artan sayıdaki vakalarla kabul görmeye başlar. Bu noktada evlilik göçlerini deneyimleyen her iki toplum üyelerinin bu türdeki evliliklere olan yaklaşımlarını özetlemesi bakımından iki örneğe başvurulabilir. Buna göre, Mamuşa özeline bakıldığında evlenerek Türkiye’ye gelen gelinin ardından topluluğun ifadesi gelin (KB-18) tarafından şöyle aktarılmaktadır: *“Bir koca için gidilir mi, dediler. Beni hor gördüler. Şimdi yığınla geldiler. Şimdi bir koca için bütün Türkiye doldi.”* Makedonya, Radoviş’ten Türkiye’ye gelin gelenler için de benzer bir durum söz konusudur. Türkiye’ye ilk gelin gelenlerden biri (28-KE), gelişine mana (olumsuz düşünceler) bulduklarını belirtir, mana bulan kişi ise Türkiye’ye gelin gelen arkadaşısıdır ve mana bulan arkadaşına gelinin tepkisi şöyle olur: *“Kız olarak gelenlerde ilk adımı sen atmışsın niye şimdi bize mana bulursun?..”*

“...Üle bir sevdim adamı!.. Gece yarısı geldi 1’di, geldi. Hiç arkama bakmadan kapattım kapıyı...”

Ulus-ötesi evliliğin sapma olmaktan çıkmaya başladığı bir zamanda ise bir başka sapma türü, her iki göçmen topluluğunu etkisi altına almıştır. Buna göre, gelin göçmenler Türkiye’ye geliş tarzlarında farklılığa gitmeye başlamış, aile onayı alma hassasiyeti, bazı durumlarda görmezden gelinmiştir. Zira Türkiye’deki eşleriyle ortaklaşa verdikleri kararları sonucu gelin göçmenler eşlerine kaçmayı seçmişlerdir. Bu bağlamda anlaşılabileceği üzere gelin göçmenlerin Türkiye’ye gelişlerinde iki geliş tarzından bahsedilebilir. Biri aile onayı alma anlamına gelen “gönülle” gitme, bir diğeri ise aile onayı almayıp “kaçarak” gitmedir.

Kaçarak gelin gelme olayı her iki ülke Türklerinde dile getirilmeyen bir sapma eylemi olarak algılanmış, zamanla ve bilhassa Makedonya Türkleri arasında normalleşen gündelik pratikler arasında yerini almaya başlamıştır. Normalleşen bir edim olmaya başladığı yargısı, alan bulgularıyla da desteklenir durumdadır. Görüşülen 55 görüşmeci kadından 10’u kaçarak Türkiye’ye evlenmiş, evlenerek göç etmiştir. Kaçarak evlenme, görüşülen her iki kadın grubunda geçerli bir gelin geliş tarzıdır. Ancak oranlarında farklılık vardır. Buna göre Makedonya’dan gelen gelinlerden dokuzu kaçarak evlenirken, Kosovalı gelin göçmenlerden (24 gelin) sadece biri kaçarak evlenme yolunu seçmiştir. Görüşmeci kadınlar özelinde kaçarak evliliğin kuşaklara göre dağılımına bakılacak olursa (bkz. Tablo 20), belli oranda bir artışın yaşandığı görülür. Buna göre üç kuşak öncesinde kadınlardan sadece ikisi kaçarak ulus-ötesi evliliğini tamamlarken, ikinci kuşak (1980-1989) gelin göçmenlerden üçü

kaçarak evliliği seçer, günümüz kuşağından beş kadının da kaçarak evlilik göçünü gerçekleştirdiği görülür.

Tablo 20 Gelinlerin doğum tarihleri ile evlilik tarzları

	Aile Onayı ile	Kaçarak	Toplam
1970-1979	11	2	13
1980-1989	24	3	27
1990-1999	10	5	15
TOPLAM	45	10	55

Eldeki istatistikî veriler, Kosovalı gelinlere nazaran Makedonyalı gelinlerin kaçarak evlenmeyi birkaç nedenden ötürü alternatif bir çözüm yolu olarak geliştirdikleri ve uyguladıklarını gösterir¹³³. Bu nedenlerden biri, yukarıdaki alıntı cümlesinde de görüldüğü gibi sevdiği kişiye hızlıca kavuşmaktır. Sevdiği kişiyle kaçtığını belirten KB-03 şöyle demektedir: “*Severek kaçtım! [...] Bugün olsa bunu yapamazdım ama o zaman yaptım, düşünmeden yaptım sanırım!*” Evlilik sürecini hızlandırmak adına bir tehdit olarak kullanıldığı durumlara da rastlanır. 02-KE gelinin babasına söylediği sözleri bu duruma örnektir: “*Beni vereceksen ver yoksa ben kaçarım! Sen istersen beni uçar (kov), ben kaçarsam benim hatam değildir.*” Bunun üzerine 02-KE gelin, babasının kendisini şimdiki eşine vermeye razı olduğunu belirtir. Evlilik tarihini öne çekmek için kaçtığını belirten gelinlerden biri (11-KE) kaçtığı günü şöyle aktarır:

¹³³ Kaçma âdeti, tüm Makedonya’ya genellenememekle birlikte bilhassa ülkenin doğu yakasında yaygındır. Radoviş’e bağlı köylerden biri olan Alikoç köyünün gelenekselleşen evlilik pratiği halini almış, normalleşmiş, hatta kaçak gelinlerle ilgili maniler yazılmıştır (Adiller, 2013: 49-51): “*Ardıfanım üç çatar. / Üçü de pembe açar. / Şu Alikoç kızları. / Alır bohçasını kaçar.*” Dolayısıyla kaçma âdeti bir anlamda, edinilen yatkınlıkların devamına da denk gelebilmektedir.

“Düğünün Mart-Nisan gibi olmasını istiyorduk, ailem izin vermezdi. O zamanlar bizden önce köyden kız kaçtı. Eşim bunu duymuş biz de kaçalım, dedi. Olur dedim ben de. Gitti uçak biletlerini aldı, köye dayısının yanına geldi, ikisi sonra geldi beni kaçırdılar. 20 yaşındaydım o zaman. 17 Ocak’tı, kaçtım. 18 Ocak’ta annemi aradılar, ‘kızınızı merak etmeyin, o bizde!’ dedi dayı.”

11-KE gelin, Türkiye’ye kaçarak gelişini şöyle anlatmaktadır:

“Herkes kaçacam derdim de kimse inanmazdı, biraz gülerek söylüyordum ya şaka yapıyorum sanıyorlardı. Kaçacağım gece pasaportumu yanıma aldım. Annem o gün, huzursuzdu. ‘Bu gece seninle birlikte uyuyacam’ dedi. Benden küçük erkek kardeşim izin vermedi, ‘Ben onunla uyurum, duyarsam kalkarım’ dedi ama o gün şansına öyle bir uyudu ki beni hiç duymadı. Kocam geldi, evden çıkarken o kadar çok korktum ki hiç arkama bakmadım. Hemen Üsküp’e gittik. Sabah 12’de uçağımız vardı. İstanbul’a gidince bir gün orada gezdik, yanıma hiç bir şey almamıştım, üstüme eşya aldık. Sonra Çorlu’ya buraya (gelin geldiği eve) geldik.”

Gelinlerden bir başkası (18-KE) da babasının kendisini eşine vermediğini, bunun üzerine de eşine kaçtığını anlatır: *“Aniden oldu, geldim... İstemedi babam beni vermedi. Ben de iki hafta sonra kaçtım. Temizliğimi yaptım, kaçtım. Cahillik işte, şimdi kaçmasaydım diyorum...”*

Ulus-ötesi evliliğe karşı çıkan aileyi ikna edemeyip kaçarak evlenen gelinlerden biri de 23-KE gelindir: *“Biz konuşuyoruz uzun zamandan beri ama annemi ikna edemiyordum. Uzak diye izin vermez. Ben de orta günde kaçtım.”* Kaçıp evlenen geline aile üyelerinin küsmediğini şu ifadelerden anlamak mümkündür: *“Kaçtığım gün hemen anneme haber verdiler. Çok üzülmüş annem ama darılmadı, barıştık hemen. Türkiye’ye döndükten 1 ay sonra zaten yine eve, köyüme gittim.”* Bir diğeri ise (28-

KE) evlenmek istediği kişinin hem yaşça büyük hem de daha önce evlilik yapmış olmasından dolayı ailesini ikna edemediğini ve bunun üzerine kaçma kararı alıp, eşine kaçtığını anlatır:

“Dul adama kız bakarsa, sana başka çocuk yokudu mu derler. Dul adam ikinci kalitedir, kalitesi düşmüştür yani... Babam gönülle vermez. Gidersen sen git, sen çek, demeye getirdi. Bir sürü mana arar. Gönül meselesini anlamazlar. Gönül severse her şeyine razı oluyorsun... Kaçmadan evvel kocanın evi için deyemezsin burası benim meydanım ama evlendikten sonra artık dersin... Kaçmazsa, bunların kızı gönülle geldi, hudut aşırı kaçmadı dersin. Ben kaçtım ama. Eşime söz verdim. Sözü verecem dedim. O da yeni yılda gelir alırım seni. Şimdi almazsam Mayıs'ta cümbüşe (Çalıklı Festivali) gelir o zaman kaçıyorum, dedi. Yok sonra gelmezsen başkasını bulurum dedi. Ben de sözü verdim müsait olursan gel al dedim. Bilinçli bilinçli gel kaçır beni dedim. Yoksa annem-babam vermez. Şimdi gelmezsen 5 ay sonra tekrar gelirim alırım diyordu. Sonra arabasıyla gelip aldı beni. Yeni sene akşamıydı geldiğinde (Aralık 1998). O gün annemlere Radoviş'e dışçıye gidiyorum dedim Radoviş'e gittim... O kadar korkular yaşadım ki, acami de değilsin git gidebildiğin kadar. Bir acamilik yaptık kaçtın artık tekrar dönemezsin. Binecen da gidecen, olmaz artık. İçeriden bakıyorsun çözmeye. Kaçıp gitmeyi çözüm saymıyorsun artık. Çocukluk yapmışsın bir defa, tekrar yapamazsın!..”

Kaçarak evlilik, çoğu aile için eylemin ilk gerçekleştiği günlerde büyük bir hüznün ve kızgınlık yaratmakta, daha sonra kızgınlık küçük kırgınlığa yerini bırakmaktadır. 23-KE gelin aile onayı almadan kaçtıktan sonra ailesinin iki-üç ay küs kaldığını, üçüncü ayın sonunda ise barıştıklarını anlatmaktadır: “*Kocam selam yollar, babalara, acama, babam da kabul etti sonunda.*”

Benzer bir vaka, annesini ikna edemeyen 30-KE gelinin hikâyesinde görülür:

“Anam kocam için ni buralı ni oralı derdi, istemezdi... Biz arkadaşlık yaparken, kocam o zaman Almanya’ya gitti. 10. ayda babası öldü, Türkiye’ye dönmek zorunda kaldı ama diyorum ya hep aklında Almanya’ya gitmek vardı. Konuşunca da vallahi derdi senle evlenmeye niyetim var. Vermezler derdim, o da kaçarsın dedi. Ben de kaçırım dedim. Anam da olmaz der, bunalıma gidersin kaçarsan derdi. Tekrar dünyaya gelsem yine aynı adamı severim. Üle bir sevdım adamı!.. Gece yarısı geldi 1’di geldi. Hiç arkama bakmadan kapattım kapıyı. O kadar çok şey yaşadktan sonra evden ayrılmaya üzülmeydim, ben sinirliydim, kızgın çıktım evden. Hiç bakmadım geriye. Kocam Türkiye’den otobüsle Üsküp’e ka geldi, Konçe’ye arabayla.”

28-KE gelin, eşinin kendisini kandırdığını iddia edenlerin hatalı olduklarını belirterek, bilinçli ve kendi kararıyla hareket ettiğini vurgulamaktadır: “*Seni gönlün götürecekt, o doldurdu aklımı derler, yok ya üle bişe. Ben gönlüme baktım.*”

Görüşülen Makedonyalı gelin göçmenler arasında kaçarak evlilik, hem göçmen gelen kadınlar arasında hem de geldikleri toplumsal yapı içerisinde zamanla normalleşme eğilimi göstermiş durumdadır. Normalleştiği iddiası, dile dökülen ifadelerden de ayrıca destek bulmaktadır. Görüşme esnasında gelinlerden birinin arkadaşı, geline (18-KE) bakarak gelin için “*O bir kaçak gelin!*” derken; bir başka gelin (30-KE) de kaçak gelin olduğuyula ilgili herhangi bir çekince göstermeden kendine düğün yapılmama nedenini kaçak olmasına bağlayarak aktarmaktadır: “*Kaçak gelin olduğumdan bana düğün yapan da olmadı...*”

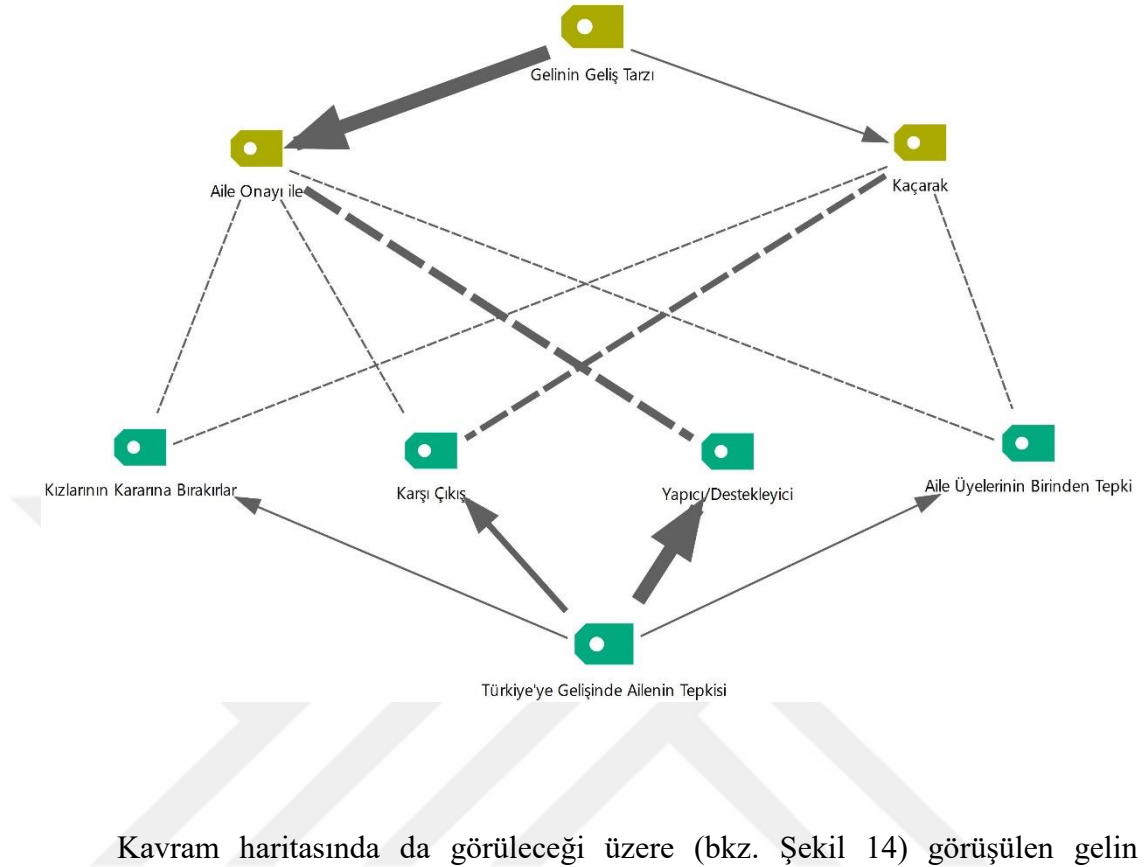
Yukarıdaki açıklama, araştırmadan elde edilen diğer bulgularla birlikte düşünüldüğünde, kaçak gelin olmasından ötürü 30-KE geline düğünün yapılmayışı, toplumun kaçmayı bir sapma olarak algılamasından, ceza olarak düğüne yasak getirmesinden ve bu yasağı ailenin onaylamasından değil, ailenin kızlarıyla olan

zıtlaşmasından kaynaklanır. Dolayısıyla düğün yapmama tercihi, toplumsal değil ailevi bir karardan ibarettir. Bunu, 30-KE gelinin yaptığı konuşmasının devamında rahatlıkla görmek mümkündür:

“Kaçak gelin olduğumdan bana düğün yapan da olmadı... Normalde diğer kaçan gelinlere anneleri düğün yapar bana yapmadı. Onlar yapmayınca kayınvalidem mı yapacak. Yapmadılar, bir düğünüm olmadı. Bir kızın hayali düğünü olsundur ama benim hayalim olmadı...”

Kaçarak gerçekleşen evlilik göçleri ile ilgili olarak görüşmecî kadınların yaptıkları açıklamalar ve kavram haritasında ortaya çıkan sonuçlar (bkz. Şekil 14), evlilik göçlerine karşı çıkma davranışının evlilik tarzını doğrudan belirlediğini ortaya koyar. Buna göre, aileler evliliğe karşı çıktıkları ölçüde kaçarak evliliği tetiklemekte, aile desteği olduğu ölçüde de aile onayı alınmış evlilikler gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu anlamda gelinlerin Türkiye’ye geliş tarzlarıyla ailelerinin evlilikleri konusunda takındıkları tavır arasında doğrudan ve yoğun bir ilişkinin olduğu kolaylıkla söylenebilir.

Şekil 14 Gelinlerin evliliklerinde geliş tarzları ile Türkiye'ye gelişlerinde aile tepkisi

Dolayısıyla kaçarak evlilik, eş ile aile arasında kalan gelin göçmenin seçimini eşten yana kullanması durumlarında da yaşanabilmektedir. Bu tavır alış, 30-KE gelinin söylediklerinde açıkça görülmektedir:

“Anam karşı çıkardı. Kimliği (Türk vatandaşlığı) düzenli bir işi olmadığı için ve askerliği yapmadığı için. Yani ev kuramayacağını düşünerek onu istemezdi. Ona olmaz hiç bir zaman, derdi. Altını çiz, ‘hiç bir zaman olmaz’ dedi bana. Ne demek, ölüp kalsam bile asla vermeyecekti beni ona. Çocuğa kesinlikle demeyeceksin, inadına yapar. Benim oğlum var ben asla “kesinlikle” demem, çünkü o inadına yapar onu. Bana anam ‘kesinlikle’ olmaz dedi... Biz arkadaşlık yaparken, kocam o zaman Almanya’ya gitti. 10. ayda babası öldü, Türkiye’ye dönmek zorunda kaldı ama diyorum ya hep aklında Almanya’ya gitmek vardı. Konuşunca da vallahi derdi senle evlenmeye niyetim var. Vermezler, derdim, o da kaçarsın dedi. Ben de kaçırım dedim. Anam da ‘olmaz’ der, ‘bunalıma gidersin kaçarsan’ derdi. Tekrar dünyaya gelsem yine aynı adamı severim. Üle bir sevdim adamı!.. Gece yarısı geldi 1’di, geldi. Hiç arkama bakmadan kapattım kapıyı...”

Bir başka olayda ise 31-KE gelin, Türkiye’de dayısının yanında misafirlikteyken, yengesi tarafından babaannesinin de tanıdığı Makedonya göçmeni biriyle evlendirilmek istenir. Gelin ise babaannesinin görünmez desteğiyle istediği kişiyi, ailesinin istediği kişiye tercih eder:

“Ev toplayıcı, çalışkan olduğum için yengem başka biriyle tanıştırmak istedi. Babaannem karşı çıktı. Yengemin aramızı yapmak istediği kişi, İştîp köylerinden. Babaannem onları biliyordu, ‘içki içerler yapamazsın sen’, diyordu. Eşim de kendi ailesine durumu anlatmış, gelip istemeyi düşünüyorlar. Yengeme söylüyoruz sürekli erteliyor. Bugün değil, başka gün diye. Babamla annem ise yengemin istediğine olur, diyorlar, babaannem olmaz diyor. (Kocam da) Olmaz böyle, dedi. Onlara verirler

seni, dedi. O zaman kaçırayım seni, dedi. Onun demesini bekliyordum ben de... Ekim 1999 gecesi kocama kaçtım!..”

14-KE gelin de benzer bir sorundan (annesinin karşı çıkmasından) dolayı kaçarak ulus-ötesi evliliğini gerçekleştirir:

“Annem izin vermezdi, işi uzatırdı. Babam sakindir, her şeye razıydı. Sana anlatsam şaşarsın, neler yaşadım. Abim o zaman kasabada yaşıyordu ailesiyle. Ben kaçmaya karar verdim, gideceğim. Kocam gelip beni alacak. Her şeyi o gece yavaşça yaptım. Hazırlandım pasaportumu aldım, tam odadan çıkacağım, bir kapıyı kapattım gürültüyle. Annem uyandı. Çok korktum koşarak dışarı çıktım. Kocama demiştim ben köpeklerden çok korkarım sen arabayla evin önüne kadar gel dedim. O da kapıda bekliyor arabanın içinde. Arabada da dayısı ve bir Makedon şöför vardı. Arabaya bindim kaçıyoruz. O sıra annem abimi aramış, kalk kızı yakala kaçıyor diye. Kimle kaçtığımı da bilmiyorlar. Abim korkmuş çıkmış beni aramaya, İştih yoluyla yolumuzu kesti. O da o an o kadar çok paniklemiş ve korkmuş ki, sonra anlatınca eliyle arabanın ön camına sadece dokunmak istemiş ama o cama dokununca ön cam tuz buz oldu. Ben bunu görünce daha da çok korktum camı kıran beni ne yapmaz diye. Arabadan inmeyip devam ettik, biraz sonra biz indik kocamla ağaçlıklara doğru koşmaya başladık. Sonra korkudan herhalde bayılmışım. Abim gelmiş beni kucağına alıp arabaya bindirmiş. Ayılınca sordu benimle mi geleceksin bu çocukla mı diye. Kararımı vermiştim bir kere kocama gelmiyorum deyip yarı yolda bırakamazdım, kocamla gidiyorum dedim. Abim sustu beni ve kocamı alıp evine götürdü. Sabahında bizi havaalanına bıraktı. Bana sevdiğini evlenmek istediğini söyleseydin sana yok mu derdim, dedi. Bilemedim o zaman, çok korkmuştum. Abim de akıllı, o da karısını kaçırmakla evlenmişti, beni anlıyordu. Ama annem kabul etmezdi... Sonra biz Türkiye’ye geldik. Babam 1 ay konuşmadı, annem 2-3 gün sonra barıştı.”

Bulgular arasında aile onayı beklemeden iki yetişkin kişinin (15-KE gelinin yaşamında olduğu gibi) verdiği kararla kaçarak evliliğin gerçekleşebildiği görülüyor:

“Dayıoğlum olanın (oğlan) tabiatını biğenmiş, arkadaşına beni anlatır. Kocam bütün gün çalıştığından kendine bir hayat bakınmaz... (Sonrasında) Facebook’tan arkadaşlık gönderdi, kabul ettim, iki ay konuştuk ama arkadaş gibi... Konuştuğumuzda hep derdi bayramda gelicem alıcam seni. O zamanlarda annemin haberi yoktu... Çok iş olur diye, kaçmamı isterdi. Ben de nasıl olur, tanımıyoruz derdim. ‘Olsun’ derdi. Ben de ‘isteme olsun’, deyince, sürekli gelip gidemem derdi... ‘Bayramın 2. Günü geleceğim, 10 gibi uçak var, yer ayırttım seni alır geri dönerim’, dedi. Ben de o gün bayram için abimler bize geldi, Radoviş’te yaşıyorlardı. Onlar Radoviş’e dönmeye doğru anneme ‘dişim ağırıyor, abime gideyim yarın dişçiye götürür’ dedim. Hazırlandım evden çıkarken anneme bir sarıldım, ‘kız ne oluyor yarın geleceksin zaten’ der. Abim de bilmiyorum, yok salmam yarın tütün kırdıracam ona der. Eve gittim, abimin çok başı ağırır, o gün de başı ağırıyordu erken yattı. Yengemin haberi var. ‘Dur düşün’, dedi. Akşam 9’da kocam uçaktan incek 11’de Radoviş’e gelecekti. Ben de mesaj gönderdim ‘düşünmem lazım’ dedim 4’te gel. O akşam içimde bir his var, sanki çok iyi çıkacak. Tamam, hazırım dedim, evi bulamıyor. Kendim tarif ettim. Geldi. Evde de dedem var, kıyametler kopardı beni görseydi. Arkama bakmadan kaçtım...”

Şekil 15 Gelinlerin evliliklerinde geliş tarzlarını ve göçlerinde belirleyici kişi/kişiler

Diğer aile veya akraba mensuplarına ya da kuzen, arkadaş desteğine gereksinim kalmadan, çiftlerin ortak kararına bağlı olarak gelişen “kaçarak evlilik” göçleri bu anlamda bir desteğe veya belirleyici bir araca gereksinim duymaz. Kavram haritasında da görüldüğü gibi (bkz. Şekil 15), aile onayı ile gelen gelinlerin farklı yakınlık derecesindeki kişilerin aktif rol üstlendikleri bir süreçten geçerek evlilik göçlerini tamamladıkları görülür. Kaçarak gelen gelinlerin evlilik göçlerinde ise belirleyici kişi ve/veya kişiler yine kendileridir. Zira çiftler, anne-baba veya bir arkadaş, akrabanın etkin ve belirleyici nitelikte bir rol oynamasına gerek duymadan, aldıkları kaçma kararını kendi başlarına uygulayabilmişlerdir.

3.2.1.1.2. Bireysel Güzergâh: Göç İçin Evlilik

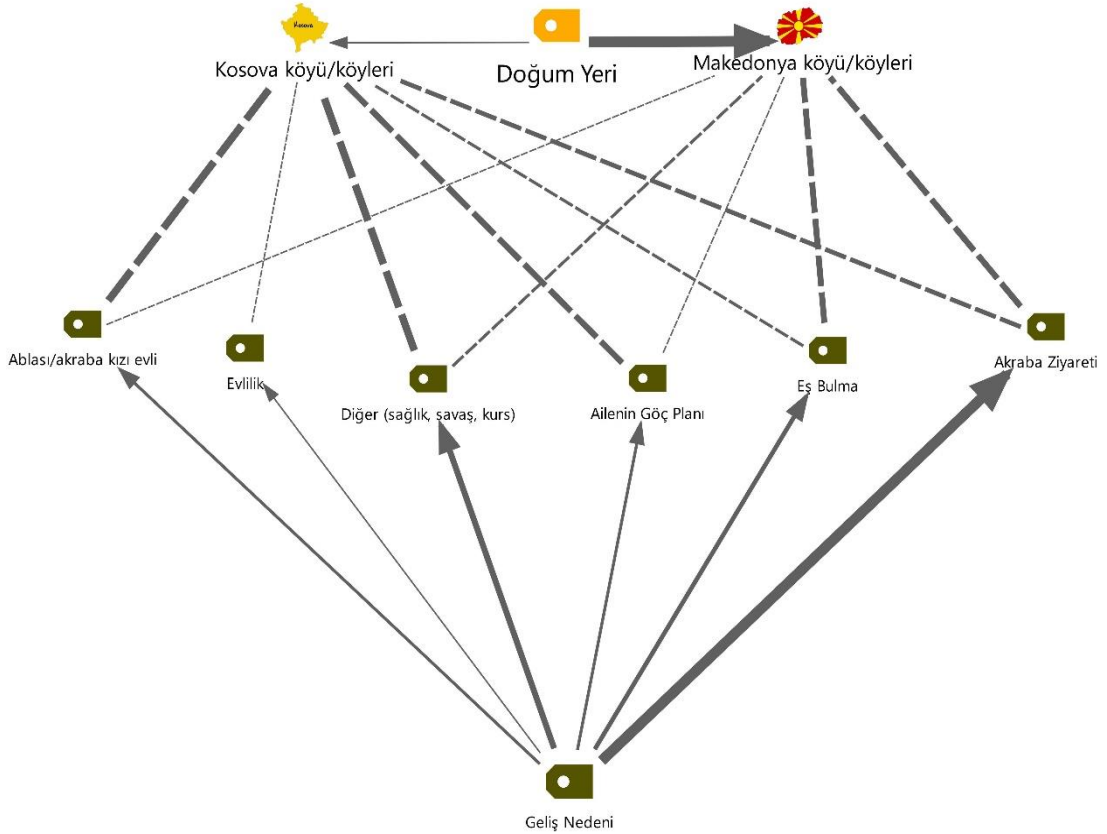
“Yaşamak var Türkiyada!..”

Türkiye’de yaşama fikrine sahip kadınlar, fırsatını bulup Türkiye’ye geldikleri takdirde Türkiye’de kalabilecek şekilde ve çoğunlukla akrabalar aracılığıyla birileriyle tanışmakta, tanışıp evlenerek Türkiye’ye yerleşmektedirler. KB-24 gelin, benzer bir durumla yüz yüze kalıp, Türkiye’ye geldiğinde Kosova’ya dönmek üzere Türkiye’ye yerleşir: *“O gelişimi de hiç hatırlamıyorum, küçüktüm. Ama savaş sırasında Türkiye’ye geldiğimde burayı çok beğendim, bir daha da yaşamak için Mamuşa’ya dönmedim.”*

Görüşülen gelin göçmenler arasında evlenmeden önce Türkiye’ye gelmiş olanların geliş nedenleri, kadınların Türkiye’ye olan ilgi ve bu anlamda Türkiye’de yaşama fikirlerinin olup olmadığını ortaya koyması açısından önemlidir. Kavram haritasına bakıldığında (bkz. Şekil 16), Makedonyalı ve Kosovalı gelinlerin evlenmeden önce ne gibi amaçlarla Türkiye’ye geldikleri ortaya çıkar. Görüleceği üzere görüşülen kadınların büyük bir kısmı, akraba ziyareti amacıyla Türkiye’ye geldiklerini, azımsanmayacak oranda bir kadın grubu da eş bulmak ve aileden biri (abla, kardeş) veya akraba kızından dolayı geldiğini belirtir. Eş bulmak amacıyla gelenler arasında Makedonyalı gelinlerin daha yoğun oldukları, Kosovalı gelinlerin de benzer bir amaçla geldikleri bunun içerisinde ayrıca evlenip kalanların olduğu da görülür. Büyük çoğunluğu savaştan (1999 Kosova Savaşı), kaçmak için, diğerleri ise kurs ve sağlık gibi nedenlerle Türkiye’ye gelir. Burada ayrıca dikkat çekici önemli bir bulgu, her iki kadın grubundan bilhassa Kosovalı kadınlardan önemli bir kısmının ailenin göç kararı alması veya göç niyetinde olmasına bağlı olarak Türkiye’de yaşama fikri geliştirdikleri ve Türkiye’de kalma yolları aradıklarıdır.

Ailenin göç kararı almasıyla birlikte kadınların da aileden tam da bağımsız olmayacak şekilde göç kararı aldıkları görülür. Benzer bir durum, KB-14 gelinin anlatımında gözlenir: “...Sonra ağabeyimi kaybettik, sora mecbur gelecektik. Sora annem dedi, madem gelinin annesi burada (Türkiye’de), babası burda. Biz dedi niyetimiz var oraya gitmeye. Bare seni brakmayam burda bare oraya (Türkiye’ye) git.” Annesinin sözünü dinleyen KB-14 gelin, Türkiye’ye akraba ziyareti maksadıyla gittiğini ve görüşebileceği birileri varsa görüşme niyetinde olduğunu aktarır. İlk görüştüğü kişiyle anlaşılamayan gelin, ikinci görüşmesini şöyle anlatmaktadır: “...Amcasının kızı, o kadınle arkadaş. O kadın da bizim Mamuşali. Sora geldi, bak dedi bir arkadaşım var benim, amcasının çocuğuna seni istiyor. Sora dedi bakın görüşün, anlaşırseniz iyi anlaşılamazseniz... Görüştük sora annem geldi...”

Şekil 16 Gelinlerin doğum yerleri ile geliş nedenleri arasındaki ilişki

Kosovalı gelinlerle yapılan görüşmelerde savaşın evlilik göçlerini tetiklediği görülür. KB-22 gelin, Türkiye'ye evlenmeden önce bir kez geldiğini ve gelişinde tanıştırıldığı kişiyle evlendiğini aktarır:

“Savaş korkusuyla annem kalp krizi geçirip ölünce oradan biraz uzaklaşmak istedim. Türkiye'ye halamın yanına geldim. 1 sene halamda kaldım. Abim ve eşiyle birlikte üçümüz Türkiye'ye geldik. Abim eşini Türkiye'deki ailesine getirmek istedi, yengem de savaştan çok etkilenmişti. İkisi gelip kısa bir süre durduktan sonra döndüler, ben kaldım.”

Yukarıda da belirtildiği gibi eldeki bulgular, Makedonya/Kosova ve Türkiye arasında gerçekleşen evlilik göçleri içerisinde sadece evlilik amacıyla göçlerin gerçekleştirilmediğini, aynı zamanda göç için de evlilik göçlerinin yapıldığını ortaya koyar. Buna, Mamuşa'dan göç etmeyi, “Mamuşa'dan çıkmak” olarak değerlendiren KB-19 gelinin anlattıkları örnek olarak gösterilebilir:

“Babam sert idi hiç çimsey beğenmezdi. Onun durumu dil isla, onun anası dil isla diye diye evlendirmede. Sora ben karar verdim, çıkacam burdan (Mamuşa'dan)... Türkiye'ye evlenmek için geldim... Babamın tezesi kızı, 'biri var' dedi geldim ama olmadı o... (Sonra da) Teyzekızımın gelinlerinin oğlan kardeşinin teyzesinin oğluna yaptılar beni.”

24-KE gelin de KB-19 gelinin “Türkiye'ye evlenmek için geldim” demesine benzer şekilde evlenebileceği birini bulması halinde Türkiye'de kalmak için Türkiye'ye geldiğini belirtmektedir: *“Türkiye'de yaşayabilir miyim diye baktım. Çorlu'yu beğenmemiştim yalan olmasın. Burda yaşayamam demiştim ama şimdi alıştım, burdan hiç çıkmak istemiyorum artık... Birini bulsaydım kalırdım ama o zaman kısmet değildi, olmadı.”*

Göç için evlilik seçeneği, alan yazında göçmenlerin ülke sınırları ile yasal prosedürü kolayca aşmak amacıyla son yıllarda tercih ettikleri bir strateji olarak görülür. Daha önce de belirtildiği üzere, Makedonya, Kosova ve Türkiye arasındaki sınır geçişleri, yumuşak denebilecek uygulama ve politikalara tabidir, dolayısıyla araştırma kapsamında görüşülen kadınlar, söz konusu sınır ve uygulamaları kolayca geçmek için böylesi bir yola başvurmaktan ziyade, gündelik hayatın olağan ve zaruri nitelikteki evlilik pratiğini toplumsalın izlediği yollardan değil bireysel düzeyde bir güzergâhın olanaklı kıldığı yönelimde gerçekliğe dönüştürmekte, sınır aşan evliliklere imza atmaktadırlar. Göçlerde itici faktör denilebilecek etmenler, ülke sınırları içerisindeki ekonomik sıkıntılar ve ailevi göçler ile bu göçlerin yarattığı daralmış bir evlilik alanlarının varlığıdır. Kadınlar bir yanda ailevi düzeyde göç kararı alan anne-babanın etkisinde kalarak göç etme ihtiyacıyla tanışmakta, diğer bir tarafta ise daha iyi bir yaşama erişim için, erişimi en kolay olan göç yollarını dolayısıyla ulus-ötesi evlilikleri olanaklı kılacak çareler aramaktadır.

Doğup büyüdüğü ülkedeki yaşam tarzından bir nevi kaçmak için çareler arayan gelinlerden biri (09-KE), “*Hep aklımda burasıydı, tütüncülük işi var orda ama para yok!*” diyerek Türkiye’ye gelme fikrinde olduğunu ve bunun başlıca nedenin de yaşam tarzıyla doğrudan alakalı olduğunu aktarmaktadır. Yine görüşmecisi kadın, yaşam şartlarıyla alakalı olarak ailesinin de Türkiye’ye evlenerek gitmesine olumlu baktıklarını belirtir:

“Annemgilin haberi oldu kaynatam babama der, hayırlı bir haber için gelicez size. Bana sordular, ben istediğim için olur dedim. Uzak dediler ama ‘açan sen istiroysun git’. Biraz onlar da istiyordu gitmemi zorluktu ya buralar. Rahata gitsin diye tabi ki onlar da istiyorlar!”

Yaşadığı yerden uzaklaşmak için evlilik göçünü seçen gelinlerden biri de 11-KE gelindir: *“Türkiye’ye gelmek için vardı düşüncem. Makedonya’yı sevmiyorum, tütün çalışmayı da sevmiyorum.”* 25-KE gelin de diğer iki gelin gibi benzer bir nedenden dolayı Türkiye’ye göç etme fikrine sahip olduğunu belirtmektedir: *“Gelmeyi, buraya evlenmeyi düşünüyordum. Orda canımızdan ediyorlardı.”* Türkiye’nin yaşamak için cazip bir ülke olduğu fikrini dile getiren gelin şöyle demektedir: *“Orda yok çi... Erçen kalkacan... Türkiya da (daha) güzel! Yaşamak var Türkiya’da!”* 01-KE gelinin paylaştığı düşüncesi, Türkiye’ye gelişin hayatı kurtarmakla eş anlamlı olduğu sonucunu doğurur: *“Oradan buraya gelen hayatını kurtarıyor. Çalış, çalış ve emekli ol.”*

Yaşam standartları kadar yaşam tarzıyla doğrudan alakalı olan evlilik göçlerinin de yaşandığı görülür. Bunlardan biri dini topluluklara katılmayı seven ve Türkiye’ye gelişinden sonra bu türdeki aktivitelere sürekli olarak katıldığını belirten KB-24 gelin, Türkiye’ye geliş nedenini kısaca şöyle özetler: *“Oraya gitmeyi istemiyorum. Orada ruhum sıkılıyor. Ye yat başka bir şey yaptığın yok. Ama burası öyle mi?”*

Görüşmeciler arasında Türkiye’ye gelin gelmeyi düşünen görüşmeci kadınlardan Türkiye’de yaşama fikrine sahip olanların şartlar elverdiği ölçüde Türkiye’ye evlilikleri öncesi bir veya birden fazla geldikleri anlaşılır. 25-KE gelin bir defa gelirken, 26-KE gelin üç defa gelmiştir. Geliş nedeni olarak ise şöyle bir açıklama yapmaktadır: *“Üç defa geldim, bir şey olursa da olabilirdi ama olmadı, dönüyordum her gelişimde köyüme.”* Burada, “Bir şey olursa olabilirdi” ifadesi ile kastedilen, gelinin evlenebileceği biriyle tanışmaya açık olduğu ancak isteğine

ulaşamayıp geri döndüğüdür. Ailevi göçe katılmak yerine evlenerek göç etme tarzını seçen kadınların, bu güzergâhı seçmelerinde yine aşılması pek de olası görünmeye belli başlı engellerin yattığı görülür. 26-KE gelin içinde bulunduğu durumu şu sözlerle özetler: *“Ailemle gelmeyi isterdim ama göç etme şansımız yoktu. Babam maden ocağında işçiydi. Emeklisini istiyordu almayı. Ben de gelin gelmeyi istiyordum. Burası daha iyi gelecek sağlıyordu.”*

Yukarıda görüldüğü gibi daha iyi bir yaşam gayesiyle yapılan evliliklerin yanında mecburi kalış veya kaçışla alakalı evlilik göçlerinden söz edilebilir. Kaçış, geride bırakılan toplumsal yapının ekonomik istikrarsızlığı ve yetersizliği kadar, toplumsal yapının süre giden uygulama ve pratikleriyle yüzleşmeyi reddetme durumlarında da yaşanır. Kadınlar, bilhassa yaş ve evlilik ile ilişkili konularda yaşadıkları sıkıntıları, evlilik göçleri üzerinden aşmaya çalışmaktadır. Bu sıkıntıların başında genç olmayıp bekâr olan kadınların topluluk içinde doğrudan veya dolaylı olarak baskı altında kalmalarıdır. Kadınlardan beklenen, evlilik çağına gelmiş genç kızların zaman kaybetmeden evlenmeleridir. Evlen(e)meyen kadınların imdadına ise evli ve yaşça büyük kadın akraba ve arkadaşları yetişir. Evli olmayan kadınlar bilhassa ulus-ötesi evliliklerle evlendirilir. Görüşmeler sırasında dile dökülen *“pazar yemedikçe”* ifadesi, evli ve yaşça büyük kadınlarca, genç olmayıp bekâr kadınları nitelemede kullanılmıştır. Bu ifade aynı zamanda evlilik için idealize edilen yaş aralığının da aşıldığı anlamını içerir. Her ne kadar, görüşülen kadınların büyük bir çoğunluğu böylesi bir ifadeyi dillendirmeseler de zihinlerde bir yansıması vardır. Zira kadınların geliş amaçları arasında *“Evlenmek için geldim.”* açıklamasını yapan çok kadın yoktur. Türkiye’ye belli bir yaş grubunu geçmiş olarak gelen kadınlardan biri (28-KE) kendi gelişi ile ilgili olarak; *“Ben*

büyük geldim, kalık derler bizim gibilere.” şeklinde bir açıklama yapma gereği duymuş, bir başkası da (KB-02) “Yaşlı celin celdim.” ifadesini kullanmıştır. Benzer bir yorum, KB-17 gelinin gelin getirme ile ilgili yaptığı açıklamada gün yüzüne çıkar: “Var düşündüğüm biri, komşu kızı. Kısmet olurse isteyim. O da istiyor. Yaşı geçti. Kısmet.”

Görüldüğü üzere kadınlar farklı amaçlarla evlilik göçleri gerçekleştirmişlerdir. Dolayısıyla göç için evlilik seçeneğinin Makedonyalı ve Kosovalı kadınlar bağlamında da görünür olduğu sonucuna varılabilir.

3.2.1.2.Sosyal Motivasyon: Göçmen Ağlar

Makedonyalı/Kosovalı gelinlerin Türkiye’ye doğru gerçekleşen evlilik göçlerinde sosyal içerikli üç belirleyici motivasyondan bahsedilebilir. Bunlardan biri aile ile veya aileden kaynaklı motivasyonlar, bir diğeri kardeş, kuzen ve arkadaşlarla alakalı motivasyonlar ve hısım, akraba ile ilgili veya kaynaklı motivasyonlardır. Bu başlıkta her üç motivasyon, alan bulgularıyla birlikte detaylandırılacaktır.

3.2.1.2.1. Bir Aile Stratejisi İle Alakalı Motivasyon

Yukarıda da görüldüğü üzere, kadınların Türkiye’ye yönelmiş evlilikleri her ne kadar bireysel bir güzergâh olarak algılanıp değerlendirilmeye elverişli olsa da ailenin takındığı tavrın niteliği ile baskınlığı da ayrıca önemli bir etkidir. Dolayısıyla kadın evlilik göçlerinin anlaşılabilirliği bireylerin bireysel güzergâhı olarak eylemlerinin ve bu eylemlerini olumlu veya olumsuz düzeyde etkileyen ailevi etkilerin göz önünde bulundurulmasıyla doğrudan ilişkilidir.

Bu anlamda ailelerin ileriye yönelik planları arasında Türkiye'ye göç etme düşüncesinin varlığı, görüşülen kadınların evlilik göçlerine ılımlı bir tavır takınmalarına yol açar. Zira kadınların kolayca göç edebilmelerinin tek yolu Türkiye'deki memleketli/Balkan kökenli göçmenlerle evlenebilmeleridir. Ailelerin göç etme kararı veya bazı durumlarda göçü deneyimlemiş olmaları kadınları hiç olmadığı kadar göçe yaklaştırmaktadır.

Ailesinin Türkiye'ye göç etme isteğinde olduğunu söyleyen KB-12 gelin, aile düzeyinde alınan göç kararının, evliliğini de hızlandırdığını ve kolaylaştırdığını belirtir: *"Herkes iyi konuştuğu için olur dediler... Annemler de istiyorlardı taşınmayı Türkiye'ye."*

20-KE gelin, kendisini Türkiye ve evlilik göçü ile tanıştıran süreci şöyle anlatmaktadır:

"Geldik de sonra da babamın kötüsüne geldi buralar, döndük! (3-4 sene sonra) ...Ben ilk geldim, ne bileyim güzelime geldi burası. Kardeşlerim de istiyordu gelmeyi. Abim geldi, 2006 yılında. Evi yapındık. 7-8 ay durdu burda (kendi yaptırdıkları evde). Ben dönmek istemedim... Türkiye'ye evlenmek için geldim!"

Benzer bir açıklama 21-KE gelinden gelir: *"Köyümde çok az insan kaldı, hepimiz göç ettik buralara. Annem 4 sene önce Türkiye'ye yerleşti. Babam 6 sene önce ölmüştü, kardeşimle köyde yaşıyordu, sonra o da buraya geldi. Diğer abim ailesiyle birlikte 14-15 sene önce Türkiye'ye yerleşti. Ben ona misafirliğe gelirdim."* Ancak burada belirtilmesi gereken önemli bir iddia, bilhassa ekonomik sebeplerden dolayı göçlerin halen devam etmesi ve ailevi düzeyde olsun veya olmasın Balkanlardan Türkiye'ye yönelmesi halinde kadın evlilik göçlerini doğrudan etkilediğidir. Bu iddia,

alan bulgularından da doğrulanmaktadır. Zira ekonomik ve ailevi düzeydeki göçlerin iki sebepten dolayı evlilik göçlerini tetiklediği anlaşılr. Bunlardan ilki, ailelerin göç kararı almaları veya göç etmeleri halinde yukarıda da görüldüğü üzere, bekâr kadınların da olası birer göçmene dönüşecekleri dolayısıyla Türkiye’de olacak şekilde bir gelecek planlayacak oluşlarıdır. Bir diğer sebep de ailevi göçlerle gelen Balkan kökenli bekâr erkeklerin, yeni yaşam alanlarına belli düzeyde uyum sağlamalarına karşın, kalıplaşmış yaşam algıları, kültürel kalıpları, yatkınlıkları, kültürel sermayeleri¹³⁴ anlamında bekâr erkeklerin, kendileri gibi aynı ülke ve mümkünse aynı bölgeden (Radoviş Belediyesi ve çevresi gibi) kadınlarla evlenmeyi tercih etmeleridir.

Burada görüldüğü üzere, 21-KE gelin, sadece ailesinin Türkiye’ye göç etme kararında ve aşamasında olmasından değil, yaşadığı köyde az sayıda insanın kalmasından da etkilenmiş görünmektedir. 29-KE gelin de benzer bir anlama gelecek şu cümleyi sarf eder: “*Ne bilim, herkes göç ederdi, bende de bi merak olurdu.*” Ailesinin de göç etme fikrinde olduğunu anlatan 29-KE gelin, ailesinin evlilik kararına karşı çıkmadıklarını şöyle anlatmaktadır: “*Annem, babam karşı çıkmazlar. Onların da göç etme düşünceleri vardı. Bir kız olduumleyin sen de kalma köyde, git dedi... Vallahi verdiler. Hemen havluyu (söz havlusu) getirin dediler. Aradılar memleketi. Kısıkkardaşımı babamı aradılar. Hayırlısı olsun verin, dediler. Ne bilim rüya gibi bir an. Bir şey hissetmedim.*”

¹³⁴ Balkan kökenli erkeklerin sahip oldukları kültürel ve ekonomik sermaye anlamında 13-KE gelinin, Balkan kökenli erkeklerin Balkanlardan eş isteme ve Balkanlardaki kadınlarla evlenme nedenlerini açıklamak için ortaya koyduğu tespitler önemlidir: “*Burdakiler (Türkiye’dekiler) daha açık. Bilgili, görgülü olduklarından anlaşılamazdık. Hem burdaki kızlara söz geçiremezlerdi bizim erkekler.*” Buna göre, yerli kadınlar Balkan kökenli göçmen erkeklere göre daha eğitilidir. Bununla birlikte Balkan kökenli kadınların aile apartmanında yaşama tekliflerini kabul ederken, yerli kadınların bu teklife olumlu bakmayacaklarını ima etmektedir.

Ulus-ötesi evlilikler, bir aile stratejisi olarak da gerçekleştiği görülür. 21-KE gelinin anlattıkları bu türde bir stratejiye örnektir: *“Hayalim buydu! Orda kalmayayım da Türkiye’ye gelebileyim. Annem de dedi, kızım burada kalmayın, Türk topraklarına gidin, orada yaşayın. Bakın, kısmetin orada çıkarsa bak, git kal. Öyle de oldu.”* Hayali Türkiye olan bir başka görüşmeci gelin ise 04-KE gelindir: *“Türkiye’ye gelme fikrim vardı hep. Hatta tek hayalimdi. Burda iyi şartlar. Tütüncülük pek istemezdim.”*

Görüşmelerde, Türkiye’ye gelin giden kadınların evliliklerinde aileler ile ilgili stratejilerin izine rastlandığı gibi gelin alan ailelerin de evlilik göçlerine müdahil oldukları görülür. 01-KE gelin, kayınvalidesinin kendisini gelin almak isteğini ve çabaları sonucu gelin aldıklarını anlatmaktadır. Buna göre askerlik dönüşü oğluna annesi, *“Git gezin Makedonya’da.”* diyerek, oğlunun Makedonya’dan birileriyle tanışıp evlenmesini istediğini belirtir, oğlunu Makedonya’ya yönlendirir. Damat, Makedonya’da iki ay boyunca, Makedonya’da yaşayan ablasının ve akrabalarının yanında kalır. Kayınvalide ile abla, bu ilişkinin kurulmasında iki önemli araçtır. Kayınvalide, misafirlğe gelip de yaşadığı köye dönecek olan kızına, evlenecek yaştaki oğlunun fotoğrafını verir: *“Giderken kıza dedim al şu fotoğrafı kıza gösterirsin ama saklı götür.”* Abla ile kayınvalidenin yanı sıra ablanın eşi de konuya dâhil olup, gelinin babasıyla konuyu konuşma görevini üstlenir. Damat Makedonya’da iken ilk ziyaret gerçekleşir: *“Annem istemiyordu orda (Türkiye’de) evlenmemi. Bana sordu gelsinler mi, bir şey diyemedim ama ‘bana sorsan gelsin derim’, dedim... İlk gelişleri andırmak (oğlanın kızla ilgilendiğini haberdar etmek) içindi.”* İkinci gelişlerinde damadın ablası ve eşi kızı istemeye gelir, ikinci istemede ailesi kızı verir: *“Her şey 15 gün içinde oldu!”*

Konuyla ilgili 01-KE gelinin kayınvalidesinin ifadesi şöyledir: *“Karar ettik istiyoruz. Oğlan da siz isterseniz olsun, dedi. Bir zaman evlenmesi gibi...”*

Anne-babanın doğrudan müdahil olduğu evliliklerden biri ise KB-16 gelinin evlilik serüveninde yaşanır. KB-16 gelinin kayınpederi gelini küçükken görüp beğenir, oğluna ister: *“Onlar beni 10 yaşında istediler. Küçüğüm diye olmadı... Ne olduysa aslında 10 gün içinde oldu.”* diyen KB-16 gelin, lise eğitimi aldıktan sonra üniversite eğitimi için Türkiye’ye gelip, eğitimini tamamladıktan sonra Türkiye’de kalacak şekilde evlenmeyi planlamıştır: *“Okumayı düşünüyordum. Türkiye’ye gelip üniversite eğitimi alacak sonra Türkiye’de biriyle evlenecektim. Ama olmadı, okumadan evlendim, geldim.”* 17 yaşına gelir gelmez de kayınpederi, Kosova’daki kızına *“Git kızı (KB-16 gelini) iste!”* der. Burada çalışmanın bağlamı itibariyle belirtilmesi gereken önemli bir husus, görümcenin aynı zamanda gelinin amcasının gelini olmasıdır. Yukarıda da görüldüğü üzere önceden yapılan evlilikler, sonrasında yapılacak evliliklere gizli bir referans görevi görmektedir. Benzer şekilde evlenip de gelen gelinin güzelliği, hamaratlığı gibi vasıfları, akrabası genç kadınların da benzer vasıflarla anılmalarına vesile olur. KB-10 gelin, Türkiye’ye gelin gelen ve güzelliği ile bilinen ablasından kendisinin daha güzel olduğu söylentisi, gelini ideal gelin adayı haline getirir: *“Kaynanamın kardeşi internette kaynanama söyler, Nagehan’dan güzel diyince kayınvalidem da isteme başlar!”* Görüşme esnasında gelinin yanına gelen kayınvalidesi de gelini destekler nitelikte şöyle bir açıklama yapar: *“Çocugu evlendirdik. Kızı Mamuşa’dan tuttuk... Nagehan’i gördük, kız kardeşi varsa isteriz dedik. Vardı oldu.”*

KB-16 gelinin evlilik sürecine geri dönülecek olursa da KB-16 gelini oğluna gelin olarak almak isteyen kayınpeder, Mamuşa'daki kızının, konuyu gelin adayı aileye açmakta tereddüt etmesi üzerine, *“Sen git benim selamımı söyle, sonrasını ben hallederim.”* der. İletilen selama olumlu cevap verilir. *“Anam çok ısrarcı idi, benim beş kızım var, sen örnek ol, evlen.”* diyen anneyi dinleyen gelin, *“olur”* cevabı vererek, nişanlanır, iki sene sonra da evlenirler. Kan bağından doğan akrabalıklar gibi evlilikler aracılığıyla kurulan akrabalıkların da ulus-ötesi evliliklerde etkili olduğu söylenebilir. KB-17 gelinin evliliğinde benzer bir durum yaşanır. KB-17 gelinin eşiyle tanışmasında aracı kişi, gelinin halası, damadın ise yengesidir. KB-17 gelinin Türkiye'ye halasının yanına ziyarete gelişinde şimdiki eşinin akrabaları gelini görür, damada haber verilir. Damat, Mamuşa'ya dönen gelini görmeye, köye gider: *“Teyzemde görüştük, görüştük deym ama görüşme bakıştık, konuşmadık. Bizde üle bişe yok. Cürdüm.”* Bakışmanın ardından, her iki taraf evlilik kararı alır, söz olur: *“1 ayda herşey oldi! Tanışma, te ben kararımı verdim, havlu verildi. Hepsi.”*

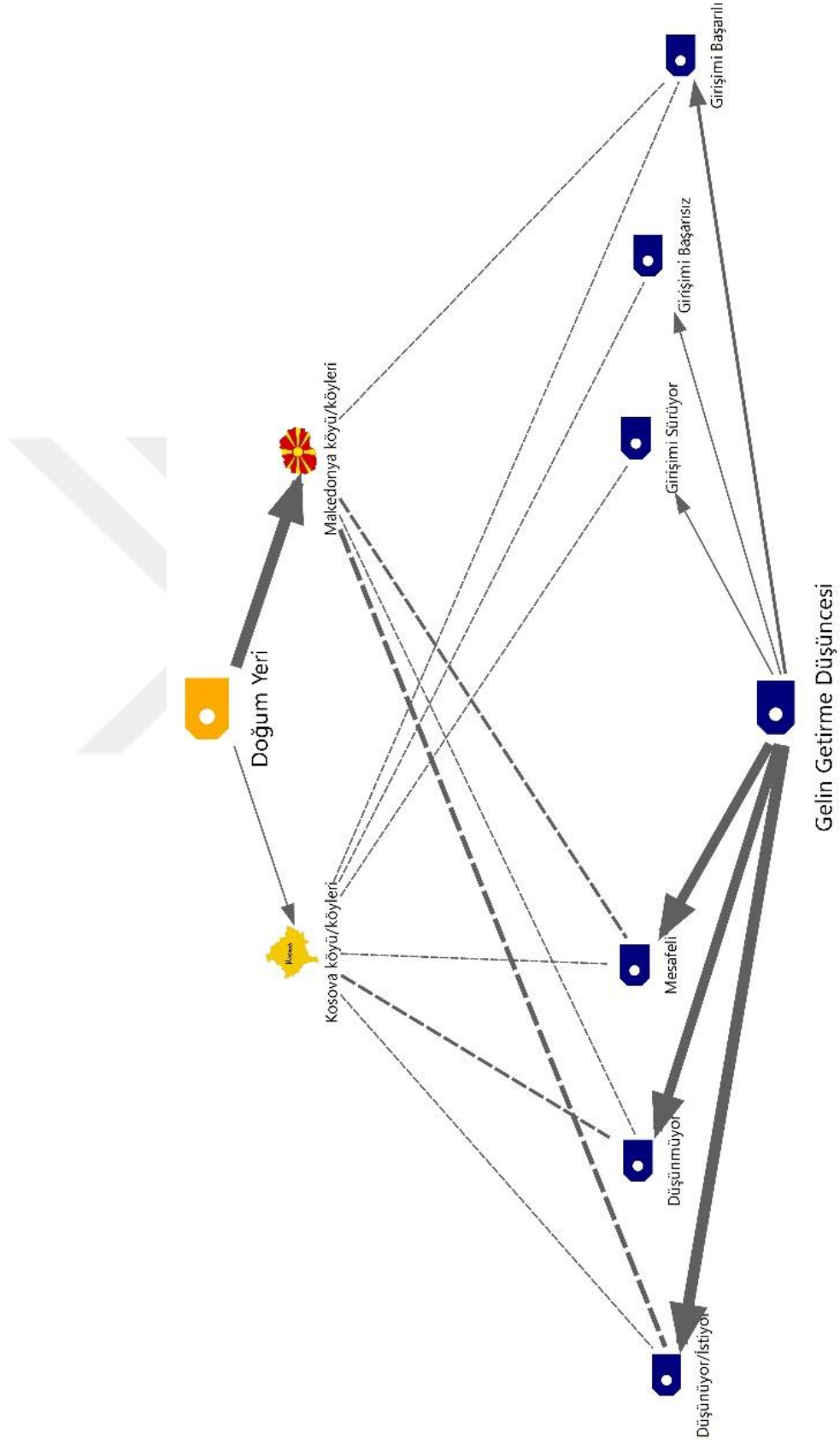
Evliliğin iki yetişkin birey arasında gerçekleştiği gerçeği bir yana, çiftlerin birbirini tanınması, tanışması ve evliliğe karar vermelerinde ailelerin büyük bir etkiye sahip oldukları görülür. Görüşmeler esnasında KB-07 gelin, KB-03 gelinin kayınvalidesinin küçük oğlunu evlendirecek oluşunu, *“gelin tutmuşlar”* ifadesiyle açıklamaktadır. *“Gelin tutmak”* evlenecek erkeğin kendi girişimi ile evleneceğini anlatmaktan ziyade aile aracılığıyla ve kız tarafının ikna edilmesiyle tatlıya bağlandığını başka bir ifade ile girişimin başarıyla sonuçlandığını ima etmektedir.

3.2.1.2.2. Kardeş/Kuzen/Arkadaş Ağı İle Alakalı Motivasyon

Ulus-ötesi evlilik göçü ile gelen kadınlar, göç sürecini deneyimleyip tamamlamakla göç olgusundan uzaklaş(a)mazlar. Çünkü gelin göçmenler, er ya da geç yaşıt bir arkadaş, bir tanıdık kız ve en çok da -ve varsa- kız kardeşlerini gelin getirmeye heveslenirler.

Makedonya-Kosova ile Türkiye arasındaki evlilik göçlerine bakıldığında yukarıda da değinildiği gibi, Türkiye'ye doğru bir eğilimin var olduğu anlaşılır. Kadınlar, yeni bir olgu olmakla birlikte evlilik göçüne ılımlı bir bakış geliştirmekte, fırsatlar elverdiği ölçüde de göç akışına dâhil olmaktadır.

Şekil 17 Gelinlerin doğum yerleri ile Türkiye'ye gelin getirme düşünceleri

Eldeki veriler (bkz. Şekil 17), her iki kadın grubunun da gelin getirmeye hevesli olduklarını gösterir. Buna göre, ister Makedonyalı isterse de Kosovalı olsun gelin göçmenler, gelin göçmen oluşun birer istisnadan ibaret olmayacağını ve devamının gelebileceğini gösterir. Bu da alan yazında göz ardı edilen, bir anlamda değersizleştirilen evlilik göçlerinin kalıcı ve sürdürülebilir niteliklere yatkın olduğunu göstermesi bakımından son derece önemli bir bulgudur.

İki ülke göçmeni kadınlar arasındaki tek fark, gelin getirme düşüncelerindeki değişikliklerdir. Zira gelin getirmeyi düşünen veya isteyen Makedonyalı gelinlere nazaran Kosovalı gelin sayısı daha azdır. Gelin getirmeyi başarmış kadınlar bağlamında ise Kosovalı kadınlardan dördü, Makedonyalı kadınlardan ise ikisi Türkiye'ye gelin getirebilmiştir. Gelin getirme girişimi başarısızlıkla sonuçlanan üç Kosovalı kadına rastlanırken, girişimi halen süren gelin sayısı birdir. Gelin getirmeyi düşünmeyen gelinlere bakıldığında Kosova'dan dört, Makedonya'dan altı gelin, arkadaş veya bir tanıdık birini gelin olarak Türkiye'ye getirme gibi bir düşünceye sahip değildir. Gelin getirmeye mesafeli duran gelinlerde ise Makedonyalı gelin sayısı 10, Kosovalı gelin sayısı dörttür (bkz. Tablo 21).

Tablo 21 Gelinlerin doğum yerleri ile gelin getirme düşünceleri

	Makedonya köyü/köyleri	Kosova köyü/köyleri	Toplam
Düşünüyor/İstiyor	13	4	17
Düşünmüyor	6	8	14
Mesafeli	10	4	14
Girişimi Başarılı	2	4	6
Girişimi Başarısız		3	3
Girişimi Sürüyor		1	1
TOPLAM	31	24	55

Görüşülen kadınlar arasında memleketten Türkiye’ye gelin getirme düşüncesinin yaygın olduğu görülür. Gelin getirme düşüncesinin altında farklı nedenlerden bahsedilebilir. Türkiye’ye gelen gelinin yeni yaşantısındaki yalnızlığını azaltma düşüncesi gibi kız kardeşe/arkadaşa/tanıdığa, daha iyi bir yaşama ulaşmasında yardımcı olma düşüncesi de etkili olabilir. Yalnızlığını azaltmak için birilerinin gelin gelmesini isteyen 07-KE gelin şöyle demektedir: *“Onlar kendileri buluyorlar ama kaynıma bana bir arkadaş olsun diye gelin gelsin istiyorum oralardan.”* Gelin geldiği aile ve şehre alışmasına yardımcı olabilmesi için ailesinin küçük kız kardeşi Türkiye’ye gelin göndermeye razı olduğunu belirten 19-KE gelin, kız kardeşinin Makedonya’daki biriyle anlaşıp kaçması üzerine kız kardeşini Türkiye’ye getirme düşüncelerinin iptal olduğunu aktarır: *“Buraya alışmam için babam derdi, Şükriye’yi abasının yayına verelim, diye de o beklemedi, kaçtı kocaya. Buraya da gelemedi.”*

Memleketlisi kadınlarla daha iyi anlaşabildiğini belirten gelin 13-KE gelin, gelin getirme düşüncesinde olduğunu şöyle ortaya koymaktadır: *“İsterim gelin getirmeyi. Bizim oradakilerle daha iyi anlaşırım. Hafta sonları burdakiler gezinir, biz temizlik yaparız.”* Kadınların geldikleri yeni yerleşim yerlerinde birbiriyle anlaşabileceği yaşlıtlarının olmasına önem verdikleri görülür. Görüşmecı gelinlerden biri (16-KE) düşüncesini şu şekilde aktarmaktadır: *“Makedonyalılar olsun istiyorum etrafımda. Kızlar da kalmamalı oralarda. Birini yanıma istesem de şimdi hepten farklılık var orada. Dağuldu kızlar.”*

Kuzenlerinden birini veya ikisini gelin getirmeyi düşünen 25-KE gelin, her iki kuzeninin kaçıp evlenmesi üzerine bu fikirden vazgeçmek zorunda kaldığını anlatır:

“Arkadaşım Öznur geldi mesela bir sene önce. Onun dışında düşünüyorum da kalmadı... Amcamın kızları vardı Berna’yla Süheyla, onları isterdim

ama onlar da kaçtı gitti. Akrabam olsun düşünürdüm ama yok. Ben de gitmeseydim demek onlar benden ileri giderlerdi.”

Bir yakınlık derecesi belirtmeden KB-24 gelinin dediği gibi evlenerek gelen kadınlar, evlenerek gelebilme durumunda olan kadınlara yardımcı olmaya çabalarlar: *“Düşünüyorum, isteyen getirmek isterim. Napacaklar orda. Devlet yok, iş yok. Hayat zor oralarda!..”* Amcakızının (12-KE gelin) iki üç ay önce gelin geldiğini belirten 15-KE gelin, gelin getirme düşüncesi konusunda; *“Ne güzel olurdu, isterim tabi!”* demektedir.

Görüşülen kadınlardan Türkiye’ye gelin getirmiş veya getirmeyi düşünenler arasında bilhassa kız kardeşi gelin getirme düşüncesi baskındır. Bununla birlikte bekâr arkadaş ve akraba kızlarını getirme düşüncesinde olan veya getiren gelinlere de rastlanmaktadır. Bunların içinde ayrıca gelin giden yaşıt veya yaşça büyük abla/arkadaş/akrabadan dolayı gitmeyi isteyen veya bu isteği gerçeğe dönüştüren kadınlar da bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerden elde edilen sonuca göre, Bursa’ya gelen gelinlerden sekizi birbiriyle abla-kardeştir. Ergene’ye gelen gelinler arasında ise bu sayı ikidir.

Kız kardeşini gelin getirmeyi düşünenlerden KB-02 gelin; *“Kocasından çıkali 10 sene oldi!”* dediği eşinden boşanmış kız kardeşini internetten tanışıp görüştüğü kişi ile tanışmasına vesile olabilmesi için onu Türkiye’deki evinde ağırlamaya hazırlandığını belirtmektedir. Kız kardeşinin gelin gelmesini istediğini belirten 08-KE gelin; *“Kız kardeşim yanıma gelse iyi olurdu!”* derken, benzer bir isteği dillendiren 09-KE gelin: *“Kız kardeşimi buraya getirmeyi çok istiyorum, kismet!”* ile 10-KE gelin: *“Kız kardeşimi getirme düşüncem var.”* demektedir.

Bilinçli olsun veya olmasın KB-03 gelin, kız kardeşinin Türkiye'ye gelin gelmesinde önemli bir referans olur: *“Beni beğeniyorlardı, temizlik yapmamı falan...”* KB-03 gelinin temizlik yaptığını görenler, kız kardeşinin de KB-03 gelin gibi temiz ve titiz olacağını düşünerek, kız kardeşini Türkiye'ye gelin getirmeye çabalarlar ve çabalar olumlu sonuçlanıp, KB-03 gelinin kız kardeşi de Türkiye'ye gelin gelir. KB-3 gelinin kardeşi KB-10 gelin ablasının söylediklerini doğrular tarzda geliş hikâyesini şu şekilde anlatmaktadır:

“İstemedim çünkü bana izin vermediler göreyim kocamı... ‘Çocuk çok iyi’ deyip duruyordu ablam... Abim, 25'ine kadar kızını vermeme diyordu ama sonra o da ikna oldu, tamam dedi... Ben hiç istemedim. Beni ikna etmek için eşimin ablası, Cavidan¹³⁵ abla Mamuşa'ya geldiler... Bunun öncesinde beni başkaları da istedi. İkisi Türkiye'den biri Mamuşa'dan istedi... Ablam, ‘olay büyümeden Türkiye'deki çocuğa evet de’ dedi. Evet dedim, öyle oldu.”

KB-03 gelin gibi kız kardeşini gelin getirenlerden bir diğeri KB-11 gelindir. Türkiye'ye gelin gelmeyi çok istediğini belirten KB-11 gelin, liseye giden ve Türkiye'ye gelin gelmeyi istemeyen kız kardeşini getirttiğini anlatmaktadır: *“Ben vesile oldum gibi. O pek istemiyordu. Liseye gidiyordu ama kısmet oldu, geldi.”* Benzer bir durum, KB-27 gelinin anlattıklarında gün yüzüne çıkar. Kendisi de bir gelin göçmen olan KB-27 gelin, eşiyle birlikte kız kardeşinin kayınbiraderi ile evlenmesine vesile olur: *“Türkiye'ye gelin gelme düşüncem yoktu ama sonra bir baktım burdayım... Temmuzdu, okul gezisine gelmiştim, gelmişken ablamı görmek istedim, buraya geldim. 2 gün kaldım, 2-3 saat sonra otobüse binip döneceğim sırada, kocamla*

¹³⁵ Metin içerisinde kodlu isimler dışında açıkça yazılmış olan isimler, maskeleme işlemine tabi tutulmuş dolayısıyla yukarıda geçen isim, gerçek ismi yansıtmamaktadır. Kullanılan özel isimlerin ilk harfleri doğru olmakla birlikte farklı bir isim kullanımına gidilmiştir.

bizi buluşturdular. O zaman daha üniversitem bitmemişti, bir dersim vardı, dönüp onu tamamlamam gerekiyordu.”

Ablasıyla kız kardeşinin Türkiye’de yaşadığını belirtenlerden biri ise KB-06 gelindir: “...Kız kardeşim burda zaten. Biri sebep oldu, görüştüler, evlendiler! Ablam da burda!” Bununla birlikte Türkiye’ye gelin gelen ablasını görüp Türkiye’ye gelmeye özenen gelinlere de rastlanmaktadır. “Hayalimde Türkiye vardı!” diyen KB-12 gelin, ablasının Türkiye’ye gelin gelişinden hemen sonra onun da geldiğini belirtir: “Ablam Türkiye’ye evlendikten 1 yıl sonra ben de geldim... Amcamdan gelin çıktım.”

Görüşülen kadınlar arasında abla rolüyle erkek kardeşine köken ülkeden gelin getirenlere de rastlanmaktadır. Kendisi de bir gelin göçmen olan 29-KE gelin, erkek kardeşine 15-KE gelini getirir:

“Kardeşime getirdik, onun dışında bir düşüncem yok şimdi... Eşimin amcaoğluyla bir muhabbette bizde bir oğlan var, sizde tanıdığınız bir kız var mı, dedim. Amca, var bizde bir akraba dedi. Nasıl tanıştıralım, yok mu sizde bir angı (herhangi bir) resim dedi. Kardeşime önce danıştım, fotoğrafını vereyim mi diye, ver dedi, verdim. Memlekete götürmüş resmi, beğenmişler, damat olacağın resmini aynaya koymuşlar, onlarda öyleymiş... Gelinin annesi dünüşü diyoruz, ona vermiş fotoğrafı. O sırada Erdal’ın pasaportunun süresi doluyordu, gitti köye. Orda tanışıyorlar. Kız telefon numarasını bulmuş Erdal’ın. Bizimkiler anlatıyor, tam yatıyoruz Erdal’ın telefonu çalıyor, kız arıyormuş. Cuma İştıp’e gel, buluşalım diye. Erdal o zaman nazam-niyazındaydı. Kızın annesi görmüş Erdal’ı, çok güzel damat kaçırmayalım demiş. Sonra yine Radanya’ya çağırılmış kız, Erdal gitmiş. Her şey oldu, 1 haftada bitti. Erdal demiş, göndereyim teyzemleri istesinler.”

Görüşmeci kadınlar arasında kız kardeşini gelin getirmeyi düşünmeyenler de vardır. KB-16 gelin bunlardan biridir: *“Kız kardaşım var orda ama onu getirmem... Yok canım yakar mıyım kızı!”* Yakma ifadesi, görüşmeci kadının anlatımlarından anlaşılacağı üzere göç sonrası oluşan aile özlemine atıf yapmaktadır.

Gelin getirme düşüncesine mesafeli duran gelinlerin, bu konuya mesafeli duruş sergilemelerinin altında yaşadıkları köylerde Türk nüfusunun azlığı bunun içinde de bilhassa evlilik yaşında genç kızların olmayışı gösterilir. Benzer bir nedenden ötürü gelin getirme fikrinde olmadığını söyleyen KB-21 gelin ise şöyle demektedir: *“Bizim sülalede kız yok garim. Amca kızını kayına yapmaya çalıştım olmadı. Bunların beklentileri fazla!.. Kız yok zaten artık. Olsa kaynıma alırdım. Yakında amcakızı da gelecek, eşi Kahramanmaraş’tan. İnternette tanışmışlar. 2 ay sonra buraya evlenecek.”*

Mesafeli bir duruş sergilediği söylenebilen KB-19 gelinin konuya olan mesafeli duruşu, güvenilir erkek eş adayı bulma konusundaki endişeleriyle ilişkilidir: *“Komşu kızını buraya getirmeyi isterdim ama olmadı. Ama birilerinin arasını yapacaksam öyle alıp getiremem bakarım, iyi biri mi kızın evleneceği erkek.”* Benzer bir tavır, 31-KE gelinde de görülür: *“Şu devirde çok sıkıntılı artık. Güler perişanlığında geldiğinde çok sevinmiştim, kızkardaşımla konuşmadıklarımı onunla konuşurum. Çok sevinmiştim geldiğine...”*

Gelin gelen arkadaşına özenen kızların da arkadaşları gibi gelin geldikleri görülür. KB-12 gelinin anlattıkları buna örnek olabilir: *“Beni gördü de özendi. Mektup yazıyorduk birbirimize o zaman. Mektupta yalnız kaldığını yazıyordu hep. Ben de olsa Türkiye’ye evleneyim diyordu.”* Bir diğer gelin (KB-11) de arkadaşının (KB-18 gelin)

Türkiye'ye gelin geldiğini belirtmektedir: *“Çok istiyordum Türkiye'ye gelmeyi. Arkadaşım vardı Türkiye'de evlenerek gelen.”*

Görüşülen kadınlardan gelin getirme düşüncesine sahip olmayan KB-13 gelin, neden gelin getirmek istemediğini şöyle özetlemektedir: *“Herkes kendi evinde dursun. Onlar orada durmazlarsa bize değişiklik olmaz, gidip gelemeyiz oralara.”* Görüleceği üzere, gelinler, bir nevi evlilik göçü ile kurdukları köprüyü sürdürme gayretindedirler. Benzer bir düşüncüyü paylaşan KB-18 gelin ise gelin gelmenin aileyi ve memleketi özlemek anlamına geldiğini ve bu özlemin dinmeyeceğini dolayısıyla da bir anlamda alışmanın da tam anlamıyla mümkün olmadığını belirtmektedir: *“Oradakilerin durumları çok iyi. Birilerini getirmeyi düşünmüyorum. Kimseyi de yakamam... Özlem oluyor. Çok çok özliyorum. Oraların özlemi hiç gitmez. İçinde başka bir şey oluyor. Ben oranın insanıyım diyorum. Oranın insanı daha doğaldır, daha candan, daha samimidir. Eşim diyor alış buraya...”* Benzer bir düşüncede olan 19-KE gelin, evlilik göçünü kimseye önermediğini, kendisinin de son birkaç yıl içerisinde alışabildiğini aktarmaktadır: *“Kimseye tavsiye etmem. Hele kızlara hiç tavsiye etmem. Hep diyorum, kızım şimdi küçük, büyüyünce uzağa vermem. Alışmak zor geldi bana, kızımı da uzağa vermem. Sık sık gidiyorum. Son üç yıldır hele her sene gidiyorum köye.”*

KB-14 gelin, gelin gelişinin ardından kuzenini de gelin getirdiğini belirtir: *“Olduk gene henüz. Geçen sene aldık küçük teyzemin kızını. Aldık oni da yaptık... Biz istedik. Kız istemedi ama kısımedi imiş.”* Kuzen KB-15 gelin ise geliş hikâyesini şu şekilde detaylandırmaktadır:

“... Hem istemeydim oni hem celeceğimi bilidim buraya se ne istemem o oli... Hocalık yaparçen beni cürmiş uzaktan... Ramazan'dan iki هفته evvel evi kaldırmışidik (Ev temizliği). O sabah kalkmışidim hazırlanıdim cidem

camkiye, Haziran idi (2014). Ders veridim, hem ders veridim hem mukabele veridim. Mukabele 10'de başlaydi, 11:30'a ka süreydi, o biteydi 11:30'da ders başlaydi 4'e ka hanci cün 5'e ka süreydi... Saat 10 cibi idi. Motram celdi, çocukle babasi celilar, dedi. Arama cürsünlar beni... (Babayla çocuk geldiklerinde) 10 dakikanız var ne dersiniz birden süleniz, dedim... İlk cürüşte bilmeysin begendin mi beğenmedin mi?... Kabul et deytilar, cürmeden cümbili ne olurse olsun olmaz, deydim. Cürmeyi isteydim... Sora insan beş dakikada ne ka çendine yakıştırır?... Sora akşam bizimçiler soraylar napaysın? Son kararın ne, dedim beğenirseniz siz ne isterseniz yapni. Sora kabul ettim, o akşam maramayi (Nişan haberi) cütürdilar. O akşam marama cütürüldükten sonra durmadan agladım. Bir cün sonra kaynata açan celdilar bize, el üptüm bana 50 Euro verdi el üptüm diye... İçindi vakti celmiş benim adam (gölüşme oluyor). Celmiş tanışmak için. Biz hiç sülemedik, benim hiç vaktim olmaydi kursa cideydim. Kursta karilar, 'hocahanım seni vermişlar hayırlı olsun' dedilar. Sözlendikten sora 'şimdi rahatlanın' dedim... Anam, abem (abi), ince (yenge), nanam (büyükanne) varidi çocukle başladık konuşmaya. Ne iş yapaysın, işin devamlı midir, huyun nedir suyun nedir, yalan var midir, sigara kullani misin? Ben içmem sen da istemem kullanasın, dedim... Aynı gün yüzükleri almaya cittik Prizren'e. Düçanlar (dükkanlar) kapanidi son anda yetiştik. Teyzemin çocogi (çocuğu) hem celini (gelini) beraber cittik almaya... Yemek yedik ama ben ne yedigimi ne içtigimi anlaydım, nasıl titreydim..."

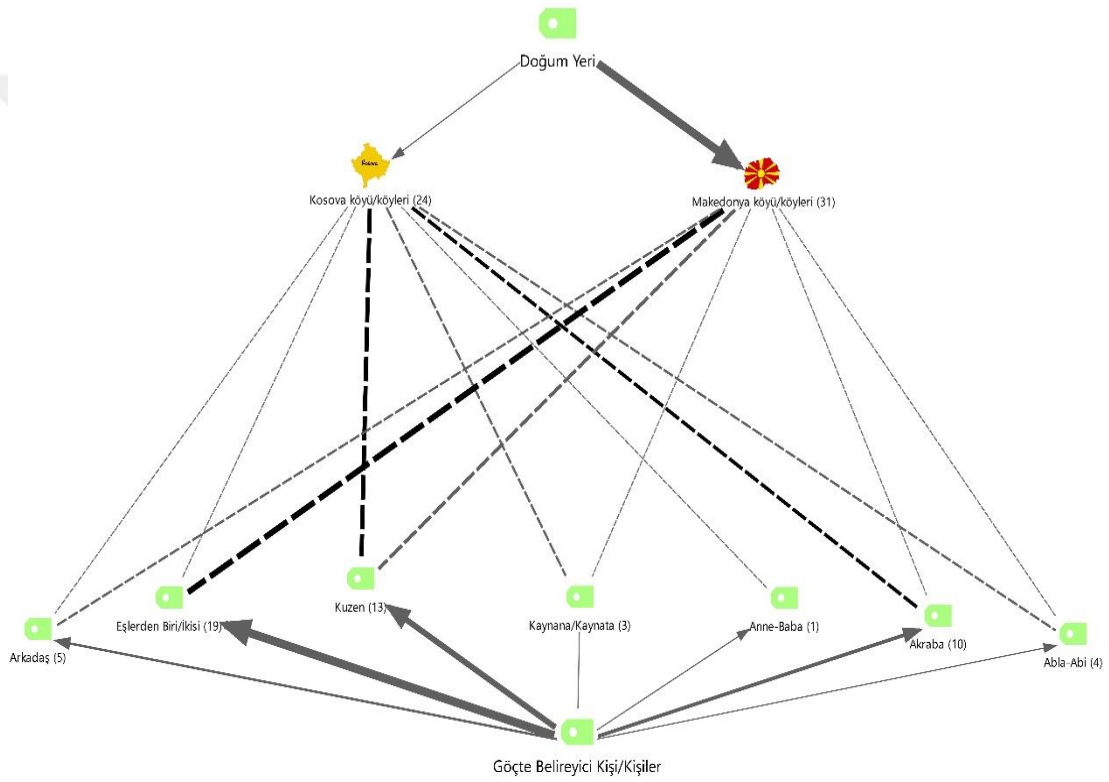
Kuzenini gelin getiren bir başka kadın ise 20-KE gelindir: "Arkadaşlarım gelsin istiyorum. Bir angısına diyorum ama gelmek istemiyorlar! Ama dayımın kızı Mukaddes (09-KE) gelin geldi Çorlu'ya. Benle eşim yaptık aralarını onun eşiyle."

Benzer şekilde kuzenini gelin getirmeyi isteyen gelinlerden biri 12-KE gelindir: "Var gibi, tiyzemin kızını istiyorum. Birini bul diyor o da. Araştırmalardayım ama yok öyle biri." Kuzeninin gelin gelmesini isteyenlerden bir diğeri 21-KE gelindir: "İstedim,

çok istedim. Mesela amcamın kızının buraya gelmesini çok istedim ama olmadı. Onunla bir arada büyüdüğümüz isterdim onun yanıma buralara gelmesini.”

15-KE gelin de eşi ve ailesinin Makedonya’da gelin getirme isteğinde olduğunu şu sözlerle aktarır: “Kocam taraf gelin getirmeyi severler. Çünkü daha uyumlular bizimkiler.”

Şekil 18 Gelinlerin doğum yerleri ile evlilik göçlerinde belirleyici kişi/kişiler

Kavram haritasında görüleceği üzere (bkz. Şekil 18), ulus-ötesi evlilik göçlerinde belirleyici rol oynayan birden fazla kişi vardır. Makedonyalı gelinlerin evlilik göçlerinde farklı, Kosovalı gelinlerin evlilik göçlerinde farklı kişiler ağırlıklı rol üstlenmiş durumdadır. Makedonyalı gelinlerin evliliklerinde çiftlerin kendileri çoğunlukla tanışma ve evlenme aşamalarını birlikte geliştirip sonlandırırken, Kosovalı gelinlerin evlilik göçlerinde başta kuzenler olmak üzere, arkadaş ve/veya akrabalar

büyük rol oynamaktadır. Bu anlamda akrabaların ulus-ötesi evliliklerdeki rolleri ayrıca değerlendirmeye tabi tutulacak değerdedir.

3.2.1.2.3. Hısım/Akraba Ağı İle Alakalı Motivasyon

Ulus-ötesi evlilik göçlerinde gelin göçmenlerin kendileri ve aileleri kadar gelinlerin hısım/akrabaları da göçlerin oluşum, gelişim ve sonuçlanmasında etkindir. Hısım/akraba anlamında ise hala ve teyze belirgin iken, dayı, amca ve çocukları da gelinlerin Türkiye'ye evliliklerinde aktif olarak rol almıştır. 08-KE gelin, şimdiki eşiyle tanışmasını teyze oğluyla ilişkilendirir: *“Bayram günüydü, kıranda arkadaşıyla gezer. Arkadaşı da benim teyze oğlu. Teyze oğlu sonra geldi arkadaşının beni biğendiğini söyledi. O günün akşamı karşılaştık.”*

13-KE gelin, evlilik hikâyesini şu şekilde anlatmaktadır:

“Bizim insanlar birbirini tanır. Benim babamla, kocamın dayısı çoban arkadaşydı. Türkiye'ye göç eder kocam ve ailesi. Misafirlğe geldiklerinde kocamın dayısı, ben gelinin babasını tanıyorum, maksat oturmak, der. Geldiklerinde babamı aradılar, ziyarete geliyoruz sizi diye. Maksat oturmak, misafirlik ama kocam da bu maksatla beni görecekt.”

Hısım/akrabanın evlilik göçüne müdahil olması ve müdahil olmalarının aile tarafından yadırganmıyor oluşu, temelde gelin göçmenlerin ara ara vurguladıkları “tanışık olma” durumuyla alakalıdır. Zira akrabanın evlilikte karar verici bir duruş sergilemesi, evlenilecek eşe olan itimat ve güvenin önemli bir göstergesidir. Benzer bir husus 16-KE gelinin söyledikleriyle ortaya çıkmaktadır: *“Dayım Nevzat'ı tanırdı. Annemlere verelim mi dedi. Onlar da biz karışmayız siz karar verin derler. 6 ay bunun üzerine sözlü durduk. İstemeye geldiler dayımdan, sonra da bohça gitti bizden...”*

Tanışıklığın evliliğe karar vermede önemli olduğunu gösteren bir başka evlilik hikâyesi ise 22-KE gelinin anlattıklarında görülür. Eşiyle ilkököl birinci sınıfa beraber giden 22-KE gelin, eşinin ailevi göç kararı alması ve Türkiye’ye göç etmesi ile sınıf arkadaşından kopar, yıl boyunca eşiyle yüz yüze gelemmez. Yıllar sonra tekrar karşılaşmalarında ve evlenmelerinde eşinin teyzesi büyük rol oynar. 19 yıl sonra eşinin köye gelmesi üzerine teyze ile gelinin diyalogu ve evlilik süreci şöyle gelişir:

(Teyze) “Evlenmezsin mi daha, gel tanıştıralım sizi, derdi şakacıktan... O zaman kocam tam da iş zamanı köye gelmiş. Kızkardeşim da gelmişidi Hollanda’dan. Topolnica’da düğün vardı, kocam da oraya geldi. Yıllar sonra ilk defa orda gördüm. O beni hatırlamıyordu ama ben onu hiç unutmadım. Benim yanıma oturtmuşlardı, aynı sırada otururduk, ben çok utanmıştım o hatırlamıyor ilkököl... Davut beni düğünde görmüş, sonra misafirlğe geldi... İki hafta içinde nişanlandık! Onun akrabaları istediler beni, dayıları beni beğenirdiler. Sırf onlar ister diye tanıştım. Kocama dediklerinde o da Gülümser isterse görüşelim demiş... İlk görüşmede kocam, zamanım yok, bir söz keselim, çalışıyorum, izin alamam gene, dedi. Aslında işini garantilemek istedi. Ben de ne oldu anlamadım, nişanlandım ama sanki bir rüya!”

Ulus-ötesi evliliklerin gerçekleşmesinde çiftlerin akrabaları arasındaki evliliklerin de etkisi görülür. KB-06 gelin, evliliğine ilk adımı, önceki evliliklerin aracılık ettiğini ima edencesine şöyle bir açıklama yapar: *“Eşimin amcasının kızı, benim amcamın oğluna evliydi!”*

Hısım/akrabalığın ulus-ötesi göçlerde de sürüp gittiği bilgisi, göç yazınında da yer almaktadır. Akriba bağı, memleketteki gelişmeleri göç edilen ülkeye taşımakla birlikte yeni gelenleri, yeni gelenlerin kimlerden olduğu ve ne amaçla geldikleri bilgisini de göçmen topluluğa yaymaktadır. Yeni gelen bilgisi, bilhassa

memleketinden bir kızla oğlunu evlendirme niyetinde olan anne-babalar için daha bir kıymetlidir. Bekâr bir kızın/kızların Makedonya'dan Türkiye'ye geldiği bilgisi, haberi ilk alan kişi veya kişilerce diğerlerine haber verilmesiyle duyurulur, yayılır. KB-11 gelinin Türkiye'ye gelişi, eşinin amcakızı (gelinin babasının amca gelinidir aynı zamanda) yengesine (gelinin kayınvalidesine), *“Mamuşa'dan bir kız gelmiş, görün bakın.”* diyerek, bekâr ve gelinlik yaşta olan bir misafir kızdaki bahseder.

Akraba, genç çiftlerin birbirine ulaşmalarında da ayrıca bir yardım görevi görür. 20-KE gelinin eşiyle tanışmasında kuzeninin katkısı bulunur: *“...Çarşamba pazarında gördü, sülemek istedi ama ben hiç sülemedim! Dayıkızımdan benim telefon numaramı almış... 3-4 ay süledik, Üçüncü ayda nişanlandık.”*

Bir başka gelin (26-KE) hikâyesinde ise gelinin halası ile damadın dedesi, çiftin tanışıp evlenmesinde aracıdır. Bir misafirlikte karşılaşan hala ile dede arasında geçen diyalogda gelinin aktarımına göre dede, *“Bizde torunlar var, sizde kız varsa evlendirelim.”* demesi üzerine hala gelinin annesine haber gönderir: *“Burda bir çocuk var siz de isterseniz tanıştıralım.”* Tanışıklık unsuru burada da devrededir. Hala ile dedenin birbiriyle görüşmeleri ve birbirini tanıyor olmaları, bununla birlikte ailenin kızlarını Türkiye'ye gönderme isteği birleşince bu örnekteki ulus-ötesi evlilik, aile engeline takılmadan kısa sürede gerçekleşir: *“Her şey aslında iki ay içinde oldu!.. Görüşmemizde Sabri amca bir garanti gibi oldu. Yürek alıyordu (yüreği rahatlatıyordu). Babam da çok istiyordu Türkiye'ye evlenmemi. Geleceğimiz için istiyordu. Razıydılar gelip istemelerine beni.”* Türkiye'ye gelin gitme isteği, ailenin kızlarını Türkiye'ye gönderme isteği ve aracılığını tanışık olunan Sabri amcanın yapıyor olması, gelinle damadın birbirini hiç görmeden sözlenmelerine yetmiştir.

Bir başka evlilik hikâyesinde evliliğin belirleyicisi, gelinin yengedir. Yenge, KB-13 geline, “*Oğluma Mamuşa kızı isteriz.*” diyen Mamuşalı bir göçmen kadından bahsederek KB-13 gelinin ulus-ötesi evliliğine ilk adımın atılmasına vesile olur. Ulus-ötesi evliliğiyle ilgili kararsızlık yaşayan gelin; “*Aradaydım, ne olur ne olmaz dedim... Uzak çok... Gidemiyorsun istediğin zaman, çok uzak ama anam, babam, halam onlar razı geldi!*” diyerek evlenmesinde ortak bir kararın alındığını aktarır. Eşiyle karşılaşmasında yengesinden bahseden 21-KE gelin, hikâyesini şöyle anlatır:

“Yengeme gelirdi. Sonra daha sık gelip gitmeler oldu. Hoş geldin’e gelirlerdi. Konuşmaya başladık. İki-üç ay konuştuk sonra asker oldu. Bir buçuk sene askerlik yaptı. Bizim konuştuğumuzu abimler bilirdi. Askerden döndüğünde iş resmileşti, sözlendik. Kayınvalidem beni, annemden telefonda istedi. Annemler de kocamın ailesini tanırlardı. Sözlenmemize izin verdiler. Sözden bir ay sonra annem-babam geldi, nişan oldu.”

Burada da görüldüğü üzere tanışıklık, ailenin damat adayını görüp-bilmeden kızlarıyla oğlanın evlenmesine razı olmalarında etkilidir.

Türkiye’ye gelin gelme düşüncesinde olmayan yeğenini ikna ederek, ulus-ötesi evlilikte akraba etkisini belirginleştiren teyze, KB-15 gelinin evlenip Türkiye’ye yerleşmesini sağlar. Türkiye’ye göç etmiş teyze, yeğeninin de Türkiye’ye evlenerek gelin gelmesini ister: “*İçisini seveydim (yeğeni ile evlendirmeyi istediği oğlanı). Acıdım kızı, başka yere citmesin, iyi insanlar evlenmişler acıdım fena yere citmesin...*” Akrabaların evliliklere müdahil oldukları açık bir gerçektir. Akrabalar arasında bilhassa da kadın akrabalar daha baskın ve ilgilidir. Ancak erkek akrabaların da dâhil oldukları evliliklere rastlanmaktadır. Buna örnek olarak 25-KE geline Türkiye’ye ziyaretinde amcasının söyledikleri gösterilebilir: “*Türkiye’ye yaz ortasında*

geldiğimde, 2006 yılında, amcam dedi, seni birine burdan yapalım, sevgilin yoksa.”

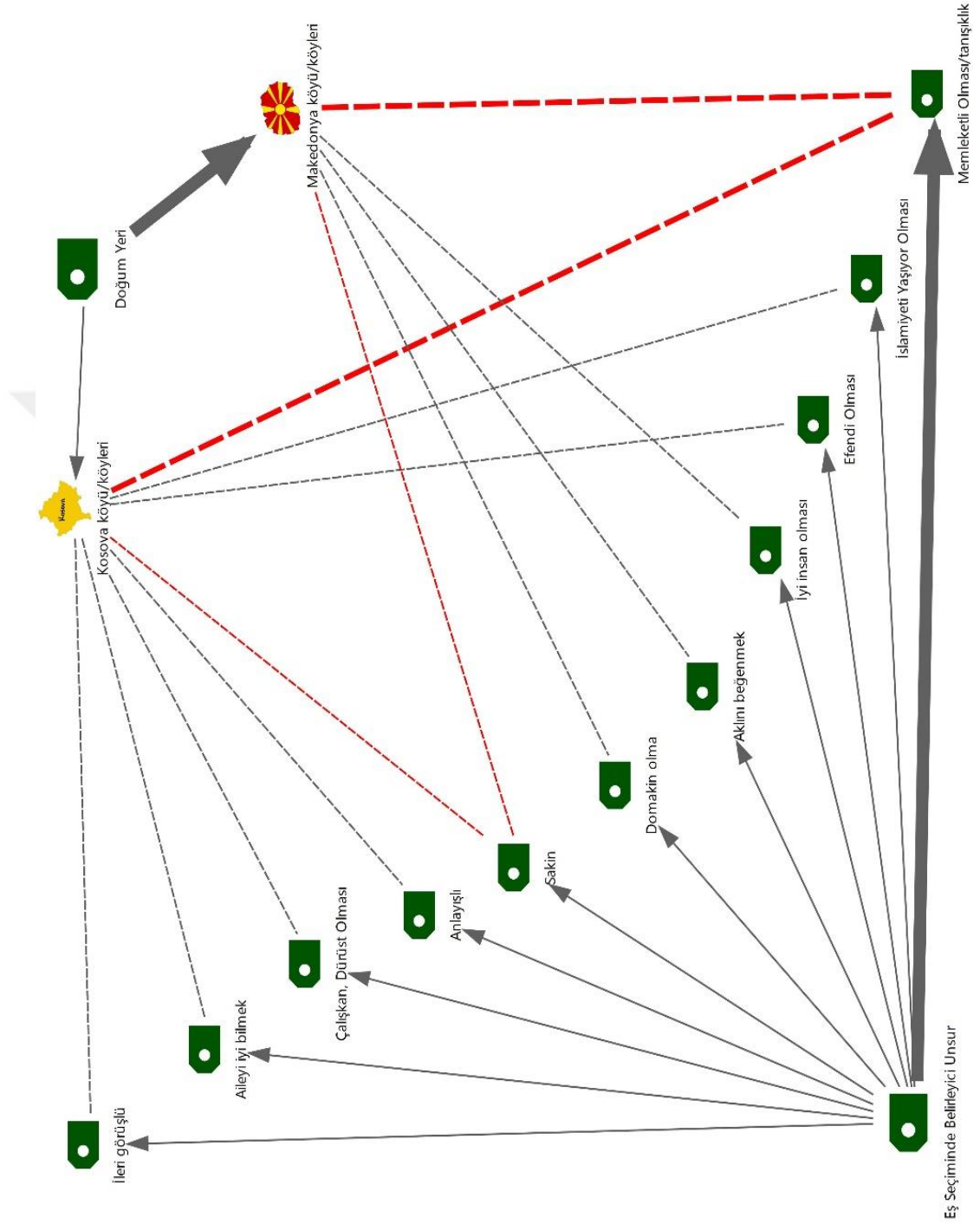
Sevgilisi olmayan gelin bu teklifin ardından kısa bir süre sonra Türkiye’ye gelin gelir.

3.2.2. Göç Süreci: Gelin Göçmenlerin Evlilik Pratikleri

3.2.2.1.Eş Seçiminde Belirleyici Unsurlar

Görüşülen Makedonyalı ve Kosovalı kadınların büyük bir kısmı, farklı unsurların eş seçimlerinde etkili olduğunu belirtmektedirler. Yoğunluk anlamında farklılık görünmekle birlikte benzer unsurların da ayrıca göz önünde bulundurulduğu anlaşılr.

Şekil 19 Gelinlerin doğum yerleri ile eş seçimlerinde belirleyici unsurlar

Eşin “memleketli” olma şartını karşılaması, görüşülen kadınların sıklıkla tekrarladıkları belirleyici unsurların başında gelir. Memleketlilik¹³⁶ vurgusu her iki ülke kadını için geçerli olmakla birlikte Kosovalı kadınlarda bu unsurun daha sık dile getirildiği anlaşılr. Bununla birlikte farklı terimler kullanılsa da evlenilecek eşte aranan ikinci bir özellik, eşin karakter yapısına yöneliktir. Buna göre gelinler, eş seçiminde eşlerinin anlayışlı, sakin, *domakin* (aile reisi ile evcimen), efendi olma (ağırbaşlı) ve akli başında (aklını beğenme dedikleri) olma gibi özelliklere önem verdiklerini belirtmektedirler. Kavram haritasında da görüldüğü gibi (bkz. Şekil 19), iki ülke kadınlarının eş seçimlerinde iki belirleyici unsur üzerinde hemfikir oldukları görülür. Bunlardan biri eşin memleketli olması, bir diğeri de eşin sakin olmasıdır.

Dağılıma bakıldığında Makedonyalı kadınların birçoğu eşlerinin “iyi insan olması”na önem verdiklerini, bir kısmı ise eşlerinin “aklını” beğendiklerini (düşünce tarzını) bazıları da eşlerinin “domakin olması”nı önemsediklerini belirtirler. Eşin domakin olması, gelinlerin yetiştikleri kültürel bağlama bağlı olarak idealize edilmiş erkek rolünü temsil eder. Erkek, 16-KE gelinin ifade ettiği şekliyle *domakin* olmalıdır. Domakin olma, ailenin maddi manevi geçimini sağlamak kadar, eşine sadık ve anlayışlı eş olma fikrini de içeren, kapsamlı bir ifadedir. Domakinlik aynı zamanda evine bağlı sadık erkek anlamına da gelmektedir. 31-KE gelin eşi ile ilgili tam da bu domakin olmaya örnek teşkil eden bir cümle ile eşini anlatır: “*Eşimin Allah tarafından*

¹³⁶ Görüşülen katılımcılardan elde edilen bulgulara göre, Makedonya ve Kosova’dayken gelin adayların eş arayışlarında olduğu gibi Türkiye’deki Balkan kökenli damat adaylarının gelin arayışlarında da eş seçimlerinde “Balkan kökenli” olmayı önemsedikleri ve gelinlerin Balkan kökenli göçmenlerle, dolayısıyla hemşehrileri ile evlendikleri anlaşılr. Balkan kökenli olma ve tercihen Balkan kökenli biriyle evlenme, görüşülen kadın grubu için önemli ve öncelikli olmakla birlikte genel anlamda Balkan kökenli göçmen eğilimlerine bakıldığında da benzer bir tercihin ön planda olduğu anlaşılr. Ünal (2012: 52), Balkan kökenli göçmenler özelinde yaptığı araştırmada, farklı Balkan göçmeni gruplarda hemşehrilik algısının geline ülke veya etnik kökenle değil, daha çok Rumeli/Balkan kökenli olma durumuyla ilintili olduğunu belirtir.

da öyle gezmesi yoktur!” 16-KE gelin bu konuda şunu söylemektedir: *“Bizim oranın çocukları çok akıllı, efendi! Şimdi gene domakin olan tutunur burada.”* Tutunmak, bir göçmen ailesi olarak Türkiye’de normal şartlarda bir yaşam sürdürebilmeye atıftır. Bunun için de para israfı olabilecek aktivite/eylemlerden kaçınmaları gereklidir.

Kosovalı kadın görüşmeciler, evlilikleri öncesinde eşlerinin anlayışlı, çalışkan, dürüst ve ileri görüşlü olup olmadıklarına baktıklarını belirtmektedirler. Memleketten olma tercihi, Kosovalı kadın göçmenler arasında ayrıca “ailesini iyi bilmek’le de ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla her iki kadın grubu için evlenilecek erkeğin ilk olarak memleketli olma şartını karşılaması beklenir, bununla birlikte veya bundan ayrı olarak (bazı evliliklerde eşler aynı köyden gelmemektedir) evliliği bir ömür boyu sürdürebilecek düzeyde erkeğin anlayışlı ve sadık olması önceliklidir. Anlayış ve sadakat kadınların ifadelerinde de ön plandadır.

Memleketli olma şartı, çoğu gelin için büyük bir güven duygusunu beraberinde getirir. Bununla birlikte memleketli eş, bir tercihle de alakalıdır. KB-05 gelinin ifade ettiği gibi, gelin göçmenler “kendilerinden” olana, başka bir ifade ile aynı memleketten olan eşlere yönelirler: *“Biz koşuyoz kendimizden olsun!..”* Benzer bir düşünce, Makedonyalı kadınlar arasında da görülür. 04-KE gelinin Makedonyalı eş seçme nedeni, tanışıklığın mevcut oluşudur: *“Tanınık yani. Bizim kızlar tanıdıklarına gelir, yerlisine gelmezler!”* Görüşülen gelin göçmenlerin üzerinde durdukları tanışıklık vurgusu, 19-KE gelinin evli olduğu erkeğin söyledikleriyle örtüşmesi itibarıyla önemlidir. Damadın, eş seçimini Makedonya’dan yana kullanma nedenine verdiği cevap da bu noktada dikkate değerdir: *“Kimin nasıl olduğunu daha iyi tanıyoruz. Ayak uydurmak önemli, bizimkilerle daha kolay ayak uyduruyoruz... Hem ayak uydurmak*

hem de akıl uydurmak önemli!” 20-KE gelinin eşi ise Makedonyalı kadınlarla ilgili şu kısa açıklamayı yapar: *“Bizim oranın kadınları saygılı!”*

“Bizim kızlar tanıdıklarına gelir, yerlisine gelmezler!” açıklamasının, elde edilen veriler göz önünde bulundurulduğunda doğruluk düzeyinin yüksek olduğu görülür. Zira görüşülen 55 kadından hiçbiri yerli bir Türk (Türkiye Türkü) ile evli değildir. Kadınların büyük bir çoğunluğu kendi köylüsü göçmenle, küçük bir kısmı ise Balkan kökenli göçmenlerle evlidir. Kızların tanıdıklarına geldikleri, açıklaması ise ayrıca bir açıklamayı gerektirir. Zira buradaki tanıdıklar, akraba bağı olmayan memleketli veya memleketten tanıdıklar anlamına gelmektedir. Eşinin Makedonyalı olmasını isteyen bir başka görüşmeci kadın, 13-KE gelindir: *“Eşimin bizim buralardan (Makedonya’dan) olmasını istiyordum. Birbirimizi tanıyoruz. Burdakiler (Türkiye’dekiler) daha açık. Bilgili, görgülü olduklarından anlaşılamazdık. Hem burdaki kızlara söz geçiremezlerdi bizim erkekler.”* Eşinin Makedonyalı olmasını isteyen bir diğer gelin de 19-KE gelindir ve Makedonyalı eş isteme nedenini şöyle anlatır: *“Makedonyalı olsun istiyordum. Bunun (eşinin) kopması Makedonya. Bizim taraflı. Anlaşabiliriz düşüncesi oluyor. Onlar da ordan gelmiş, örf âdetini unutmuş olamaz.”*

13-KE gelinin *“...Hem burdaki kızlara söz geçiremezlerdi bizim erkekler”* cümlesi, Türkiye’deki yerli kadınlarla Balkan kökenli göçmen kadınlar arasında bir ayrımın var olduğuna işaret eder. Ayrım, özellikle yaşam tarzlarında görünür hale gelir. Yukarıda yer aldığı üzere her iki göçmen grubundan kadınların büyük çoğunluğu aile apartmanında dolayısıyla kayıncıvalide himayesinde geniş bir aile yapısında veya

kayınvalide ile birlikte yaşamaktadırlar. Eşin annesi dâhil diğer aile fertleriyle birlikte yaşamak, kimi gelin için bir alışkanlık, kimi içinse bir mecburiyettir.

KB-08 gelin, eşiyle ilk görüşmesinde eşinin kendisine annesi ile birlikte yaşayacağını ve sık sık görümcelerinin gelip gideceklerini anlattığını söyler. Bu durum ise KB-08 gelin için bir sorun teşkil etmez: “(Sorun) *Olmaz, biz alışıksık kalabalığa.*” Kalabalık aile yapısı, geride bıraktıkları yaşam tarzlarının bir yansımasıdır. Lise mezunu KB-12 gelin, 10 yıldır kayınvalide ve kayınpederi ile birlikte yaşadığını şu açıklamayla ortaya koymaktadır: “*Kaynana ve kayınla beraberiz!.. Alışmışız beraber durmaya, o zaman utanıyordum, diyemedim ayrı olalım. Mamuşa’da öyle gittiği için burda kaynanamla yaşamayı kabul ettim. Çok isterdim ayrı katım olsun.*” Yine gelinlerden biri (KB-21 gelin) evlenip Türkiye’ye geldiği yıllarda kayınvalidesiyle birlikte aynı daireyi paylaştığını daha sonra da daireleri ayırdıklarını ancak aynı apartmanda yaşamayı sürdürdüklerini belirterek, bu yaşayış tarzının yukarıdaki gelinlerde görüldüğü gibi geçmiş yaşantı tarzı, yatkınlıklarıyla doğrudan alakalı olduğunu gösterir: “*Geldiğimde hep beraberdik. Mutfağı bile düzmedim (düzenlemek), yemeği beraber yedik kaynanamda. Bizde adettendir, beraber yaşarlar.*” Kayınvalide ve kayınpeder ile birlikte yaşadığını belirten KB-22 gelin, geniş aile içinde yaşayacağını bilebile geldiğini ve pişmanlık duymadığını belirtir. KB-22 gelin geride bıraktığı yaşam yerinde büyük bir aile içinde yaşadığını belirterek, büyük aile içinde bir yaşantıya geri dönmeyi istemediğini de eklemektedir: “*Kaynana, kaynatayle yaşayacağımı bilerek geldim. Biz Mamuşa’da beraberiz. Ne bilim belki istedim burada kalaym. Hiç pişmanlık hissetmedim. Tekrar kalabalığın içine gitmek, zor... Biz bir avlida amcalar onların çocukları 53 kişi idik. Burda üle diliz.*”

Görüşülen kadınlar arasında Mamuşalı gelin (KB-05 gelin), geride bıraktığı yaşantıyla ilgili önemli bir bilgiyi paylaşır: *“Orda geline tek bir oda verilir! Çok eşyası olmaz.”* Kendi aile yaşantısı ile ilgili olarak da şunları söylemektedir: *“Orda biz hiç durmazdık. sekiz ev amcalarımındı. Birbirimize gider gelirdik.”*

KB-06 gelin, hızlıca verdiği evlilik kararını, eşinin aynı köyden olmasına bağlamaktadır: *“Yabancı olsa insan çekinir! Köyden biri olunca güveniyor insan. Güven olduktan sonra da sevgi geliyor!..”* Yine güven üzerine kurulu bir evlilikle KB-07 gelin şöyle demektedir: *“Mamuşalı diye rahattım. Eşimi tanımasam bile biliyordum nasıl insanlar diye!”* Burada “Nasıl insanlar olduğunu biliyor” olmak, kültürel kodları biliyor olmakla eş değerde düşünülebilir. KB-08 gelinin belirttiği gibi eşin Mamuşalı olması ahlaki değerleri kadar yetiştirdiği toplumsal yapıyla alakalı olarak düşünce yapısını da az veya çok biliyor olmayı beraberinde getirir. KB-08 gelin eş seçiminde “Mamuşalı olma” durumuna yüklediği anlamları şöyle anlatır: *“Mamuşalı olması, güvenli oli. Burda ayrılma oli. Bizde ayıp olur. Ayrılık için kolay kolay karar verilmez!”* Tam da bu noktada Russell’in açıklamalarına yer verilebilir.

Russell (2005:95), sosyal törelerin değişmezliği şartının mutsuz evlilikleri engelleyebildiğini öne sürer. Yazara göre, evlilik bağının kesin ve bozulamayacak olduğunun tanınması hayal gücünün kışkırtıcı kuvvetini ortadan kaldırmaktadır. Bu düşünceye göre, evli çiftler evliliğin kesin ve bozulamaz olduğu fikrinden ötürü kışkırtıcı kuvvetten yoksun bir hayal gücüne sahiptir ve bu yoksunluk, onları daha güzel bir mutluluğun var olabileceği fikrinden uzaklaştırır. Bu iddia, Makedonyalı ve Kosovalı gelinlerin göçmen erkeklerle evliliklerinde de bariz şekilde görülür. Kadınlar bulgulara da görüldüğü gibi eş seçimlerinde eşlerinin sakın, anlayışlı ve domakin

olmalarının yanında özellikle memleketten olmalarına büyük önem verdiklerini belirtmektedirler. Her bir belirleyici unsur aslında boşanmayı önleyici karakter yapılarına ve kültürel kodlara atıf yapan, uyumlu ve devamlı bir evliliğin ön şartlarıdır.

Tercihen aynı ülkeden gelen erkeklerle evliliklerin yapıldığı görülür, bununla birlikte aynı ülke olmasa da aynı bölgeden (Balkanlar, Balkan ülkeleri) gelen göçmenlerle de evliliklerin olduğu söylenebilir. Tıpkı Makedonyalı gelinlerde olduğu gibi Kosovalı gelinlerin de az da olsa diğer Balkan ülkelerinden gelen göçmen erkeklerle evli oldukları görülür. Kendi köylüsü olmayan erkeklerle evlenen kadınların eş seçimlerinde dile getirdikleri “memleketli” olma vurgusu ise bu durumlarda “bizim oranın”¹³⁷ insanı vurgusuna dönüşmektedir. Farklı köy/ülkeden gelen çiftlerin evliliğinde kendi köylüsüyle evlenmeyenlerin ikinci tercihi “bizim ora” dedikleri Balkan ülkelerinden gelen göçmenlerdir. Kosovalı KB-12 gelin, kendi köylüsü olmayıp Makedonya köylerinden Türkiye’ye göç etmiş biriyle olan evliliğinde benzerliklerin esasen ön planda olduğunu ortaya koyar: “*Benzerlik var, onlar da bizim oralardan. Amcamın 15 senelik kiracıları, içli-dışlı olmuşlar, tanışıyorlar. Bir de kayınvalidemin yengesi de Mamuşalı.*” Yine benzer bir düşünceden hareketle Kosovalı gelin (KB-19 gelin), Makedonyalı bir göçmenle evli oluşunu şöyle izah etmektedir: “*Mamuşalı isterdim. Şeyler, adetler uyuşuk olurdi. Ama bunlar (Üsküplü aile) da aynı bizim gibi.*” Biz ve öteki ayrımının net sınırlara sahip olmamasına rağmen, gelin göçmenlerin eş seçimi konusunda yaptıkları bazı açıklamalar bazı farklılıkların

¹³⁷ Türkiye göç yazınında, “bizim oranın” ifadesi hemşeri olarak kavramsallaşmaktadır. Balkan Türkleri ile Türkiye Türkleri arasında kullanılan bu iki ifade temelde aynı anlama denk gelmektedir. Bu noktada hemşerilik, bir tanım olarak hemşehriler arasındaki durumsal bir ilişkiyi tanımlarken, hemşehri, memleketi aynı olan kişileri anlatır (Kurtoğlu, 2005). Bu ifadeye göre hemşehri, memleketi aynı olan kişi olup, kişiyi tanımlayanın memleket dışında olması gerekir. Dolayısıyla Kurtoğlu’nun (2005) da özetlediği gibi göç edilen yerde memleket, muhayyel bir coğrafya iken, hemşehri o muhayyel coğrafyadan gelen muhayyel cemaatin bir üyesi durumundadır.

varlığını ortaya koyar. Makedonyalı biri ile evlenmeyi tercih ettiğini belirten 01-KE gelin, tercih nedenini şöyle aktarmaktadır: *“Buranın insanatından korktuk. Bizim insanımız olsun. Onların giyimi, içmesi konuşması farklı.”*

Mamuşalı olmamasına rağmen eşinin Balkan kökenli olması KB-19 gelini evlenmeye ikna ederken, damadın gelin için büyük bir öneme sahip bir başka özelliği ise utangaç ve dindar olmasıdır: *“O utangaç biriydi, hala öyle... Onu övmüşlerdi, dini yaşıyor diye. Kabul edeydim yeter ki dindar olsun.”* Dini değerlere öncelik veren bir diğer gelin ise KB-24 gelindir: *“Kocam İslamiyet’i yaşıyor. Ben de öyle birini istiyordum... Mamuşalılardan da isteyen oldu ama ben istemedim. Mamuşalılar daha farklı. Onlar benim istediğim kadar İslamiyet’i yaşamıyor. Bizde orda 15 sene öncesine kadar açtık. Ben kapanmayı istiyordum. Tokalaşmazdım. Dini yaşamayı istiyordum. Burda sohbetlere gidiyorum, bir sürü arkadaşım oldu. Kocam da öyle. Anlayışlı, yavaş birisi.”*

KB-19 gelin eşi ile ilgili duygu ve düşüncelerini anlatmayı şöyle sürdürür: *“Eşim çok iyidir. Hep böyle birini istiyordum. Yani istediğim gibi tutuktur, gözü dışarıda değildir. Çocuk gibi bakardı bana.”*

Ulus-ötesi evliliklerin gerçekleşebilmesinde eşlerin, gelinlerin geldikleri yerleşim yerlerinden olmasına özel önem gösterilir. Bu durum, hem güven artırıcı bir niteliktedir hem de sürecin daha hızlı ilerlemesine ve aile onayının daha kolay alınmasına katkı sağlamaktadır. KB-20 gelin, evliliği ile eşinin Mamuşalı olması arasındaki ilişkiyi şöyle aktarır:

“Mamuşalı olması avantajdı, yoksa başka biri olsaydı gelip evlenmezdim... Dünürücü koydular araya, gelip istediler beni. Her şey üç

ayda oldu. Tanıştım, sözlendim, evlendim (gülüşmeler oluyor). Babamın halasının çocukları misitçi oldu, gelip istediler. Babam hemen verdi...”

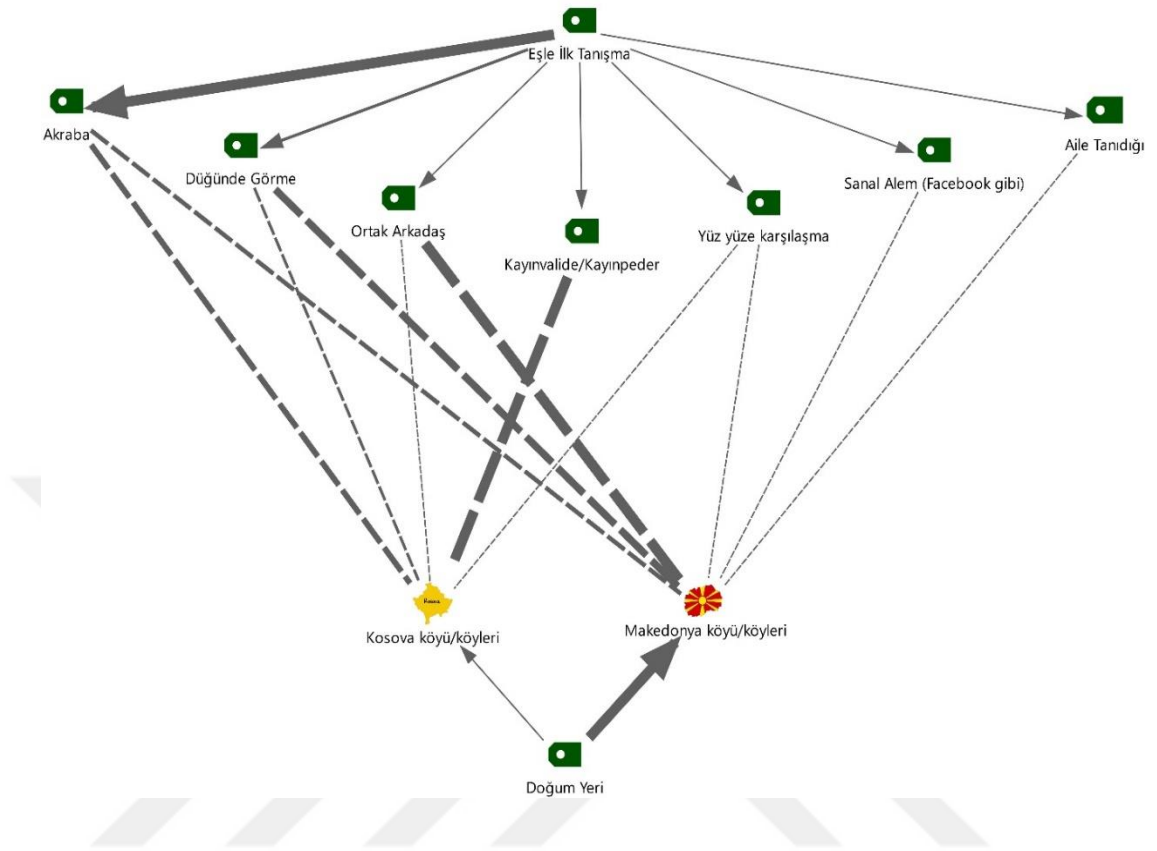
Köken itibariyle kendi köylüsü olmakla birlikte Türkiye’de doğmuş (ikinci kuşak) göçmen erkeklerle evlenenlere de rastlanır. KB-13 gelinin evlendiği kişi de Türkiye doğumlu kendi köylüsü bir göçmendir: *“Kocamın Mamuşalı olması biraz daha iyi, yani bizim kuralları bilir. Olsun ki kayınvalidem iki yaşındayken Türkiye’ye göç etmiş. O hala sağ çocuklar da ondan görüyor. Biliyorlar bizim gibi süslenmeyi, davranmayı.”* Bunlarla birlikte KB-02 gelinin de ifade ettiği gibi eşlerden kendilerine bakmaları beklenir: *“Kismet olurse ararım bakasın, Mamuşa’ya yolayasın. Yok ise bağlama beni!”*

3.2.2.2.Çiftlerin Birbiriyle Tanışma Tarzları

Makedonyalı ve Kosovalı gelinlerin eşleri ile tanışıp evlenmelerinde farklı araçlardan bahsedilebilir. Akraba ve/veya ortak bir arkadaş, Makedonyalı ve Kosovalı gelinlerin eşleriyle tanışmalarında benzer araçlardır. Yoğunluk anlamında ise ortak bir arkadaşın aracılığıyla tanıştığını belirten Makedonyalı gelin sayısı, Kosovalı gelinlerden fazladır. Görüşülen Kosovalı gelinlerin eşleriyle tanışmalarında aracılık edenlerin başında gelinlerin kayınvalideleri/kayınpederleri gelir. Başka bir ifade ile evlilik yaşına gelmiş erkek çocuklarına memleketten kız arayışında olan çok sayıda erkek çocuk anneleri ve babaları vardır.

Görüşülen Makedonyalı gelinlere bakıldığında, kadınların eşleriyle tanışmalarında kayınvalidenin/kayınpederin herhangi bir etkisine rastlanmaz. Gelinlerden bir kısmı eşleriyle bir misafirlik esnasında yüz yüze gelip tanıştıklarını belirtmektedirler. Bununla birlikte bir düğün sırasında eşleriyle karşılaşp iletişime geçtiklerini söyleyen gelinler de bulunmaktadır (bkz. Şekil 20).

Şekil 20 Gelinlerin doğum yerleri ve eşleriyle tanışmalarındaki araçlar

Kavram haritasında da görüldüğü üzere (bkz. Şekil 20), bir düğünde karşılaşmayı, ortak arkadaş ve akrabayı sembolize eden etiketlere doğru bir yoğunluk yaşanmaktadır. Makedonyalı gelinlerde sıklıkla bahsedilen aracı, ortak arkadaş; Kosovalı gelinlerde ise kayınvalide/kayınpederdir.

Doğrudan arkadaş, akraba veya kayınvalide gibi araçlar üzerinden gelişen evlilik ilişkisi, iki kadın grubunun birine/birilerine bağımlı evliliğini, evlilik göçünü sembolize eder. Buna karşın bir düğünde görüp iletişime geçme durumu gibi yüz yüze iletişim büyük çoğunlukla çiftlerin birbirleriyle doğrudan iletişime geçtiklerini dolayısıyla aracıya çok da gereksinim kalmadan evliliğe doğru ilerleyen bir ilişkiye başlayabildiklerini gösterir.

Eldeki bulgular, Kosova'daki/Makedonya'daki bekâr kadınların Türkiye'ye -eş bulmak için- gittiklerini gösterir. Türkiye'ye göç etmiş Balkan kökenli (özellikle de Makedonyalı) bekâr erkeklerin de eş bulmak amacıyla geride bıraktıkları memleketlerine gittiklerini göstermektedir. Buradaki tek fark, kadınların Türkiye'ye gidiş nedenleri çoğunlukla aleni şekilde dile dökülmezken, erkeklerde bu niyet, herkesçe bilinmekte veya tahmin edilmektedir. Düğünler, bekâr gençlerin memleketli eş bulma girişimleri için ideal ortamlar yaratırken, bekâr kızlar özelinde ise Türkiye'ye gidişlerinin eş bulmak amacını taşıdığı gerçeğini bir nevi gizleme taktiğidir. Düğünler¹³⁸ bilhassa Makedonyalı gelin göçmenlerin ifade ettikleri şekliyle bekâr erkeklerin “koşunma”larına olanak tanır. *Koşunmak*, kendine kız arkadaşı/sevgili bulmak için koşturan erkekler için söylenmektedir. Benzer bir ima 30-KE gelinin eşinin Makedonya'ya gelişiyle ilgili yaptığı açıklamada görülür: “*Koşunuyordu adam orda* (Makedonya'da)!”

Memleketteki bir düğüne giden bekâr erkekler gibi, bekâr kızlar da bir düğün veya akraba ziyareti için Türkiye'ye gelmektedirler. Yine bir düğün vesilesiyle Türkiye'ye geldiğini belirten KB-11 gelin, düğünde eşinin Bursa'da yaşayan amcakızının kendisini gördüğünü ve akrabası kadınlara Mamuşa'dan bir kızın geldiği haberini duyurduğunu anlatır. Bunun üzerine ise gelinin kayınvalidesi, görüncesi ve eşi, gelini görmeye gelinin dayısına gelirler.

¹³⁸ Bulgularda da görüldüğü üzere çiftler düğünlerde birbiriyle tanışma imkânı bulmakta, dolayısıyla farklı köylerden geliyor olmaları onların ortak bir köyde buluşmalarına engel teşkil etmemektedir. Bu çıkarımdan hareketle Adiller'in çalışmasındaki düğün uygulamalarına bakılabilir. Adiller (2011: 61), Makedonya, Alikoç köyündeki bir düğünün çevre köylere (Yörük ve Türk köyü) de açık olduğunu dolayısıyla bir sınırlama olmadan herkesin katılabileceğini, büyük bir kabalalıkta gerçekleşen düğünlerin ise aynı zamanda mevcut ilişkileri pekiştirme veya yeni ilişkiler kurmaya da katkı sağladığını yazar.

2000 yılında kardeşinin düğünü için eşinin Makedonya'ya geldiğini belirten 30-KE gelin, düğün esnasında birbirlerini gördüklerini ve eşinin yanına gelip kendisiyle tanışmak istediğini belirtmektedir: *“Benim kocam açık sözlü, içinden ne geçerse hemen söyler, geldi yanıma arkadaş olabilir miyiz, dedi.”* Yine bir düğün vesilesiyle Makedonya'ya giden eşiyle düğünde tanıştığını belirten gelinlerden biri de 11-KE gelindir: *“İlk o gördü. Düğün bitince de ben onu gördüm. Telefon numaramı kuzenimden ister.”* İlk karşılaşmanın ardından telefon numarasını alan damat, gelinle konuşur, konuşur konuşmaz da anne ile birlikte gelinin evine düğün akşamı giderler. İkinci gidişleri ise bir gün sonra olur, elinde çiçekleriyle eşi, gelini istemeye gider: *“Babam kabul etmedi ama ben de istemedim, bir hafta önce ablam evlendi. Evden bir kız daha çıksın annem için zor olur, üzülür diye istemedim.”* Gelinin eşiyle evlenmeyi istememe nedeni, ablasının evlenerek gidişinin hemen ardından kendisinin de Türkiye'ye giderek annesini yalnız bırakmak istemeyişidir; Babasının istememe nedeni ise evliliğin çok çabuk gerçekleşmek isteniyor oluşudur: *“Babam Türkiye'ye gitmemi istiyordu ama annem biraz istemezdi. Babam da bir yıl sonra evlilik olursa olur dedi. Kocam hemen olsun istiyordu. O da bir hafta daha durdu köyde, Pazar günü döndü. Biz bir defa görüşebildik o zaman.”* Evlilik tarihinin çiftlerin istedikleri tarihten çok sonraya ötelenmesi üzerine ise ortak kararla 11-KE gelin, düğün tarihini beklemeden eşine kaçar. Yine bir düğün vesilesiyle aynı köyde bir araya gelen çiftlerden birisi 17-KE gelin ile eşidir: *“Köylü Sait'in düğününe gitmiştim, o da gelmiş, orda ilk gördüm. Telefon numaramı bulur, beni aradı sonra, ailemden gizli telefonla konuşmaya başladım. Eşimin ailesi bilir o ara. Bir ay (Nisan) köyde kaldı. Mayıs'ta döndü Türkiye'ye. 2012 yılıydı.”* Mamuşalı gelinlerden biri (KB-05 gelin) ise amcakızının düğününde görümcesinin kendisini görüp beğendiğini ve Türkiye'deki

annesini arayarak kardeşine gelin bulduğunu söylediğini anlatır. Bunun üzerine damadın annesi iki ay sonra Mamuşa'ya gider, gelini ister: *“Yoladılar benim amcayı misitçi (görücü) bize... (Annem) Türkiye’den gelmişler seni istemeye.”* Kızlarını gelin vermeye aile razı olmaz. Bir yıl boyunca aile akrabalarca ikna edilmeye çalışılır: *“Ügeydilar insanlar, çocuk üledir büledir. Üle onların da doldu akılları!.. Anladım çi verila o zaman internette konuştuk!”*

Görümcenin gelini beğendiği bir başka olay ise KB-09 gelinin hikâyesinde görülür. Mamuşa’da yaşayan görümce, gelinin dayısının nişanında gelini görür, gelinin teyzekızına gelini beğendiğini söyler. Teyzekızı da geline bilgi verir. Bunun üzerine gelin, eşiyle ilgili bilgi edinmeye çalışır: *“Sordum sora nasıl biri, işi yaşı nedir? Nasıldır huyi... Dedilar çalışkan, dürüst, iyi biri... Daha yakından tanıyalım birbirimizi diye başladık konuşmaya... MSN kullandık, kameray açtık konuştuk... İlk görüşte begendim. Konuşması etkileyiciydi.”* Yüz yüze gelmeyen gelinle damat, birbirini fotoğraflardan ve kameradan görürler. Damadın anne babası ise 2010 yılında Kosova’ya gittiklerinde gelini görüp, oğullarına, kızı beğendiklerinin haberini iletirler. Bir senenin sonunda aile onayı ile evlilik gerçekleşir.

18-KE gelinin eşiyle tanışma şekli de düğün vesilesiyle olur, iletişim sosyal medya üzerinden sürer: *“Düğünde görmüş beni sonra face’ten arkadaşlık gönderdi. Kabul ettim. Bir ay yazıştık, sevgili olduk, eşimi tanıdım.”* 20-KE gelin de görüşülen diğer birçok gelin gibi eşiyle ilk karşılaşma anını düğüne dayandırır. Eşinin kendisini daha önceden tanıdığını belirten 20-KE gelin, eşinin düğünde kendisiyle iletişim kurmaya çalıştığını, kuramayınca da telefon numarasını bulup iletişime geçtiğini belirtir:

“Düğünde beni andırmış. Dayısının karısı da işte, tanıdık birisi, demiş. Çarşamba pazarında gördü, sülemek istedi ama ben hiç sülemedim! Dayi kızımın benim telefon numaramı almış... 3-4 ay süledik, üçüncü ayda nişanlandık.”

Bireysel bir çabayla gerçekleşmiş evliliklerde sıkça görülen bir tanışma aracı da son yıllarda yaygınlık kazanmış olan sosyal medya kullanımıdır. Türkiye’ye gelme düşüncesi içinde olan 12-KE gelin, eşiyle Facebook uygulaması üzerinden tanıştıklarını belirtir. Uygulamada görünen ortak arkadaş özelliği, çiftlerin birbirini bulmalarına yardımcı olur: “(Facebook’tan arkadaşlık isteği gönderdi.)... *Konuşmalarını biğendim. Çocuktan da etkilendim... Anladım ki iyi bir insan.*” Eylül 2014 yılında başlayan konuşma, Temmuz 2015 yılında damadın köye gelmesiyle devam eder. İlk karşılaşma da köye gelişinde gerçekleşir, damat, teyzesi, büyükannesi ve dayılarıyla birlikte eşini istemeye gider: “*Annem babam isterlerdi. Babam bana bıraktı, sen nasıl istersen dedi, ben de olur dedim... Üç ay kaldım nişanlı, kocam dönünce Türkiye’ya Viber ve MSN’den konuştuk. Üç ay sonra yine geldiler, annesi babası, halaları ve eşim birlikte. Babam düğün yapıverdi bana. İki gün köyde durduk sonra buraya geldik.*”

13-KE gelinin anlatımında okul arkadaşı, eşiyle tanışmasında aktif rol üstlenmez ancak gelinin şimdiki eşini fark etmesine vesile olur. 13-KE gelinin arkadaşı, “*Bak bu oğlan yeni Türkiye’den gelmiş.*” demesi üzerine eşiyle karşı karşıya kalan 13-KE gelin, eşinin de onu fark etmesi üzerine konuşmaya başladıklarını aktarır: “*Zaman yok, e anne baba var, duyabilirler. Telefon vardı o zaman, telefonla konuşuyorduk. O zaman 2-3 ay kalır kocam Radoviş’te, babaannesi var orda, Topolnica’da da dayısı. Ama biz kocamın Türkiye’ye dönüşüne yakın tanıştık.*” 10-15 günlük telefon görüşmesinden sonra gelinin eşi, Makedonya’da yaşayan dayısı, yengesi ve kızlarıyla

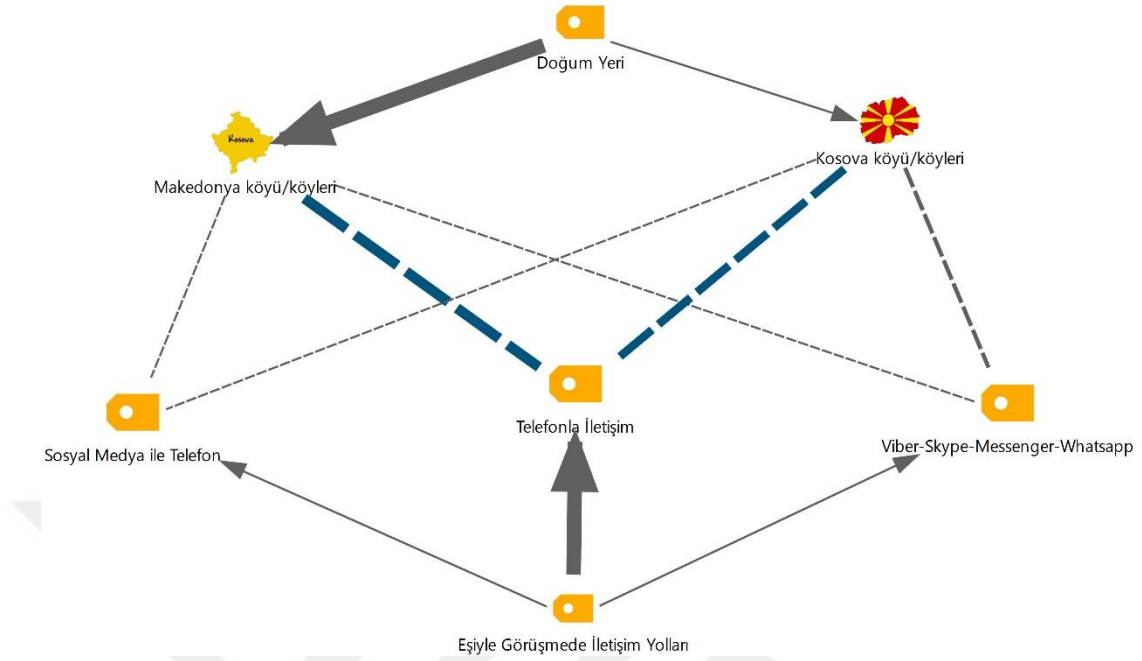
birlikte gelinin yaşadığı köye, ailesine giderek gelini isterler. Ailelerin birbirini tanıyor olması ise süreci hızlandırır, dört-beş ay sonra da düğünleri olur.

Yine bir düğün vesilesiyle birbiriyle karşılaşan çiftlerden bir diğeri de 14-KE gelin ile eşidir: *“Aileler birbirini tanıyor. Eşim de ben kızken beni bilirmiş ama ismen bilirmiş. Yılbaşı gecesi bir eğlence vardı ben de akrabamla ordaydım. Beni orda görmüş. Sonra Facebook’tan beni ekledi. O zaman 1 ay köyde kaldı. Ama biz hiç yüz yüze görüşmedik hep internetten.”*

Herhangi bir aracıya gereksinim duymadan tanışma fırsatı yaratmış eşe sahip gelinlerden biri (10-KE gelin), kendi köylüsü olan ve yıllar önce Türkiye’ye göç eden eşiyle 2003 yılında Radoviş’te (şehir merkezinde) karşılaştıklarını ve ilk adımı eşinin attığını şu sözlerle aktarmaktadır: *“O süledi bize. Laf attı, hiç bakmadım... Bizim köylüler ama şimdiki gibi değil, biz kaçardık erkeklerden, yokudu sülediğimiz hiç!.. O zaman 18 yaşındaydım evlenmeyi düşünmezdim de.”*

Görüşülen kadınların eşleri ile tanışmalarından başlayıp evleninceye kadarki zaman diliminde telefonu ve sosyal medyayı kullandıkları görülür. Kavram haritasında da görüldüğü gibi (bkz. Şekil 21) gelinlerin eşleriyle iletişimlerinde üç iletişim yolu kullanılır: Sosyal medya ile telefonun birlikte kullanımı, sadece telefonu kullanımı ve viber-skype-msn-whatsapp gibi sadece sosyal medya kullanımı.

Şekil 21 Doğum yerlerine göre gelinlerin eşleriyle görüşmelerinde tercih ettikleri iletişim yolları

En yoğun iletişim yolu telefonla olan görüşmelerdir. Telefonun her iki ülke gelinleri arasında da yoğun olarak tercih edildiği anlaşılr. Sayısal anlamda bir veri verilecekse, 55 görüşmeci kadından 37'sinin eşleriyle ilk tanışma ve sonraki süreçte telefonla iletişim kurdukları görülür. Sosyal medya üzerinden haberleşen 12 kadına karşın her ikisini kullanan kadın sayısı altıdır. Sosyal medya üzerinden haberleştiklerini belirten gelinlerin büyük bir yoğunlukta Makedonyalılardan oluştuğu da kavram haritasındaki yoğunlaşmadan da anlaşılmaktadır.

3.2.2.3. Göçe Uyarlanmış Evlilik Pratikleri

Evlilik, toplum tarafından meşru kabul edilen şekilde bir evlenme yöntemi ile gerçekleşmektedir (Kabaklı-Çimen, 2008: 37). Kabaklı Çimen (2008: 37), görücü usulü ile evlenme, tercihlili evlenme, anlaşarak evlenme ve kız kaçırma usulü ile evlenmeyi toplumun meşru saydığını belirtmektedir. Dört evlilik yöntemi,

Makedonya-Kosova ve Türkiye arasında yaşanan evlilik örneklerinde de görülmekte, büyük oranda benzerlik göstermektedir. Farklılık ise tercihli evlenme ve kız kaçırma usulü ile evlenme yöntemlerinde görülür. Türk kültüründeki tercihli evlenmeler, temelde çıkar esasına dayanan evliliklerdir.

Ulus-ötesi evlilikler çerçevesinde düşünüldüğünde göç için evlilik, bir çıkar veya bir amaca hizmet ediyor oluşundan dolayı bu evlenme çeşidi ile eşdeğerde görülebilir ancak bu tür evliliklerdeki çıkarlar, daha ziyade aileler arası dayanışmayı esas alan türde ve beşik kurtmesi gibi uygulamalarıyla bir Türk göreneği olarak devam etmektedir. Oysa ulus-ötesi evliliklere uyarlanacak olursa tercihli evlilikler, ailelerin birbiri ile dayanışmasını değil, evlenecek bireyin (kadının) daha iyi bir yaşama erişimi için gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu haliyle düşünülmesi durumunda, tercihli evliliğin Makedonya-Kosova ve Türkiye arasında gerçekleşebildiği iddiası gerçeklik kazanır. Ulus-ötesi evlilik bağlamında kız kaçırma usulü ile evlenme yönteminin var olup olmadığı sorusuna odaklanılacak olursa, burada öncelikle Kabaklı-Çimen'in çalışmasında da yer verdiği kaçırma eylemlerinin ne ve nasıl gerçekleştiği sorusunun cevaplarına bakılmalıdır (Kabaklı-Çimen, 2008: 37-38-39-40). Kız kaçırma usulü ile evlenmelerden ilki, kızın rızası olmadan, pusu kurularak kızın kaçırılmasıdır. Buna, *kız kaldırma* denilir. Kızın kendi isteğiyle oğlan evine kaçması veya bohçasını alıp gidip oğlan evine oturması ise *oturakalmadır*. Bir diğer kız kaçırma usulü ise gençlerin istek ve rızaları ile gerçekleşen kaçma eylemidir ki buna, *kaçışma* veya *anlaşma yoluyla kaçma* adı verilmektedir. Makedonyalı/Kosovalı gelinlerin ulus-ötesi evlilikleri göz önünde bulundurulduğunda gelinlerden bir kısmının, kaçışma usulü bir evlenmeye başvurdukları görülür. Dolayısıyla rızası alınmadan kaldırma girişimi veya oturakalma gibi bir kaçma türünden farklı olarak anlaşarak kaçmayı seçmektedirler.

Evlilik, art arda gelen özel olaylarla ilişkili koreografik bir performans olarak değerlendirilir (Tekçe, 2004: 180). Belli bir zamanlama ve sıra izler (Aybek Straßburger & Yüksel-Kaptanoğlu, 2015: 28). Tekçe (2004), evliliğin, tanışma, anlaşma, söz, nişan ve evlenme şeklinde bir sırayı izlediğini belirtir. Ulusal sınırlar içinde gerçekleşen evliliklerin pek çoğu bu sırayı izlemektedir. Ulus-ötesi bağlamda ise söz konusu sıranın değişikliğe uğradığı görülür. Her şeyden önce iki ayrı ülkede yaşayan aileler için uygun bir zaman ve mekânın saptanması önceliklidir. Söz, nişan, düğün gibi evlilik adetleri, çiftlerin ailelerini de içine alan bir insan kalabalığını gerektirmekte, mekânın seçimi ise düğün sahibi çift ve ailelerinin tercih ve olanaklarına bağlı olarak değişebilmektedir. Aybek ve arkadaşları (2015: 29), ulus-ötesi evlilik bağlamında çiftlerin iki ayrı ülkede iken evliliğin gerektirdiği bazı düzenlemeleri telefon ve internet aracılığıyla gerçekleştirdiklerini, diğer düzenlemeler içinse bir araya gelip işlemleri tamamladıkları ve evlilik törenine kadar da birbirinden ayrı kaldıklarını belirtir.

Makedonya ve Kosova ile Türkiye arasında gerçekleşen evlilikler, kaçarak yapılan evlenmeler gibi istisnalar dışında çoğunlukla Tekçe'nin koreografik bir performans olarak değerlendirdiği sırayı izler. Genç çiftler tanışır, anlaşır, ailelerin dahil olduğu bir ritüel içinde söz, ardından nişan ve bütün bu ardışık evlilik pratiklerini tatlıya bağlayan düğün merasimi ile evlilik kurumuna dahil olurlar.

Görüleceği üzere, Makedonyalı ve Kosovalı gelinlerin Türkiye'ye yönelik evlilik göçlerinde evlilik aşamaları büyük oranda benzerlik, bazı hususlarda da farklılık gösterir. Ulus-ötesi evliliklerin, çiftlerden birinin veya ikisinin ya da çiftlerden bağımsız erkek çocuk annesi/babası ailelerin çocuklarını memleketten

biriyle evlen(dir)me fikriyle filizlendiği görülür. Görüşülen kadınların (görselde gelin adayı anlamına gelecek olan “Gelin A.” kısaltmasına başvurulmaktadır) ulus-ötesi evlilikleri için sınır aşan mesafeleri kat etmeyi göze aldıkları anlaşılır. Benzer bir davranış eşlerin birçoğu için de geçerlidir. Erkekler de evlilik uğruna doğdukları memleketleri ile yaşadıkları memleketleri arasında gelip gitmektedir (bkz. Görsel 2-3-4).

Makedonyalı gelinlerin evlilik aşamalarından ilkinde (bkz. Görsel 1) bakıldığı zaman, gelinlerin kısa süreliğine Türkiye’ye geldikleri görülür. Gelişleri yukarıda da özetlendiği gibi farklı nedenlerle ilişkilidir. Ancak bu farklı nedenler içerisinde eş bulup evlenmek için gelenlerin oranı da göz ardı edilmemelidir. Türkiye’yi kısa süreliğine ziyaret, gelinlerin ulus-ötesi evliliklerinde ilk adımı temsil eder. Gelin adaylarının (Gelin A.), eşleriyle karşılaşmaları ise evlilik aşamasında ikinci bir adım olarak görülebilir. Karşılaşma ise yol kenarında (örn. 16-KE gelinin hikâyesinde olduğu gibi), akraba ziyaretinde (örn. 21-KE gelin ve 19-KE gelinin hikâyeleri) ve/veya gelin giden ablayı ziyarette (örn. 27-KE gelinin hikâyesi) gerçekleşmiştir. Çiftlerin birbirleriyle karşılaşmaları tesadüfi olsun veya olmasın, buradaki esas husus, çiftlerden her ikisinin iletişimi sürdürme, dolayısıyla da birbirini daha fazla tanıma hevesinde olmalarıdır. Evliliğe giden sürecin uzun veya kısa sürmesi yaş ve askerlik durumu gibi durumlar dışında biraz keyfi olup, gençlerin tercihleriyle doğrudan alakalıdır. 21-KE gelinin evli olduğu erkeğin bir buçuk sene askeri hizmette olması, evliliklerini bir buçuk sene uzatmalarına yol açmış, benzer şekilde evlilikleri yılları bulan bir başka çift ise 14-KE gelin ile eşinin evliliğinde yaşanmıştır. 14-KE gelinin, eşiyle karşılaşmasında 14 yaşında olması, eşinin dört sene beklemesini gerektirmiştir. Diğer evlilik süreçleri ise kısa bir süreye sığdırılarak tamamlanmıştır. Buna örnek

oluşturacak evliliklerden biri, 06-KE gelinin evliliğidir: “*Her şey iki ay içinde oldu. İki ay içinde gelin gittim.*” Diğer birkaç gelin de benzer sürelerde evlenirler. 24-KE gelin kendi anlatımıyla, “*Her şey 10 gün içinde oldu.*” demektedir. 26-KE gelin, iki ayda, “*Her şey aslında iki ay içinde oldu!*” ve 01-KE gelin de 15 günde evlenir: “*Her şey 15 gün içinde oldu!*”

Makedonyalı gelinlerin ulus-ötesi evliliklerinde önemli bir aşama, kız ailelerinin ikna edilmesi aşamasıdır. Kız ailelerinin ikna edilip edilmemeleri anlamında üç tip aileden söz edilebilir. Bunlar, kızını Türkiye’ye gelin göndermeye hevesli dolayısıyla kolay ikna edilebilir aileler, kızını gelin göndermeye isteksiz ancak kabul etme durumunda kalan aileler ile ulus-ötesi evliliğini kesinlikle kabul etmeyen ailelerdir. 25-KE gelin, ailesini kolayca ikna edebilen gelinlere örnektir: “*Sık sık konuşuyorduk. Birbirimizin aklını beğendik. 17 ay sonra Makedonya’ya geldiler. Abi, yenge ve eşim beni istemeye köye geldiler... Tek uzak diye istemediler, Recep’i beğenmedikleri için değil... Bir sefer istediler, nasıl olsa olacak bin sefer koşturmaya gerek yok dediler, verdiler beni. 1 hafta sonra alışveriş yaptık nişan için.*” Benzer şekilde ilk istemede kızlarını veren ailelerden biri de 27-KE gelinin ailesidir:

“2-3 ay sürdü konuşmamız. Üçüncü ayın sonunda anne, baba, kuzenler, nenesi halama gidip beni istediler. Biliyorlardı durumu, hemen verdiler beni. 1 hafta içinde nişan oldu. Ben apar topar Türkiye’ye geldim, nişanım oldu, hemen köye döndüm...”

Gelinlerden bazıları, ikinci istemede aile onayı alıp evliliklerine bir adım daha yaklaşmışlardır. 08-KE gelin, 17-KE gelin, 24-KE gelin ve 07-KE gelin, ikinci istemede evliliklerine aile onayı alan gelinlerdir. İstemeye olumlu cevabın verilmesinden sonra, geçerliliği aile tercihine bağlı olarak değişen “ana hakkı”

uygulamasına geçilir. Erkek ailesi sözü aldıktan sonra “ana hakkı”nı kız ailesine sunar. Meblağ farklılık gösterse de ana hakkı, 1500 ila 3000 Euro arasında değişir. Görüşmelerde, 02-KE geline ana hakkı olarak 3000 Euro ile 5 altının, 12-KE geline 3000 Euro ile 20 altının, 17-KE geline 3000 Euro ile 8 altın bileziğin, 04-KE geline “Bizimkiler 3000 Euro ana hakkı istediler. Onlar da hemen verdiler.” dediği gibi 3000 Euro’nun, 07-KE gelinle 09-KE geline 2000 Euro’nun, 09-KE geline ayrıca üç altının ve 19-KE geline 1500 Euro’nun verildiği anlaşılır. Benzer şekilde, “11. ayda kocam Kulağızlı köyüne geldi. 12. ayda yüzükleri taktık. 2500 Euro ve 20 altın para getirdiler. İkinci ayda da gelin gittim ama düğün yapmadılar. Yedinci ayda Türkiye’ye geldim (2004).” diyen 10-KE geline 2500 Euro ve 20 altının kız ailesine verildiği görülür. 29-KE gelin ise erkek kardeşine gelin getirme aşamasında, kız tarafının kendilerinden başlık parası istemeleri üzerine dini eğitime sahip olduğunu söylediği kardeşinin başlık parasına karşı çıktığını şu sözlerle anlatır:

“Gidiyorlar çikolata çiçekle. Çat kapı giriyorlar. Damat olan gitmemiş. Kızın anası yürüçka (yörük), 20 altın, beş bilezik, 3000 Euro başlık parası istemez mi? Kalkmışlar, eve gelmişler. Erdal’a anlatmışlar. Erdal, Kuran biliyor, başlık parası yazmazmış Kuran’da, kayınvalideyi arıyor, üç bilezik ve set veriyorum, başlık parası vermem diye. Annesi gel diyor Kutsa’ya (İştîp köyü). Tütün iskeleleri altında buluşuyorlar. Para falan vermem demiş bizimki, kanmazsanız öyle. Onlar da kanmış, onların da düğünü çabuk oldu.”

Ana hakkı almış olsun veya olmasın, aile onayı alan çiftlere, nişan yüzüğü takılır. Bu bir tören eşliğinde yapılıyor gibi görünebilir ancak pratikte sadece çiftlerin farklı ülkelerde olsalar dahi aynı gün nişan yüzüklerini takmaları anlamına gelir. 09-KE gelin, aile onayı olarak sözlenmesinden bir hafta sonra yüzük taktıklarını

belirtmektedir: “Bir hafta sonra kendi aramızda nişan yaptık. İnsan çağırmadık.” 22-KE gelin de törensiz nişanladığını şu şekilde ifade etmektedir: “Aile arasında bir nişan yaptık. Dokuz ay nişanlı kaldık. Nişandan iki-üç ay sonra annesi, teyzesi ve eşim beraber köye geldiler yine. Altın alma vesaire için. İki hafta kaldı...” Görüşmelerde bir iki istisna duruma da rastlandığı görülür. Gelinlerden biri (25-KE gelin) düğün yapmadan nişan töreni ile evlenir: “Çabuk gelin aldılar... Kocam nişanlı köyde iki ay kaldı, ona tütün ektirttik, tarlaya götürdük bize yardım etti.”

Kosovalı gelinlerin evliliklerinden farklı olarak Makedonyalı gelinlerin evliliklerinde kızını gelin veren babanın, kendi memleketinde kızına düğün yapması adettendir. Görüşülen kadınların büyük bir kısmı, Türkiye’deki düğünlerinden önce babalarının kendilerine düğün yaptıklarını anlatmaktadırlar. 12-KE gelinin de dile getirdiği gibi, Türkiye’deki düğünlerden önce babalar kızlarına düğün yapar: “Üç ay sonra yine geldiler, annesi babası, halaları ve eşim birlikte. Babam düğün yapıverdi bana. İki gün köyde durduk sonra buraya geldik.” Düğün için ise Türkiye’den damat adayı ve ailesi gelir. Düğünü olmadan Türkiye’ye giden gelinler de vardır. Tıpkı 04-KE gelinde olduğu gibi: “Abim duruyor diye düğün yapmadılar! Bir günde alıp gittiler.” Memleketteki düğün sonrası gelin, eşi ve eşinin ailesiyle birlikte Türkiye’ye gider. Gidenler arasında bazen gelinin ailesi de olur. Gidiş nedenleri ise Türkiye’de yapılacak olan düğüne katılımdır. Dolayısıyla görüldüğü gibi genellememle birlikte Makedonyalı gelinlerden birçoğu iki düğünle dünya evine girmiş olurlar.

Görsel 1 Makedonyalı gelinlerin ulus-ötesi evlilikleri, gelin ve damat adaylarının izledikleri evlilik aşamaları

Yukarıda görüldüğü üzere gelinin kısa süreli Türkiye ziyareti, evliliğinde attığı ilk adımı temsil eder. Bununla birlikte kadının herhangi bir ulus-aşırı hareketliliği olmadan da ulus-aşırı evlilik yapıldığı görülür. Arkadaş ve akraba aracılığıyla gerçekleşen tanışmaların yanı sıra özellikle de Makedonya özelinde yoğun olarak karşılaşılan bir uygulama tarzı, Türkiye’deki Makedonya göçmeni erkeklerin eski ülkeleri Makedonya’ya sık sık veya seyrek şekilde kısa veya uzun süreliğine gidip gelmeleridir. Görüşülen kadınlardan önemli bir kısmı, eşlerinin misafirlik veya bir düğün vesilesiyle yaşadıkları köye geldiklerini ve bu sırada eşleriyle tanıştıklarını ve akabinde evlendiklerini belirtirler. Dolayısıyla Makedonyalı göçmen erkekler, geride bıraktıkları memleketlerini ara ara ziyarete gitmekte, bu ziyaretler ise 30-KE gelinin deyimiyle erkeklerin “*koşunması*”, bir başka ifade ile kız arkadaşı/eş bulabilmesi için yapılabilmektedir. Görüldüğü gibi (bkz. Görsel 2), Makedonya’ya giden bir Makedonyalı göçmenin, Makedonya ziyareti esnasında evleneceği kadınla karşılaşması gereklidir. Çiftlerin birbirlerine rastlamaları daha ziyade köyde/köylerdeki düğünlerle olur. Bilhassa Doğu Makedonya’da Türk nüfusunun yoğun olarak yaşadığı köylerdeki düğünlerin halka açık nitelik taşıması, köyden olsun veya olmasın tüm gençlerin düğünlere katılımını kolaylaştırır, bu da gençlerin birbirini görmelerinin de yolunu açar. Görüşülen Makedonyalı kadınlardan beşi, eşiyle bir düğünde karşılaştıklarını belirtmektedir. 11-KE gelinin yukarıda da yer verilen sözlerinde olduğu gibi, düğün gençlerin tanışmalarında önemli bir ortam sağlayıcıdır: *“İlk o gördü. Düğün bitince de ben onu gördüm. Telefon numaramı kuzenimden ister.”* 19-KE gelin de görüştükleri mekânlardan birinin düğünler olduğunu şu sözleriyle anlatır: *“Üç yıl konuştuk, kaçak köçek görüşüyorduk. Bir hangi düğünde veya kasabaya gittiğimizde görüşürdük...”* Damat adaylarının hoşlandıkları kızların telefon

numaralarına ulaşmaları, iletişimin başladığına işaretler. Bununla birlikte telefonla görüşmeler, anne-babalardan gizli şekilde gerçekleşir. 17-KE gelin, düğünde karşılaştığı eşinin kendisine ait telefon numarasını bulduğunu ve telefonda görüşmeye başladıklarını aktarmaktadır: “...düğününe gitmiştim, o da gelmiş, orda ilk gördüm. Telefon numaramı bulur, beni aradı sonra, ailemden gizli telefonla konuşmaya başladım.”

Çiftlerin anlaşması halinde damat adayı, akrabalarının himayesi ve desteğiyle gelin adayını ailesinden ister. Aile onayı alınan ilişkiler, nişanla devam eder. Gelinin Türkiye ziyaretinde yaşanan süreçtekinin bir benzeri bu sefer Makedonya’da yaşanır. Erkek ailesi düğün için Makedonya’ya gelir. Düğün sonrasında gelini Türkiye’ye götürüp, kendi aile çevresi içinde bir düğün yaparlar.

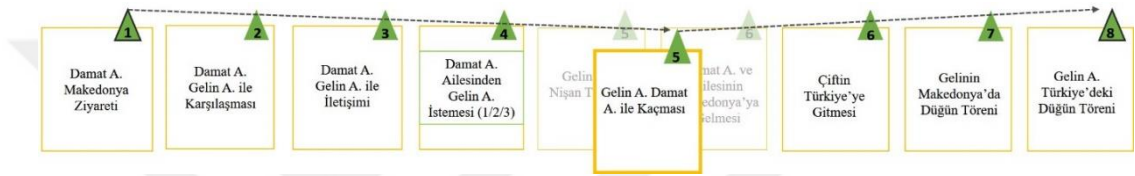
Görsel 2 Makedonyalı gelinlerin ulus-ötesi evlilikleri, damat ve gelin adaylarının izledikleri evlilik aşamaları

Aile onayı alamayanlar, aralarında anlaşır kaçarak evlilik sürecini hızlandırır, hatta tamamlarlar. Aile onayı alarak evlilik sürecini devam ettiren gelinler gibi, kaçarak evlilik süreçlerini hızlıca tamamlamış gelinlere de ailelerden çoğunun kızlarına düğün yaptıkları anlaşılır. Kaçtıktan bir buçuk ay sonra babasının kendisine düğün yaptığını söyleyenlerden biri olan 31-KE gelini bu anlamda örnek göstermek mümkündür. Görüleceği üzere (bkz. Görsel 3), gelinin (Gelin A.) damat adayıyla (Damat A.) anlaşarak kaçması, ulus-ötesi evliliklerdeki evlilik aşamasında bir

değişiklik, başka bir ifade ile bir sapma yaratmış durumdadır. Sapma, kısa süreli bir kırgınlık ve şaşkınlığın ardından evlilik aşamasında nişan töreni ile erkek ailesinin Makedonya'ya geliş aşamalarını ortadan kaldırırcasına her iki aşamanın ortasına yerleşir, dolayısıyla da evlilik sürecini bir nebze de olsa kısaltmış olur. 15-KE gelin, şimdiki eşinin de benzer bir konudan şikâyetçi olduğunu, gelinin kendisine kaçarak gelmesi halinde bir sürü işten kurtulacaklarını söylediğini aktarır.

Görsel 3 Makedonyalı gelinlerin ulus-ötesi evlilikleri, gelinlerin evlilik için kaçma adetleri

Her iki ülke evliliklerinde, gelin göçmenlerin Türkiye'ye kısa (veya uzun) süreli bir ziyaret gerçekleştirdikleri anlaşılır. Görüleceği üzere (bkz. Görsel 1 ve 4) Makedonyalı gelinler gibi Kosovalı gelinler de farklı nedenler ileri sürerek Türkiye'ye geldiklerini ve gelişlerinde eşleriyle planlı veya plansız bir şekilde karşılaştıklarını belirtmektedirler. Elde edilen bulgulara, Makedonyalı gelinlerden farklı olarak, Kosovalı kadınlardan çoğunun eşleriyle karşılaşmalarından önce beğenilerini almak zorunda kaldıkları kayınvalide ve/veya kayınpeder olacak olan aile büyükleriyle karşılaştıkları görülür. Kayınvalide ve/veya kayınpederlerin beğenisini alan gelin adayları, daha sonra eşleri olacak kişiler ile karşılaşırlar.

Aile büyüklerinin onayıyla ilerleyen ilişki, ailelerin birbirini tanıyor olmaları durumunda, tanışıklığın yarattığı güven duygusundan destek görmekte, bu ise ilişkiyi pekiştirerek kız ailesinin ikna edilmesini ve evliliğe giden sürecin hızlanmasını

kolaylaştırmaktadır. Evlilik süreçleri hızlı gelişen gelinlerden bir kaçı evlilik süreçleri hakkında şöyle demektedirler: KB-12 gelin: *“Görüşmeden bir hafta sonra söz kestik. Her şey bir ay içinde oldu, nişan oldu. 10 gün daha durduk. Tanıştık gezdik, görüştük.”* derken, diğeri (KB-17 gelin) şöyle sürecini özetlemektedir: *“Bir ayda her şey oldi! Tanışma, te ben kararımı verdim, havlu verildi. Hepsi.”* Bir diğeri gelin (B.20.K. gelin), *“Her şey üç ayda oldu. Tanıştım, sözlendim, evlendim.”* demektedir. KB-21 gelin ise tanışıklığın süreci hızlandırdığına değinmektedir: *“Her şey altı ayda oldu. Hızlı oldu yani. Bizim insanımız olduğu için.”*

Sürecin hızlanmasında ailenin ikna edilmesi gereklidir. Dolayısıyla kız ailesinin ikna edilmesi Kosovalı gelinler ile erkek tarafı için önemlidir. Öneminden dolayı aile ikna edilinceye kadar çabalar devam eder. KB-18 gelinin anlattıkları, aileyi ikna edememenin evlilik sürecine olan yansımaları ortaya koymaktadır:

“Annem hiç kabul etmek istemedi. Akrabalar aradı telefonla ikna etmek için. Annem hep evladımın uzak kalamam diyordu. Altı ay boyunca annem kabul etmedi. Başka bir şey değil sadece ailem eşimi ve eşimin ailesini tanımıyordu, yabancıları (Makedonya göçmeni) bizim için. Annemi ablam ve abim ikna etti. Ben çok fazla o zaman konuşamadım, bizde ayıptır. Ama ben çok beğenmişim eşimi.”

Kız ailesinin evliliğe onay vermesinin ardından evlilik aşamaları bir bir aşılmaya çalışılır. Kız ailesinden olurun alınması üzerine, kız ailesinden kızı isteme faslı başlar. Erkek tarafı, kız ailesinden belirledikleri bir akrabayı *“misiç”* seçer ve misic, kızlarını vermeye ikna oluncaya kadar kız ailesine gidip gelir. Amca, dayı gibi erkek akrabaların misic olarak belirlenmesinde başlıca iki neden etkilidir. Bunlardan biri, kız ailesinin güvenilir aracılardan himayesinde kızlarını gönül rahatlığıyla vermelerini sağlamak, bir diğeri ise kız isteme fasıllarının bir defaya

mahsus olmadığı durumlarda, misiç olarak belirlenen akrabanın, aileyi ikna etme amacıyla kız ailesine serbestçe gidip gelmesini kolaylaştırmaktır. KB-23 gelin, eşinin kendisini misiç/misitçi aracılığıyla üç defa istettiğini, üçüncüsünde babasının kendisini vermeye ikna olduğunu şu şekilde anlatmaktadır: “*Amcam ya, sürekli celidi bize... Üçüncüsünde olur dedi. Olur dedin mi marama yolatırırsın. Havliyi misitçi erkek tarafına yolar. Misitçinin yanında çim varise erçek o cider, abi, dede, baba dışındacı erçekler.*”

İstemenin kabul gördüğü durumların birçoğunda “*dost parası*” adıyla görünürlük kazanmış bir geleneğin uygulanmasına geçilir. Kabaklı-Çimen (2008: 128), Türk töresinde kalım/kalın ve başlık parası geleneğine değinerek, kalım’ın/kalın’ın, kız ailesine verilen bir aile malı, başlık parasının ise evlenme sırasında kız ailesine verilen bir hediye görünümü taşıdığını aktarır. Benzer bir görünüm, Makedonyalı ve Kosovalı gelinlerin evlilik süreçlerinde de yaşanır. Her ne kadar görüşülen kadınlardan bir kısmı “*dost parası*” tabirini kullanmakta sakınca görmese de bazıları “*başlık parası*” demekten kaçınmıştır. Ancak dost parası veya başlık parası tabiri kullanılsın veya kullanılmasın, ulus-ötesi nitelikte gerçekleşen evliliklerin bir kısmında erkek ailesinden kız ailesine doğru bir kereye mahsus olmak üzere bir para akışının yaşandığı anlaşılır. Kosovalı gelinler özelindeki duruma bakılacak olursa, kız istemeye giden *misiç*’e, kız babasına teslim edilmek üzere belli oranda bir para verilir. KB-06 gelinin aktardığı kadarıyla, kendisini istemeye gelen misiç’e, babasına teslim etmesi için verdikleri para 500 Euro’dur. KB-09 geline, annesinin isteği üzerine getirilen para, 1000 Euro kadardır. KB-17 geline getirilen para miktarı ise şöyledir: “*O zamanın parasıyla bana 1000 Mark getirdiler.*” Dost parası tabirinden uzak duran gelinlerden biri de KB-17 gelindir.

Eşinin kendisine para gönderdiğini ancak gönderilen paranın Türkiye’ye gelişinde gerekli evrakları hazırlaması için gönderdiğini belirtir: “*Kocam kayıtlarım için o zamanın parasıyla 500 Mark gönderdi. Eşimin ailesi her şeyi almıştı. Ben pek bir şey almadım.*”

Bununla birlikte dost parası veya adı konulmayan paraya karşı çıkan ailelere de rastlanır. KB-10 gelin abisinin, “*Kardeşim eşya değil ki para alayım.*” diyerek, parayı reddettiğini bununla birlikte yaşayacakları evi, yaşanacak hale getirme şartı getirdiğini aktarır. KB-24 gelin ise eşinin Bulgaristan göçmeni olduğunu ve böylesi bir geleneğe karşı olduğunu aktararak para almadığını belirtir: “*Dost parası getirmedi, karşıydı zaten böyle bir paraya ama her şeyimi eşim aldı.*”

Gelinlerden bir kısmı, Türkiye’ye gelişlerinde kayınvalide ve/veya kayınpeder yerine bir akraba aracılığıyla eşleriyle karşılaşmıştır. Bunlardan biri KB-08 gelin, Türkiye’ye kısa süreliğine ziyarete gelmiş, akrabası aracılığıyla şimdiki eşiyle tanışıp, evlilik sürecinde ilk adımı atmıştır:

“Kocam beni aramak için cesaret bulamamış. Olur niyetiyle çıkmadım. Uzak diye karar veremeydim... Sora ben ciddiym dedi... Toplam altı ay görüştük. Görüştükten sonra karar verdim, olur dedim... Karardan sonra abim aldı eşyaları, Türkiya’ya erkek tarafına marama, oyalı havlu götürdü.”

Maraması Türkiye’deki erkek tarafına götürülen gelinlerden biri de KB-18 gelindir: “*Amcamla abim getirdiler sözümü buraya (Türkiye)!*”

Görüleceği üzere isteme aşamasından sorunsuz geçen çiftlerden gelin tarafı, erkek tarafına “*marama*” gönderir. Marama, söz havlusu anlamına gelir ve kız

ailesinden bir veya birkaç erkek akraba tarafından erkek ailesine ulaştırılır (bkz. Resim 9-10-11-12). Kız ailesinden erkeklerin kızın maramasını erkek ailesine götürmesi, yöre Türkleri için bir evlilik geleneğidir. Bu bağlamda iki husus önemlidir. Bunlardan ilki Mamuşa’da süregiden bir geleneğin, ulus-aşırı nitelikteki evliliklere rağmen devam etmesidir. KB-14 gelinin “*Biz yaptık Mamuşa adeti.*” demesi gibi, Bursa’ya gelen göçmen gelinler, söz havlusu geleneğini sürdürmektedirler. Bir diğeri ise farklı bir uygulamayla karşılaşılması halinde söz konusu geleneğin dönüşebilecek tarzda bir esnekliğe sahip olmasıdır. Zira KB-19 gelinin yaptığı açıklamada da görüldüğü gibi, kız tarafının havluyu erkek tarafına götürme âdeti, Makedonyalı bir eşle evlilik aşamasında değişime uğramıştır:

“Burada maramaya tepsi diyorlar. Eşimin ailesinde oğlan tarafı kıza gelir. Kız tarafının oğlan tarafına gelip havlu alması ayıpmış onlar (Makedonya göçmenleri) için, bu nedenle erkekler bize geldiler...”

Burada belirtilmesi gereken bir diğer nokta, kayınvalide ve/veya kayınpeder tarafından beğenilen bir gelinin, aynı zamanda damat adayının da beğenisini almış sayıldığıdır ve bu düşünceye binaen de söz ve nişan gibi aşamalar çiftlerin birbirini görmesine gerek kalmadan gerçekleşebilmektedir. KB-22 gelin, daha önce hiç görmediği eşiyle nişanda karşılaştıklarını ve nişanlandığını şu sözlerle anlatır:

“O zaman bizi görüştürmediler, ayıptı! O zaman görüşme, nişan hepsi bir anda oldu, 1-2 ayda bitti. Abim 10 gün kaldı. Abim burdayken (Türkiye’de) iki-üç gün sonra söze geldiler. Bizde erkek tarafı istemeye gelir. ‘Sen düşün, olur dersen ben hemen veririm’ dedi abim. Üç-dört gün sonraydı sanırım gene geldi erkek tarafı; iki görümce, görümcemin kocası, kaynana, kaynata ve eşim altı kişiydiler, geldiler istediler, abim de verdi.”

Nişan, bir tören olarak kutlanıyor gibi düşünülse de buradaki evliliklerin ulus-ötesi nitelikte yapılanması, nişanın törenden ziyade yüzük takma ritüelinden ibaret kalmasına yol açmaktadır. Çiftlerin farklı ülkelerde olsalar dahi nişanlanmış olabilmeleri için aynı gün içinde nişan yüzüklerini takmış olmaları gerekir. Yukarıdaki örnek, çiftin nişan günü birbirlerini görmesini anlatır, buna karşın, eşiyile hiç yüz yüze gelmeden nişanlanan gelinler de vardır. KB-07 gelin, eşiyile yüz yüze gelmediğini, eşini internette kamera karşısında gördüğünü, 15-20 dakikalık görüşmeyle de *“Beğendik birbirimizi!”* diyerek nişana olur dediğini anlatır. Söz ve nişanında dahi eşini görmeyen KB-07 gelin, eşini nişandan 7-8 ay sonra, köye gelmesiyle ilk kez gördüğünü belirtmektedir. Nişanda eşini görmeyen gelinlere bir diğer örnek ise KB-6 gelindir. O da diğer gelinler gibi eşini nişan öncesi görmez. Görmeme nedeni ise geleneksel pratiklerle alakalıdır: *“10 sene önce bir erkekle konuştun mu adın çıkar, seni ya o alırdı ya kimse almazdı. Önceleri serbestlik yoktu!”*

Söz havlusunun kız tarafından erkek tarafına götürülmesi sırasında erkek tarafında “küçük marama” dedikleri bir eğlence tertip edilir. Akrabaların davet edildiği eğlencede müzik eşliğinde konuklara “*tiganica*” adıyla Mamuşa göçmenleri arasında bilinen yağda kızartılmış hamur işi yiyecekler ikram edilir (bkz. Resim 13-14).

Makedonyalı gelinlerin evlilik aşamalarında, kızlarını gelin veren babaların çoğunlukla Türkiye’ye gitmeden önce kızlarına düğün yaptıkları görülür. Böylesi bir uygulamaya Kosovalı gelinlerin anlatımlarında rastlanmaz.

Düğün öncesi kına âdetinin uygulandığını belirten az sayıda Kosovalı gelin vardır (bkz. Resim 15). Yapılan görüşmelerde gelinlerin bir kısmı kınayı düğünden önce aile arasında yaptıklarını belirtmektedir. Gelinlerden biri (KB-15 gelin) ise

ellerine kına yakılmadığını ancak kına adı altında bir eğlence düzenlediklerini belirtir: “*Kına komadım ama üle misafirleri çağırdık, ciyin soyun ciyin soyun üle...*” Nişan ve varsa kına âdeti sonrası, iki aile tarafından tarihi kesinleşen düğün töreni için gelin adayı, kendi ailesi ile birlikte veya tek başına Türkiye’ye gider. Yukarıda da değinildiği üzere Makedonyalı gelinlerin evlilik aşamalarından farklı olarak Kosovalı gelinlere Kosova’da düğün yapılmaz. Düğün, Türkiye’ye gidişlerinden sonra yapılır. Yaygın olarak kullanımına rastlanmamakla birlikte buna “büyük marama” adı verilir. Düğüne üç hafta kala Türkiye’ye gelen KB-14 gelin gibi, düğüne iki hafta kala Türkiye’ye gelen KB-12 gelin ve düğüne bir ay kala Türkiye’ye gelen KB-16 gelin, düğünden önce gelip düğün hazırlığı yapan gelinlere örnektir. Gelinlerin Türkiye’ye evlilik için gelişlerinde gelinlerin anne-babaları yanlarındaysa köydekilerle vedalaşmaları daha kolaydır ancak, geride anne-baba dâhil diğer akraba ve tanıdıkları bırakan gelinlerin köyden ayrılışları daha hüzünlü ve zordur. KB-05 gelin, evlilik için köyden ayrıldığı sırada köyde kalan anne babasının çok etkilendiğini şu sözlerle anlatır: “*...Hepsini aghlarçe braktım. Anam, babam benden sonra infuzya (serum) almışlar.*” Türkiye’ye gelen gelin adayları ise düğün tarihine kadar akrabalarının yanında kalırlar ve yine bu akrabaların evinden gelin çıkarlar. KB-09 gelin de düğüne kadar misafir kaldığı akrabasından gelin olarak ayrıldığını şu sözlerle anlatmaktadır: “*Babamın dayısına celdilar aldilar beni!*”

Görsel 4 Kosovalı gelinlerin ulus-ötesi evlilikleri, gelin ve damat adaylarının izledikleri evlilik aşamaları

Kosova-Türkiye arasındaki evliliklerde gelinlerin kısa süreli Türkiye ziyaretleri kadar, görüşülen gelinlerin Kosova'daki görümceleri de ulus-ötesi evliliklerin ilk aşamasında etkin rol üstlenebilmektedirler. Gelinler, Kosova'daki görümcelerinin kendilerini görüp, Türkiye'deki anne babalarına haber vermeleri üzerine evliliklerinde ikinci bir aşama olan kayınvalide ve/veya kayınpederin gelini görme aşamasına geçtiklerini belirtmektedirler (bkz. Görsel 5). Bununla birlikte kayınvalide/kayınpederden önce eşleriyle iletişim kuran gelinlere de rastlanır. KB-09 gelin görümcesi ile karşılaşmasında görümcenin kardeşinden söz ettiğini ve kendisine kardeşinin fotoğrafını gösterdiğini belirtir. Gelinden olumlu tepki alan görümce ise bir gün sonra Türkiye'ye gidişinde kardeşine gelinden bahseder, erkek kardeş de ablasının seçimine güvenerek, Kosova'daki gelini arar. Bir yıl boyunca internetten görüşen çiftin birbirlerini görmeleri ise damadın, gelini ailesinden istemek için Kosova'ya gelişiyle mümkün olur. Görümcenin çiftleri tanıştırmada oynadığı aktif ve öncül rol üzerinden şekillenen evlilik aşaması, gelinin kısa süreli Türkiye'ye gidişiyle şekillenmiş evlilik aşamasından pek de farklı bir güzergâhı yoktur. Aradaki tek fark, ulus-ötesi evlilikte gelinin değil görümcenin başlatıcı rolü üstlendiği gerçeğidir.

Görsel 5 Kosovalı gelinlerin ulus-ötesi evlilikleri, damat ve gelin adaylarının izledikleri evlilik aşamaları

3.2.3. Göç Sonrası: Gelin Göçmenlerin Bütünleşme Kalıpları

3.2.3.1.Ulus-Ötesi Evliliklerle Ulaşılan Sermaye ve Yeni Yaşam: Çalış(may)an

Kadınlar

Ulus-ötesi göçler gibi ulus-ötesi evlilikler, gündelik yaşam pratiklerini doğrudan veya dolaylı, az veya çok etki eder. Çalışma yaşamından uzak olan Kosovalı gelinlerden farklı olarak Makedonyalı gelinler göçle gelen değişimi, çalışma hayatına katılmaya başlamalarından ötürü daha yoğun yaşamaktadır. Çalışma hayatına katılımlarıyla tek başların karar almada edindikleri özgürlük ve bunu fark edişlerinin yanında geniş aile yaşantısı içinde gelin-kayınvalide rollerinin de asgari seviyeye indiği söylenebilir. Çalışan Makedonyalı kadınlar, yeni yaşamlarını şekillendirebildikleri gibi, yaşayacakları veya yaşadıkları mekânların şekillenmesinde de söz sahibidirler.

02-KE gelin, övünç duyarak eşi ve oğluyla yaşayacağı daireyi düzenlemekte olduğunu şu sözlerle ifade eder: “*Şimdi evi düzmeye çalışırım, kendi katımı.*” Benzer bir çabayı sergilediğini belirten 08-KE gelin de şöyle demektedir: “*Çalışıp evi düzdüm.*” Çalışıp kazandığı parayı evine ayırdığını belirten gelinlerden biri de 25-KE gelindir: “*Kazandığım parayı eve ayırdık. Dört katlı bu evi yaptık.*” Çalışmak zorunda olduğunu belirten 31-KE gelin de evle ilgili ihtiyaçlardan dolayı çalıştığını belirtir: “*Ev kredisi var, evin sorumluluğu bende, ihtiyaçlar için çalışıyorum.*”

Aile içinde evin hâkimiyetinin kendisinde olduğunu göstermeye çalışan 14-KE gelin, eşinin çalışıp kazandığı parayı kendisine verdiğini belirtmektedir: “*Kocam çalışıyor ve çalışıp kazandığı parayı bana getirir, ben tutarım.*” Benzer bir açıklamayı 22-KE gelin de yapmaktadır: “*Bizim evde parayı ben tutarım.*” Bir hâkimiyetten

ziyade dayanışmacı bir tutum sergilediği gözlenen gelinler de vardır. 24-KE gelin, yaşadığı köye özgü çeyizleme âdetinden bahsettiği esnada, yaptığı çeyizlemeden sonra kendisine takılan çeyiz parasını, kendi ihtiyaçları için değil eşiyle birlikte yaşayacakları evleri için kullandığını aktarmaktadır:

“Çeyizlemek var bizim memlekette. Bir çeyizlemek için 1200 Mark para harcadım. Bizim orda ‘gelin gidiyorum’ diye bütün köye çeyiz verilir, düğünde de çeyiz verdiğin kişiler gelir para takar sana, çeyizlemeden bana para kaldı. O parayı kullandım ev için.”

Babasının gelin giden kızına verdiği parayı evi için harcadığını belirten gelinlerden bir diğeri de 27-KE’dir: *“Türkiye’ye gelirken, babam bana isla (yeterli) para verdi. O parayı da eve kullandım.”* Bu açıklamanın yanı sıra 27-KE gelin, kazancını eşiyle ortaklaşa kullandığını belirtmektedir: *“Çalışıyorum ama şimdi doğum izindeyim, üç yıldır aynı yerde tekstilde çalışıyorum. Hem durumumuz için hem de sigortam çalışsın diye çalışıyorum... Kazancımızı ortak kullanıyoruz, biz o kadar lüks insanlar değiliz.”*

Aile apartmanında yaşayan gelinlerden 29-KE gelin, evliliği süresinde çalışarak kazandığı tüm gelirini yaşadıkları daireyi düzenleyebilmek için harcadığını, artık eşiyle birlikte kazandıkları parayı ortaklaşa kullanmayı öğrendiğini aktarır:

“Kendime bir şey almadım, hep bu daireyi düzmek için kullandım. Ama artık öğrendim Hanya’yı Konya’yı. Ortak kullanıyoruz parayı. Ev için alınacak bir şey olursa beraber gideriz. Hep öyle yapmaya alıştık. Kız bile büyüdü o da benim gibi, beraber gidiyoruz...”

Gelin geldiği yıllarda kendine ait sadece bir odası olan 30-KE gelin, 13 yıllık çalışma hayatından sonra kendisine ait bir dairesi olduğunu içinde sitem olan şu cümleyle anlatmaktadır: *“Kendi dairem var şimdi ama ilk o daireyi yapınmak için neler yaşadım. Biz o daireye çıktık yavrucuğum ama bir odada pencere vardı sadece ve mutfakta iş göreyim diye tezgâh vardı, diğer şeyleri yavaş yavaş yaptık, tek tek...”*

Van Boeschoten’in çalışmasında yer aldığı gibi (2015), Arnavut kadın göçmenlerin hayatında önemli bir yere sahip olan hane dışı işgücüne katılım, Makedonyalı kadın göçmenler için de büyük bir önemdedir. İş yaşamına katılım bahse konu olan kadın topluluğu için bir özgürleşme aracı, Makedonyalı kadın göçmenler için ayrıca karar verici bir pozisyona sahip oluşun anahtarıdır. Bununla birlikte sosyal sermaye anlamında ulaşılan sermayenin çeşitlenmesidir.

Ulus-ötesi evlilikle ulaşılan sermaye anlamında iki ülke gelinleri arasında önemli bir farklılık vardır. Kosovalı gelin göçmenlerin hısım ve akrabadan ibaret olan sosyal sermayelerinin aksine çalışma hayatına katılımlarından dolayı Makedonyalı gelin göçmenlerin sosyal sermayelerinde “mesai arkadaşları”, bunun yanı sıra göçmen olan/olmayan komşu ile tanıdıklara da yer vardır. Gelinlerin sahip oldukları anlaşılan sermayelerinin çalışma yaşamıyla olan alakasından önce gelinlerin sahip oldukları sermaye biçimi ve düzeylerinin ne olduğu sorusu önceliklidir. Bu anlamda, araştırma kapsamında görüşülen gelin göçmenlerin sahip oldukları sermaye türlerine ve oranlarına bakılacak olursa gelinlerin, hafife alınamayacak düzeyde sosyal sermayeye sahip oldukları görülür.

Çalışma konusunda Makedonyalı gelinlerin düşüncelerine yer verilecek olursa, gelinlerden birisi (04-KE), *“Çalışmayı istiyorum daha iyi geliyor. En azından bir ortamın oluyor. Böyle sıkılıyorum!”* diyerek, çalışmanın kendisine bir ortam

sağladığını belirtmektedir. Çalışmayı isteyen bir başka gelin (11-KE) benzer bir noktaya değinerek: *“İşe giremiyorum, kimliğim yok. Çalışmayı düşünüyorum ama. Çalışınca sosyal hayatın oluyor, sıkılmıyorsun.”* demektedir. Haneye katkı sağlaması için çalıştığını belirten gelinlerden biri (17-KE) ise şöyle demektedir: *“Evde durmaktansa evime katkı oluyor!”* Bir diğeri (18-KE); *“Çalışmayı düşünüyorum. Fıttırdık içerde! Kafa dağılması için şart. Burda bütün kadınlar çalışır.”* Çalıştığı süre zarfında arkadaş edindiğini belirten gelin (25-KE); *“13 ay çalıştım evde oturmamak için. Hem zevkliymiş, yemeğim saatinde, arkadaşların oluyor. Biz köyde daha çok çalışıyorduk ve kirlili, üstümüz başımız batardı. Ektirir, kazdırırdık. Çalışmaya ihtiyacımız da vardı.”*

Evde durmak istemediğini belirten gelin (14-KE) ise şöyle demektedir: *“Çalışmayı istiyorum. Evde oturmak çok sıkıcı geliyor. Eve sığamıyorum...”* Bir başkası (10-KE) belli bir amaç için çalışmayı istediğini belirtir: *“Kızlarım büyüdü, çalışmayı istiyorum. Sigortam olsun istiyorum.”* Yine benzer bir amaçla çalışmayı isteyen gelinlerden biri (13-KE): *“İki ay çalıştım. Tekstil işi yaptım. Çalışmayı istiyorum. Sigortasını herkes doldururken, ben niye doldurmayacağım. Çoluk çocuk var.”* Bir diğeri (22-KE): *“Geldiğimde kimliksizdim, çalışamadım. Çocuk doğdu, 1. sınıfa kadar bir sene çalıştım. Şimdi çalışmıyorum. Çalışmayı düşünüyorum, sigortam olsun istiyorum!..”* Yine sigorta ve geçim sıkıntısıyla alakalı olarak gelinlerden biri (24-KE); *“Çalışmayı düşünüyorum sürekli çünkü bir maaş yetmiyor... Bir maaşle olur ama sıkırsın. Hem sigortan işlemez. Sigorta bizim için önemli¹³⁹, bakarsın herkeste*

¹³⁹ Bulgaristan göçmeni kadınlarla doğrudan ve yakın bir ilişki olmamakla birlikte çalışma hayatındaki kadınların az veya çok Bulgaristan göçmeni kadınlarla aynı ortamlarda iş yapıyor olmaları, onların izledikleri yolları izlemelerini olanak sağlamıştır. Çalışma nedenleri ile ilgili olarak görüleceği üzere farklı açıklamalar dile dökülmüş olsa da kadınların birleştikleri nokta sigortalı olmaktır. Sigortalılık ise

sigorta var. Bulgaristan göçmeni bir kadın var benim işlediğim yerde, bütün ailesi çalışır, sigorta yapınmak için. Onlar biraz dünya işlerine düşkün, paraya düşkün.” demektedir. Yine mecburiyetle alakalı olarak çalıştığını belirten bir gelin (29-KE):

“...Yaz bunu, kayınvalidem gelir gelmez bana işe gir, daireni düzersin, demişti. Ben de gelir gelmez işe başladım. Deri fabrikasında çalışmaya başladım. Vardiye vardı, beni geceye verdiler. Oradaki adamlara çayı ısıtacaktım, yapamadım, vazgeçtim. Dört yıldır seracılıkta çalışıyorum.”

06-KE gelin göçmenlerden bazısı ise sosyalleşmek veya sosyal sermaye anlamında bir ilişkiler ağı geliştirmek için değil, mecburiyetten çalıştığını belirtmektedir: *“Para sıkıntısı çekiyoruz! Çalışmalıyım.”* Mecburiyetten çalıştığını belirten 31-KE gelinin *“Ev kredisi var, evin sorumluluğu bende, ihtiyaçlar için çalışıyorum.”* demesine benzer şekilde 07-KE gelin de *“Çalışıp evi düzdüm.”* açıklamasını yapmaktadır. Benzer bir nedenden ötürü çalıştığını belirten 05-KE gelin de şöyle bir açıklama yapmaktadır: *“Kaynanamın borçları vardı. Hem kaynanamdan uzak durmak için sürekli çalıştım, işten ayrılmadım. Kocam ne git ne gitme dedi. Gittim, canım çok sıkılırdı.”* 16-KE gelin de çalışma nedenini daha iyi bir yaşama erişim olarak anlatmaktadır: *“Daha iyi geçinmek için çalışıyorum. Eşim beni hiç kıskanmaz, öyle huyları yoktur. Göre göre birbirini belki de.”*

Önceden çalışmış ancak görüşmenin yapıldığı zamanlarda 10 aylık bebeğinden ötürü çalışmayan gelin göçmenlerden biri (09-KE) ise *“Bir fabrikada çalışıyordum, çünkü evde canım sıkılıyordu... Aslında istiyorum çalışmayı, sigortam olsun istiyorum. Hem bir kişinin maaşı yetmiyor. Bir buçuk alıyor. Kendi param olunca her istediğimi*

Bulgaristan göçmeni kadınların hassasiyetle üzerinde durdukları konudur ve hassasiyet zamanla Makedonya göçmeni kadınlarda da görünür olmaya başlamıştır.

alabiliyordum.” Evde durmaktan sıkıldığını belirten gelinlerden bir diğeri de 09-KE gelindir: “Bir fabrikada çalışıyordum, çünkü evde canım sıkılıyordu.”

3.2.3.2.Köken Sermayenin Yeni Yaşama Yansımaları

“Çocuk değilsin köyde, evi çeviren küçük bir kadınsın... Anne tarlayı çeviriyor, sen evi!.. Burdaki anneler her şeyi çeviriyor, çocuklar değil.”
(31-KE gelin, 21 Kasım 2015)

31-KE gelin, Makedonya’daki kır yaşantısını üç cümle ile anlatırken, kendisi gibi Türkiye’ye gelin gelenlerin de hayatlarına ışık tutmaktadır. 31-KE gelinin açıkça ifade ettiği gibi, Makedonya’da (Radoviş Belediyesi ve çevresinde) kadınlar, önce çocukken iş yapma sorumluluğu ile tanışmakta, evlenip çoluk çocuğa karıştıklarında da birer anne olarak iş yapma sorumluluğunu sırtlanmaktadırlar. Dolayısıyla çocuk olmaya, 31-KE gelinin deyimiyle komiklikler yapmaya pek de fırsatları olmamakta: *“Çocukluğunu bilmeden yaşıyorsun ya... Buradaki çocuk çocukluğunu anlatınca küçüklüğünü, çok komiklikleri anlatıyor, bizde öyle bir şey yok. Komiklik olmaz bizim küçüklüğümüzde...”*

Sorumluluğun ağırlığı yaşa göre değişmekle birlikte kadınlar, önce bir çocuk olarak sonra da bir anne olarak, erken yaşlarda yaşam mücadelesiyle tanışmaktadırlar. Bir çocuğun ciddi anlamda sorumluluk almaya başladığı evre, 31-KE gelinin şu sözleriyle netleşmektedir:

“Bizim orada anne çocuğunu giydirmeyi bırakınca evin hanımı olmaya başlarsın. Çocuksun ama inek sağmaya gidersin. Sorumluluk verirler. Burda (Türkiye’de) sorumluluk veriyorsun, almıyor ki!.. Ben kızıma, ‘kızım şunu şunu (veya) şunu yap!’ diyorum, yapmıyor. Bizde ‘şunu yap!’ derlerdi!..”

Görüşülen Makedonyalı kadınların büyük bir çoğunluğu evlilik öncesi köy yaşamlarında tarlaya giderek tütün işi ile uğraştıklarını anlatmaktadır. 04-KE gelin, *“Tütünle tarlayla uğraştım!”* derken, 12-KE gelin, köydeyken sadece tütün işiyle uğraştığını anlatmaktadır: *“Tütün falan sadece, traktör kullanmayı biliyorum bir de.”* 10-KE gelin evliliği öncesinde köydeyken tarlaya giderek günlerini geçirdiğini belirtmektedir: *“Köyde çalışmadım, tarla işi vardı, tarlaya giderdim.”* Çalışma imkânı olmadığından çalışmadığını belirten 13-KE gelin de diğer gelinler gibi sadece tarlaya gidip geldiğini anlatır: *“Çalışmaya imkânımız yoktu, tütün işi vardı bir tek.”*

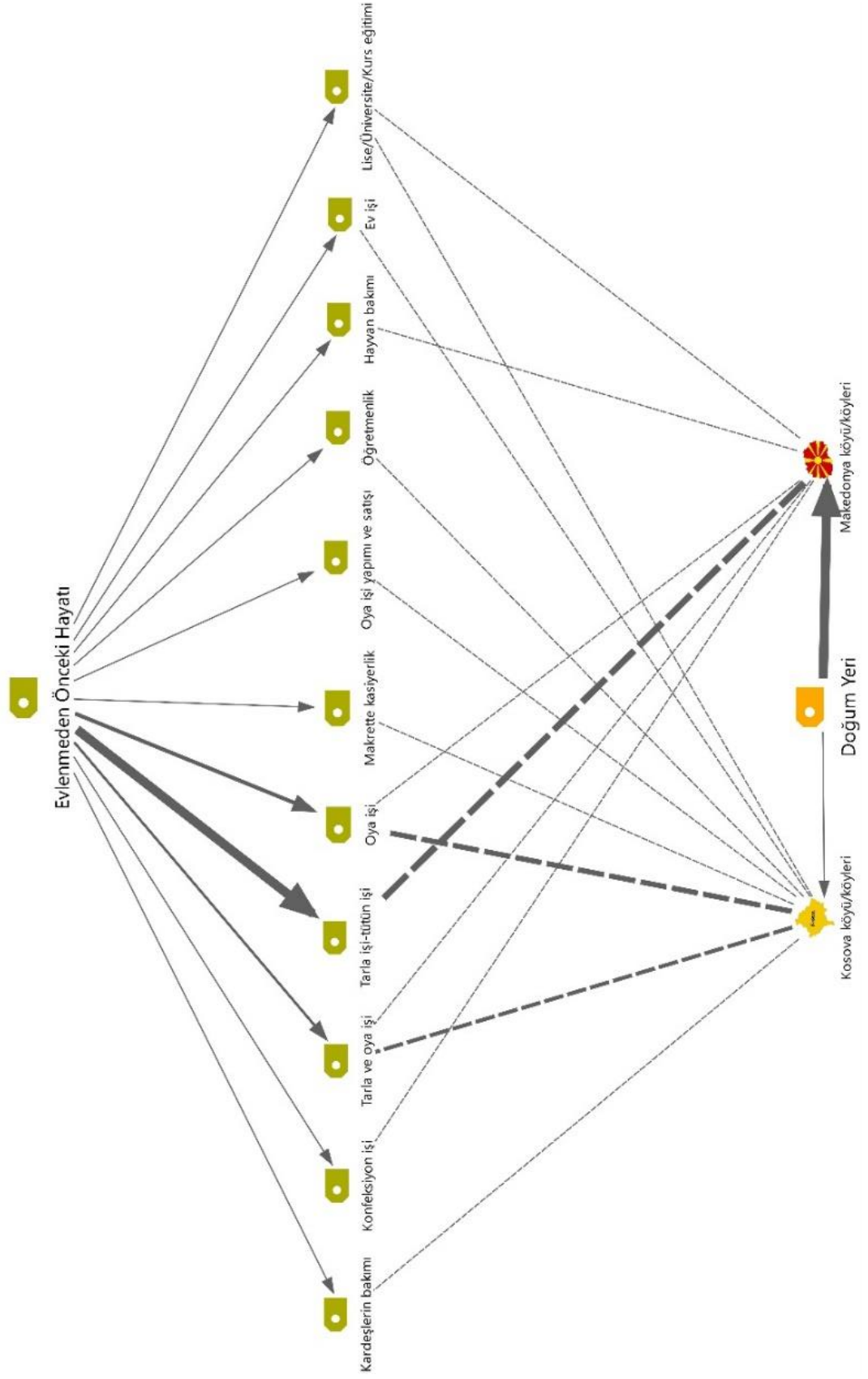
Dikiş nakış kurslarına gittiğini belirten 22-KE gelin, tütün işiyle uğraştığını şöyle açıklar: *“Kursların dışında kendi işlerimiz vardı, çiftçi idik biz orda.”* Tütüncülük işi ile uğraşanlardan biri de 28-KE gelindir: *“Toprakçılıkla uğraşırdık.”* Tarla işinin yanı sıra hayvancılıkla uğraşanlara da rastlanır. 15-KE gelin her ikisini yapan gelinlere örnektir: *“Ordayken hayvan bakardık, tütüncülük vardı.”* Sadece hayvancılıkla uğraştığını belirten gelinlerden biri 19-KE gelindir: *“Ordayken biz hayvan baktık, çalışmadık.”* Hayvancılıkla oya işini beraber yürüten ise 05-KE gelindir: *“Hayvanatımız vardı bir de oya işi yapardım.”* Makedonya’dayken okuldan tarlaya gittiğini belirten 27-KE gelin ise üniversite eğitimi aldığı sıralarda her ikisini yürütmenin zorluğundan söz etmektedir: *“Hem okumak sonra da o yorgun halinle tarlaya gitmek çok zor gelirdi bana...”*

Doğu Makedonya’da yöre Türklerinin büyük bir çoğunluğu geçimini tütüncülüğten sağlamaktadır. Dolayısıyla tütünden sağlanacak artı ürün, haneye girecek artı kazanç anlamı taşımaktadır. Benzer bir düşünceyle çalıştığı fabrikadan ayrılıp tarlaya gitmeye zorlanan gelin 30-KE, o süreci şöyle özetlemektedir: *“Düşük*

maaş diye ve tarlaya bir kişi fazla olsun diye benim fabrikada çalışmama izin vermedi annem, babam. Altı ay orda çalıştım sonra bıraktım.”

Kavram haritasında da görüldüğü üzere (bkz. Şekil 22), Makedonyalı gelinlerden büyük bir kısmı evlenmeden önceki hayatlarında tarla işi ile uğraşmış, bir kısmı ise oya işi, hayvan bakımı, lise/üniversite veya kursa gidip gelmiş, konfeksiyon işi yapmıştır. Makedonyalı gelinlerden ayrı olarak Kosovalı gelinlerin evlenmeden önceki yaşamlarında nelerle meşgul olduklarına bakılacak olursa, Kosovalı gelinlerden büyük bir kısmının oya işi yaptığı, yine bir kısmının oya işi yanında tarla işi ile uğraştığı görülür. Görüşülen gelinlerin bir kısmının ise kardeş bakımıyla ilgilendikleri, öğretmenlik veya kasiyerlik yaptıkları, oya işi yapım ve satışıyla uğraştıkları, ev işi yaptıkları, lise/üniversite veya kursa gidip geldikleri görülür.

Şekil 22 Gelinlerin doğum yerleri ile evlilik öncesi yaşamlarındaki iş/uğraşları

Kosovalı gelinlerden bir kısmı görüldüğü üzere tarla işiyle, bir kısmı da bahçecilik ile uğraşmıştır. Burada Kosovalı gelinler ile Makedonyalı gelinlerin tarla işlerinde bir farklılık vardır. Zira Makedonya'nın doğu kesimlerinde halen önemli bir geçim kaynağı niteliğini sürdüren tütüncülük, Kosova'da yıllardır gelir getirmediğinden tercih edilmemektedir. Bu durum, kavram haritasında da net bir şekilde görülmektedir. Makedonyalı gelinlerin önemli bir kısmı tarla işi-tütün işiyle yoğun bir ilişki içindeyken, Kosovalı gelinlerden hiçbiri tarla işi-tütün işiyle ilgili değildir.

KB-14 gelin Mamuşa'dayken neler yaptığına dair şu bilgileri verir: “Biz tarımcılık, baçelerle uğraşıyorduk... Oya vardı, oya da yapıyorduk. İğne oyası yapıyorduk, havlu kenarı. Pikeler, şeyler. Örtüler mevlüt örtüsü, yeminiler... Kendimize yapıyorduk. Şimdi gene yapıp satıyoruz.” Gelinlerden biri (KB-11 gelin) ise içine kapanık bir karakterde olduğunu ve dışarıya pek çıkmadığını belirtir: “Dışarı pek çıkmazdım, içime kapanıktım. Burda da öyleyim!”

Görüşülen Kosovalı gelinlerden ikisi, evlenmeden önce sadece ev işi ile ilgilendiğini belirtmektedir. KB-10 gelinin ifadesiyle köydeyken, “Sade ev işi yaptım.” demektedir. Ev işine meraklı olduğu bilgisini paylaşan KB-19 gelin ise yaptığı açıklamayla bir anlamda Kosovalı gelinlerin önceki yaşamlarına dair önemli bir bilgiyi paylaşmaktadır: “Ev işine çok meraklı imişim kuku anam... Günde üç defa avliyi (avlu) süpürürdüm. Nenem kızartı toprakları taşıysın diye. Avlida süpürge izi kalmazdı. Süpürürdüm. Çamaşırları tele serince parlardı, bembeyaz. Çok severdim ev işini ama şimdi yapamam. Belim ağrı.”

31-KE gelinin anlatımı üzerinden Çorlu'ya gelen Makedonyalı gelin göçmenler, KB-19 gelinin açıklamalarıyla Bursa'ya gelen Kosovalı gelin göçmenler

değerlendirilecek olursa, iki önemli hususun gün yüzüne çıktığı görülür. Bunlardan biri, gelinlerin benzer yerleşim birimleri içinde bir yaşamdan gelmiş olmalarına rağmen benzer yaşam birimlerinin köken sermayelerinde¹⁴⁰ benzer yatkınlıklar yaratmadığını ortaya koymasındır. Söz konusu iki ülke kadınları, yerleşim birimi anlamında kırsal alanlarda yaşamış olmakla birlikte bilhassa kadını çevrelediği düşünülen geleneğin ve kültürel motiflerin farklı düzey ve tarzlarda kadınları sarmaladıkları görülür. Kosovalı kadınlar, gelenek ve kültür örüntüsünün odağındadır, Makedonyalı kadınlarda ise bu örüntü, ekonomiyi (hane geçimi gibi) kapsayan tarzda bir genişleme yaşadığından belli düzeyde etkili olmaktadır. Buna göre, Kosovalı kadınlar, hane-içi yaşantının düzeni ile niteliğinden, Makedonyalı kadınlar ise hane-içi yaşamın düzeninden, niteliğinden ve devamından sorumludur. Bunun için de hane-dışı ekonomik faaliyetlere katılımları daha yoğun, belirleyici ve olağandır.

Hane-içi yaşamın düzeni ile niteliği, Kosovalı kadınların gündelik yaşam pratikleri üzerinden değerlendirilir. Temizliğin yapılması, yemeğin pişirilmesi, çocuk bakımının karşılanması, hane-içi yaşamın düzenini ve niteliğini gösterir başlıca pratiklerdir. Somutluk kazanması ise yukarıda yer alan ifadelerin hatırlanmasıyla mümkündür. Buna göre, KB-19 gelinin temizliğe olan merakı ve ilgisi ve bu ilgiyi dile getirmesi, benzer şekilde KB-03 gelinin ifade ettiği gibi, bir gelin olarak tercih edilmesinin, temizlik yapmasına bağlaması; “... *Kaynanam 17 yaşındayken istemeye başladı. Ablamı görünce kardeşi de onun gibi güzel, temiz olabilir diye istemeye başladılar...*” diyen KB-10 gelinin söyledikleri yine konunun somutluk kazanması için verilebilecek örneklerdir. Bununla birlikte hane-içi yaşantıyla birebir alakalı bir başka

¹⁴⁰ Bu bağlamda kavram, ilişkilerden ziyade ilişkiler de dahil toplumsallaşmayı, yatkınlıkları da içerecek şekilde daha geniş bir birikimi ifade etmek için kullanılmaktadır.

mevzu ise kadınların yaptıkları el işi örgüleri, oya işleridir. Oya işinin hem kültürün kadınlara yüklediği bir görev olarak, hem de toplumun kadını farklı uğraşlardan uzak tutma taktiği olarak işlev görmesi, oya işinin kültür ve toplum tarafından iki kez belirlendiğini gösterir.

Oya işinin öğrenilmesi bir bilgi alışverişini, kişiler arası enformel beceri edinimini gerektirmesi açısından, bir anlamda Bourdieu'nun kültürel sermayesini akla getirmektedir. Bununla birlikte burada, birincil anlamıyla düşünülecek olursa sermaye, Kosovalı kadının belli bir bilgi, deneyim ve emeğinin birlikte kullanımı dolayısıyla da bir birikiminin varlığı ile bir oluş halini alan oya işine denk gelecek şekilde düşünülebilir. Yapılan oya işi kadının ileriye dönük kullanılabilir sermayesidir. Köken ülkede kalması halinde diğer kadınlara benzeyecek, benzeşerek diğerleriyle eşitlenecektir. Oya işinin, toplumsal bir benzeşmeden uzak ayrışmayı doğurması, sermaye sahibi kadının bulunduğu alanla kültür ve yaşam tarzı anlamında ayrı düşmesi durumunda mümkündür. Bu ise evlilik göçleri sonrasında yaşanır. Kosovalı gelinler, geldikleri ülkedeki yeni aile yapıları ile yakın-uzak akraba çevrelerinde köken sermayelerinin ara ara birer temsilini sunar, bu temsiller üzerinden ise yumuşak bir ayrımı ortaya koyarlar. Ayrım, esasında diğerleriyle (yerli kadınlar veya diğer göçmen gruplarla) uyumlu bir “Mamuşalı”lık vurgusunu amaçlar. Dolayısıyla büyük bir ayrışma veya göç olgusunda dile takılmış durumda olan “biz-öteki” ikileminden ziyade daha hafif ve yumuşak bir farktan ve bu farkı dile getirmekten ibarettir. Mamuşalılık, sadece gelin gelen Kosovalı kadınların değil, kayınvalidelerin ve pek tabi ailelerinin üzerinde hassasiyetle durdukları bir kavramdır ve bu kavram, Bourdieu'dan ödünç alınacak olursa, gelinlerin ve tüm diğer Mamuşalıların farklarını ortaya koymaya çalıştıkları “ortak bir sözcük” tür. Bourdieu (2015:287), grupların tüm

benlikleriyle kendilerini onları diğer grupların karşıtı yapan her şeyle dolayısıyla da farklarının ifade bulduğu ortak sözlüklerle anlattıklarını yazar. Mamuşalı gelin göçmenler de tüm benlikleriyle geldikleri toplumda ve yeni yaşam alanlarında “Mamuşalı” olmaları üzerinden farklarını ortaya koyarken, aynı şekilde Mamuşalı kayınvalideler de diğer kadınlardan farklı olduklarını, “Mamuşalı gelin arayışları” üzerinden gösterirler. Mamuşalı kadınlar, ister gelin isterseler de kayınvalide olsunlar, kadınlık hallerini daha net ve tartışmasız şekilde ortaya koymasından ötürü “Mamuşalı”lığa değer yüklerler. Kendisi de bir Mamuşalı olan kayınvalide Melek Hanım, Mamuşalı olmayı şu sözlerle özetlemektedir: “*Biz bütün gün mantıyla durmayı sevmeyiz... Evde dururuz... Bizde (Mamuşalı kadınların evlerinde) yemekler kaynayacak!*” Kayınvalide Şaddan Hanım da Melek Hanım gibi bir düşünceye yakın ifadelerde bulunur. Pilot çalışma esnasında görüşülen Şaddan Hanım, Mamuşalı ailelerin kültürlü olduklarını, çocuklarını “saygılı” yetiştirdiklerini belirterek, “*saygılı çocuk yetiştirme*”yi şöyle açmaktadır: “*Aile büyüklerine ve aile örfüne bağlı yetiştirme.*” Mamuşa’dan gelin getirmeyi isteme nedeni ise yukarıda da belirtildiği gibi kadınlara atfedilen niteliklerle alakalıdır: “*Bizim kadınlar temizliğe dikkat eder.*” KB-10 gelinin kayınvalidesi, gezip dolaşmayı sevdiğini, gelinini alıp dolaşmaya gittiklerini ancak evdeki işlerden gezip dolaşmaya çok da vakit bulamadıklarını şu sözlerle anlatır: “*...Alim celini yanıma, asa çime koyam... Vaktimiz olmuyor ev işinden yokse dolaşmak için bir numereyiz!..*”

Görüşmelerde elde edilen bulgular ve yukarıda yer verilen açıklamalar, kadınların iyi bir ev kadını olmak için eğitildikleri ve bu amaca odaklı bir yaşam tarzını benimsediklerini göstermektedir. KB-02 gelin, eşle olan hararetli bir diyalog sırasında sessiz kalan tarafın, diğer Kosovalı hemcinslerini de dâhil ederek kendisi olacağını şu

iki kelimeyle özetler: “*Biz (gelinler) susarız!*”

Kayınvalide-gelin arasındaki ilişkilerde ise Melek Hanım, önceliğin kendilerinde olduğunu net olarak şöyle aktarır: “(Kaynana) *daha büyük, o dinlenecek!*” Biz susarız diyen gelin gibi, kaynana dinlenecek diyen kayınvalide, kadınların geldikleri yeni yaşamlarındaki yaşam tarzları konusunda önemli ipuçları vermektedir. Dolayısıyla ayrıca bir veri ve bulguya gerek kalmaksızın, Kosova’dan gelen gelinlerin çoğunlukla kayınvalideleri ile birlikte veya birbirine yakın olacak şekilde yaşadıkları iddiası rahatlıkla dile getirilebilir kaldı ki, bulgular da benzer bir sonucu ortaya koymaktadır. Buna göre, Kosovalı gelinlerin, Makedonyalı gelinlere göre aile büyükleri ile birlikte yaşama oranları daha yüksektir. Makedonyalı kadın göçmenlerin dördü aile büyükleriyle birlikte yaşamakta, 24’ü aynı apartman ayrı dairede ikamet etmektedir. Üç gelin ise aile büyüklerinden ayrı daire ve ayrı apartmanda yaşamaktadır. Kosovalı gelin göçmenlerden 10’u aynı apartman aynı dairede, 11’i aynı apartman ayrı dairede yaşarken, üçü ayrı apartman ve ayrı katta bir yaşam sürdürmektedirler.

Görüşmecî kadınların verdikleri bilgiler, Ekinci’nin alan araştırmasında elde ettiği bulgularla örtüşür niteliktedir. Ekinci (2007: 33) Bursa’daki Mamuşalı göçmenlerden büyük bir kısmının büyük aile düzeni içinde yaşadıklarını belirtmekte, bununla birlikte kardeşlerin aynı binada yaşadıkları kardeşler ailesi türünde bir aile yapılanmasına da ayrıca rastlandığını eklemektedir. Kardeşler ailesi, bu çalışmada “aynı apartman ayrı daire” olarak kategorize edilmiş yeni yaşantı tarzına denk gelmektedir. Zira kardeşler ailesi veya aynı apartman ayrı daire olarak kavramlaştırılan yaşantı, temelde geniş aile bireylerinin kendi dairelerine çekildikleri bir “aile

apartmanı” olgusunu sembolize eder. Aile apartmanında yaşayan Makedonyalı ve Kosovalı gelin sayısı ise aynı apartman aynı dairede yaşayan Makedonyalı ve Kosovalı gelin sayılarına nazaran hemen hemen eşdeğerde bir orandadır. Dolayısıyla iki bölge ortalamasına bakıldığında aile apartmanında yaşama tarzının (aynı apartman ayrı daire) ayrı apartmanda yaşamaktan çok daha yaygın olduğu gözlemlenmektedir (bkz. Tablo 22).

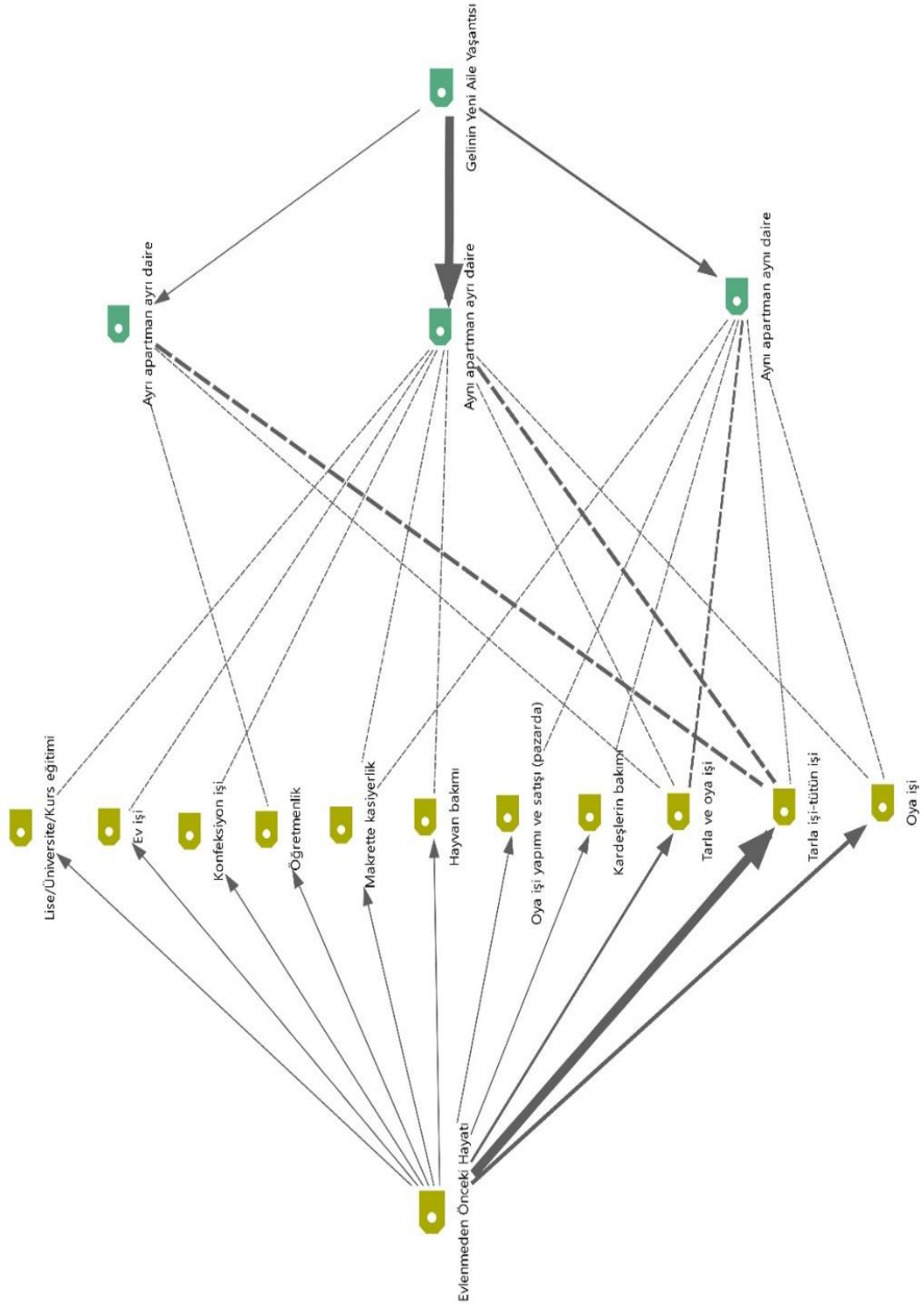
Tablo 22 Gelinlerin doğum yerleri ile yeni yaşam tarzları

	Makedonya köyü/köyleri	Kosova köyü/köyleri	Toplam
Ayrı apartman ayrı daire	3	3	6
Aynı apartman ayrı daire	24	11	35
Aynı apartman aynı daire	4	10	14
TOPLAM	31	24	55

Kavram haritası (bkz. Şekil 23), görüşülen kadınların önceki uğraş alanlarıyla geldikleri yeni yaşantılarının niteliği arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Yukarıda iddia edildiği gibi ev-içi düzenle alakalı uğraşlar içinde bulunan Kosovalı gelinlerin ev-içi düzene uygun düşen bir yaşam tarzına yöneldiklerini veya yönelme durumunda kaldıklarını söylemek mümkündür. Buna göre, oya işi ile uğraşan kadınlardan yarısı aynı apartman aynı dairede, diğer yarısı da aynı apartman ayrı dairede yaşamaktadırlar. Ev işi ile sadece uğraştığını belirten kadınların tamamı aynı apartman aynı dairede bir hayat sürdürmektedirler. Evlenmeden önce Mamuşa'dayken kardeşinin bakımını üstlendiğini belirten Kosovalı gelin de kayınvalidesi ile aynı apartman aynı dairede yaşamaktadır. Haritada dikkate değer önemli bir husus ise Makedonyalı gelinlere özeldir. Tütün işi ile uğraştıklarını ifade eden kadınların büyük bir kısmı kavram haritasında da görüldüğü gibi yoğun olarak aynı apartman ayrı dairede veya ayrı

apartman ayrı dairede yaşamaktadırlar. Çok az sayıda kadın ise aynı apartman ve aynı dairede yaşar (bkz. Şekil 23).

Şekil 23 Gelinlerin evlilik öncesi yaşayışları ile yeni yaşam tarzları arasındaki ilişki

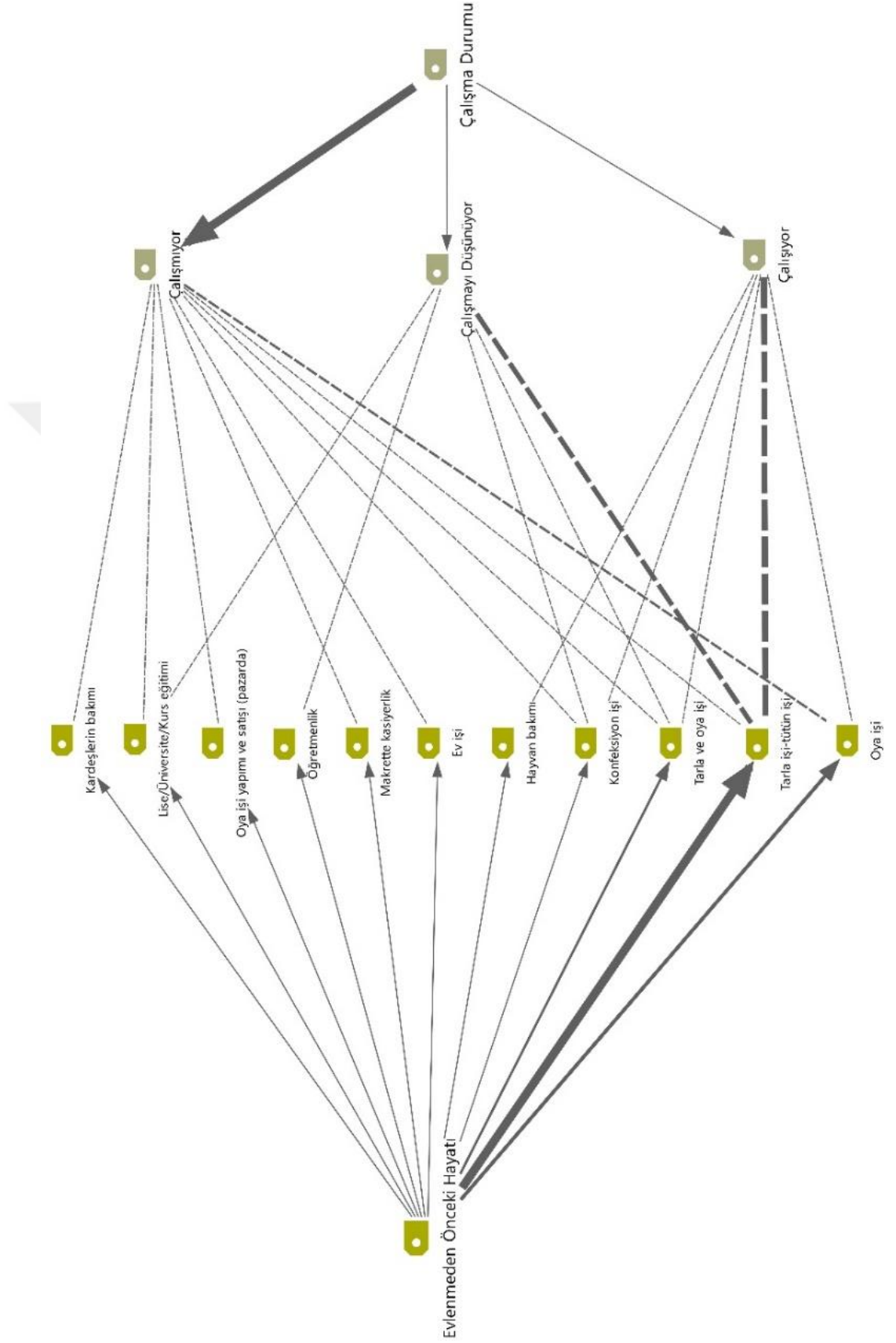
Kosovalı gelinlerin evlilik öncesi yaşamları konusuna dönülecek olursa, kadınların iş yaşamından uzak olmaları, dolayısıyla kültürel olarak kadınların “ev kadını olma” misyonu ile kültürlenmeleri, geldikleri ülkede ve adım attıkları yeni yaşamlarında da benzer eğilimler takınmalarına yol açmaktadır. Kadınların evlenmeden önceki yaşamlarında çeyizlik oya işini öğrenmeleri ve yapmalarıyla edindikleri köken sermayeleri, bir güç veya üstünlük kurmaktan ziyade kültürün dayattığı görevleri yerine getirme ve bu görevle topluluktan (diğer köy kadınlarından) biri olma hissiyatıyla ilişkilidir. Dolayısıyla kültürel ve toplumsal bir ihtiyaç, gereklilik veya edindikleri yatkınlıklarla alakalı bir birikimdir. Böylesi bir birikim, kültürel anlamlardan öteye gitmese de hane-içi yaşamla kendilerini tanımlayan kadınlar için önemlidir. Ekonomik bir değere dönüşebilmesi ise oya işinin tanıtılıp satışının sağlanmasıyla mümkündür ki bu, Kosovalı kadınlar arasında pek yaygın değildir. Kavram haritasında da görüldüğü gibi çeyizlik oya işi yapımıyla uğraştığını belirten dokuz Kosovalı kadına karşın, yaptığı oya işinin satışıyla uğraşan Kosovalı kadın sayısı ikidir (bkz. Şekil 24).

Kendi çeyizi için oya işi yaptığını söyleyen Kosovalı kadınların Türkiye’ye geldikten sonra çalışıp çalışmadıklarına bakıldığında yukarıdaki iddianın doğruluğu belirginleşir. Kadınlar, oya işini kültürel bir rutin ve/veya toplumsal bir gereklilik gayesiyle yapmakta, ekonomik anlamda kişisel bir beklenti veya haneye getiri saylayıcı ekonomik bir kazançla yapmamaktadır. Bu düşünce ve tutum, kişisel bir tercih değil, kültürel bir koddur. Zira oya işi yapan kadınlar, gelin geldikleri yeni yaşamlarında ekonomik yaşamla değil kültürel alanla hayatlarını çevrelemekte, maddi kazanç veya kişisel bir mücadeleye gereksinim duymamaktadır. Kavram haritasına bakmadan önce hatırlanması gereken husus, oya işi yaptığını söyleyenlerin Kosovalı

gelinlerden oluştuğu bilgisidir. Buradan hareketle kavram haritası okunacak olursa (bkz. şekil 24), oya işi yapanların Kosovalı oldukları, Kosovalı gelin g   menlerin ise sigortalı olarak çalışmadıkları ortaya çıkar.  alışıyor g   renler ise daha önce de belirtildiği gibi, oya işi satışıyla uğraşan kadınlardır. Buna karşın tarla işi-t   t  n işi ile uğraştıkları g   r  len Makedonyalı kadınlara b   y  k çoğunlukla çalıştıkları veya çalışmayı d  ş  nd  kleri, az sayıda kadının ise yukarıda da belirtildiği üzere vatandaşlık ve  ocuk gibi mazeretlerinden dolayı çalışmadıkları g   r  l  r.

Şekil 24 Gelinlerin evlilik öncesi hayatları ile çalışma durumları arasındaki ilişki

Bütün bu veriler ve yapılan açıklamalar şunu göstermektedir ki, kadınlar sahip oldukları köken sermayelerine uygun düşecek tarzda geldikleri yeni yaşam yerlerinde bir konum edinmektedirler. Buna göre, Makedonyalı gelin göçmenler özelinde, kadınların sosyalleşmelerine köy içi düzen ve olanaklar dâhilinde tarlaya gidiş-gelişler sağlarken göçle yaşanan kesintiye ise yeni yaşam alanlarında iş-gücüne katılım ile ortadan kaldırmaktadırlar. Makedonyalı kadınlar için geçerli olan bu durum, Kosovalı gelinlerde geçerli değildir. Kültür örüntüsü içindeki diğer kadınlarla eşdeğerde olduğunu kanıtlarcasına hane-içi düzene odaklanmış olan Kosovalı gelin göçmenler, sosyalleşmeyi hısım-akrabayla sınırlı tutmakta, göç sonrası yeni yaşamlarında da kendilerini hane-dışına yönelten -sigortalı bir işe girme gibi- davranışlardan uzak durmaktadırlar.

3.2.3.3.Yeni Yaşamla Bütünleşme

Makedonyalı ve Kosovalı gelinlerin, gelin geldikleri yerleşim yerlerinde, yerleşim yerinin birer sakini mi yoksa yabancısı mı oldukları konusunda net olarak söylenebilecek olan, gelin göçmenlerin aileleri dâhil yaşadıkları yerleşim yerlerinin birer sakini olarak tanımlanabilecekleridir. Farklı bir ülkeden gelmiş olmaları ve Türk vatandaşlığını sonradan edinmiş olmaları da gelinlerin yeni yaşam alanlarında “öteki” olarak algılanmalarına bir sebep teşkil etmez¹⁴¹. Söz konusu gelinler, küçük farklılıklar dışında yerleşim yerinin sakinleri gibi bölgeye uyumlu¹⁴², bir o kadar yerlidir. Gelin

¹⁴¹ Öteki olarak algılanmama durumu, Osmanlı idaresindeki topraklardan sökülüp atılan ve bugünkü Türkiye topraklarına göç etmek durumunda kalan göçmenler ile yerli Anadolu halkı arasında da görülür. Karpat (2013: 20), bu bağlamda bazı ufak tefek pürüzler, yeni hayata intibak edememe, kız alıp verme gibi nedenlerden ortaya çıkan anlaşmazlıklara rağmen, göçmenler ile yerli halkın aynı kültürü, aile yapısını ve hukuk koşullarını paylaşmış olmalarından ötürü benzerliklerinin farklılıklarından ağır bastığını belirtmektedir.

¹⁴² Bölgeye ve geldikleri ülkeye uyumlu olmaları veya kısa sürede uyum sağlama nedenleri, Karpat'ın Türkiye'ye gelen göçmenler ile yerli halkın birbirlerine alışmaları hususunda yaptığı açıklamada gizlidir. Karpat (2013: 22), Kırım, Kafkas ve Balkan göçmenlerini ayırt etmeden Türkiye'ye gelen

göçmenler, dil, din, ırk, kültür anlamında Türkiye Türkleri ile özdeş, başka bir ifade ile soydaştır. Eldeki bulgular da yabancı olarak algılanmayan, işgücü piyasası anlamında dezavantajlı bir konumda olmayan ve en önemlisi de yadırganmayan gelin göçmenlerden büyük çoğunluğunun, geldikleri şehirle ve yerli halkla bir sorun yaşamadıklarını ortaya koyar, bununla birlikte şehre ve yerli halka alışabildiklerini ve yüksek düzeyde uyum sağladıklarını gösterir.

Makedonyalı ve Kosovalı gelinlerin, gelin geldikleri ailelere veya yeni yaşamlarına alışıp alışmadıklarına bakılacak olursa kavram haritasında da görüldüğü gibi (bkz. Şekil 25), gelinlerin Türkiye'deki yeni yaşamlarına büyük oranda alıştıkları görülür. Gelinlerden sadece ikisinin halen tam olarak alışamadıkları anlaşılır. Alışamayan gelinler, Kosova'dan gelenlerdir. Makedonya'dan gelen gelinlerde ise böyle bir durum söz konusu değildir.

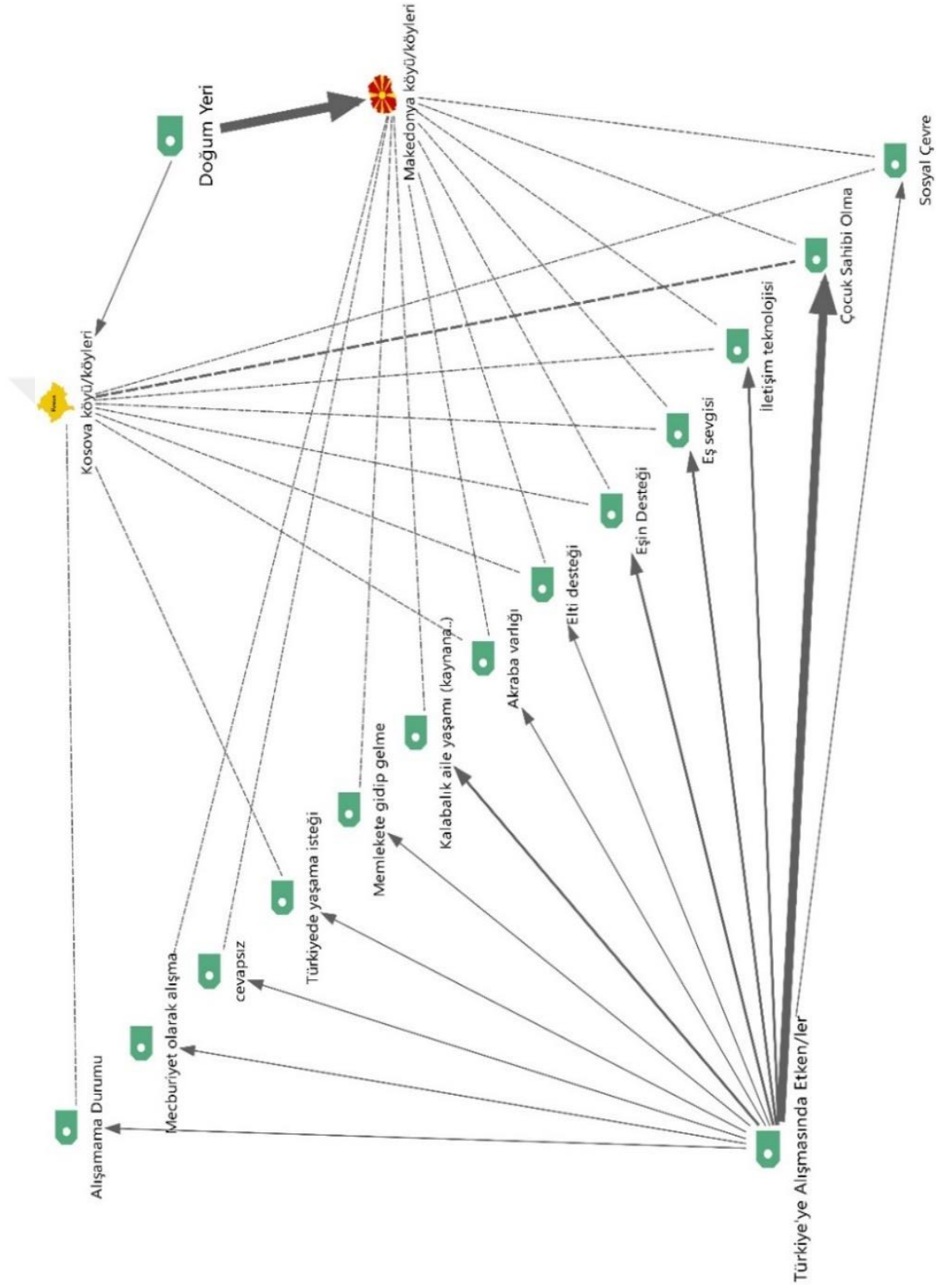
Kosovalı KB-05 gelin, yeni yaşantısına alışmadığını, bazı günlerde ise geldiğine pişman olduğunu belirtmektedir: “*Geldiğime bazen pişman oluyorum ama yapacak bir şey yok artık!..*” Gelinin alışamama nedeni ise geride bıraktığı geniş aile yaşantısıdır: “*Bizim ailede 100 kişiyiz... Orda biz hiç durmazdık. Sekiz ev amcalarımındı. Birbirimize gider gelirdik.*” KB-10 gelin de geldiğinden beri yeni yaşantısına alışmadığını şu sözlerle anlatır: “*Kendi başıma çok uzaklara çıkmam. Alışamadım.*” Alışmak mecburiyetinde olduğu için alıştığını belirten de bir Makedonyalı geline rastlanır. Eşiyle ortak hareket edip kaçan 28-KE gelin geldiği yeni yaşamına mecburiyetten alıştığını şöyle aktarmaktadır: “*Yapmışsın bir çocukluk,*

göçmenlerin yerli halk ile aralarında din, gelenek farkları olmamalarından ötürü veya az olmasından ötürü asimilasyonlarının nispeten kolay olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla bu bağlamda gelinlerin geldikleri ülke ve yeni yaşamlarına alışmalarında kendi birikimleri ile geldikleri ülke birikimlerinin benzerlik taşıması etkilidir.

gelmişsin, alışmaya bakacan!..” Söz konusu üç gelin dışında Makedonyalı ve Kosovalı gelinlerin tamamı ülkeye alıştıklarını ifade etmektedirler. Kavram haritasında görüldüğü üzere, gelinlerin büyük bir çoğunluğu –ki burada her iki ülke kadınının benzerlik gösterdiği unsurlardan da ayrıca biridir-, çocuk sahibi olmakla geldikleri yeni yaşantıya alıştıklarını belirtmektedirler. Burada dikkate değer önemli bir husus, Kosovalı gelinler arasında, yeni yaşama alışmalarındaki etkenlerden birinin Türkiye’de yaşama fikri olduğu açıklamasıdır.

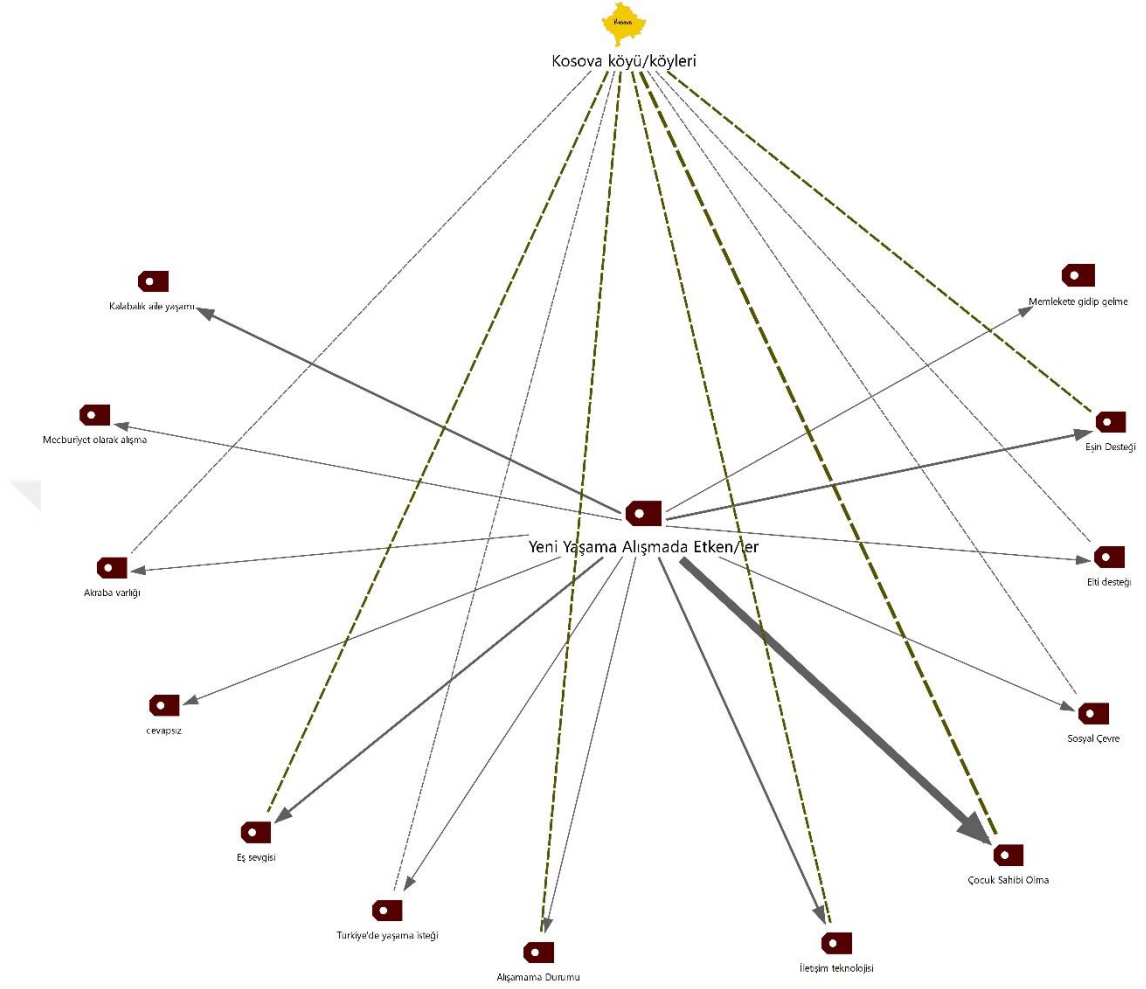

Şekil 25 Gelinlerin doğum yerleri ile geldikleri ülkeye alışmaları

Her iki ülke kadınlarının yoğun olarak dile getirdikleri başlıca etken, “çocuk sahibi olmak”tır. Yapılan görüşmelerde, kadınların büyük bir çoğunluğu gelir gelmez hamile kaldığını ve çocuğunu kucağına alır almaz yeni yaşantısına alışmaya başladığını belirtmektedirler. KB-08 gelinin yaptığı açıklama buna örnektir: *“İlk bir sene çocuk olana ka sıkıldım, Şimdi alıştım. İyi ki öyle karar (Türkiye’ye gelin gelme) verdim, diyorum.”* KB-09 gelinin söyledikleri de bir başka örnek sayılır: *“Sıkıldım, eşimin insanlarını tanımaydım. Çendi kardaşlarım yok... Evlendikten bir içi ay sora kaldım birden cebe çocuğa. Sora dündüm cene, Çocukle ilgilenidim... Kocam araydı çocuk zaten, ben da araydım çocuk, birden oldi.”* KB-10 gelinin açıklaması da benzer içeriktedir: *“Geldiğimin ilk senesi çok sıkıldım, hep ağladım. Düğünden 1-2 ay sonra hamile kaldım. Kendim istedim. Sonra daha kolay oldu.”* Çocuğunun dünyaya gelmesinin alışmasında belirleyici olduğunu belirten KB-16 gelin, babasının da ara sıra yanına gelmesinin alışmasını kolaylaştırdığını belirtmektedir: *“Gurbetlik zor. Yabancı geliyordu herkes sana. Uzak çok... Sonra çocuk oldu, çocukla biraz buralara alıştım. Babam da sıkılırdı geliyor da iki haftada bir buraya, hem beni görmeye hem de ticaret işiyle uğraştığından mal alış verişi yapıyordu.”*

Şekil 26 Kosovalı gelinlerin Türkiye'ye alışmalarında etken/etkenleri

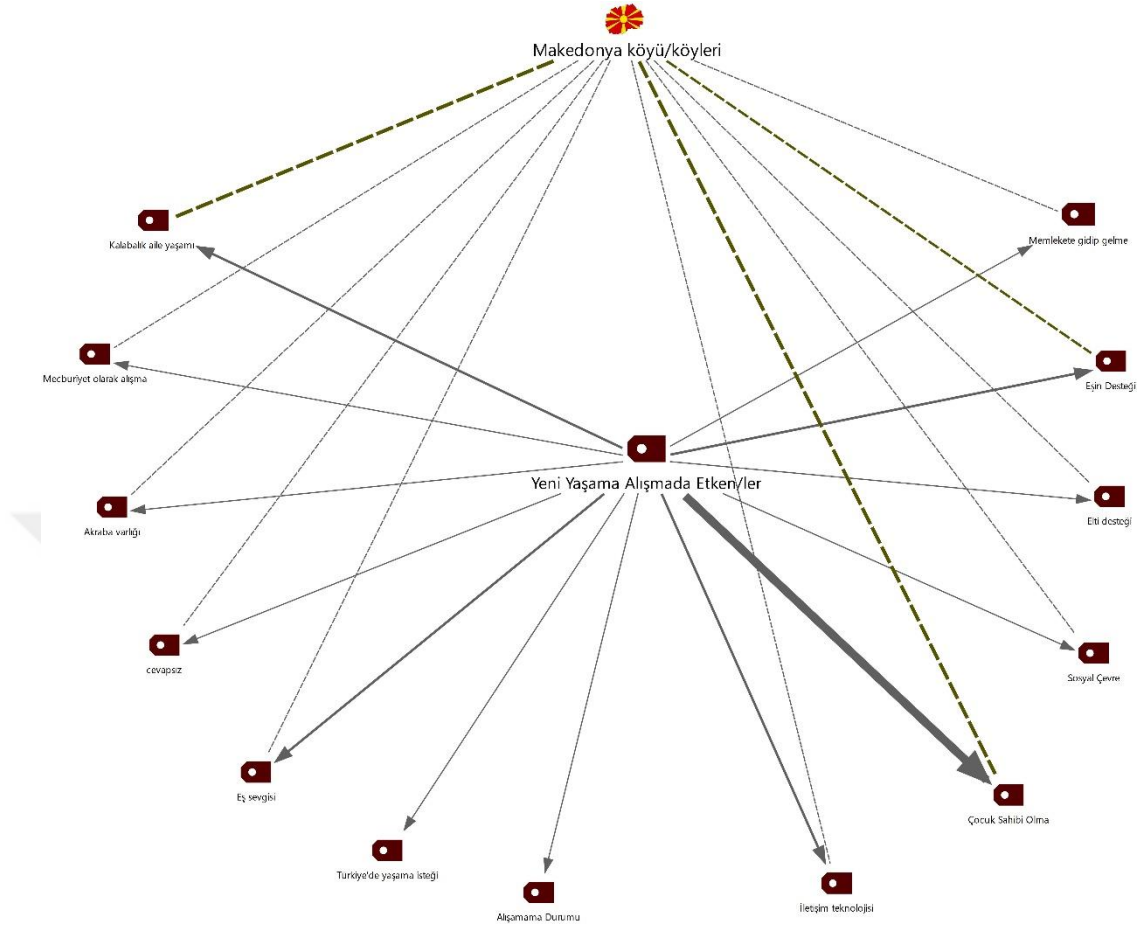
Kavram haritasında da görüldüğü gibi (bkz. Şekil 26), Kosovalı gelinler özelinde yeni yaşama alışmada dokuz farklı etkenin etkili olduğu ancak bunların arasında çocuk sahibi olmanın ön planda tutulduğu görülür. Akraba varlığı ile elti desteğinin etki düzeyinin yüksek olmasının yanı sıra eşe duyulan sevginin ve sosyal çevrenin de azımsanmayacak düzeyde belirleyici olduğu anlaşılır. Bununla birlikte kalabalık aile yapısı içinde yaşıyor olmanın Kosovalı gelinler için alışmada bir etken olmaması dikkat çekicidir.

Yeni bir yaşama alışmada e e duyulan sevginin ve e in geline olan desteğinin önemi büyüktür. KB-02 gelin, Türkiye’deki yaşantısına alışmasında eşine olan duygularının etkili olduğunu  u cümleyle anlatmaktadır: *“Sevdim adami, dayandım!”* Yine e inden destek alan gelinlerden biri B.8.K. gelindir: *“Bana çok şey celidi, sıkıntılı. E im destek oldu.”* KB-09 gelin de e inden yana sözlerle alışma sürecini şöyle anlatır: *“A an mutlisin d    nmeysin orasını, mutsuz içen deysin niçin çaldım...     r kna  (mutlu ve memnun etmek) edey kocam.”*

“E im çok destek oldu bana. O kadar çok yardımcı oldu ki bana anlatamam. O benim en büyük destek imdi. Her şeyi unutturdu Allah razı olsun.” diyen KB-18 gelin de KB-09 gelin ve KB-08 gelin gibi alışmasında eşinin etkili olduğunu belirtmektedir.

Evliliğinden iki hafta sonra hamile kaldığını belirten KB-21 gelin, yeni yaşantısının akraba ve sosyal  evre ile çevrili olmasından ötürü alışmasının kolayla tığını belirtmektedir: *“Evlendikten iki hafta sonra hamile kaldım. Bir de burası kalabalık olidi. Onun için almakta sıkıntı ya amadım.”* 01-KE gelin de Mamuşalı gelinler gibi  ocuk sahibi olmakla alışmanın kolayla tığını göstermektedir: *“Burda ailem yok, tek başınasın burda... Türkiye’ye alışmamda teyzelerim yardımcı oldu. Evlendikten hemen sonra da hamile kaldım. Sonra bir şekilde bağlanıyorsun.”*

Şekil 27 Makedonyalı gelinlerin Türkiye'ye alışmalarında etken/etkenler

Kosova örneğinden biraz farklı olarak Makedonyalı gelinler yeni yaşamlarına alışmalarında 11 farklı etkenden bahsetmektedirler (bkz. Şekil 27). Bunların en başında çocuk sahibi olmayı saymak gerekir. Yine Kosovalı gelinlerin anlattıklarından farklı olarak Makedonyalı gelinler kalabalık aile yaşamının yeni yaşamlarına alışmalarında etkili olduğunu belirtmektedirler. Hatırlanacağı üzere Kosovalı gelinlerden hiç biri böyle bir etkenin etki ve katkısına değinmemiştir. Her iki kadın grubunun benzer etkenlerce yeni yaşamlarına alışabildikleri de görülür. Bunlar arasında dikkat çeken etkenler, elti desteği ile eşe duyulan sevgi ve Türkiye'de yaşama isteğidir.

11-KE gelin yeni yaşamına alışmasında, çocuk sahibi olacak olmasının yanında, eşinin desteğini ve karakter olarak da uyumlu biri olmasını saymaktadır: *“Her yere ayak uyduran insanım, öyle canım sıkılmaz benim! Eşim de sağ olsun, bir hafta işe gitmedi. Çok yardımcı oldu bana, beni sürekli gezdirdi. 10 Mayıs’ta da hamile kaldım.”* Eşinin desteğiyle yeni yaşantısına alışabildiğini belirtenlerden biri de 08-KE gelindir: *“İlk geldiğimde eşim sürekli gezdirdi. Alıştım buraya. Ama yine de özlüyorum bizim oraları...”* Özlem noktasında ailesini ve geride bıraktığı ülkesini özlediğini ifade edenlerden biri de 11-KE gelindir: *“Çok özlüyorum onları. İki yıl oldu burdayım ama hala orasını çok özlüyorum. En son gidişimde bir hafta kaldım, az geldi yalan değil.”*

Yeni yaşantısına alıştığını ancak ailesinden ayrı olmasından dolayı geldiğine pişman olduğunu belirten 04-KE gelin duygularını şöyle ifade etmektedir: *“Ailemden tek ayrırım diye pişmanım. O çok zor geldi bi tek. Şimdiki aklım olsa gelmezdim... Ailemi çok özlüyorum!”* Evlilik göçü ile Türkiye’ye geldiğine pişmanlık duymayan ancak evliliğini erken yaşta yaptığına pişman olduğunu belirten KB-20 gelin de çocuğu sayesinde yeni yaşantısına alışabildiğini aktarır: *“Evlenip buraya geldiğime pişman değilim ama keşke erken evlenmeseydim, diyorum. Cahilken başka bir yere, başka bir şeye alışmak daha kolay oluyor. Alıştım, evlilikten bir sene sonra da çocuk oldu, daha kolay oldu alışmam.”* 23-KE gelin ise pişmanlık anlamında yeni yaşantısında mutlu olmasından dolayı pişmanlık duymadığını belirtmektedir: *“Mutlu olduğumdan hiç pişman olmadım. Ama ailem köyde olduğu için onları çok özlüyorum sade.”* Ailesini özlediğini belirten bir başka gelin de 07-KE gelindir: *“Eşimi sevdim, canım o kadar çok sıkılmadı bu yüzden! Ama anne babamı çok özlüyorum!”* Yine aileye duyulan özlemi dile getirenlerden biri 10-KE gelindir: *“Özlüyorum onları. Doğuma girdiğimde çok istiyordum annem yanımda olsun. Kırklanmadan önce*

geldiler ama.” Hissettiği özlemin kimselerce anlaşılamayacağını belirten KB-19 gelin, annesinin gelişiyle özleminin azaldığını aktarmaktadır: “Özlüyorum oraları. Kimse anlamaz içimdeki özlemi! Ama iki senede bir gidiyorum, düğünler doğumlar oluyor gidip geliyoruz. Ablamın doğumunda annem buradaydı.”

Alışmaktan ziyade ilk geldiğinde sıkıldığını belirtenlerden biri 10-KE gelin şöyle demektedir: *“İlk geldikten iki ay sonra sıkıldım. Çok ağlardım. Sonra bir ay için Makedonya’ya gittim.”* 29-KE gelinin yeni yaşantısına alışması da 10-KE gelininki gibi zor olur. Ailesinin Türkiye’ye göç etmesini arzulasa da 29-KE gelinin ailesi, babasının gelemeyişinden ötürü aile göçünü ertelediklerini, iki yıl önce de Türkiye’ye gelmeleriyle yeni yaşantısına tamamiyle alıştığını aktarmaktadır:

“İlk geldiğimde hep içime attım olanları. Bu olana (büyük kızı) kadar. Çıktı çıkan o zaman zaten. Ben ne yapayım buralarda, tutulunca ağlamaya. Ne anam var ne babam!.. Köye gittiğimde dedim onlara ya siz gelin yanıma ya başka çare bulun, diye. Annem Türkiye’ya gelecek ama babam gelmek istemezdi. Yaşım ileride iş bulamam orada, diyordu... Ailem de yeni iki yıl mı oldu ne geleli.”

Yeni yaşamı düzenleme ve yeni yaşama alışma evresi esnasında duygularını tam olarak anlayamayanlardan biri 27-KE gelin, *“Hiç sıkıntı çekmedim, ev, mobilya telaşından anlayamadım ne olduğunu. Geldiğimizden beri dairemi düzmeye çalışıyoruz. Gelir gelmez de hamile kaldım zaten.”* demektedir. Ancak bu düşüncesinin yanında ailesine olan özlemini de dile getirmektedir: *“Ailemi çok özliyorum. Ablam burda ama anam babam orda. Her gün gitmek istiyorum köyüme.”*

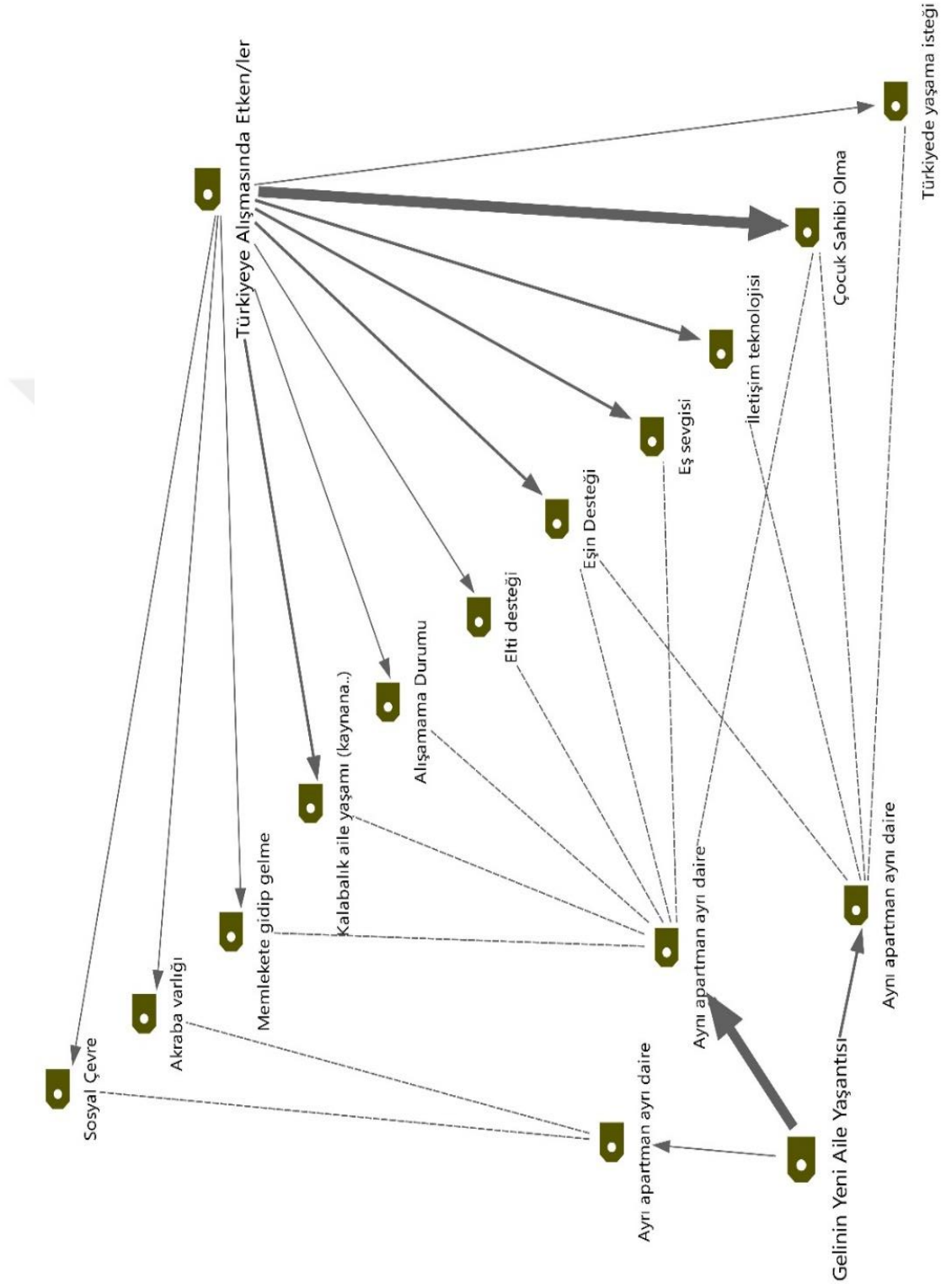
22-KE gelin de benzer bir durum yaşadığını şu sözlerle aktarır:

“İlk başlarda pek anlamadım. Ta ki insanın hastalandığında onlar beni biraz etkiledi. Hasta ama göremiyorsun, ya da hastasın ama onlar seni göremiyor... Gurbet en büyük yara... Ama internetle azaldı gibi, onlar (viber, whatsapp vs) artık normal hayatın içine girdi.”

15-KE gelin geldiğinde geniş ailede yaşadığını ve bu sayede sıkılmadan geldiği yeni yaşama alıştığını belirtmektedir: “*Geldiğimde sıkıntı yaşamadım, uyum sağladım buraya. Geldiğimde de zaten üç ay kaynanamla beraber yaşadık, dairem hazır değildi.*” Benzer bir nedenden dolayı alıştığını ve sıkılmadığını belirten bir başka gelin de 17-KE gelindir: “*Geldiğimde hiç canım sıkılmadı! Zaten geldiğimde altı ay kaynana ve kaynatamla beraber kaldık.*” 19-KE gelin, gelin geldiği ailenin “kardeşler ailesi” olmasından ötürü dolayısıyla eltisiyle birlikte yaşamış olmasından dolayı alışmasının kolaylaştığını belirtir: “*Eltim dört buçuk yıl oldu geleli, onunla biraz daha kolay oldu alışmam.*” Eltisinin desteğini alan gelinlerden biri de 09-KE gelindir: “*Eşim çok iyi. Eltim de. O yardım etti bana...*” Geniş ailenin dışında geldikleri yerlerden birilerinin varlığını bilmek ve onlarla iletişimde olmak da gelinlerin alışmalarında etkilidir. 31-KE gelin şöyle demektedir: “*Makedonya’dan çok var burda. Tanıdık simalar var. Yapyapayalnız olsaydım farklı olurdu ama öyle bir sıkıntım olmadı.*”

Yukarıdaki açıklamalar, gelinlerin geniş aile yapısında yaşıyor olmalarının Türkiye’deki yeni yaşantılarına alışmalarında etkili olduğunu ortaya koyar. Geniş aile anlamında çalışmada üç ayrı kategoriden bahsedildiğinden burada da söz konusu üç kategori üzerinden gelinlerin yeni yaşamlarına alışmalarında nelerin etkili olduğuna bakılabilir.

Şekil 28 Göçmen gelinlerin yeni yaşam tarzları ile Türkiye'ye alışmalarındaki etken/etkenler

Kavram haritasında görüldüğü üzere (bkz. Şekil 28), aynı apartman ayrı dairede yaşayan gelinler, birden fazla etkenin, Türkiye’ye alışmalarında öncelikli olduğunu ortaya koymuşlardır. Bunların arasında dikkat çekenleri ise kalabalık aile yapısında yaşıyor olmaları ile elti desteğidir. Daha önce de değinildiği gibi, bilhassa Kosovalı gelinler özelinde, Mamuşalı göçmenlerin geniş aile yapısı kadar kardeşler ailesi olarak da bir aile yapılanması içinde Türkiye’de yaşadıkları ve gelinlerin de çoğunlukla kardeşler ailesi veya çalışmada yer aldığı gibi “aile apartmanı” içinde yeni bir yaşama başladıkları anlaşılır. Aynı apartman aynı dairede yaşayan gelinlerin ise Türkiye’deki yeni yaşamlarında alışmalarında bilhassa eşlere duyulan sevginin ve eşlerin gelinlere olan desteklerinin etkili olduğu görülür. Eşe duyulan sevgi ile eşin geline olan desteği, her iki yaşam tarzında yaşayan gelinlerin belirttikleri etkenlerdir. Bununla birlikte bir diğer ortak etken ise çocuk sahibi olma durumudur. Daha önce de bahsedildiği üzere, kadınlar, çoğunlukla çocuk sahibi olmakla Türkiye’deki yeni yaşamlarına alışmaya başladıkları belirtmişlerdir. Burada dikkat çeken önemli bir husus, ayrı kat ayrı dairede yaşayan kadınlardan hiçbirinin yeni yaşama alışmalarında çocuklarının etkili olduğunu belirtmemeleridir. Bununla birlikte ayrı daire ve ayrı apartmanda yaşadıklarını anlatan gelinlerden bir kısmı sosyal çevrenin, diğer bir kısmı ise akraba varlığının yeni yaşama alışmalarında etkili olduğunu aktarmış olmaları da ayrıca önemlidir.

Aileye duyulan özlemin devam ettiğini ancak internet üzerinden gerçekleşen görüşmelerle azaldığını belirtenlerden biri 31-KE gelindir: *“Ailemi özlüyorum ama oraları çok fazla özlemiyorum... Hem şimdi internet var, kızın telefonundan konuşuyorum evdekilerle.”* Aile özlemini onlarla konuşarak hafiflettiğini

belirtenlerden biri de 26-KE gelindir: *“Ailemi özliyorum. Ama artık konuşuyoruz sık sık.”*

Görüşülen gelin göçmenlerin aileleri ile iletişimlerinde telefonun yerini giderek internet üzerinden oluşturulan hesaplar, programlar veya sosyal medyanın aldığı görülmektedir 26-KE gelinin, ailesiyle sık sık konuştuğunu belirtmesi, uluslararası aramalarda maliyeti artıran telefonun yerini internetin almasıyla mümkün olmuştur. Maliyeti azalan dolayısıyla da artan görüşmeler, görüntülü veya sesli aramalar, önceki göçmenlerin duydukları özlem duygusunu yeni nesil göçmenlerden uzaklaştırmış görünmektedir. KB-01 gelin, ailesini özlediğini ancak sık sık yaptıkları görüşmelerle özleminin azaldığını belirtmektedir: *“Artık annemi özlemiyorum. Arama diyorum artık, çünkü ne diyeceğimi bilmiyorum!”* Benzer şekilde KB-02 gelin de özlem duymadığını belirtmektedir: *“Özlem yok. Günde beş altı kez konuşuyoruz.”* Sıkça yapılan görüşmelerden dolayı özleminin azaldığını belirten bir diğer gelin KB-08 gelindir: *“Konuşım sık sık, yok oka özlem!”*

Eskisine nazaran azalan bir özlemden bahseden KB-06 gelinin dediği gibi, azalan özlemin ardında internet var: *“Kendi toprağımı özliyorum ama eskisi gibi değil. İnternetle (Viber) görüşüyoruz. Abilerim iki defa geldiler zaten.”* Alışmasında zorluk yaşamadığını belirten gelinlerden biri olan KB-07 gelin, alışmasında internetin etkili olabileceğini iddia eder: *“Ben çok zorlanmadım, alıştım. İnternet var belki ondan. Değil eskisi gibi artık... Hemen hemen her gün konuşurum.”* KB-11 gelin de internetten söz etmektedir: *“Çocuklar var diye o kadar çok üzülmiyorum, özlemiyorum artık. Annem de her sene geliyor. E internet de var, Skype ve Viber’le konuşuyoruz.”* Ailesini özlediğini ancak Viber ile özlemini gidermeye başladığını anlatanlardan biri

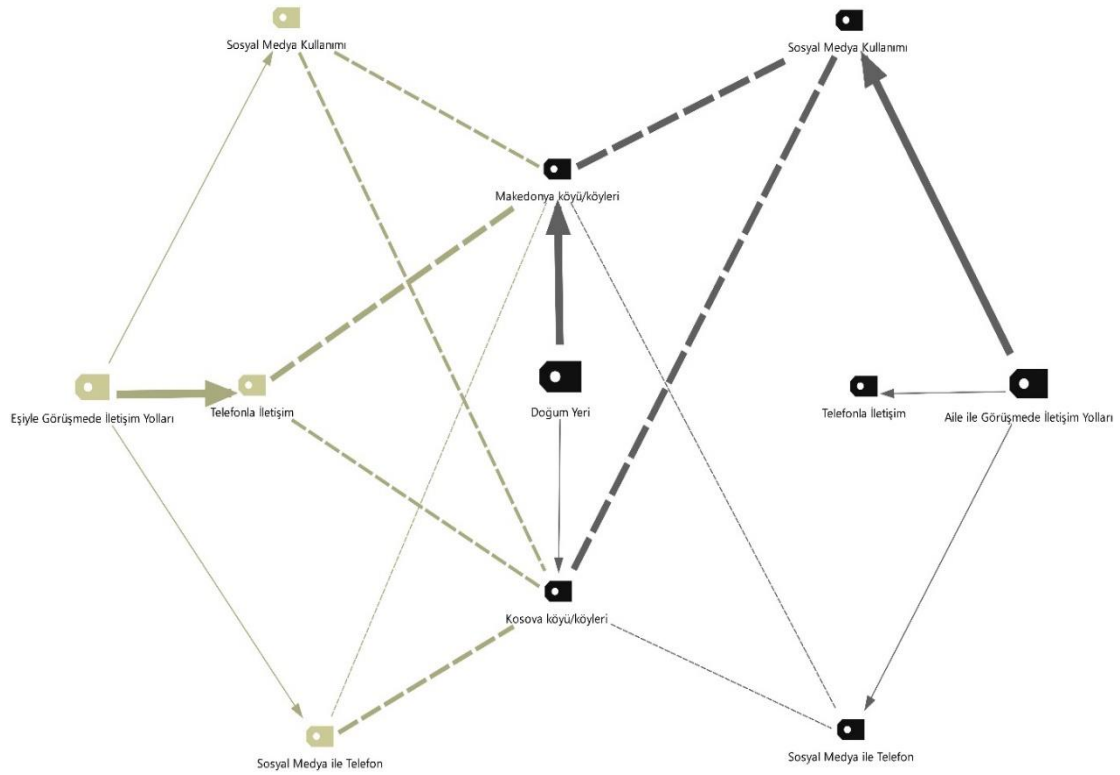
de 12-KE gelindir: “Özlüyorum onları, annemi babamı! İnternet var şimdi ama... Viber’le her gün konuşuyoruz.” KB-21 gelin de Ergene’deki gelin gibi, Viber ve Skype gibi uygulamalarla ailesi ile görüştüğünü ve eskisi gibi bir özlemin veya iletişimsizliğin artık yaşanmadığını belirtmektedir: “Ama telefonla (Skype, Viber) görüşüyoruz artık, eskisi gibi değil artık. Hem onlar da gelip gidiyorlar sık sık buraya. Şimdi daha müsaidim, yalnızım karışanım pek olmuyor.” KB-03 gelinin kayınvalidesi Cemile Hanım ise internet görüşmelerinin ne aşamaya geldiğini özetlercesine şöyle bir açıklama yapmaktadır: “Şimdi gurbet yok. Şimdi veç ne calmaylar sofraya yemek yesınlar!”

Görüşmelerde de anlaşıldığı üzere gelin göçmenlerin, Viber, Skype, Facebook gibi sosyal medya kullanımı anlamında aktif oldukları görülür. Gelinler, sadece mevcut ilişkileri sürdürmeleri için değil, aynı zamanda yeni yeni ilişkiler kurabilmeleri için de sosyal medyayı kullanmaktadırlar. Bu noktada diğer bir hususa değinilebilir. Kavram haritasında da görüldüğü gibi (bkz. Şekil 29), gelinlerin eşleri ile tanışma ve sonraki süreçte iletişimde olmalarını sağlayan başlıca iletişim aracının telefon olduğu anlaşılır. İletişimde telefonun tercih edilme yoğunluğu bölgelere göre değişiklik göstermekle birlikte her iki kadın grubu için de önceliklidir. Ancak Kosovalı gelinlere nazaran Makedonyalı gelinlerin eşleriyle iletişimlerinde telefonu yoğun olarak tercih ettikleri belirtilebilir.

Bunun başlıca nedeni, yaşadıkları bölgelerde internet ağının sınırlı veya erişilmez olmasıdır. Eşlerle iletişimdeki duruma karşın, aile ile iletişimde telefonun hiçbir şekilde tercih edilmediği görülür. Her iki kadın grubu, doğrudan ve yoğun olarak sosyal medya üzerinden aileleri ile iletişim kurduklarını belirtmektedirler. Az sayıda

gelin ise hem sosyal medyayı hem de telefonu birlikte kullanmaktadırlar. Burada yeri gelmişken gelip-geçen bir zamanla süregelen bir zamandan bahsedildiği bilgisi paylaşılmalıdır. Başka bir ifade ile gelinlerin eşleri ile iletişimleri, evlilik öncesi dönemi kapsarken, dolayısıyla gelip-geçen bir zamana atıf yaparken, aileler ile kurulan iletişim halen devam etmektedir. Bu nedenle kavram haritasında da görüldüğü üzere tercih edilen iletişim araçlarının eşe ve aileye göre değişiklik göstermesinde zamanın ve zamanla gelişen ve ucuzlayan iletişim teknolojilerinin etkisi büyüktür.

Şekil 29 Gelinlerin aile ve eşleriyle iletişimlerinde kullandıkları iletişim yolları

3.3. Bölüm Özeti

Geçmişte olduğu gibi bugün de Balkan topraklarından Türkiye'ye doğru göçler yaşanmaktadır. Ancak geçmişe nazaran bugünkü göçlerde bir takım değişimler söz konusudur. Her şeyden önce kitlevi göçlerin günümüzde giderek ailevi ve ferdi göçlere dönüştüğü söylenebilir. Bununla birlikte siyasi çalkantı ve savaşlardan kaçış amacıyla yapılan göçlerin bugünlerde ekonomik sorunlar ve buna bağlı olarak sosyo-kültürel nedenlerle gerçekleşmeye başladığı görülür. Farklı göçmen grupları üzerinden ekonomik ve sosyo-kültürel nedenlerle gerçekleşen göçlere örnek vermek mümkündür, ancak araştırmanın bağlamı itibariyle, Makedonya ve Kosova'dan Türkiye'ye gelen kadın göçmenlerin evlilik göçleri de pek ala söz konusu değişimi ortaya koymaktadır. Zira araştırma topluluğunu oluşturan gelin göçmenlerin evlilik göçleri, Balkanlar ile Türkiye arasında yaşanmış siyasi ve ekonomik temelli göçlerden farklı, sosyo-kültürel temellere dayanır.

Makedonya ve Kosova'dan Türkiye'ye gelen kadınlar, Türk kökenli göçmenlerdir. Geliş tarzlarıyla doğrudan alakalı olarak da birer gelin göçmendir. Çalışmanın araştırma topluluğu olan gelin göçmenler belli başlı nitelikler ihtiva eder. Buna göre, gelin göçmen olabilmeleri için kadınların, evlilikleri öncesinde Kosova veya Makedonya'da yaşamaları, doğrudan veya dolaylı şekilde eşleriyle tanışmaları, evlilik kararı alıp Türkiye'ye göç etmeleri, evlendikleri eşlerin de birinci veya ikinci kuşak Balkan kökenli göçmen olmaları gerekir. Geldikleri ülkeler farklı olmakla birlikte her iki ülke kadınları, evlilik öncesi yaşadıkları yerleşim birimi ile yeni yaşam tarzları anlamında benzerlik gösterir. Başka bir ifade ile kadınların tamamı kırsal kesimlerde yaşayanlardan oluşur. Her ne kadar Kosovalı kadınların geldikleri yerleşim

yeri olan Mamuşa yakın zamanlarda belediye statüsünü almış olsa da yaşam tarzı itibariyle halen kırsal yerleşim birimi niteliğini korumaktadır. Yeni yaşam yerlerinde ise çoğunlukla kısmi geniş aile yaşantısına veya alan bulgularında fark edilen kullanımıyla aile apartmanında bir yaşama sahiptir. Gelen gelinlerin yeni yaşam yerlerine bakıldığında, Makedonya'dan gelen gelinler, Tekirdağ, Ergene'ye, Kosova'dan gelenler ise Bursa'ya yerleşmiştir. Göç sonrası süreçlerine bakıldığında, Kosovalı kadınlara nazaran Makedonyalı göçmenlerin sigortalı çalışan oldukları ve bazı durumlardan dolayı çalış(a)mayanların da çalışmayı düşünenleri içerdiği görülür. Buna karşın Kosovalı gelinler arasında aktif ve sigortalı olarak çalışan birilerine rastlanmaz. Oya işi yapımı ve satışı ile hazır giyim eşyanın satışı gibi sigortasız işlerle uğraşan kadınlar dışında çalışan yoktur, Kosovalı kadınlar arasında sadece biri çalışmayı düşünmektedir.

Kadının evlilik göçü, hem dünya hem de Türkiye alan yazınında fark edilir olmaya başlamış durumdadır ve konuyla ilgili araştırmalar yapılmaktadır. Türkiye göç yazınında kadının evlilik göçü farklı güzergâh, nicelik ve niteliktekileri içermektedir. Türkiye evlilik göçü anlamında üç farklı türü deneyimlemeyi sürdürmektedir. Buna göre, eski Sovyet ülkelerinden kadınlar Türkiye'ye evlilik göçü ile gelmekte, Türkiye'deki kadınlar Avrupa ülkelerine gelin gitmekte ve Balkanlardan Türkiye'ye evlilik göçleri ile gelin gelmektedirler. Eski Sovyet ülkelerinden gelenlerle Türkiye'den Avrupa'ya yaşanan kadın evlilik göçleri, pek çok örnek ve çalışmayla alan yazına yansımış durumdadır. Balkanlardan Türkiye'ye yönelmiş kadın evlilik göçlerinde ise böylesi bir fark ediliş ve kapsamlı bir araştırma söz konusu değildir. Balkanlardan Türkiye'ye yaşanan evlilik göçleri gibi, Balkanlardan Türkiye'ye göç eden kadınlar da görünmez niteliktedir. Bu bağlamda kadınların evlilik göçlerinin

görünürlüğüne sağlamak amacıyla yapılandırılan bu araştırma, konuyla ilgili yapılmış/yapılmakta olan özgün ve tek kapsamlı araştırmadır. Yukarıda bahse konu olan evlilik göçleri ile Balkanlardan Türkiye'ye gerçekleşen evlilik göçlerinin bariz iki farklılığı vardır. Bunlardan biri söz konusu göçlerin köklü bir geçmişe ve bu geçmişin ördüğü ağlara bağlı olarak gelişim göstermesidir. Zira Balkanlar ile Türkiye, kökleri çok öncelere uzanan bir tanışıklıkla birlikte ortak bir tarih ve kültürün paydaşlarıdır. Buna bağlı olarak da iki bölge arasında yaşanan ve çok büyük bir düzeyde tek taraflı olarak gerçekleşen göçler (Balkanlardan Türkiye'ye doğru), Türkiye'de Balkan kökenli büyük bir nüfusun oluşmasına yol açmış, böylesi bir nüfus ise göçmen ağları yaratarak, geçmiş göçlerin nitelik ve nicelik anlamında değişim yaşamasına, bugünkü halini almasına sebep olmuştur. Araştırmada da görüldüğü üzere, görüşülen 55 kadın, Türkiye ile bir tanışıklık içerisinde olduğunu belirtmiştir. Kadınların tamamı, Türkiye'de yakın veya uzak bir akrabaya sahiptir. Akraba varlığı, Türkiye'ye gelip gitmelerinde veya Türkiye'yi hayalen, söylenenler doğrultusunda tanımlarına yol açmıştır. Bulgulardan elde edilen sonuca göre, akraba varlığı kadar Türkiye'de yaşama hayali, eşe duyulan sevgi ve ailenin göç kararı gibi ve benzeri etkenler gelinlerin, toplumsal güzergâhları göz ardı ederek bireysel bir güzergâha yönelmelerinde dolayısıyla da Türkiye'ye evlilik göçü ile gelmelerinde belirleyicidir. Bu anlamda gelin göçmenlerin göç kararlarında bireysel motivasyonlar kadar, sosyal ağlarla örülü motivasyonların da etkili olduğu görülür. Sosyal ağlar anlamında aileler, akrabalar ve arkadaşlar, gelin götürmeye, gelin olmaya veya gelin getirmeye aktif şekilde müdahil olabilmektedirler.

İster dünya isterse de Türkiye göç yazını evlilik göçü konusunda ikilem içindedir. Zira evlilik göçleri, kimi uygulamada da görüldüğü gibi göç için yapılan bir

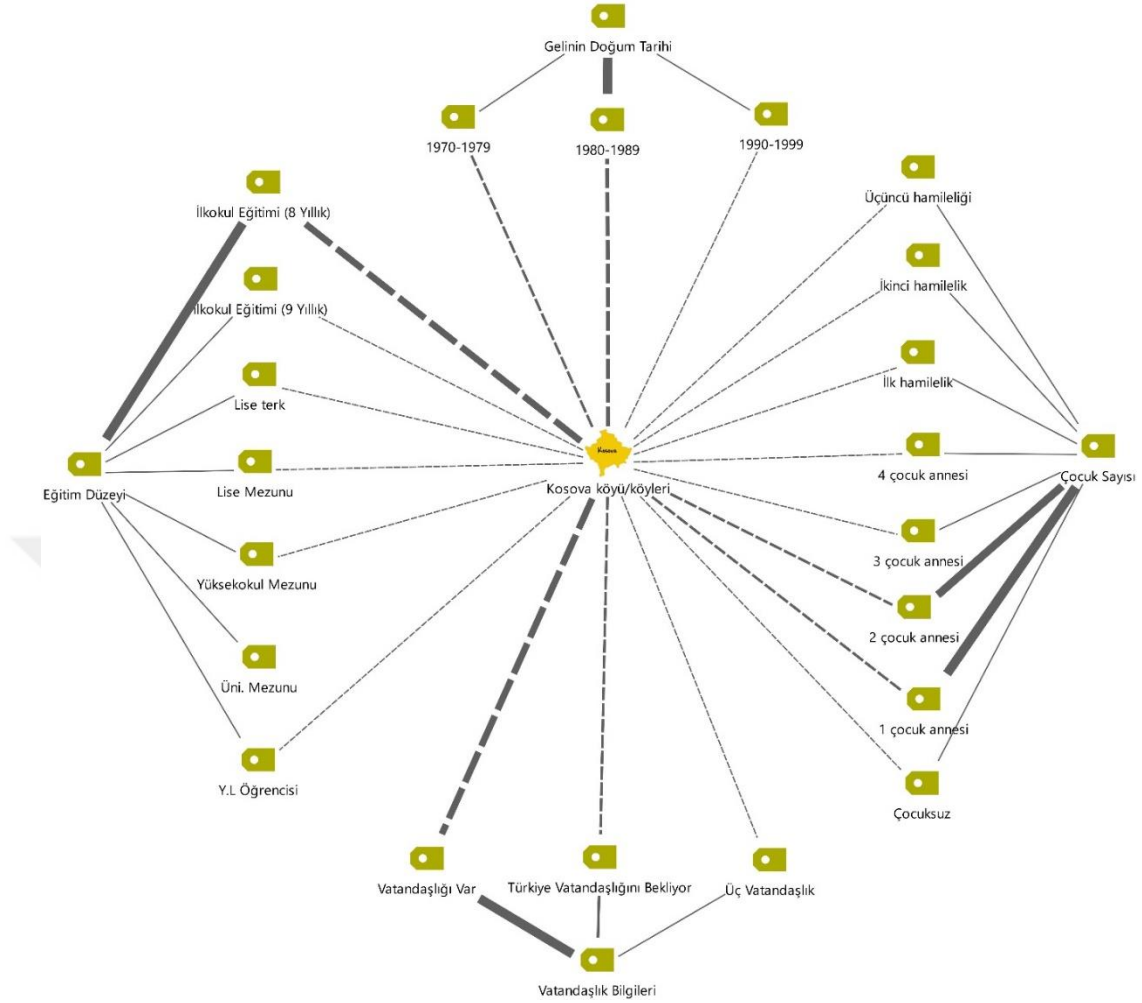
stratejik hamle olarak gerçekleşebilmektedir. Bu yolun tercih edilmesinde ise başlıca nedenlerden biri katı g politikalarını veya sınır geçiş yasaklarını kırmaktır. G yazınındaki örnekler, böylesi bir ikilemin mevcudiyetini doğrulamaktadır. Balkanlardan Türkiye’ye yönelmiş evlilik gleri özelinde de benzer bir ikilemden bahsedilebilir. Zira Makedonyalı/Kosovalı gelinlerden bazısı da g için evlilik yolunu seçmiş görünmektedir. Ancak diğer bölge ve gzerghlarda ilerleyen evlilik gleri ile Balkanlardan Türkiye’ye yönelmiş Türk kökenli kadınların evlilik gleri arasında bariz bir fark vardır. Farklılık, katı g politikalarını kolayca aşmak veya sınır geçiş yasaklarını kırmak için değil, yaşadıkları sosyo-kültürel yaşam alanlardan kaçmak veya ekonomik belirsizlikle yoksulluktan uzaklaşmak için yapıyor olmasında ortaya çıkar. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus, gelen her yeni gelinin beraberinde veya sonrasında yeni bir gelin göçmen getirme hevesinde veya düşüncesinde olduğu bulgusudur. Bu ise evlilik glerinin, sürdürülebilir nitelikler taşıdığını göstermesi itibariyle kayda değer bir veridir.

Gelin göçmenlerin, gelin geliş tarihleri dolayısıyla evlilik süreleri göz önünde bulundurulduğunda, gelinler arasında üç veya dört aylık evli olanlar olduğu gibi, 17 ila 19 yıllık evli olanlara da rastlanır, bununla birlikte aralarında boşanan herhangi bir gelin yoktur. Uzun süreli evliliklerle birlikte boşanma olaylarının hiç olmaması, yapılan evliliklerin g yazınında yer aldığı gibi anlaşmalı evlilik pratiğinden ziyade gerçek evlilikler olduğunu ortaya koyar. Bu iddiayı doğrulayan bir diğer husus ise gelinlerin gelir gelmez çoğunlukla ocuk sahibi olmayı tercih etmeleri ve çoğunlukla bir ila iki ocuk sahibi anneler olmalarıdır. Katılımcıların evlilik süreleri ise aynı zamanda Balkanlar ve Türkiye eksenli evlilik glerinin, 17 ila 19 yıllık bir geçmişe

sahip olduğunu, üç veya dört aylık yeni evlilikler ise ulus-ötesi evliliklerin halen devam ettiğini ortaya koymaktadır.

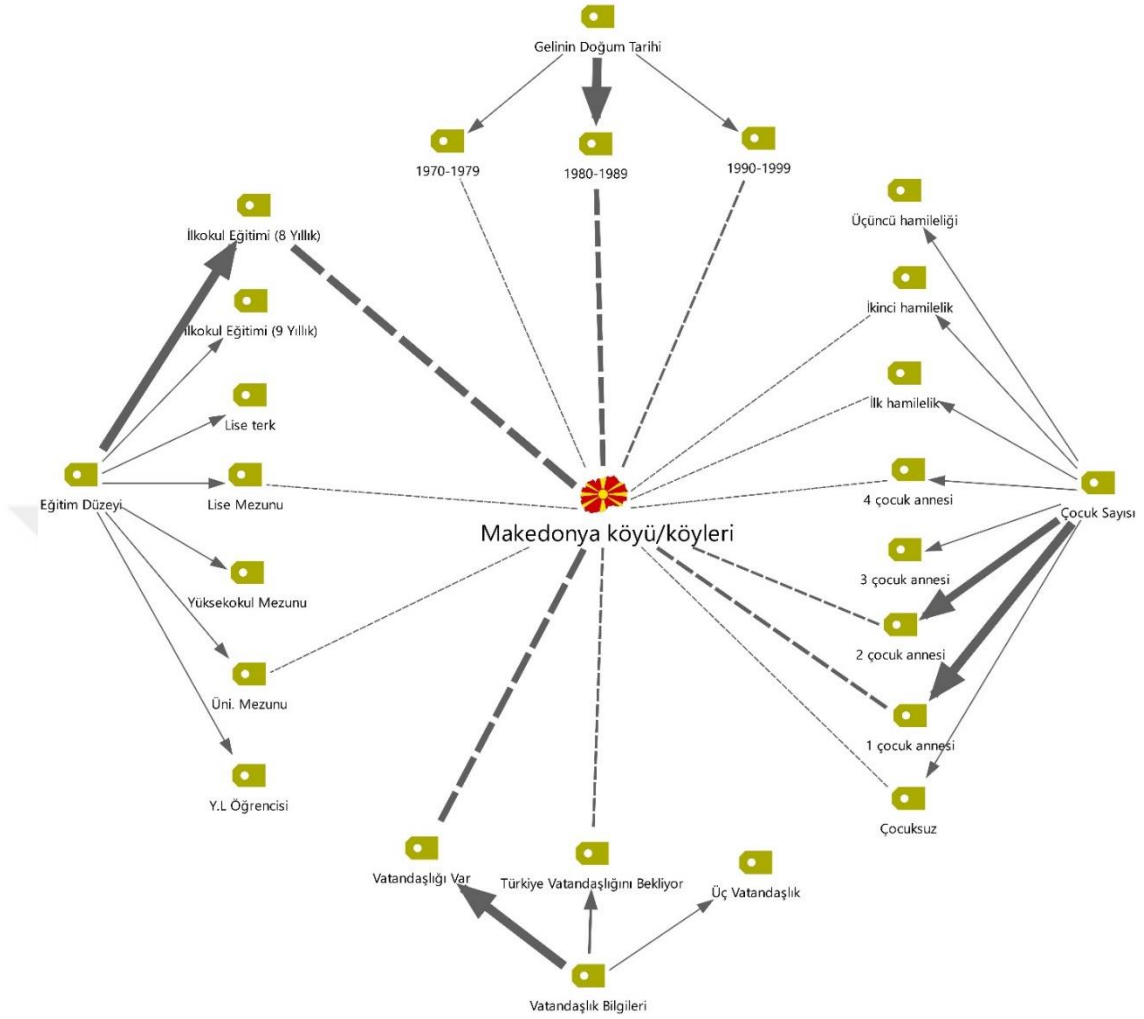
Gelinlerle ilgili toparlayıcı son bir bilgi için ise kavram haritalarına bakılabilir (bkz. Şekil 30-31). Kosovalı gelinleri gösterir kavram haritasında görüleceği gibi (bkz. Şekil 30) Kosovalı kadınların büyük bir çoğunluğunun Türk vatandaşlığına sahip oldukları, önemli bir kısmının da halen vatandaşlık almayı bekledikleri görülür. Kosovalı gelinlerden önemli bir kısmı bir ila iki çocuk annesidir. Yaş aralıklarına bakıldığında üç ayrı yaş kuşağı arasında 1980-1989 yaş arasında olan gelin göçmenlerin diğer yaş aralığında olanlara göre daha yoğun oldukları görülür. Bu bulgu evlilik yaşları göz önünde bulundurulduğunda 1990-1999 yaş kuşağının tamamlanmadığını, tamamlanmış önceki iki kuşakta ise ilk kuşağa nazaran ikinci kuşaktaki gelin sayısının daha fazla olduğunu, dolayısıyla bir artışın var olduğunu gösterir. Eğitim düzeylerine bakıldığında Kosovalı kadınların büyük bir çoğunluğu sekiz yıllık ilkokul eğitimi almış durumdadır.

Şekil 30 Kosovalı gelinlerin doğum tarihi, eğitim düzeyi, çocuk sayısı ve vatandaşlık bilgileri

Makedonyalı gelinler özelinde de hemen hemen benzer bir görselin oluştuğu görülür (bkz. Şekil 31). Gelinlerin büyük bir kısmı Türk vatandaşlığına sahiptir. Bir ila iki çocuk sahibi annelerin yoğun oldukları anlaşılır. Bununla birlikte üçüncü hamileliğinde olan herhangi bir kadın yoktur. Eğitim düzeyleri anlamında büyük bir yoğunluğun sekiz yıllık ilkokul eğitiminde birleştiği görülür. Hatırlanacağı üzere kadınlar arasında sekiz yıllık eğitim alanlarla birlikte sadece dört yıllık eğitim almış olanlar da fazladır. Yaş kuşağına bakıldığında Kosovalı gelinler gibi Makedonyalı gelinlerin de 1980 ila 1989 yaş aralığında olanların diğer yaş kuşağında olanlardan fazla oldukları görülür.

Şekil 31 Makedonyalı gelinlerin doğum tarihi, eğitim düzeyi, çocuk sayısı ve vatandaşlık bilgileri

Balkan kökenli olmalarının yanı sıra Türkiye toplumu ile aynı dil, din ve kültür birliğinden geliyor olmaları, gelin göçmenlerin geldikleri ülkeye ve yeni yaşamlarına kolayca alışmalarını sağlamış görünmektedir. Alışmalarında ise ayrıca gelin olarak Türkiye'ye gelir gelmez çocuk sahibi olmaları, kardeş/kuzen/arkadaş veya anne/baba gibi aileden birilerinin Türkiye'de olması veya Türkiye'ye gelip gitmesi, Türkiye'de akraba varlığı, eşlerine duydukları sevgi ve Türkiye'de yaşama hevesi gibi etkenlerin etkili olduğu görünmektedir.

4. Bölüm: SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu araştırma, siyasi ve ekonomik sebeplerle yaşanmış bilindik Balkan göçlerinden farklı, halen fark edilmeyen/görünür olmayan yeni bir göç türüne, kadın evlilik göçlerine eğilmiştir. Evlilik göçleri, araştırma bağlamında kaynak ülke niteliğindeki Makedonya ve Kosova gibi iki Balkan ülkesi ile hedef ülke konumundaki Türkiye ekseninde ele alınmış, hedef ülkedeki iki il (Bursa ve Tekirdağ, Ergene), çalışmanın araştırma alanları olarak seçilmiştir. Alan araştırmalarında 55 katılımcı kadın ile görüşmeler gerçekleştirilmiş, temelde kadınların göç süreçleri irdelenmiştir. Göç süreçlerinin anlaşılması için belli başlı sorular hazırlanmıştır: “*Göçmen gelinlerinin Makedonya’dan/Kosova’dan Türkiye’ye evlenerek göç etmelerindeki temel motivasyonlar nedir?, Gelinlerin evlilik göçlerinde Türkiye’yi hedef ülke seçmelerinde nelerin etkisi vardır?, Sosyal ağların, gelinlerin evlenerek gelin gelmelerinde etkisi var mıdır?, Gelin göçmenlerin, evlilik göçü sonrası yeni yaşamlarında, geride bıraktıkları yaşamlarının bir etkisi var mıdır? Varsa, nasıl bir etkisi vardır?, Daha önce evlenerek gelin gelenlerin, yeni gelen gelinlere bir etkisi var mıdır?, Göçmen gelinlerin iki ülke arasında gerçekleşen evliliklere yaklaşımları nedir, gelin getirme düşünceleri var mıdır?, Makedonya’daki/Kosova’daki bekar kızların, Türkiye’ye evlenerek gelme gibi düşünceleri var mıdır?, Gelin geldikleri ailelerin, Makedonya’dan/Kosova’dan gelin almaya yönelik tutum ve düşünceleri nedir?, Yeni yaşamlarına ne düzeyde alışmışlar ve alışmalarında nelerin etkisi bulunmaktadır?”*

Bu bölüm, burada yer alan sorulardan hareketle araştırmanın genel bir değerlendirilmesine ve sonucuna ayrılmıştır.

Araştırma topluluğu ile ilgili belirtilecek iki esas husus vardır. Bunlardan biri göçmen gelinlerin Makedonya (Radoviş Belediyesi ve çevresi) ve Kosova’da (Mamuşa Belediyesi) kırsal kesimlerde yaşamış, bir diğeri ise ülke değiştirmelerine yol açan evlilik göçlerini Balkan kökenli birinci veya ikinci kuşak göçmen erkeklerle gerçekleştirmiş olmalarıdır.

Her iki kadın grubunun kırsal kesimde yaşıyorken, doğrudan veya dolaylı yollarla tanıştıkları göçmen eşleri ile evlenerek Türkiye’ye gelin geldikleri görülür. Bu anlamda kır-kır, kır-kent gibi geleneksel evlilik güzergâhları içerisinde kır-kent güzergâhını izlemekle birlikte kadın göçmenler ulus-ötesi nitelikte bir evlilik modeline yönelmiş durumdadırlar. Evlilik aracılığıyla kadınların kat ettikleri mesafeler anlamında Watts (1984:690), kır ve kent kadınının evlilik için kat ettikleri mesafelerde değişiklik olduğunu ortaya koyar. Buna göre, kentli kadınlar kır kadınlarına nazaran daha uzak mesafelere evlenerek göç edebilmekte, kır kadınları ise daha kısa uzaklıktaki yerleri (20-30 km kadar) tercih etmektedirler. Watts’ın Nijerya örneğinde, kır kadınlarının kat ettikleri mesafeler ile Makedonyalı/Kosovalı kır kadınlarının kat ettikleri mesafeler arasında farklılık gözlenir. Zira Makedonya/Kosova ve Türkiye özelindeki evliliklerde Makedonyalı ve Kosovalı kır kadınlarının 20, 30 kilometre gibi kısa mesafelerden çok daha uzak mesafelere, ülkeler aşırı göç ettikleri görülür.

Görüşülen kadınlardan büyük bir çoğunluğunun evlilik göçleri sonrası kısa veya uzun süreliğine eşlerinin aileleriyle birlikte yaşamaya başladıkları belirtilebilir. Bu durum sadece Makedonyalı ve Kosovalı kadınların Türkiye’ye olan evlilik göçlerinde değil, Türkiye’yle ilgili diğer evlilik göçlerinde de yaşanmaktadır. Aybek ve arkadaşları (2015: 31-32), kadının evlendiği kocasının ailesiyle birlikte yaşama

tarzının (*virilocality*) Türkiye’deki evliliklerde izlenen bir kural olduğunu, bu kuralı uygulayanlar arasında Türkiye’den yurt dışına evlilik aracılığıyla giden kadınların da bulunduğunu belirtirler. Göçmen gelinlerin yeni yaşam tarzlarına bakılacak olursa, büyük bir çoğunluğunun kısmi denebilecek geniş aile yapısı içerisinde veya aile apartmanında yaşadıkları görülür. Kısmi geniş aile yapısı, bazıları için tercih edilir bir yaşam tarzı iken, bazıları içinse reddedilmesi ayıplanan kültürel bir alışkanlıktır. Bu türde bir aile yapısı içerisinde yaşayabilme özelliği, kimi gelinlere göre, göçmen erkekleri ve göçmen aileleri memlekette eş bulmaya yönelten başlıca etmendir. Göçmen gelinler, göçmen erkeklerin (aileleri de dâhil), Türkiye’deki kadınları geniş aile yapısı içerisinde yaşamaya ikna edemeyeceklerini, göçmen erkeklerinse kısmi geniş aile yapısı içerisinde yaşayabilen gelinleri öncelediklerini belirtmektedirler. Bu noktada Aybek ve arkadaşlarının yaptıkları araştırma (2015: 33), Türkiye’den Almanya’ya göç eden kadınların, kaynana-kaynatayla (*family-in-law*) birlikte yaşamaya isteksiz olduklarını, kimine göre ise aile büyüklerinden ayrı olarak hane açma sözü almaları karşılığında ulus-ötesi evliliklere razı olduklarını aktarmaktadırlar. Bu veri yukarıdaki iddianın doğruluğuna önemli bir destektir.

Araştırma topluluğu ile ilgili belirtilebilecek önemli bir diğer husus ise Makedonyalı ve Kosovalı gelinlerin evli oldukları eşlerinin de kendileri gibi Makedonyalı, Kosovalı veya bazı durumlarda görüldüğü gibi Balkan ülkelerinden (Bulgaristan gibi) göç etmiş birinci veya ikinci kuşak göçmenlerden olmalarıdır. Dolayısıyla gelinlerin eş seçimlerinde memleketli olma şartına büyük önem verdikleri belirtilmelidir. Bu noktada Türkiye’ye evlilikle gelen göçmenler ile Türkiye’den evlilikle giden göçmenlerin hemşeri veya akrabayla evlilik durumlarını kıyaslayabilmek adına Gelekçi’nin çalışmasına başvurulabilir. Gelekçi araştırmasında

(2014: 191), evlilik aracılığıyla Avusturya'ya gidenlerin eşleriyle olan akrabalık/hemşerilik düzeyini ortaya koyar. Bulgularda, evlilik göçü ile Türkiye'den Avusturya'ya gidenlerin %31,8'i eşinin akrabası olduğunu, %55,3'ü eşinin hemşerisi olduğunu, %12,9'u eşinin ne hemşeri ne de bir akraba olduğunu belirttikleri görülür. Bu oranlara göre, katılımcılardan evlilik yoluyla gidenlerin %87'l'inin eşinin akraba veya hemşeri olduğu görülür. Eş seçiminde hemşeriliğe yapılan vurgu itibarıyla Makedonyalı/Kosovalı gelinleri kapsayan bu araştırma ile Gelekçi'nin araştırmasının benzerlik gösterdiği ifade edilebilir. Zira her iki ülke kadınları, akrabası olmayan ancak aynı yerleşim biriminden gelen hemşerileri ile evlenmeyi tercih etmektedirler. Ancak Makedonyalı/Kosovalı gelin göçmenlerden ayrı olarak Gelekçi'nin araştırma topluluğu içerisinde akrabasıyla evli olduğunu söyleyen göçmen sayısı yüksektir. Oysa Makedonyalı ve Kosovalı gelinlerin evliliklerinde akraba evliliğine rastlanmamaktadır.

Yukarıda yer alan sorular üzerinden araştırmaya dair genel bir değerlendirmeye geçilecek olursa, (a) sorusuyla doğrudan ilgili olarak kadınların, Türkiye'ye yönelmelerinde farklı kademelerde motivasyonların etkili olduğu belirtilebilir. Her şeyden önce kadınların Türkiye'ye evlenerek göç etmelerinde mevcut hayatı belli ölçülerde değiştirme isteğinin etkili olduğu anlaşılır. Göçmenlerin önceki yaşamlarını sürdürme motivasyonu ile göç ettiklerini belirten Kalaylıoğlu (2014:198), İranlı göçmenler üzerine yaptığı araştırmasında İranlıları uluslararası göç alanına girmeye ikna eden arayışlar arasında önceki yaşamlarını sürdürme eğilimlerinin bulunduğunu aktarır. Araştırma kapsamında ele alınan araştırma grubu ise önceki yaşamlarını sürdürmeden ziyade yukarıda da değinildiği gibi belli ölçülerde değiştirme eğilimindedir. Göçmen kadınlar doğup büyüdükları ülkelerden Türkiye'ye evlenerek

göç etmekte, söz konusu evliliklerinde ağların belirgin etkisi gözlenmektedir. Bu noktada göçmen ağlarını, kadınları Türkiye'ye yönelten başlıca motivasyonlardan biri olarak saymak mümkündür. İki bölge arasında kurulmuş olan ağları, diğer ülkeler ile Türkiye arasında kurulmuş olan ilişkilerden ayrı olarak değerlendirmek gereklidir. Gökmen ve Dedeoğlu (2014), eski Sovyetler Birliği ülkelerinden Marmaris'e göç eden ve evlilik yoluyla yasal statü kazanmış 25 yabancı göçmen kadınla ilgili kaleme aldıkları çalışmalarında, söz konusu kadınların Rusya, Azerbaycan, Ukrayna, Kırgızistan, Gürcistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Çeçenistan gibi bağımsızlıklarını yeni ilan etmiş ve Türkiye ile yoğun bir ticari ilişki içinde olan ülkelere geldiklerini belirtmektedirler. Burada dikkate değer bir nokta, söz konusu ülkelerin Türkiye ile olan ilişkilerinin temelinde ticari alışverişlerin etkili olduğu bilgisidir. Oysa Balkan ülkeleri ile Türkiye arasında kurulmuş olan ilişkiler ne ticari ilişkilerle kurulmuştur ne de Avrupa ülkeleri ile Türkiye arasında yaşanmış yakın dönem emek göçü ile gelişmiş ilişkiler gibi yakın bir zamana özgüdür.

(b) Araştırma sorusuna istinaden hedef ülke seçimlerinde gelin göçmenleri etkileyen belli başlı etkenlerden söz edilebilir. Her şeyden önce aynı dil, din, kültür birliğinden geliyor olmaları, kadınların Türkiye'yi hedef ülke olarak seçmelerinde esastır. Bununla birlikte Türkiye'de akraba varlığının yoğun olması da etkilidir. Balkanlardaki Türklerin Türkiye ile akraba bağı üzerinden yoğun bir ilişki içerisinde olmalarının gerisinde köklü bir geçmişin yattığı bilinen bir gerçektir. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemlerine kadar geriye gidebilen bir tarih üzerinden oluşmuş iki bölge arasındaki ilişkiler, bugünkü göçlerin sapasağlam şekilde devamına neden olmaktadır. Başka bir ifade ile yaşanmış göçler, yeni göçler yaratmaktadır. Evlilik göçleri noktasında da benzer bir durumun yaşanmakta olduğu görülür.

(f) Sorusuna cevaben alan bulguları, gelin göçmenlerin yeni/olası göçmenler yaratmakta aktif ve istekli olduklarını göstermektedir. Bu noktada ve (c ve h) soruları kapsamında sadece gelin göçmenlerin değil aynı zamanda eski göçmenlerin de –bir akraba, bir aile üyesi veya bir kayınvalide/kayınpeder olarak– gelin getirmede oldukça etkili, hevesli ve aktif oldukları da belirtilmelidir. Benzer şekilde Williams (2010) da sınır aşırı evliliklerin diğer aile üyelerinin göçü için bir köprü olduğunu belirtir. Williams’ın ortaya attığı iddia, Makedonyalı/Kosovalı gelin göçmenlerin eğilimleri ve düşünceleri göz önüne alındığında gerçeklik kazanmaktadır. Bu noktada araştırma soruları içerisinde yer alan (e) sorusunun cevabına buradan ulaşılır. Buna göre, gelin gelenlerin olası göçmenleri “göçmen gelin” olarak getirme yönünde doğrudan ve özendirici etkileri vardır. Kaldı ki, araştırma bulgularında da görüldüğü gibi -ve (g) sorusunun da cevabını oluşturacak şekilde- kardeşi/kuzeni/arkadaşı gelin gelen bekâr kızların arasında gelin gelme isteğinde olanların olduğu, bu isteklerini gelin gelen arkadaşlarına ilettikleri ve bunların arasında gelin olarak gelenlerin de olduğu görülmektedir. Eski göçmenler ile olası göçmenler arasında kurulmuş ağlar, akrabaların aracılığına gereksinim duyulmadan da yeni yeni ilişkilerin oluşmasına vesile olur. Çiftlerin birbirini bir düğün veya bir akraba ziyareti sırasında görmeleri buna örnektir. Dolayısıyla ağlar, sadece akrabaların aracılık ettiği bir evlilik göçünü değil aynı zamanda aracıya gerek duyulmadan çiftlerin kendi başlarına geliştirdikleri yollarla da evliliğin yapılabilmesine olanak sağlamaktadır.

Bu bağlamda belirtilebilecek olan önemli bir husus, diğer evlilik göçlerinin aksine buradaki göçlerin, bilinmeyen bir yolculuğa doğru ilerlemediği gerçeğidir. Her ne kadar Türkiye’de yaşama fikri geliştirmiş olan gelin göçmenler, eski göçmenlerin verdikleri bilgiler doğrultusunda bir gelecek hayali kursalar da bu hayal, aynı zamanda

Türkiye’yi görmüş olmakla ve diğer birçok etkenle de desteklenmektedir. Evlilik göçleri aracılığıyla Türkiye’den Belçika’ya giden göçmenlerle ilgili bir araştırmanın çıktılarına bakılacak olursa (Teule ve ark., 2012), söz konusu araştırmada iki ülkeyi yakından saran bağlardan dolayı herkesin (Emirdağlıların) göç etmiş birilerini tanıyor olduğu, ancak tanışıklığın kişisel ve öznel bilgi paylaşımıyla sınırlı kaldığı dolayısıyla abartılı bilgi paylaşımları ile parasal anlamda yapılan gösterişlerin olası göçmenlerde beklentileri yükselttiği bilgisine yer verilir. Buradan da göçmenlerin bilinmeyen bir yolculuğa doğru yol aldıkları sonucuna varılır. Oysa yukarıda da değinildiği üzere, gelin göçmenler kökleri çok öncelere uzanan göçmen ağları ile çevrili olup, göçmen olan herhangi biri ile bir tanışıklıktan ziyade annesoyu veya babasoyu akrabalar üzerinden Türkiye’yi yakinen tanımakta, yine yakın veya uzak akraba varlığı aracılığıyla Türkiye’yi gelip görmekte veya televizyon kanalları üzerinden Türkiye’den haberdar olmaktadır. Bununla birlikte eş seçimlerinde memleketlilik şartının ön planda tutulması, yeni aile yaşamları hakkında az veya çok bilgiye sahip olmalarını beraberinde getirmiş olmaktadır.

Gelin göçmenlerin yeni yaşamlarına alışıp-alışmadıkları ile ilgili oluşturulmuş (i) sorusuna, alıştıkları cevabı verilebilir. Gelin göçmenler yeni yaşamlarına alışmada ise birden çok etkenin varlığından söz etmektedirler. Çocuk sahibi olma, eş ve elti desteği, akraba varlığı ve sosyal çevre bunların başında gelir. Memleketli eşlerle evlilikler ise bu sürecin hafifletilmesi yönünde esastır. Gelinlerden birinin deyişiyle eşlerin “tanınık” olmaları, hem bilindik bir aile ve aile yapısını, hem de boşanma gibi kültürün yadırgadığı bir durumdan uzak olmayı karşılamaktadır. Yeni yaşamlarına alışmalarında veya uyum sağlamalarında ortak kültürel dokular kadar aynı dil birliğine ait olmalarının da etkili olduğu belirtilmelidir. Carling (2005:7), göçmen kadınların iş

yaşamından uzak, evde olmalarının onları, dezavantajlı konuma sürüklediğini, dil öğrenemediklerinden topluma/topluluğa uyum sağlayamadıklarını yazar. Oysa Makedonyalı ve Kosovalı kadınlar, göç sonrası geldikleri ülke toplumu ile dil, din ve kültür anlamında bir farklılığa sahip olmadıklarından bu anlamda bir uyum sorunu da yaşamamaktadırlar. Yeni yaşamlarına alışmalarında aynı zamanda soydaş göçmen olarak görülmelerinin de etkili olduğu belirtilebilir. Sema Erder benzer bir noktaya Bulgaristan Türkleri üzerinden temas eder. Yazara göre (akt. Töksöz ve Ünlütürk, 2011), Bulgaristan göçmenleri, yeni yaşam yeri olarak çokça tercih ettikleri Bursa’da “soydaş göçmen” olarak algılandıklarından, birer “yabancı” olarak görülmemekte, işgücü piyasasındaki konumları itibariyle de yerli işgücüne kıyasla dezavantajlı konumda bulunmamaktadırlar. Bununla birlikte yakın zamanda aynı şehre göç etmiş olan Kürtlere nazaran daha az yadırganmaktadırlar. Her üç husus, yani yabancı olarak algılanmama, işgücü piyasasında dezavantajlı konumda olmama ve yadırganmama durumları, Makedonyalı ve Kosovalı göçmenler için de geçerlidir. Pek tabii her iki ülkeden gelen gelin göçmenler için de benzer bir durum söz konusudur.

(d) Sorusuna cevaben, gelin göçmenlerin geride bıraktıkları yaşamlarının yeni yaşamlarına etkisi olup olmadığına bakılabilir. Araştırmada da görüleceği üzere, böylesi bir etkiden söz etmek mümkündür. Önceki yaşamları temsilen köken sermaye kavramına başvurulacak olursa, köken sermayelerinin göç sonrası ulaşılan sermayelerini etkilediği görülür. En bariz etki yaşam tarzlarında görülür. Yukarıda da değinildiği gibi kadınlar geride bıraktıkları yaşamlarında kısmi geniş aile yapısı içerisinde bir yaşamı deneyimlemiş olmalarından ötürü yeni yaşamlarında kısmi geniş aile yapısına bir mesafe/tepki/şart geliştirmemişlerdir. Bununla birlikte işgücüne katılım anlamında da köken sermayenin bariz etkisine rastlanır. Görüleceği üzere bütün

işi gibi hane dışı üretim etkinliğine katılan Makedonyalı kadınların, göç sonrası yaşamlarında büyük bir çoğunlukla çalışmakta veya çalışma eğiliminde oldukları anlaşılr. Oya işi yapımı ile uğraşmış olan Kosovalı kadınların ise hane-içi bir yaşantıyı, göç sonrası yeni yaşantılarında da sürdürme eğiliminde oldukları görülür. Bu noktada van Boeschoten'ın çalışmasına yer verilebilir. Yazar (van Boeschoten, 2015), Yunanistan'daki Arnavutluk ve Bulgaristan göçmenlerine dair yaptığı araştırmasında değişime uğrayan kadın-erkek kimlikleriyle birlikte göçün kadın yaşamındaki artısıyla eksilerine eğilir. Yazar, bağnazlıktan kaçış başlığı altında Arnavut kadınlarının göç öncesi yaşamlarında yerel topluluk gibi, kayınvalide, eş ve kardeşlerinin denetimi altında ataerkil ilişki ağlarına gömülü bir yaşam sürdürdüklerini, göçün ise onlar için bir özgürlük yarattığını belirtir. Bu özgürlüğün altında ise Arnavutluk'ta kendi yaşam yerlerinde sahip olmadıkları özerkliği sağlayan iş yaşamına katılımlarının etkili olduğunu belirtir (Van Boeschoten, 2015: 174-175). Bu tespit Kosovalı kadınlara nazaran Makedonyalı kadınlar için daha doğrudur. Zira Makedonya'dayken tütün işi ile uğraşan kadınlar, göç sonrası süreçte bilhassa konfeksiyon işlerinde sigortalı olarak çalışanlara dönüşmüşlerdir. Bu bir anlamda da kadınların ev ve diğer alanlarda söz sahibi olmasını artırmış görünmektedir. Dolayısıyla iş yaşamına katılımları itibariyle evlilik göçleri, Makedonyalı kadınlara belli ölçülerde özerklik kazandırmıştır.

Göç sonrası yaşantıları anlamında göçmen gelinlerin eşe bağımlı hale geldikleri iddiası da dillendirilir ki bu, daha ziyade Kosovalı gelinlere uyarlanabilir nitelikler sergiler. Koşar-Akçapar (2007: 407), Türkiye'den yurtdışına doğru gerçekleşen evlilik göçlerinde göçmenlerin, gelir getirici bir işte çalışmadıklarından, yabancı bir dil, kültür ve ortama yeni girmelerinden, bununla birlikte moral ve destek verecek

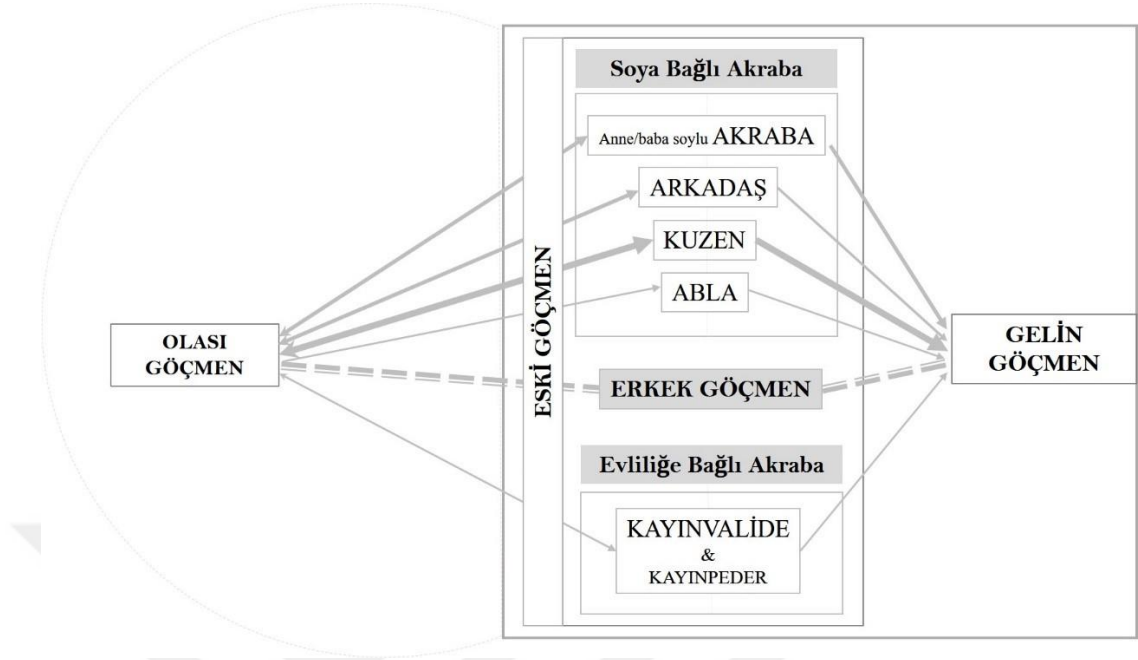
akrabalarının olmayışından ötürü, evlendikleri eşlerine ve varsa oradaki ailelerine bağımlı hale geldiklerini belirtir. Bunun ise evlenerek ülke değiştiren (daha ziyade kadın) göçmenlerin eşlerine bağımlılıklarından dolayı kadınlarda, göçle gelen bir özgürlükten ziyade esarete dönüştüğünü aktarır. Kosovalı gelinler arasında eşe bağımlılık durumu, dil bilmiyor olmaktan ziyade moral ve destek anlamında aileden uzak olmayla ilişkilendirilebilir. Böylesi bir bağımlılık durumu ise dile dökülerek alenileşmese de söz konusu kadınların eşlere bağımlı bir hayat yaşadıkları gerçeğini değiştirmez. Hatırlanacağı üzere kadınların önemli bir kısmı eşlerinden destek alarak yeni yaşamlarına alıştıkları bilgisini paylaşmışlardır. Bununla birlikte, iş yaşamından ayrı hane-içi düzenle meşgul olmaları, kayınvalide ile yoğun ilişkiler içerisinde bulunmaları da ayrıca kadınların eşe ve/veya diğer aile üyelerine olan bağımlılıklarını gösterir örneklerdir.

Görüşülen kadınlara dair verilebilecek bir diğer bilgi ise göçmen gelinlerin eski göçmenlerle aralarında ortaya çıkmaya başlayan farklılıklarıdır. Kaya (2014: 24-25), küresel çağın göç deneyiminin artık bir yerden tamamıyla kopup, bir başka yere asimile olma anlamına gelmediğini, geride bırakılan anavatanın hasretinin insanları yakıp kavurmadığını ve düşsel bir cennet olarak da tasarlanmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte insanların geride bıraktıkları anavatanları ile diaspora arasında bir yerde kendilerine iki yerden de beslenmek kaydıyla başka bir alan yarattıklarını, anavatanlarını sürekli olarak reel (ucuz uçak biletleri vs.) ve sembolik (internet, Twitter, Facebook gibi, televizyon, radyo gibi) olarak ziyaret ettiklerini dolayısıyla da anavatanları ile yeni vatanları karşısında değişen aidiyet biçimleri geliştirdiklerini iddia etmektedir. Yazarın iddia ettiği gibi, Makedonyalı ve Kosovalı gelinler, geride bıraktıkları vatanları ile yeni vatanları arasında bir yerde konumlanmışa

benzemektedir. Dolayısıyla geride bıraktıkları vatanlarını aile ve yaşanmışlık anlamında özlemle yâd etseler ve bağlantılarını kopartmasalar da geçen yıllar ve artan iletişim teknolojileri, gelin göçmenlerde geride bıraktıkları vatanlarına duydukları özlemi hafifletmişe benzemektedir. Bu da eski göçmenlerdeki romantik vatan hasretinin gelin göçmenlerde değişime uğramaya başladığını gösterir.

Sonuç olarak, tek bir vakadan ibaret olmayıp süreklilik eğilimi gösteren kadın evlilik göçleri, siyasi sebeplerle iki bölge arasında kurulmuş ilişkilerin sosyo-kültürel nitelikte pekişmesine vesile olmaktadır. Araştırma boyunca görüleceği üzere Makedonyalı/Kosovalı Türk kökenli kadınlar farklı nedenlerle Türkiye'ye evlilik aracılığıyla göç etmiş durumdadır ve yeni yeni evlilik göçlerine de vesile olmaktadır. Görselde de görüldüğü üzere (bkz. Şekil 32), kadınların evlilik göçlerinde soya bağlı akrabalarla kurulmuş göçmen ağlarının belirgin şekilde etkili olduğu anlaşılır. Bununla birlikte göçmen ağı olarak kuzenlerin ve arkadaşların göçmen gelinlerin Türkiye'ye gelişlerinde etkili olduğu belirtilebilir. Bilgi paylaşımı, iletişimin sağlanması ve gelişmesinde sundukları katkı ve yeni hayata alışmalarında sağladıkları motivasyon ve destek, göçmen ağlarının göçmen gelinler üzerindeki etki düzeyini ortaya koyar. Bu noktada eş olarak erkek göçmenlerle kurulan ilişkilerin de olası göçmenlerin göçmen gelin olmalarında önemli bir etkiye sahip olduğu belirtilmelidir (bkz. Şekil 32).

Şekil 32 Göçmen gelinlerin göç süreçleri ile ilgili genel bir açıklama

Buradan, söz konusu göçlerin başlangıcı, gelişimi ve sonrası bir bütün olarak düşünüldüğü zaman, iki bölge arasında yaşanmakta olan evlilik göçlerinde göçmen ağlarının büyük bir etkiye sahip olduğu sonucuna varılabilir.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N., (2002), **Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Abadan-Unat, N., (2007), “Türk Dış Göçünün Aşamaları: 1950’li Yıllardan 2000’li Yıllara”, **Kökler ve Yollar Türkiye’de Göç Süreçleri**, 1. Baskı, (Derl. Kaya, A., Şahin, B.), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Adams, H. Jr. R., (2006), “Remittances, Poverty, and Investment in Guatemala”, **International Migration, Remittance & The Brain Drain**, (Ed. Özden, Ç., Schiff, M.), Washington, The World Bank.

Adiller, S., (2011), **Doğu Makedonya Alikoç Köyü’nde Evlilik ve Yörük Kadını**, Yeditepe Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Adiller, S., (2013a), “Alikoç Köyü (Makedonya) Özelinde Kadının Evlilik Göçü”, **Sosyoloji Dergisi**, 3.Dizi, sayı 27, s.177-195.

Adiller, S., Aliova, N., (2013b), “Doğu Makedonya’da Kadınsallaşan Göçler ve Makedonya, Alikoç Köyü Örneği”. **Yeni Toplumsal Yapılanmalar: Geçişler, Kesişmeler, Sapmalar, VII. Ulusal Sosyoloji Kongresi**, Muğla.

Akis, Y., (2012), “Uluslararası Zorunlu Göç Literatüründe Toplumsal Cinsiyet: Başlıca Yaklaşımlar ve Eleştiriler”, **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**, (Derl. İhlamur-Öner, S. G., Öner, Ş. N. A.), İstanbul, İletişim.

Akpınar, A., (2007), “İsveç’te Yaşayan Türk Kadınlarının Sosyal İlişki Ağları, Evlilik ve Boşanma Durumları”, **Kökler ve Yollar Türkiye’de Göç Süreçleri**, 1. Baskı, (Derl. Kaya, A., Şahin, B.), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Aybek, M. C., Straaßburger, G., Yüksel-Kaptanoğlu, İ., (2015), “Marriage Migration From Turkey To Germany: Risks and Coping Strategies Of Transnational Couples”, **Spatial Mobility, Migration, and Living Arrangements** (Ed. Aybek, M. C., Hunink, J. Muttarak, R.), Londra, Springer.

Baklacioğlu, Özgür, N., (2010), **Dış Politika ve Göç Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göçlerde Arnavutlar [1920-1990]**, İstanbul, Derin Yayınları.

Baklacioğlu, Özgür, N., (2015), “Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göçlerde Sayılar, Koşullar ve Tartışmalar”, **Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler**, (Derl., Erdoğan, M. M., Kaya, A.), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Balaman, R. A., (2002), **Evlilik Akrabalık Türleri Sosyal Antropolojik Yaklaşımla**, 2. Baskı, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı.

Baldwin-Edwards, M., van Boeschoten, R., Vermeulen, H., (2015), “Introduction”, **Migration in the Southern Balkans From Ottoman Territory to Globalized Nation States**, (Ed. Vermeulen, H., Baldwin-Edwards, M., Von Boeschoten, R.), London, SpringerOpen.

Berger, J., (2012), **Ve Yüzlerimiz, Kalbim, Fotoğraflar Kadar Kısa Ömürlü**, (Çev. Aracagök, Z.), İstanbul, Metis Yayınları.

Bernard, H. R., (2006), **Research Methods In Anthropology Qualitative and Quantitative Approaches**, 4. Baskı, Oxford, ALTAMIRA Press.

Bilgiç, Ü. T., Bilgiç, S. B., (2012), “Kosova Türkleri: ‘Sıradışı’ Bir Türk Diasporası”, **Bilig**, sayı 62, s. 41-62.

Bonifazi, C., Mamolo, M., (2004), **Past and Current Trends of Balkan Migrations**, Espace Populations Societes, sayı 3, s.519-531.

Bourdieu, P., (2015), **Ayrım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi**, (Çev. Fırat, D., Berkkurt, G.), Ankara, Heretik.

Bourdieu, P., Chartier, R., (2014), **Sosyolog ve Tarihçi**, (Çev. Karaca, Z.), İstanbul, Açılım Kitap.

Bourdieu, P., Wacquant, L., (2012), **Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, 6. Baskı, (Çev. Ökten, N.), İstanbul, İletişim.

Boyd, M., (1989), “Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas”, **The International Migration Review**, sayı 23, Nu.3, s.638-670.

Brock, G., Blake, M., (2015), **Debating Brain Drain May Government Restrict Emigration?**, Oxford, Oxford University Press.

Cabana, S. Gr., Clark, J. J., (2011), “Introduction. Migration in Anthropology: Where We Stand”, **Rethinking Antropological Perspectives On Migration**. (Ed.) Cabana, S. G., Clark, J. J., Gainesville, University Press of Florida.

Calhoun, C., (2014), “Bourdieu Sosyolojinin Ana Hatları”, **Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi**, (Çev. Çeğin, G.), İstanbul, İletişim.

Carling, J., (2005), “Gender Dimensions of International Migration”, **Global Migration Perspectives**, No.35, Cenevre, GCIM.

Castles, S., (2000), **International Migration At The Beginnign Of The Twenty-first Century: Global Trends and Issues**, (Çevrimiçi), <http://www.msu.ac.zw/elearning/material/1330864594Reading%201%20international%20migration.pdf> [Erişim 26 Aralık 2015].

Castles, S., Miller, J. M., (2008), **Göçler Çağı**, (Çev. Bal, B. U.), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Chammartin, F. M. G., (2002), “The Feminization of International Migration”, **Migrant Workers**, ILO, No.129, s.39-47.

Chang, D., (2014), “Migrating for More Autonomy and Freedom – A Case Study of Chinese Women Migrants in Nigeria”, **Gender and Migration: Critical Issues and Policy Implications**, (Ed. Safi, S., Kavak, S.), Londra, London Centre For Social Studies.

Charsley, K., (2005), “Unhappy Husbands: Masculinity and Migration In Transnational Pakistani Marriages”, **Journal of The Royal Anthropological Institute**, sayı 11, s.85-105.

Chun, Y. S. C., (1996), “Mail-Order Bride Industry: The Perpetuation of Transnational Economic Inequalities and Stereotypes”, **University of Pennsylvania Journal of International Law**, 17(4), s.1155-1208.

Cichosz, L. J., (2011), **Marriage Across The Taiwan Strait: Male Migants, Marital Desire and Social Location**. Doktora Tezi. Oregon Üniversitesi. (e-kaynak): http://d-scholarship.pitt.edu/6571/1/Cichosz_4_20_2011-1.pdf, [Erişim 21 Aralık 2015].

Çiğerci, N., (2012), “Bursa-Kırcaali Hattı: 1989’da Gelen Bulgaristan Göçmenleri Örneğı”, **Küreselleşme Çağında Göç**, (Der. İhlamur-Öner, S. G., Şirin Öner, N. A.), İstanbul, İletişim.

Cohen, R., (2008), **Global Diasporas**, 2. Baskı, Londra, Routledge.

Creswell, W. J., (2016), **Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni**, 3. Baskı, (Çev. Bütün, M., Beşir, D. S.), Ankara, Siyasal Yayın.

Çabuk, N., (1996), “Kapitalist Dönüşümler, Cinsiyete Dayalı İş Bölümü ve Göç”, **II. Ulusal Sosyoloji Kongresi**, Ankara, Sosyoloji Derneğı Yayını.

Çakmak, S, (2010), “Değışen Hayatların Görünmez Sahipleri: Göçmen Kadınlar...” **Fe Dergi**, sayı 2, s.50-64.

Çeğın, G., Göker, E., (2015), “Araştırmasından 50 yıl, kitabından 35 yıl sonra Ayrım”, **Ayrım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi**, (Çev. Fırat, D., Berkkurt, G.), Ankara, Heretik.

Danış, D., Parla, A., (2009), “Nafile Soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri Örneğinde Göçmen, Dernek ve Devlet”, **Toplum ve Bilim**, sayı 114, s.131-158.

De Haas, H., (2008), **Migration and Development a Theoretical Perspective**, Working Paper 9, Oxford, University of Oxford International Migration Institute.

Delphy, Ch., (2008), “Baş Düşman”, **Kadının Görünmeyen Emeği**. (1. Baskı). (Çev. Ozansu, Ş.), (Ed. Savran, A. G., Demiryontan, T. N.), İstanbul, Yordam Kitap.

Demirel, M., (2008), **XIX. Yüzyılda Bursa’da Göçmen İskanı. Bursa’nın Zenginliği: Göçmenler**, Bursa, Osmangazi Belediyesi Yayınları.

Deniz, A., Özgür, M., (2013), “Antalya’da Rus Gelinler: Göçten Evliliğe, Evlilikten Göçe”, **Sosyoloji Dergisi**, 3.Dizi, sayı 27, s.151-175.

Deniz, A. & Özgür, M., (2010), Rusya’dan Türkiye’ye Ulusaşırı Göç: Antalya’daki Rus Göçmenler, *Ege Coğrafya Dergisi*, sayı 19(1), s.13-30.

Dey, I., (2005), **Qualitative Data Analysis A User-Friendly Guide For Social Scientists**, London, Routledge.

Ekinci, K., (2007), **Bursa’da Yaşayan Mamuşa Türklerinin Halk Kültürü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.

Ekşi, H., (2009), **Sosyal Sermaye -Önemi, Üretimi ve Ölçümü- Üzerine Bir Alan Araştırması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi.

Elrick, T., (2009), **Transnational Networks of Eastern European Labour Migrants**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Berlin Üniversitesi.

Engbersen, G., (2001), “The Unanticipated Consequences Of Panopticon Europe”, **Controlling A New Migration World**, (Ed. Guiraudon, V., Joppke, Ch.), Londra, Routledge.

Erbaş, H., (2008), “Identity Dilemma: Gender and A Sense Of Belonging Of Alienization”, **Ankara Üniversitesi DTCTF Dergisi**, 48(1), s. 1-26.

Erder, S., (2011), “Zor Ziyaret: Nataşa mı? Döviz Getiren Bavul mu? Eski Doğu Bloğu Ülkelerinden Gelen Kadınların Emek Piyasasına Girişi” **Birkaç Arpa Boyu (2 Cilt Takım) (21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar - Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan)**, (Derl. Özer, P., Sancar, S.), İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.

Erder, S., (2014a), “Türkiye’de Değişen Siyasal Konjonktür, Değişen Göç ve İskan Politikaları”, **Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023**, (Ed. İçduygu, A., Erder, S., Gençkaya, Ö. F.), İstanbul: MireKoç, s.77-137.

Erder, S., (2014b), “Balkan Göçmenleri ve Değişen Uygulamalar: İskan Kurumunun Dostları”, **Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023**, (Ed. İçduygu, A., Erder, S., Gençkaya, Ö. F.), İstanbul: MireKoç, s. 138-172.

Erder, S., Kaşka, S., (2012), Turkey in the New Migration Era: Migrants between Regularity and Irregularity”, **Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities**, (Ed. Elitok, S. P., Straubhaar, Th.), Hamburg, Hamburg University Press.

Erel, U., (2010), “Migration Cultural Capital: Bourdieu In Migration Studies”. **Sociology**, sayı 44(4), s.642-660.

Espin, M. O., (2003), **Women Crossing Boundaries A Psychology of Immigration and Transformations of Sexuality**, New York, Routledge.

Etil, H., Demir, M., (2014), “Pierre Bourdieu’nün Bilim Sosyolojine Katkısı: ‘Alan Teorisi’, ‘Hapitus’ Cini ve ‘Refleksivite Talebi’”, **Cogito**, sayı 76. 312-349.

Fan, C. C., Huang, Y. (1998), “Waves of Rural Brides: Female Marriage Migration in China”, **Annals of the Association of American Geographers**, 88(2), s.227-251.

Ferlander, S., (2007), “The Importance Different Forms Of Social Capital For Health”, **Acta Sociologica**, 50(2), s.115-128.

Field, J., (2008), **Sosyal Sermaye**, (Çev. Şen, B.), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Garip, F., (2008), “Social Capital and Migration: How Do Similar Resources Lead to Divergent Outcomes?”, **Demography**, sayı 45, Nu.3, s.591-617.

Gelekçi, C., (2014), “Avusturya’da Yaşayan Türklerin Türkiye ile Bağları ve Evlilik Göçü”, **Bilig**, sayı 71, s.179-204.

George, M. Sh., (2005), **When Women Come First Gender and Class in Transnational Migration**, London, University of California Press.

Glesne, C., (2012), **Nitel Araştırmaya Giriş**, (Çev. Ersoy, A., Yalçınoglu, P.), Ankara, Anı.

Gökmen, E. Ç., (2011), “Türk Turizminin Yabancı Gelinleri: Marmaris Yöresinde Turizm Sektöründe Çalışan Göçmen Kadınlar”, **Çalışma ve Toplum**, sayı 1, s.201-231.

Gökmen, E. Ç., Dedeoğlu, S., (2014), “Bir Göç Stratejisi Olarak Uluslararası Evlilikler: Marmaris’te Yaşayan Yabancı Göçmen Kadınlar Örneği”, **Türkiye ve Yeni Uluslararası Göçler**, (Ed. Ayhan K., vd.), Bursa, SentezYayıncılık.

Güvenç, B., (1996), **İnsan ve Kültür**, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Ho, Ch., (2006), “Migration As Feminisation? Chinese Women’s Experiences Of Work and Family In Australia”, **Journal of Ethnic and Migration Studies**, sayı 32, No.3, s.497-514.

Hondagneu-Sotelo, P., (2011), “Gender and Migration Scholarship: An Overview Form a 21st Century Perspective”, **Migraciones Internacionales**, sayı 6, Nu.1, s.219-233.

Ihlamur-Öner, G. S., (2012), “Göçün Kadınlaşması ve Sosyal Refah Rejiminin Dönüşümü: İtalya Örneği”, **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**, (Derl. Ihlamur-Öner, S. G., Öner, Ş. N. A.), İstanbul, İletişim.

İçduygu, A., (2014a), “Bir Siyaset ve Siyasa Alanı Olarak Uluslararası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye”, **Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023**, (Ed. İçduygu, A., Erder, S., Gençkaya, Ö. F.), İstanbul, MireKoç.

İçduygu, A., (2014b), “Turkey’s Migration Transition and Its Implications For The Euro-Turkish Transnational Space”. **Working Paper 07**, İstanbul, Koç University.

Kabaklı-Çimen, L., (2008), **Türk Töresinde Kadın ve Aile**. 1. Baskı, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Kalaycıoğlu, S., Çelik, K., Beşpınar, F. U., (2010), “‘Gitmek mi Zor Kalmak mı?’: Avrupa’ya Erkek Göçü ve Geride Kalan Kadının Gözünden Göç Deneyimi”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, sayı 27, Nu.1, s.123-146.

Kalaylıoğlu, A. Y., (2014), “Uluslararası Göç Bağlamında Bourdieu’nun Kavramları: Ankara’da Yaşayan İranlılar Örneği”, **İdealKent**, sayı 14, s.182-205.

Karpat, H. K., (2013), **Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, 2. Baskı, İstanbul, Timaş.

Kawaguchi, D., Lee, S., (2012), **Brides for Sales: Cross-Border Marriages and Female Immigration**. Ön Rapor, Harvard Business School, (çevrimiçi),<http://www.hbs.edu/faculty/Publication%20Files/12-082.pdf> [Erişim 21 Aralık 2015].

Kaya, Ayhan. (2014), “Uluslararası Göç Teorileri Bağlamında Yeni Göç Türlerini Anlamaya Çalışmak: Türkiye’de ‘Yabancı’ ve “Öteki’ Olmak”, İç. **Türkiye ve Yeni Uluslararası Göçler**, (Ed. Tuna, M.), Bursa, SentezYayıncılık.

King, R., (2002), “Towards A New Map Of European Migration”, **International Journal of Population Geography**, sayı 8, s.89-106.

Kofman, E., (1999), “Female ‘Birds of Passage’ a Decade Later: Gender and Immigration in The European Union”, **International Migration Review**, sayı 33, No.2, s.269-299.

Kofman, E., (2003), “Women Migrants and Refugees in the European Union”, **The Economic and Social Aspects of Migration**, Brüksel, OECD ve OCDE.

Kofman, E., ve ark. (2000), **Gender and International Migration in Europe Employment, Welfare and Politics**, Londra, Routledge.

Koşar-Akçapar, Ş., (2007), “Batı Avrupa’da Yaşayan Türk “İthal Gelinler” ve Entegrasyon Sorunları: Belçika Örneği”, **Kökler ve Yollar Türkiye’de Göç Süreçleri**, 1. Baskı, (Derl. Kaya, A., Şahin, B.), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Kurtoğlu, A., (2005), “Mekansal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekanı Olarak Dernekler”, **European Journal of Turkish Studies, Thematic Issue**, No.2.

Kümbetoğlu, B., (2012), “Göç çalışmalarında “Nasıl” Sorusu”, **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**, (Ed. Ihlamur-Öner, S. G., Şirin Öner. N. Aslı), İstanbul, İletişim.

Kütük, Ş. B., (2012), “Almanya’daki Etnik Ekonomilere İşçi Göçü Olarak Ulus Ötesi Evlilikler”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, sayı 16, s.173-190.

Lovell, T., (2000), “Thinking Feminism With and Against Bourdieu”, **Feminist Theory**, 1(1.), s.11-32.

MacDonald, S. J., MacDonald, D. L., (1964), “Chain Migration Ethnic Neighborhood Formation and Social Networks”, **The Milbank Memorial Fund Quarterly**, sayı 42, Nu.1, s. 82-97.

Massey, S. D ve ark., (1993), “Theories of International Migration: A Review and Appraisal”, **Population and Development Review**, sayı 19, Nu.3, s.431-466.

McKay, D., (2003), “Filipinas in Canada- De-skilling As A Push Toward Marriage”, **Wife of Worker? Asian Women and Migration**, (Ed. Piper, N. & Roces, M.), Oxford, Rowman & Littlefield Publishehrs.

Miles, B. M., Huberman, A. M., (1994), **Qualitative Data Analysis**, 2. Baskı, Londra, Sage Publications.

Mix, R. P., Piper, N., (2003), “Does Marriage “Liberate” Women From Sex Work? – Thai Women In Germany”, **Wife or Worker?**, (Ed. Piper, N., Roces, M.), Oxford, Rowman & Littlefield Publishers.

Morokvasic, M., (1984), “Birds of Passage are also Women...” **International Migration Review**, sayı 18, No.4, s.886-907.

Morokvasic, M., (2006), “Crossing Borders and Shifting Boundaries of Belonging in Post-Wall Europe. A Gender Lens” (Orj. (Ed. Antal, A. B., Quack, S.), **Grenzüberschreitungen - Grenzziehungen Implikationen für Innovation und Identität**, Berlin, Sigma.

Morrison, R. A., Schiff, M., Sjöblom, M., (2008), **The International Migration of Women**, Washington, World Bank and Palgrave Macmillan.

Neuman, W. L., (2014), **Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, 1-2 Cilt, 7. Baskı, (Çev. Özge, S.), Ankara, YayınOdası.

Nohl, A. M., Schittenhelm, K., Schmidtke, O., Weib, A., (2011), **Göç ve Kültürel Sermaye Türkiye, Almanya, Kanada ve Büyük Britanya’da Yüksek Vasıflı Göçmenler**, 1. Baskı, (Çev. Noyan, T.), İstanbul, KitapYayınevi.

Oliver, C., O’Reilly, K., (2010), “A Bourdieusian Analysis of Class and Migration: Habitus and the Individualizing Process”, **Sociology**, sayı 44, s.49-66.

Özgür, E. M., Aydın, O., (2011), “Türkiye’de Evlilik Göçünün Mekânsal Veri Analizi Teknikleriyle Değerlendirilmesi”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, CBD 9(1), s.29-40.

Özgür, E. M., Deniz, A., (2012), “A New System Of Migration: Female Migration From Russia To Antalya (Turkey)”, **World Conference on Psychology and Sociology**, Antalya.

Özgür, M., Aydın, O., (2010), “Türkiye’de Kadın Evlilik Göçü”, **E-Journal of New Qorl Sciences Academy**, sayı 5, No.1, s.19-31.

Öztan, E., (2010), “Unutulan bir Göç ve Yurttaşlık Deneyimi: İlk Kuşak Göçmen Kadınlar ve Hollanda Türkiyeli Kadınlar Birliği”, **Fe Dergi**, sayı 2, s.31-49.

Palloni, A., Massey, S. D., Ceballos, M., Espinosa, K., Spittel, M., (2001), “Social Capital and International Migration: A Test Using Information on Family Networks”, **American Journal of Sociology**, sayı 106, Nu.5, s.1262-1298.

Papastergiadis, N., (2000), **The Turbulence Of Migraition. Globalization, Deterritorialization and Hybridity**, Malden, Polity Press.

Patton, Q. M., (2002), **Qualitative Research & Evaluation Methods**, 3. Baskı, California, Sage Publication.

Piper, N., Roces, M., (2003), “Introduction: Marriage and Migration in An Age of Globalization”, **Wife of Worker? Asian Women and Migration**. (Ed. Piper, N., Roces, M.), Oxford, Rowman & Littlefield Publishers.

Ritchey, N. P., (1976), “Explanation of Migration”, **Annual Review of Sociology**, sayı 2, s.363-404.

Russell, B., (2005), **Evlilik ve Ahlak**, (Çev. Gürol, E.), İstanbul, Cem Yayınevi.

Saybaşıllı, N., (2011), **Sınırlar ve Hayaletler Görsel Kültürde Göç Hareketleri**, İstanbul, Metis.

Schierup, C. U., Hansen, P., Castles, S., (2006), **Migration, Citizenship, and the European Welfare State**, Oxford, Oxford University Press.

Sharpe, P., (2002), “Introduction Gender and the Experience of Migration”, **Women, Gender and Labour Migration Historical and Global Perspectives**, (Ed. Sharpe, P.), New York, Routledge.

Siisiainen, M., (2000), “Two Concepts Of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam”, **ISTR Fourth International Conference**, Dublin.

Sinke, M. S., (2006), “Gender and Migration: Historical Perspectives”, **International Migration Reviews**, sayı 40, Nu. 1, s.82-103.

Sinke, S., (1999), “Migration For Labor, Migration For Love: Marriage and Family Formation Across Borders”, **OAH Magazine of History**, sayı 14, Nu. 1, s.17-21.

Sipahioğlu, B., (2007), **Balkanlar’ın Son Kalesi Mamuşa**, Bursa, Gülmat.

Smith, A., (2006), “If I Have No Money For Travel, I Have No Need Migration and Imagination”, **European Journal of Cultural Studies**, 9(1), s.47-62.

Stalford, H., Currie, S., Velluti, S., (2009), **Gender and Migration in 21st Century Europe**, Farnham, Ashgate.

Şahin, B., (2010), **Almanya’daki Türkler Misafir İşçilikten Ulusötesi (Transnasyonel) Bağların Oluşumuna Geçiş Süreci**, Ankara, Phoenix.

Takeda, A., Matthews, J. M., (2009), “Japanese Women, Marriage Migration and Cultural Identity: Thinking Through Globalisation, Diaspora And Transnationalism”, **Australian Sociological Association Annual Conference: The Future of Sociology**. Avustralya.

Talanquer, V., (2014), “Using Qualitative Analysis Software To Facilitate Qualitative Data Analysis” **Tools of Chemistry Education Research (ACS Symposium Series)**, (Ed. Bunce, M. D., Cale, S. R.), Washington, American Chemical Society.

Tastsoglou, E., Dobroolsky, A., (2006), **Women, Migration and Citizenship Making Local, National and Transnational Connections**, Hampshire, Ashgate Publishing.

Taş, E., (2014), “Evlilik Göçüyle Türkiye’den Belçika’ya Gelen Gelinler ve Boşanma Sorunu”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, sayı (20), s.217-235.

Tekçe, B., (2004), “Paths Of Marriage In Istanbul Arranging Choices and Choice In Arrangements”, **Ethnography**, 5(2), s.173-201.

Tekeli, İ., (2014), **Göç ve Ötesi**, 2. Baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Teule, J., ve ark., (2012), **Marriage Migration From Emirdağ To Brussels**, Brüksel, The King Baudouin Foundation.

Thieme, S., Müller-Böker, U., (2010) “Social Networks and Migration: Women’s Livelihoods Between Far West Nepal and Delhi.”, **European Bulletin of Himalayan Research**, sayı 35-36, s.107-121.

Toksöz, G., (2006), **Uluslararası Emek Göçü**, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Toksöz, G., Ünlütürk, Ç., (2011), “Göç Kadınlaşıyor mu? Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göçe İlişkin Yazına Toplumsal Cinsiyet ve Etnisite Temelinde Bakış”, **Birkaç Arpa Boyu (2 Cilt Takım) (21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar - Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan)**, (Derl. Özer, P., Sancar, S.), İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.

Ulutaş, Ü. Ç., (2013), “‘Almanya’yı Temizliyorum’: Almanya’da Göçmen, Kadın Ve Temizlikçi Olmak”, **Çalışma ve Toplum**, S.2, s.235-258.

Ünal, S., (2012), “Sosyal-Mekansal-siyasal Kümelenme Biçimi Olarak İzmir Kentinde Balkan (Rumeli) Kimliği”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**. 21(3), s.49-77.

Ünlütürk-Ulutaş, Ç., Kalfa, A., (2009), “Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri”. **FE Dergi**, 1/2, s.13-28.

Van Boeschoten, R., (2015), “Transnational Mobility and The Renegotiation Of Gender Identities”, (Ed. Vermeulen, H., Baldwin-Edwards, M. & Von Boeschoten,

R.), **Migration in the Southern Balkans From Ottoman Territory to Globalized Nation States**, SpringerOpen.

Vogt, P. W., Vogt, R. E., Gardner, C. D., Haeffele, M. L., (2014), **Selecting the Right Analyses For Your Data**, Londra, The Guilford Press.

Watts, J. S., (1984), “Marriage Migration, A Neglected Form Of Long-Term Mobility: A Case Study Form Ilorin, Nigeria”, **International Migration Review**, S.17, No.4, s.682-698.

Wilbert, C., (2007), “Göçte Cinsiyet ve İstihdam”, **Kökler ve Yollar Türkiye’de Göç Süreçleri**, 1. Baskı, (Der. Kaya, A. & Şahin, B.), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Williams, L., (2010), **Global Marriage Cross-Border Marriage Migration Global Context. Migration, Minorities and Citizenship**, (Ed. Layton-Henry, Zig), London, Palgrave Macmillan.

Willis, K., Yeoh, B., (2003), “Gender, Marriage, and Skilled Migration: The Case Of Singaporeans In Chine”, **Wife or Worker?** (Ed. Piper, N., Roces, M.), Oxford, Rowman & Littlefield Publishers.

Yamanaka, K., Piper, N., (2005), **Feminized Migration in East and Southeast Asia: Policies, Actions and Empowerment**, Ocassional Paper 11, UNRISD.

Yıldırım, A., Şimşek, H., (2008), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 7. Baskı, Ankara, Seçkin.

Yılmaz, C., (2007), “Evlilik Yoluyla Göç, Göç İçin Evlilik”. **Uluslararası Göç ve Kadın Sempozyumu**, İstanbul.

Yılmaz, C., (2009), “Türkiye’de Kırdan Kente Göç Sürecinde Etkili Olan Faktörlerden Biri: Evlilik Yoluyla Göç”, **Eastern Geographical Review**, sayı 21, s.221-232.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

(2013), “Migration in the News: Portrayals of Immigrants, Migrants, Asylum Seekers and Refugees in National British Newspapers 2010-2012”. Oxford, Oxford University Press, <http://www.migrationobservatory.ox.ac.uk/sites/files/migobs/Report%20-%20migration%20in%20the%20news.pdf> [Erişim 07 Ağustos 2015]

“2291 Kosovarë-e Kanë Lënë Kosovën Për T`u Martuar Në Zvicër” (2014), <http://koha.net/?id=13&l=8318> [Erişim 13 Nisan 2016]

“Doğum Yeri İstatistikleri 2014”, Haber Bülteni, (2015), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21505> [Erişim 20 Mayıs 2016]

“Göç Etme Nedenine Göre Göç Eden Nüfus ve Oranı 2 Ekim 2011”, TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067 [Erişim 27 Mayıs 2016]

“İllere Göre Yurtdışından Gelen Göç”, TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067 [Erişim 27 Mayıs 2016]

“Key Migration Terms”, <http://www.iom.int/key-migration-terms> [Erişim 07 Ağustos 2015]

“Key Trends In International Migration”. (2015). Expert Group Meeting On The Post-2015 Era: Implications For The Global Research Agenda On Population And

Development. Birleşmiş Milletler. New York,

http://www.un.org/en/development/desa/population/events/pdf/expert/22/2015-EGM_Migration.pdf [Erişim 07 Ağustos 2015]

“Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri”,

<http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html>

[Erişim 27 Mayıs 2016]

“Türk Vatandaşlığının Sonradan Kazanılması”. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü resmi internet sitesi,

http://www.nvi.gov.tr/Hizmetler/Vatandaslik,Turk_Vatandasliginin_Sonradan_Kazanilmasi.html [Erişim 20 Mayıs 2016]

“Belediye Profili: Mamuşa/Mamushë/Mamuşa”, (2013),

https://www.ecoi.net/file_upload/3256_1366725437_2013-01-kos-mamua-a.pdf

[Erişim 24 Mayıs 2016]

Türkiye Dışişleri Bakanlığı Resmi internet sitesi, <http://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler.tr.mfa> [Erişim 13 Nisan 2016]

Türkiye Göç Raporu. (2014). Ankara, Göç Politika ve Projeleri Dairesi Başkanlığı,

http://www.goc.gov.tr/files/files/tr_goc_raporu_turkiye_2014.pdf [Erişim 10 Nisan

2016]

“World Migration Report 2013”. (2013). Cenevre,

http://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr2013_en.pdf [Erişim 07 Mayıs

2016]

EK 1

Ek-Tablo 1 Makedonyalı gelinlerin demografik özellikleri

MAKEDONYALI GELİNLER					
	Doğum Tarihi	Eğitim Düzeyi	Çocuk Sayısı	Çalışma Durumu	Vatandaşlık Bilgisi
01-KE	1990-1999	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	2 çocuk	Çalışmayı Düşünüyor	Vatandaşlığı Var
02-KE	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	1 çocuk	Çalışmayı Düşünüyor	Vatandaşlık Bekliyor
03-KE	1990-1999	Lise Mezunu	1 çocuk	Çalışmayı Düşünüyor	Vatandaşlığı Var
04-KE	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	İlk Hamilelik	Çalışmayı Düşünüyor	Vatandaşlık Bekliyor
05-KE	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	1 çocuk	Çalışmıyor - Çocuk Bakımı	Vatandaşlık Bekliyor
06-KE	1980-1989	Lise Mezunu	2 çocuk	Çalışmayı Düşünüyor	Vatandaşlığı Var
07-KE	1990-1999	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	Çocuksuz	Çalışıyor - Sigortalı işgücü	Vatandaşlığı Var
08-KE	1990-1999	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	1 çocuk	Çalışıyor - Sigortalı işgücü	Vatandaşlığı Var
09-KE	1990-1999	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	1 çocuk	Çalışmıyor - Çocuk Bakımı	Vatandaşlığı Var
10-KE	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	2 çocuk	Çalışmayı Düşünüyor	Vatandaşlık Bekliyor
11-KE	1990-1999	Lise Mezunu	1 çocuk	Çalışmayı Düşünüyor	Vatandaşlık Bekliyor
12-KE	1990-1999	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	Çocuksuz	Çalışmayı Düşünüyor	Vatandaşlık Bekliyor
13-KE	1990-1999	Lise Mezunu	2 çocuk	Çalışmayı Düşünüyor	Vatandaşlığı Var
14-KE	1990-1999	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	1 çocuk	Çalışmayı Düşünüyor	Vatandaşlık Bekliyor
15-KE	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	1 çocuk	Çalışmıyor - Şahsi Tercih	Vatandaşlığı Var
16-KE	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	2 çocuk	Çalışıyor - Sigortalı işgücü	Vatandaşlığı Var
17-KE	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	İkinci Hamilelik	Çalışıyor - Sigortalı işgücü	Vatandaşlığı Var
18-KE	1990-1999	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	2 çocuk	Çalışmayı Düşünüyor	Vatandaşlığı Var
19-KE	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	2 çocuk	Çalışıyor - Sigortalı işgücü	Vatandaşlığı Var
20-KE	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	1 çocuk	Çalışmayı Düşünüyor	Vatandaşlığı Var
21-KE	1970-1979	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	2 çocuk	Çalışmıyor - Şahsi Tercih	Vatandaşlığı Var
22-KE	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	1 çocuk	Çalışmayı Düşünüyor	Vatandaşlığı Var
23-KE	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	1 çocuk	Çalışıyor - Sigortalı işgücü	Vatandaşlığı Var

24-KE	1970-1979	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	2 çocuk	Çalışıyor - Sigortalı işgücü	Vatandaşlığı Var
25-KE	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	2 çocuk	Çalışıyor - Sigortalı işgücü	Vatandaşlığı Var
26-KE	1980-1989	Lise Mezunu	İkinci Hamilelik	Çalışıyor - Sigortalı işgücü	Vatandaşlığı Var
27-KE	1980-1989	Ünv. Mezunu	İlk Hamilelik	Çalışmayı Düşünüyor	Vatandaşlık Bekliyor
28-KE	1970-1979	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	4 çocuk	Çalışmıyor - Eşin Müdahalesi	Vatandaşlığı Var
29-KE	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	2 çocuk	Çalışıyor - Sigortalı işgücü	Vatandaşlığı Var
30-KE	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	1 çocuk	Çalışıyor - Sigortalı işgücü	Vatandaşlığı Var
31-KE	1970-1979	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	1 çocuk	Çalışıyor - Sigortalı işgücü	Vatandaşlığı Var

Ek-Tablo 2 Kosovalı gelinlerin demografik özellikleri

KOSOVALI GELİNLER					
	Doğum Tarihi	Eğitim Düzeyi	Çocuk Sayısı	Çalışma Durumu	Vatandaşlık Bilgisi
KB-01	1970-1979	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	1 çocuk	Çalışmıyor - Şahsi Tercih	Üç Vatandaşlık
KB-02	1970-1979	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	2 çocuk	Çalışmıyor	Vatandaşlık Bekliyor
KB-03	1990-1999	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	3 çocuk	Çalışmıyor	Vatandaşlığı Var
KB-04	1990-1999	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	2 çocuk	Çalışmıyor	Vatandaşlığı Var
KB-05	1990-1999	İlkokul Eğitimi (9 Yıllık)	1 çocuk	Çalışmıyor - Eşin Müdahalesi	Vatandaşlık Bekliyor
KB-06	1970-1979	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	2 çocuk	Çalışmıyor - Eşin Müdahalesi	Vatandaşlığı Var
KB-07	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	1 çocuk	Çalışmıyor - Şahsi Tercih	Vatandaşlık Bekliyor
KB-08	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	İkinci Hamilelik	Çalışmıyor - Şahsi Tercih	Vatandaşlığı Var
KB-09	1990-1999	İlkokul Eğitimi (9 Yıllık)	1 çocuk	Çalışmıyor - Şahsi Tercih	Vatandaşlığı Var
KB-10	1990-1999	İlkokul Eğitimi (9 Yıllık)	1 çocuk	Çalışmıyor - Eşin Müdahalesi	Vatandaşlık Bekliyor
KB-11	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	2 çocuk	Çalışmıyor	Vatandaşlığı Var
KB-12	1980-1989	Lise Mezunu	2 çocuk	Çalışmıyor - Çocuk Bakımı	Vatandaşlığı Var
KB-13	1970-1979	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	Çocuksuz	Çalışmıyor	Vatandaşlığı Var
KB-14	1970-1979	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	2 çocuk	Çalışıyor - Sigortasız işgücü	Vatandaşlığı Var
KB-15	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	İlk Hamilelik	Çalışmıyor - Şahsi Tercih	Vatandaşlık Bekliyor
KB-16	1980-1989	Lise terk	Üçüncü Hamilelik	Çalışmıyor	Vatandaşlığı Var
KB-17	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	4 çocuk	Çalışıyor - Sigortasız işgücü	Vatandaşlığı Var
KB-18	1970-1979	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	1 çocuk	Çalışmıyor - Şahsi Tercih	Vatandaşlığı Var
KB-19	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	1 çocuk	Çalışmıyor	Vatandaşlığı Var
KB-20	1980-1989	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	2 çocuk	Çalışıyor - Sigortasız işgücü	Vatandaşlığı Var
KB-21	1980-1989	Y.L Öğrencisi	1 çocuk	Çalışmıyor - Eşin Müdahalesi	Vatandaşlık Bekliyor
KB-22	1970-1979	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	3 çocuk	Çalışmıyor - Çocuk Bakımı	Vatandaşlığı Var

KB-23	1980-1989	Yüksekokul Mezunu	1 çocuk	Çalışmayı Düşünüyor	Vatandaşlığı Var
KB-24	1970-1979	İlkokul Eğitimi (8 Yıllık)	3 çocuk	Çalışmıyor	Vatandaşlığı Var

EK 2

Resim 1 Kosovalı gelinlerin Türkiye'ye gelin gelirken beraberinde getirdikleri eyizlik oya işleri

Resim 2 Kosovalı gelinlerin eyizlik oya işlerine örnek (masa rtüsü)

Resim 3 Mamuşalı gelinlerin satışını yaptıkları oya işi

Resim 4 Mamuşalı gelinlerin satışını yaptıkları oya işi

Resim 5 Kosova'dan getirtip Bursa'da satışı yapılan yöresel gelinlik eşyaları (yelek ve taç örnekleri)

Resim 6 Kosovalı gelinin Kosova'dan getirtip Bursa'da satışını yaptığı yöresel gelinlik eşyaları (yelek ve kemer örnekleri)

Resim 7 Kosova'dan getirtip Bursa'da satışı yaptıkları yöresel gelinlik eşyalar (gömlek örnekleri)

Resim 8 Kosovalı gelinlerin çeyizlik oya işlerine örnek (havlu kenarı)

Resim 9 Marama'nın konuklara gösterilmesi

Resim 10 Marama'nın misafirler gidinceye kadar herkesin görebileceği bir yere asılması

Resim 11 Gelinden gelen maramaya karşılık, geline gönderilmek üzere erkek tarafının hazırladığı bohça

Resim 12 Maramaya karşılık kız tarafına götürülmek üzere hazırlanmış bohça

Resim 13 Küçük marama için hazırlanan *tiganicaların* konuklara ikramı için tepsiye dizilmesi

Resim 14 Küçük marama için gelen konuklara yer sofrasında *tiganica* ikramı

Resim 15 Yeni gelinin ellerine sürülen kına

ÖZET

ULUS-ÖTESİ GÖÇ VE EVLİLİK BAĞLAMINDA KADIN GÖÇÜ: TÜRKİYE’NİN MAKEDONYALI VE KOSOVALI GÖÇMEN GELİNLERİ

Adiller, Selda

Doktora, Ankara Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Danışman: Prof. Dr. Nilay Çabuk Kaya

Haziran 2016, 313 sayfa

Balkan göçleri, Türk göç yazınında yer alan önemli başlıklardan birisidir. Ele alınan göçler, siyasi ve ekonomik sebeplerle gerçekleşmiş, kitlesel göçlerdir. Oysa sosyo-kültürel nedenlerle gelişmiş göçlerin de var olduğu bilinmektedir. Bunların arasında kadın evlilik göçlerini saymak mümkündür. Kadınlar, Makedonya ve Kosova gibi Balkan ülkelerinden Türkiye’ye evlilik aracılığıyla göç etmektedir. Ancak bu göçler görünmez niteliktedir.

Araştırma, Makedonya ve Kosova’dan evlilik aracılığıyla gelen kadınların evlilik göçlerini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Bunun için 55 göçmen gelinle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kadınların evlilik göçlerinde başlıca motivasyonların neler olduğu hususu, araştırmanın konusu itibariyle önemlidir. Bulgulardan elde edilen sonuçlara göre kadınlar, kişisel ve/veya ailevi motivasyonlarla birlikte akraba ve arkadaşların etkisi altında göç kararı alabilmekte, göç etmektedirler. Buna göre, kadınların evlilik göçlerinde iki bölge arasında kurulmuş göçmen ağlarının etkili olduğu görülmektedir. Göçmenlerin, memleketli gelin getirme düşünceleri

kadar, gelin göçmenlerin memleketten kız kardeş/akraba/arkadaş getirme düşünceleri de giderek yaygınlık kazanmaktadır. Her yeni göçmen olası yeni göçmenleri tetiklemektedir. Bu noktada şimdilik bireysel güzergâh olarak görülebilen evlilik göçleri, gelin göçmenlerde yaşanabilecek artışla toplumsal bir güzergâh halini alıp almayacağı sorusunu akla getirmektedir. Bu durum, bölgedeki Türk nüfusunu olumsuz yönde etkileyecek önemli bir meseledir.

Anahtar Sözcükler: Evlilik göçleri, Göçmen gelinler, Makedonyalı/Kosovalı gelinler, Göçmen ağırları.

ABSTRACT

FEMALE MIGRATION IN THE CONTEXT OF TRANSNATIONAL MIGRATION AND MARRIAGE: MACEDONIAN AND KOSOVAN BRIDES OF TURKEY

Adiller, Selda

PhD, Ankara University Department of Sociology

Advisor: Prof. Dr. Nilay Çabuk Kaya

June 2016, 313 Pages

Balkan migration is one of the most important topics in Turkish migration narrative. These migrations are mass migrations which have taken place because of political and economic reasons. However, there are some other migrations stemming from socio-cultural reasons. Among them marriage migrations can be taken into account. Women from Balkan countries (Macedonia and Kosovo), migrate to Turkey through marriage, but these migrations are invisible.

This study aims to make the marriage migrations more visible. For this reason, 55 migrant brides were conducted with in-depth interviews. What primary motivation these women have about marriage migration is significant in regards to the topic of this study. Women take the decision of migrating when they are under the influence of their relatives, friends and the individual or familial motivation. It is seen that migrant networks are effective in women's marriage migrations. It has become prevalent that the migrants are thinking of bringing more bride as well as migrant brides are thinking

of bringing their sisters/relatives/friends from their own countries. Each new migrant brings with her a new migrant. Marriage migrations, which are seen as an individual route, bring the question of whether this kind of migration will turn into a social route through the increase in the number of migrant brides. This situation is a significant problem which will negatively affect the Turkish population in the region.

Key Words: Marriage migrations, Migrant brides, Macedonian/Kosovan brides, Migrant networks.

